

**กระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน :
กรณีศึกษาองค์กรพัฒนาเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร**
SOCIAL DEVELOPMENT PROCESS OF NON-GOVERNMENT ORGANIZATIONS :
A CASE STUDY ON NON-GOVERNMENT ORGANIZATIONS
IN BANGKOK PROVINCE

สังคม คุณคณากรสกุล

งานวิจัยนี้ได้รับการอุดหนุนทุนวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2541

บทคัดย่อ

ชื่องานวิจัย : กระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน :
กรณีศึกษาขององค์กรพัฒนาเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร
โดย : สังคม คุณคนากรสกุล
ปีที่วิจัย : 2541

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน” มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษากระบวนการพัฒนาที่เหมาะสม 2) ศึกษาแนวคิด ปรัชญา และการดำเนินงานพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน 3) ศึกษากระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน 4) ประมวลปัญหาและข้อจำกัดในการปฏิบัติงานขององค์กรพัฒนาเอกชน 5) ศึกษาแนวทางการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ในทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก 30 ท่าน ควบคู่กับการศึกษาเชิงปริมาณด้วยการใช้แบบสำรวจข้อมูลองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวน 82 องค์กร จากนั้นจึงนำมาวิเคราะห์ซึ่งสรุปได้ดังนี้

องค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่มีพื้นที่ทำงานระดับทั่วประเทศ มีวัตถุประสงค์สำคัญคือเสริมสร้างศักยภาพของประชาชน รองลงมาคือ การดูแล รักษา พื้นฟูสิ่งแวดล้อม โดยส่วนใหญ่จะมีเจ้าหน้าที่ระหว่าง 1 - 10 คน มีแหล่งงบประมาณหลักมาจากต่างประเทศ ในปี พ.ศ. 2541 ส่วนใหญ่ใช้งบประมาณระหว่าง 5,000,001 - 10,000,000 บาท ทางด้านการหางบประมาณขององค์กรพัฒนาเอกชนพบว่าได้มาจากการของบประมาณจากรัฐบาลหรือหน่วยงานราชการในประเทศ การของบประมาณจากภาคเอกชนในประเทศ การของบประมาณจากรัฐบาลหรือองค์กรต่างประเทศ และที่กำลังโดดเด่นคือการสร้างกิจกรรมระดมทุนเพื่อให้เกิดรายได้ในประเทศ

องค์กรพัฒนาเอกชนไม่เห็นด้วยกับกระบวนการพัฒนาประเทศตามแนวทางการพัฒนากระแสหลัก ที่เน้นเรื่องการสร้างกลไกทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการเติบโตทางเศรษฐกิจ และได้นำเสนอกระบวนการพัฒนาใหม่ เช่น การพัฒนาที่ยั่งยืน ชุมชนาธิปไตย โลกทรรศน์โลกธรรมชาตียั่งยืน และนิเวศวิทยาการเมือง ซึ่งสอดคล้อง

คล้องกับวิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เน้นเรื่องการมีบทบาทของประชาชนในการมีส่วนร่วมการพัฒนาในแนวทาง ประชาสังคม การทำเมืองไทยในน้ำอยู่ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาทางด้านอุดมการณ์ขององค์กรพัฒนาเอกชน พบว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างจากองค์กรอื่น ๆ กล่าวคือมีจิตสำนึกต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนา เน้นการพัฒนาคนโดยการรวมกลุ่ม มุ่งสร้างความเป็นธรรมในสังคม ยืนหยัดอยู่ข้างผู้เสียเปรียบหรือผู้ด้อยโอกาส มองการพัฒนาแบบองค์รวม ไม่ยอมอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มผลประโยชน์ และถ้ามั่นใจว่าเป็นเรื่องถูกต้องแล้วจะนำเสนอข้อมูลข่าวสารดังกล่าวต่อสาธารณชน

ด้านกิจกรรมหลักขององค์กรพัฒนาเอกชน พบว่ามีกิจกรรมที่นิยมมากที่สุดคือการฝึกอบรมและให้คำปรึกษา รองลงมาได้แก่กิจกรรมรณรงค์เผยแพร่ความคิด การสร้างเครือข่าย มีเพียงส่วนน้อยแต่เป็นประเด็นที่น่าสนใจคือมีสนับสนุนการเคลื่อนไหวของประชาชน และติดตามตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล

ด้านวิธีการทำงานพบว่า องค์กรพัฒนาเอกชนหาบุคลากรเข้าทำงานโดยการรับสมัครทั่วไป การชักชวนนักศึกษาที่ทำกิจกรรมด้านอาสาสมัครและบำเพ็ญประโยชน์ การเปิดรับอาสาสมัครเข้าช่วยงาน และการส่งจดหมายเวียนไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ส่วนการกำหนดภารกิจให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานพบว่ามีทั้งการสั่งการแบบบนลงล่าง การประชุมร่วมกันภายในองค์กร และ การประชุมร่วมกันในระดับเครือข่าย

ด้านผลการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน พบว่าส่วนใหญ่ที่ประสบความสำเร็จ เกิดจากความร่วมมือของประชาชน แยกได้ 2 ระดับคือ (1) ผลการผลักดันเชิงนโยบาย พบว่าองค์กรพัฒนาเอกชนมีส่วนผลักดันกฎหมายอย่างน้อย 2 ฉบับคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และ พรบ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 และผลักดันนโยบายด้านการปฏิบัติ พบว่ามีส่วนในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และมีส่วนผลักดันประกาศของสำนักงานนโยบายพลังงานแห่งชาติเรื่องการลดสารตะกั่วในน้ำมันเบนซิน (2) ผลการผลักดันเชิงปฏิบัติ พบว่าจากการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนทำให้สาธารณชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวที่เปิดเผยกว้างมากขึ้น และก่อให้เกิดความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคมและเปิดช่องให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยตนเอง

ด้านปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานที่พบมากที่สุดคือ งบประมาณไม่เพียงพอ รองลงมาได้แก่บุคลากรไม่เพียงพอ ที่น่าสนใจคือมีการกล่าววาทาภาครัฐและหน่วยงานราชการหวาดระแวงในกิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชน และภาครัฐและหน่วยงานราชการขัดขวางการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน

ด้านการสนับสนุนจากประชาชนพบว่า ถ้าประชาชนไม่สนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนแล้วจะมีผลต่อการดำรงอยู่ แต่ในปัจจุบันประชาชนยังคงให้การสนับสนุนอยู่ในระดับสูง โดยประชาชนทั่วไปสนับสนุนในรูปแบบของการบริจาค การแสดงความเห็นด้วย ส่วนประชาชนกลุ่มเป้าหมายสนับสนุนด้วยการร่วมกิจกรรม การให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ และการสนับสนุนงบประมาณ สำหรับสื่อมวลชนนั้นจะไม่ให้การสนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนโดยตรง หากแต่สนับสนุนในแง่ของการให้ช่องทางสำหรับการเผยแพร่ข่าวสาร การสะท้อนความคิดในแง่มุมต่าง ๆ ต่อการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนอย่างตรงไปตรงมา และตรวจสอบการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งเป็นประโยชน์มากสำหรับองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้วยความสุจริต บริสุทธิ์ โปร่งใส ส่วนการสนับสนุนความร่วมมือจากภาครัฐและหน่วยงานราชการพบว่า เกือบครึ่งจะมีการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน มีการดำเนินงานร่วมกัน และรับการสนับสนุนจากรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของงบประมาณ สถานที่ วัสดุ อุปกรณ์

ด้านภาพพจน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนพบว่า ภาครัฐและหน่วยงานราชการ มีภาพพจน์องค์กรพัฒนาเอกชนในแง่ขององค์กรอิสระขนาดเล็ก ปรับตัวได้เร็ว มีความคล่องตัวสูงในการแก้ปัญหา มีจุดยืนที่แน่ชัด อาจหวังดีในการทำงานของรัฐบาลและหน่วยงานราชการด้วยท่าทีกร้าวร้าว รุนแรง ส่วนประชาชนมีภาพพจน์องค์กรพัฒนาในแง่ของผู้เสียสละ รักความเป็นธรรม และพร้อมยื่นข้างความถูกต้อง แต่บางครั้งก็เคลือบแคลงและสงสัยว่า การเคลื่อนไหวแต่ละครั้งมีเบื้องหน้าและเบื้องหลังอย่างไร ตลอดจนมีผลประโยชน์ใดจากการเคลื่อนไหวนั้น

อย่างไรก็ตามองค์กรพัฒนาเอกชนยังคงเป็นสถาบันใหม่ในสังคมไทย ซึ่งถ้ามีการวิจัยอย่างกว้างขวางในมิติที่ครบถ้วน ก็อาจจะพบหาทางใหม่ที่สอดคล้องและเหมาะสมในการแก้ปัญหาสังคมไทยได้อย่างยั่งยืน

กิติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน” มีจุดประกายความคิดจากการที่ข้าพเจ้าอยู่ในแวดวงและสัมผัสกับองค์กรพัฒนาเอกชนช่วงหนึ่งพบว่าสาธารณชนเข้าใจน้อยมากบ้างก็เข้าใจอย่างผิดเพี้ยน ก่อให้เกิดความกระหายใคร่รู้ที่จะทำวิจัย อย่างน้อยก็เพื่อตอบข้อสงสัยของสาธารณชน จากนั้นเมื่อข้าพเจ้าเริ่มต้นทำวิจัยก็ได้รับความร่วมมือจากหลายท่านซึ่งถือว่าเป็นผู้มีพระคุณต่อการสร้างงานชิ้นนี้ได้เป็นรูปธรรม จึงขอกราบขอบคุณในโอกาสนี้คือ อ.ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม อ.บัณฑิต อ่อนดำ อ.รตยา จันทระเชียร อ.สุรพล สุดารา อ.วิชัย รูปชาติ พีเดช พุมคชา พีเอนก นาคะบุตร พีทวีเกียรติ ประเสริฐเจริญสุข พีกรรชิต สุขใจมิตร พีไพโรจน์ พลเพชร พีคมสัน หุตะแพทย์ ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นผู้ที่คร่ำหวอดในวงการพัฒนาเอกชนเป็นอย่างดี ขอขอบคุณ อ.สุริชัย หวันแก้ว และ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่เปิดโอกาสให้ได้กระทำงานวิจัยที่มีประโยชน์นี้ และที่ขาดไม่ได้คือ “นักพัฒนาเอกชน” ทุกท่านที่ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตอบแบบสอบถาม ให้สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ ซึ่งผู้วิจัยพยายามอย่างสูงสุดที่จะไม่ให้ตกหล่นของข้อมูลที่เป็นประโยชน์

ขอขอบคุณพ่อและแม่ที่ให้การก่อเกิด ทั้งกาย ใจ สติปัญญา และคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ ทั้งครูบาอาจารย์ที่ช่วยนำทางโลกทัศน์และชีวทัศน์ให้กับข้าพเจ้า ตลอดจนกัลยาณมิตรทุกท่านที่ให้กำลังใจ ห่วงหาอาทร ส่งเสริม สนับสนุน เคียงบ่าเคียงไหล่มาตลอด และหวังเป็นอย่างยิ่งที่ความเพียรพยายามของข้าพเจ้าและแรงหนุนส่งทั้งหลายจนได้งานวิจัยชิ้นนี้ขึ้นมา คงเป็นส่วนหนึ่งแม้จะเล็กน้อยที่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม

สังคม คุณคนากรสกุล

มกราคม พ.ศ.2542

สารบัญ

สารบัญ	(1)
สารบัญแผนภูมิ	(3)
สารบัญตาราง	(4)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
ขอบเขตของการวิจัย	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการ	9
แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา	12
แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรพัฒนาเอกชน	50
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	66
3.ระเบียบวิธีวิจัย	78
กรอบความคิดในการวิจัย	78
นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	79
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	80
การรวบรวมข้อมูล	83
การวิเคราะห์ข้อมูล	87
ระยะเวลาในการทำวิจัย	91
4.วิวัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย	93
องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงแรก : ก่อนปี พ.ศ.2504	93
องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงที่ 2 : ระหว่างปี พ.ศ.2504 - 14 ตุลาคม	100
พ.ศ.2516	
องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงที่ 3 : ระหว่าง14 ตุลาคม พ.ศ.2516 - 6	108
ตุลาคม พ.ศ.2519	

องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงที่ 4 : หลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 - พ.ศ. 2522	113
องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงที่ 5 : พ.ศ. 2523 - พ.ศ.2526	118
องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงที่ 6 : พ.ศ. 2527 - พ.ศ.2533	125
องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงที่ 7 : พ.ศ. 2534 - พ.ศ.2541	132
5.กระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน	140
ปัจจัยนำเข้าขององค์กรพัฒนาเอกชน	140
กระบวนการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน	148
ผลการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน	159
ข้อมูลป้อนกลับขององค์กรพัฒนาเอกชน	162
6.สรุปและข้อเสนอแนะ	168
สรุป	168
ข้อเสนอแนะ	171
บรรณานุกรม	174
ภาคผนวก	180

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้าที่
2.1	องค์ประกอบของการพัฒนา	25
2.2	กระบวนการทัศน์ของการพัฒนา	26
2.3	เศรษฐกิจชุมชน : ปัจจัยหลักที่สร้างชุมชนเข้มแข็ง	38
2.4	โครงสร้างทางวัฒนธรรมของชาวบ้าน	40
2.5	ระบบขององค์กร	51
2.6	ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมมนุษย์กับองค์กรและสถาบันทางสังคม	53
3.1	กรอบแนวคิดในการศึกษา	78
4.1	โครงสร้างสังคมไทยก่อนปี พ.ศ.2475	94
4.2	โครงสร้างสังคมไทยระหว่างปี พ.ศ.2475 - พ.ศ.2504	95
4.3	โครงสร้างสังคมไทยระหว่างปี พ.ศ.2504 - 14 ตุลาคม พ.ศ.2516	102
4.4	โครงสร้างสังคมไทยระหว่าง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519	109
4.5	โครงสร้างสังคมไทยหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 - พ.ศ. 2522	114
4.6	โครงสร้างสังคมไทยระหว่าง พ.ศ. 2523 - พ.ศ.2526	119
4.7	โครงสร้างสังคมไทยระหว่าง พ.ศ. 2527 - พ.ศ.2533	127
4.8	โครงสร้างสังคมไทยระหว่าง พ.ศ. 2534 - พ.ศ.2541	134

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
3.1	ชื่อผู้ให้ข้อมูลองค์กรพัฒนาเอกชนภาพรวม	81
3.2	ชื่อผู้ให้ข้อมูลในฐานะตัวแทนเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน	82
5.1	แสดงปีที่ก่อตั้งองค์กรพัฒนาเอกชน	141
5.2	แสดงพื้นที่ทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน	142
5.3	แสดงวัตถุประสงค์ขององค์กรพัฒนาเอกชน	142
5.4	แสดงจำนวนเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชน	143
5.5	แสดงแหล่งงบประมาณขององค์กรพัฒนาเอกชน	144
5.6	แสดงงบประมาณปี พ.ศ.2541 ของ องค์กรพัฒนาเอกชน-	145
5.7	แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง ช่วงเวลาที่ก่อตั้งกับงบประมาณปี พ.ศ.2541ขององค์กรพัฒนาเอกชน	145
5.8	แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง พื้นที่ทำงานกับงบประมาณปี พ.ศ. 2541ขององค์กรพัฒนาเอกชน	146
5.9	แสดงความสัมพันธ์ ระหว่างจำนวนเจ้าหน้าที่กับงบประมาณปี พ.ศ.2541 ขององค์กรพัฒนาเอกชน	147
5.10	แสดงกลุ่มเป้าหมายขององค์กรพัฒนาเอกชน	147
5.11	แสดงกิจกรรมหลักขององค์กรพัฒนาเอกชน	154
5.12	แสดงปัญหาการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน	162
5.13	แสดงความร่วมมือของภาครัฐและหน่วยงานราชการต่อองค์กรพัฒนาเอกชน	166

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญของปัญหา

ระหว่างปี พ.ศ.2535 - 2540 คำว่า องค์กรพัฒนาเอกชน (อพช.) หรือ Non Government Organizations (NGOs) มักได้รับการกล่าวขานค่อนข้างมาก ทั้งจากสื่อมวลชน กลุ่มคนระดับบน ตลอดจนคนทั่วไป ซึ่งคำกล่าวขานดังกล่าวมีทั้งถ้อยคำในเชิงบวก และในเชิงลบ ขึ้นอยู่กับมุมมอง ประสบการณ์ของแต่ละบุคคลตลอดจนโอกาสที่สัมผัส โอกาสที่สัมพันธ์กับการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน

อาจจะกล่าวได้ว่าองค์กรพัฒนาเอกชน ยังมีบทบาทที่คลุมเครือในสายตาคนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนที่บ่อยครั้งมักมีกิจกรรมในลักษณะตรงกันข้ามหรือขัดแย้งกับการดำเนินงานของภาครัฐ เช่น แสดงบทบาทในการคัดค้านโครงการของรัฐบาล อาทิเช่นโครงการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ โครงการผันน้ำข้ามลุ่มน้ำ กก อิง ยม น่าน โครงการผันน้ำข้ามลุ่มน้ำ โขง ซี มูล โครงการจัดสรรที่ดินที่ทำกินเพื่อราษฎรผู้ยากไร้ในเขตป่าสงวนเสื่อมโทรม (คจก.) ฯลฯ แม้แต่นโยบายและแนวปฏิบัติของรัฐบาลบางอย่างก็ถูกคัดค้านจากองค์กรพัฒนาเอกชน อาทิเช่น มติคณะรัฐมนตรีเมื่อ 23 กันยายน พ.ศ.2536 ที่เปิดโอกาสให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรสหกรณ์มีอำนาจอนุญาตให้ใช้ประโยชน์จากเขตป่าสงวนลุ่มน้ำ ชั้น 1 เอ ได้ โดยไม่ต้องปฏิบัติตาม พรบ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 ฯลฯ และที่สำคัญขององค์กรพัฒนาเอกชนจำนวนมากยังกล้าท้าทายกับอำนาจรัฐ โดยร่วมกับประชาชนทั่วไป ในการคัดค้านการเป็นนายกรัฐมนตรีของ พล.อ.สุจินดา คราประยูร (พฤษภาคม พ.ศ.2535) ด้วยเหตุผลที่ว่า ไม่ได้อยู่บนหลักการประชาธิปไตย และการคัดค้านดังกล่าวนำไปสู่การใช้ทหารได้บังคับบัญชาพร้อมอาวุธสงครามครบมือ เข้าปราบปรามประชาชนด้วยความรุนแรง แต่ในที่สุด พล.อ.สุจินดา คราประยูร ก็ต้องพ้นจากการเป็นนายกรัฐมนตรี จะเห็นได้ว่าบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนที่กล่าวถึง ในเบื้องต้นนี้มีภาพลักษณ์ของความก้าวร้าวและรุนแรง

อย่างไรก็ตามเมื่อองค์กรพัฒนาเอกชนบางส่วนได้แสดงบทบาทไม่เห็นด้วยและคัดค้านการดำเนินงานบางอย่างของหน่วยงานของรัฐบาล นอกจากทำให้การ

ดำเนินงานล่าช้าแล้ว บางกิจกรรมต้องยุติลงอันเนื่องจากการคัดค้านที่ต่อเนื่องเช่น โครงการสร้างเขื่อนน้ำโจน ที่ จ.กาญจนบุรี โครงการจัดสรรที่ดินที่ทำกินเพื่อราษฎรผู้ยากไร้ในเขตป่าสงวนเสื่อมโทรม (คจก.) ที่ได้ดำเนินการไปแล้วเกือบ 2 ปี รวมถึงอีกหลายโครงการที่ต้องยุติลง ดังนั้นหน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโดยตรงตลอดจนบุคคลทั่วไปที่ไม่เข้าใจเจตนารมณ์และการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนจึงมีถ้อยคำเชิงตำหนิบ่อยครั้งว่า “องค์กรพัฒนาเอกชนเป็นผู้ขัดขวางการพัฒนา”

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงบทบาทการพัฒนา (Development Role) ต้องยอมรับกันโดยทั่วไปว่า “การพัฒนา” เดิมทีเป็นเรื่องของ “ผู้มีอำนาจทางการปกครองอย่างเป็นทางการ” ที่เรียกว่า “คณะรัฐบาล” ซึ่งประกอบไปด้วย ผู้นำทางทหาร ผู้บังคับบัญชา ทหารยศ และผู้ทรงภูมิปัญญา ซึ่งถือเป็นลักษณะทั่วไปของการปกครอง ดังนั้นคนกลุ่มนี้จึงมีชื่อหลากหลายกันออกไปอาทิเช่น กลุ่มคนระดับบน กลุ่มผู้นำ ชนชั้นปกครอง ฯลฯ ซึ่งมีหน้าที่สำคัญได้แก่ การกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศ การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่หรือได้มาเพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

หากย้อนประวัติศาสตร์ของประเทศไทยพบว่าผู้ที่กำหนดทิศทางการพัฒนา หรือตัดสินใจด้านความเป็นไปของประเทศ จะอยู่ในดุลพินิจของสถาบันกษัตริย์ จวบจน 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ซึ่งนับจากนั้น ผู้ที่บริหารประเทศจะเรียกว่า “คณะรัฐบาล” โดยมี “หน่วยงานราชการ” เป็นกลไกในการปฏิบัติงาน การปกครองประเทศกับการพัฒนาสังคม จึงดูเหมือนเป็นเรื่องเดียวกันด้วย “คณะผู้ตัดสินใจ” คือ “คณะเดียวกัน” โดยเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า คณะรัฐบาลได้รับฉันทานุมัติทางอ้อมจากประชาชน กล่าวคือ ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้งและได้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) เพื่อจัดตั้ง คณะรัฐบาล ดังนั้นการทำงานของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ถือว่าเป็นการทำงานที่ผ่านความเห็นชอบของประชาชน และ หน้าที่ของประชาชนก็ดูเหมือนจะสิ้นสุดลงเมื่อหย่อนบัตรเลือกตั้งลงหีบเลือกตั้ง

ยิ่งในยุคปัจจุบัน องค์กรพัฒนาเอกชนได้แสดงบทบาทในการพัฒนาสังคมมากขึ้น ตลอดจนได้แสดงบทบาทคัดค้านการดำเนินงานบางส่วนของหน่วยงานรัฐบาล ประกอบกับวิธีการทำงาน เป้าหมายการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ก็ดูคล้ายมีความแตกต่างจาก “ภาครัฐบาล” จึงไม่เป็นการแปลกแต่ประการใดหากใครคนหนึ่งสงสัยในวัตถุประสงค์อันแท้จริง นำไปสู่ความไม่ไว้วางใจในบทบาทและพฤติกรรม ตลอดจนการมองแบบจับผิด

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาอย่างเป็นธรรมจะพบว่า องค์กรพัฒนาเอกชนบางส่วนได้เข้ามามีบทบาทแบ่งเบาภาระของหน่วยงานรัฐบาลค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่งเสริมการเกษตรทางเลือก การส่งเสริมอาชีพ การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน การดูแลผู้ป่วยที่เป็นโรคเอดส์ การคุ้มครองสิทธิผู้บริโภค การลดอัตราค่าเช่าของประชากร ฯลฯ ซึ่งประเวศ วะสี (2536 : 3) ได้ชี้ให้มองอีกมิติหนึ่งว่า เมื่อบ้านเมืองคลี่คลายไปสู่ความศิวิไลซ์มากขึ้น ก็จะมีองค์กรพัฒนาเอกชนขึ้นเป็นเงาตามตัว แม้แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ยังทรงตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนขึ้นเป็นเครื่องมือในการทรงงานพัฒนา

ในส่วนของกฎหมายที่ยอมรับองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นองค์กรที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย และได้ระบุใน พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 ดังนี้ “มาตราที่ 7 เพื่อเป็นการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ให้องค์กรเอกชนซึ่งมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายไทย หรือกฎหมายต่างประเทศที่มีกิจกรรมเกี่ยวข้องโดยตรงกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม หรืออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และมีได้มีวัตถุประสงค์ในทางการเมือง หรือมุ่งค้าหากำไรจากการประกอบกิจกรรมดังกล่าว มีสิทธิขอจดทะเบียนเป็นองค์กรเอกชนด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ต่อกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง”

นอกจากนี้ยังกำหนดสิทธิหรือประโยชน์ ที่ได้จากการจดทะเบียนเป็นองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม ดังนี้ “มาตรา 8 องค์กรที่จดทะเบียนตามมาตรา 7 แล้ว อาจได้รับการช่วยเหลือหรือได้รับการสนับสนุนจากทางราชการในเรื่องดังต่อไปนี้

(1) การจัดให้มีอาสาสมัครเพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานตามพระราชบัญญัตินี้หรือตามกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

(2) การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ ข้อมูลหรือข่าวสาร เพื่อสร้างจิตสำนึกของสาธารณชนที่ถูกต้องเกี่ยวกับคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

(3) การช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ริเริ่มโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่นั้น

(4) การวิจัยเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และเสนอแนะความคิดเห็นต่อรัฐบาลหรือส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

(5) การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนผู้ได้รับอันตรายหรือความเสียหายจากภาวะมลพิษ อันเกิดจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษ รวมทั้งเป็นผู้แทนในคดีที่มีการฟ้องร้องต่อศาล เพื่อเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน หรือค่าเสียหายให้แก่ผู้ที่ได้รับอันตรายหรือความเสียหายนั้นด้วย (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2537 : 3-4)

ในส่วนของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบองค์กรพัฒนาเอกชนอีกหน่วยงานหนึ่งคือ สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ ในสังกัดของกระทรวงศึกษาธิการ ได้วางแนวยุทธศาสตร์ที่จะผลักดันให้องค์กรพัฒนาเอกชนเข้มแข็งขึ้น โดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การดำเนินงานดังนี้

(1) เสริมสร้างความเข้มแข็ง และประสิทธิภาพขององค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อการพัฒนา ในการพัฒนาตนเอง ให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลตามที่สังคมต้องการ

(2) เสริมสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรต่าง ๆ ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมให้มีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่องและด้วยความสมัครใจ

(3) เสริมสร้างมาตรการและกลไกการสนับสนุนองค์กรเอกชนเพื่อการพัฒนาโดยหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(4) เสริมสร้างมาตรการและกลไกการสนับสนุนองค์กรเอกชนเพื่อการพัฒนา โดยหน่วยงานภาคเอกชนอื่น ๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(5) เสริมสร้างบทบาทของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ในการสนับสนุนองค์กรเอกชนเพื่อการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและเป็นระบบที่ถาวรต่อเนื่อง โดยให้มีการกำหนดเป็นนโยบายของรัฐอย่างชัดเจน (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ , 2536 : 2-3)

และในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ 2540 ได้กำหนดไว้ดังนี้ “มาตรา 45 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร องค์การเอกชน หรือหมู่คณะอื่น” (สภาร่างรัฐธรรมนูญ 2540 : 15)

จะเห็นได้ว่าการยอมรับการมีอยู่ขององค์กรพัฒนาเอกชนมีมากขึ้น แม้จะใช้ชื่อเรียกอื่น ๆ อาทิเช่น องค์การเอกชน องค์กรเอกชนเพื่อการพัฒนา องค์กรสาธารณประโยชน์ องค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม ฯลฯ แต่ทว่าความเข้าใจในบทบาท และลักษณะการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนยังคงมีอยู่ค่อนข้างจำกัด แม้แต่เจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนจำนวนหนึ่ง ยังคงเข้าใจบทบาทของตนเองแตกต่างกัน และหลายครั้งอีกเช่นกันที่องค์กรพัฒนาเอกชนแตกต่างกันจะแสดงความเห็นขัดแย้งกัน หรือมีกิจกรรมการดำเนินงานที่ขัดแย้งกัน

ทัศนคติและพฤติกรรมของนักพัฒนาเอกชนมักแปลกแยกจากคนในองค์กรอื่น ๆ แต่ละคนถูกฝึกให้รักอิสระ บรรยากาศของนายจ้างกับลูกจ้างจึงไม่มีให้เห็น แม้กระทั่งตำแหน่งและหน้าที่รับผิดชอบที่ควรเรียกว่า “ผู้จัดการ” หรือ “หัวหน้า” ก็ใช้คำว่า “ผู้ประสานงาน” แทน อาจเป็นไปได้ที่คนในองค์กรพัฒนาเอกชนไม่ชอบให้ใครมาจัดการ นั้นรวมถึงองค์การจากภายนอกด้วย มีนิสัยเรียงง่ายไม่ชอบระเบียบและกฎเกณฑ์ ชอบใช้ธรรมเนียมปฏิบัติและความรับผิดชอบที่มาจากจิตสำนึกส่วนบุคคล เสียมากกว่า หลายคนชอบที่จะลองผิดลองถูกตามนิสัยเสรีชน เพื่อที่จะรู้ด้วยตัวเอง โดยไม่ฟังบทเรียนของผู้อื่น หากจะทำกิจกรรมหนึ่งใดร่วมกันมักจะเชิงซ้ำ เพราะต้องประชุมให้เห็นถึงผลดีผลเสียอย่างชัดเจนเสียก่อนจึงทุ่มแรงกายแรงใจอย่างเต็มที่ (สังคม สัจจกร , 2539:122) ซึ่งในแง่ของการดำรงชีวิตของเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนทาง สุลักษณ์ ศิวลักษณ์ (2534 :21) ชี้ให้เห็นเป็นเชิงอุดมคติว่า ความมั่นคงในชีวิตเป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับนักพัฒนาเอกชน เพราะการเข้ามาทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชน 5-10 ปีแล้วมีความมั่นคงในชีวิต มีความสุขสบายย่อมแสดงให้เห็นว่าเป็นคนประเภท

แสวงหาความสบาย ซึ่งองค์กรพัฒนาเอกชนจะต้องรังเกียจพวหาความสบายและต้องการความมั่นคงในชีวิต

โคทม อาริยา (2534:41) ได้ชี้ลักษณะเด่นซึ่งเป็นเอกลักษณ์บางอย่างขององค์กรพัฒนาเอกชนว่า อาจจะเป็นฝ่ายถ่วงดุลย์อำนาจรัฐ อำนาจธุรกิจ หรือว่าเป็นฝ่ายที่จะปรับเปลี่ยนแนวทางได้อย่างคล่องตัว เพื่อที่จะรับกับเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป หรือว่าสามารถที่จะลดขั้นตอนจากการบริหารบางอย่างออกไปได้ ถ้าเข้าไปสู่ระบบระเบียบคล้ายคลึงกับของทางราชการเพราะต้องพึงพางบประมาณแผ่นดิน เอกลักษณ์ขององค์กรพัฒนาเอกชนก็อาจจะหมดไป

จากทัศนะของคนที่เกี่ยวข้องกับองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวนมากยังคงมองในลักษณะของอุดมคติ ซึ่งมีโอกาสที่จะเป็นไปได้และเป็นไปไม่ได้พร้อม ๆ กัน ทั้งนี้ หากได้มีการวิจัยองค์กรพัฒนาเอกชนในมิติต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและต่อเนื่องก็จะมาซึ่งความเข้าใจทั้งในสถานภาพ บทบาท วิธีการทำงาน ผลของการดำเนินงาน ฯลฯ จะก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวนี้จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมร่วมกันของสถาบันต่าง ๆ ก่อให้เกิดประโยชน์โดยรวมแก่ประเทศชาติ

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาที่เหมาะสม
- 2) เพื่อศึกษาแนวคิด ปรัชญา และ การดำเนินงานพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน
- 3) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน
- 4) เพื่อประมวลปัญหาและข้อจำกัดในการปฏิบัติงานขององค์กรพัฒนาเอกชน
- 5) เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ในทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

3.ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยแยกเป็นขอบเขตด้านเนื้อหา- ขอบเขตด้านเวลา และ ขอบเขตด้านพื้นที่ ดังนี้

3.1 ขอบเขตเนื้อหา

ในส่วนของเนื้อหาผู้วิจัยจะให้ความสำคัญในเรื่องต่อไปนี้

- 1) กระบวนการพัฒนา อันได้แก่ แนวคิด ปรัชญา นโยบาย ลักษณะการดำเนินงาน กิจกรรม และผลกระทบจากการดำเนินงาน
- 2) พัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย โดยศึกษาถึงจุดเปลี่ยนของแต่ละช่วงเวลา ว่าแต่ละช่วงเวลาองค์กรพัฒนาเอกชนมี วิสัยทัศน์ การดำเนินงาน เป็นอย่างไร

3.2 ขอบเขตเวลา

ขอบเขตเวลาแบ่งการศึกษาเป็น 3 ส่วนด้วยกันดังนี้

- 1) ในส่วนของเอกสารจะทบทวนย้อนหลังไปอย่างน้อย 20 ปี
- 2) ในส่วนของข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และ ผู้ให้ข้อมูลทั่วไปจะอยู่ในช่วงระหว่าง มกราคม พ.ศ.2541 - ธันวาคม พ.ศ.2541
- 3) ในส่วนของข้อมูลจากการสังเกต จะเก็บข้อมูลในช่วงระหว่างเดือน มกราคม 2541 - พฤศจิกายน พ.ศ.2541

3.3 ขอบเขตพื้นที่

งานวิจัยนี้จะให้ความสำคัญกับองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีสำนักงานตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยยึดถือจากทะเบียนของสมาชิก คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน (กป.อพช.) สมาชิกของข่ายความร่วมมือเพื่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาไทย (TED-NET) และ รายชื่อขององค์กรพัฒนาเอกชนที่จดทะเบียนเป็นองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม กับ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม

4.ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทราบแนวคิด ปรัชญา และ หลักการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน
- 2) ทราบกระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน
- 3) ทราบผลกระทบของการพัฒนาสังคมที่องค์กรพัฒนาเอกชนไปดำเนินการ
- 4) ผลการวิจัยอาจจะเป็นแนวทางในการนำไปใช้ แก้ไข ปรับปรุง หรือพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชน

บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมว่าด้วยแนวความคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาสังคม และ องค์การพัฒนาเอกชน เพื่อจำแนก แยกแยะ และวิเคราะห์ข้อเขียน บทความ ฯลฯ ของบรรดาเหล่าผู้รู้ นักคิด นักวิชาการ ที่ได้วิจัยมาแล้วก่อนหน้านี้ ถือเป็นเหมือนเป็นการพิจารณาองค์ความรู้พื้นฐาน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้จำแนกเป็นข้อย่อย เรียงลำดับดังนี้

- (1) แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการ
- (2) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา
- (3) แนวคิดเกี่ยวกับองค์การพัฒนาเอกชน
- (4) ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดด้านกระบวนการ

คำว่ากระบวนการ (Process) เป็นคำศัพท์ทางวิชาการที่มีการใช้กันโดยแพร่หลายในลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือเป็นเรื่องของลำดับ ขั้นตอน ในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ในส่วนนี้จะให้ความสนใจในแง่มุมของ ความหมายและลักษณะ

1.1 ความหมายของกระบวนการ

คำว่ากระบวนการ(Process) มักไม่ค่อยถูกนำมาเป็นประเด็นถกเถียงกันในเชิงวิชาการ เนื่องจากมีความชัดเจนอยู่แล้วในตัวเองซึ่งมีผู้ให้คำนิยามดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525:36) ให้ความหมาย กระบวนการว่าเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบไปสู่ผลอย่างหนึ่ง เช่น กระบวนการเจริญเติบโตของเด็ก และยังหมายถึงกรรมวิธีหรือลำดับการกระทำซึ่งดำเนินต่อเนื่องกันไปจนสำเร็จลง ณ ระดับหนึ่ง เช่น กระบวนการเคมีเพื่อผลิตสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

สนธยา พลศรี (2537 : 2) ได้สรุปคำว่ากระบวนการเป็นการกระทำใด ๆ ก็ตาม ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นอย่างมีลำดับขั้นตอน เป็นระบบ และมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เริ่มต้นไปจนถึงขั้นตอนสุดท้าย

Gabriel A.Pall (1987:158-162) ได้อธิบายลักษณะของกระบวนการ(Process) ว่าสามารถเป็นไปในลักษณะของกิจกรรมขนาดเล็ก เช่น การออกแบบ การวางโครงการ จนกระทั่งกิจกรรมขนาดใหญ่ที่มีลักษณะงานซับซ้อน โดยจำแนกย่อยเป็นงาน(Task) แต่ละงานมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ ทั้งนี้ภาระหน้าที่ที่สามารถทำได้ โดยบุคคลเพียงคนเดียวหรือหลายคน แต่อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของผู้จัดการเพียงคนเดียวก็ได้ ซึ่งจุดประสงค์ของการจัดการในกระบวนการขั้นตอนต่าง ๆ ก็เพื่อ

(1) เพื่อผลิตปัจจัยส่งออก(Output) ภายใต้กระบวนการที่มีประสิทธิผลที่สุด

(2) เพื่อหาจุดที่ดีที่สุดที่ได้กระบวนการ (Process) ที่มีประสิทธิภาพ ผูกกับศักยภาพโดยมีต้นทุนต่ำที่สุด

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่ากระบวนการเป็นเรื่องวิธีการของการกระทำในกิจกรรมใด ๆ ทีละขั้นทีละตอน (Step by step) ต่อเนื่อง มีความสอดคล้องอย่างเป็นระเบียบ โดยไม่ขาดตอนจากกันจนบรรลุผลที่ต้องการ

2.2 ลักษณะของกระบวนการ

จากการศึกษาความหมายของกระบวนการ อาจจะถอดส่วนประกอบเป็นส่วนย่อย ๆ เพื่อพิจารณาคุณลักษณะในแต่ละประเด็นซึ่งมีผู้จำแนกองค์ประกอบของกระบวนการไว้ดังนี้

สนธยา พลศรี (2537 :2) จำแนกลักษณะของกระบวนการว่ามี 5 ประการดังนี้

- (1) เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือมนุษย์กำหนดขึ้นก็ได้
- (2) เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบและเป็นระบบ คือ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นขั้นตอนตามลำดับ นับตั้งแต่เริ่มต้นไปจนถึงสิ้นสุด

(3) เป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ กล่าวคือ ขั้นตอนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นต่างมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้.

(4) ขั้นตอนต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ไม่ขาดช่วง ขาดตอน และไม่เกิดขึ้นข้ามขั้นตอนใด ขั้นตอนหนึ่ง

(5) มีจุดสิ้นสุด คือ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจะต้องมีขั้นตอนสิ้นสุดเสมอ เมื่อบรรลุจุด ๆ หนึ่ง เช่นถ้าเป็นปรากฏการณ์ที่มนุษย์กำหนดขึ้น จุดสิ้นสุดของกระบวนการก็คือ เมื่อบรรลุเป้าหมายในระดับหนึ่งที่ต้องการ

อย่างไรก็ตามหากนำเอาทฤษฎีระบบ (System Theory) ที่เสนอโดย เดวิด อีสตัน (David Easton , 1979:30) ซึ่งมีสาระสำคัญอย่างสรุปว่า ปัจจัยผ่านเข้าสู่ระบบ (Input) จะมี 2 ลักษณะคือ ความต้องการ (Demand) และการสนับสนุน (Support) โดยส่งผ่านไปยังกระบวนการแปรสภาพ (Conversion of Demands into output) จนได้สิ่งนำออก (Output) จากนั้นจึงส่งข้อมูลย้อนกลับ (Feedback loop) ซึ่งจะเป็นภาพรวมของสภาพแวดล้อมภายนอก (Total Environment) โดยนำมาปรับประยุกต์ในลักษณะของกระบวนการ สามารถเรียงลำดับได้ดังนี้

(1) ปัจจัยนำเข้า (Inputs) ซึ่งหมายถึงการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ได้แก่ บุคคลากร งบประมาณ อุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวก

(2) กิจกรรม (Activities) หรือ กระบวนการ (Process) ซึ่งหมายถึงวิธีการจัดการกับทรัพยากร หรือแปรสภาพทรัพยากรที่มีอยู่

(3) ปัจจัยส่งออก (Output) หรือผล (Results) ซึ่งหมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหลังจากมีการใช้ทรัพยากรดังกล่าว

(4) ปัจจัยย้อนกลับ (Feedback) ซึ่งได้แก่ ความคิดเห็น (Opinions) ต่อผลกระทบ (Impacts) ความคิดเห็นของประชาชนที่ได้รับบริการจากกิจกรรมดังกล่าว เปรียบเสมือนตัวแก้ไขความผิดพลาด (Error Regulation) ซึ่งจะช่วยให้ปรับเป้าหมายให้เหมาะสม

2.แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

คำว่า การพัฒนา (Development) เป็นวาทกรรมหนึ่งที่มีการศึกษาและถกเถียงกันค่อนข้างกว้างขวาง ทั้งในด้านของทฤษฎี แนวความคิด วิธีการดำเนินงาน และถือเป็นอีกศาสตร์หนึ่งที่นอกจากใช้กันอย่างแพร่หลายในมิติของการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ยังมีการค้นหาวิธีการพัฒนาที่ดีกว่าวิธีที่มีอยู่ในปัจจุบัน ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะให้ความสำคัญในด้านของความหมาย แนวทางการพัฒนา กระบวนทัศน์ของการพัฒนา เป็นจุดเน้นสำคัญ

2.1 ความหมายของการพัฒนา

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525:588) ให้ความหมายการพัฒนาว่า ทำให้เจริญ

Fred W. Riggs (1964 : 108) ได้มองการพัฒนาว่าเป็นกระบวนการของการได้มาซึ่งความเจริญ การเติบโตที่มั่นคงจากความสามารถของระบบ ในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ต่อเนื่องจนบรรลุความสำเร็จอันหมายถึงความก้าวหน้าทางการเมือง ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และตามวัตถุประสงค์ของสังคม

สุเทพ เชาวลิต (2524 : 16) ได้สรุปว่าการพัฒนาหมายถึง การสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าจนเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น

ดิเรก ฤกษ์หรัย (2527 : 2) ให้ความหมายว่า การพัฒนาหมายถึง กระบวนการในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของกลุ่มบุคคลเป้าหมาย มุ่งให้เกิดความเสมอภาคและการกระจายอย่างเป็นธรรมทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยให้น้อยที่สุด ทั้งนี้กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ สามารถที่จะกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลง มีโครงสร้างและระบบที่เหมาะสม ตลอดจนควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงได้อย่างบังเกิดผล

วิศณุ เป็งย่อง (2534 : 11) ได้สรุปความหมายของการพัฒนาว่า เป็นนัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ภาวะที่พึงประสงค์ทั้งในแง่การปรับปรุงคุณภาพชีวิต การเพิ่มขีดความสามารถของสังคมมนุษย์ การสร้างความเสมอภาคและความเป็นธรรมเป็นต้น ซึ่งการพัฒนาจะเป็น

ลักษณะสัมพัทธ์ คือ แต่ละสังคมจะสามารถให้นิยามได้ตามสภาพแวดล้อม ความต้องการของสังคมนั้น ๆ เป็นสำคัญ

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2531 :94-96) ได้สรุปความหมายของแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาโดยจำแนกเป็น 4 ประการดังนี้

(1) การพัฒนาในความหมายเกี่ยวกับการวางแผน ซึ่งจะมีความหมายเป็นกระบวนการเคลื่อนย้ายจากความด้อยพัฒนา ให้หลุดพ้นจากความยากจน ซึ่งจะแสวงหาและบรรลุถึงได้อย่างแท้จริงด้วยวิธีการวางแผนเพื่อการพัฒนา

(2) การพัฒนาในความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติ การพัฒนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับการชักชวน หรือกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นความพยายามกระทำเพื่อเปลี่ยนโครงสร้างสังคมของประชากรเป้าหมาย โดยโครงการที่วางขึ้นเพื่อปฏิบัติการให้บรรลุผลตามเป้าหมาย ด้วยกลวิธีการทำงานของหน่วยสังคมเป้าหมาย แม้ว่าประชาชนเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่มจะได้รับผลจากการพัฒนา แต่โดยทั่วไปแล้วโครงการพัฒนามักจะมุ่งถึงการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อสังคมโดยส่วนรวม

(3) การพัฒนาในความหมายเกี่ยวกับเทคโนโลยี การพัฒนามีลักษณะของการปฏิบัติที่เกี่ยวกับเทคโนโลยี การผลิต และการแบ่งชนชั้นทางสังคม ดังนั้นการพัฒนาจึงครอบคลุมถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งสังคมไปสู่รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งของรูปแบบอื่น

(4) สมมติฐานของการพัฒนา นอกจากการพัฒนาจะมีความหมายดังกล่าว ยังมีความหมายถึงข้อสมมติฐานเกี่ยวกับการพัฒนาดังนี้

(4.1) การพัฒนาเป็นแนวคิดเกี่ยวกับค่านิยม คือการพัฒนาขึ้นอยู่กับ การประเมินคุณค่าของมนุษย์ โดยที่มนุษย์แต่ละคนมีค่านิยมที่ไม่มีมาตรฐานเดียวกันจึงต้องมีการเปรียบเทียบกัน เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วสิ่งที่ไม่ดีก็ต้องมีการปรับปรุง

(4.2) การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม โดยเพื่อให้บรรลุถึงค่านิยมทางการพัฒนาขั้นต้น สังคมต้องเปลี่ยนโครงสร้างไปในทางที่ให้โอกาสในการทำงานเพื่อบรรลุผลตามค่านิยมทางการพัฒนาที่มีความเป็นไปได้มากยิ่งขึ้น การพัฒนาจึงเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมเพื่อเพิ่มหรือประกันความเป็นไปได้ดังกล่าว

(4.3) การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงการจัดสรรและการกระจายทรัพยากรของสังคม ลักษณะของโครงสร้างสังคมที่สำคัญต่อการพัฒนา คือ การจัดสรรทรัพยากร หรือระบบการกระจายทรัพยากรของสังคม เพราะแก่นแท้ของค่านิยมทางการพัฒนาเกี่ยวข้องกับ การจัดสรรทรัพยากร การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงการจัดสรรทรัพยากรของสังคมนั่นเอง

(4.4) การพัฒนาขึ้นอยู่กับผู้นำทางการเมือง โดยที่ปัจจัยที่ส่งเสริมหรือขัดขวางการพัฒนาก็คือการเป็นผู้นำทางการเมือง ทั้งนี้เป็นเพราะผู้นำทางการเมือง มีอำนาจในการควบคุมพลังในสังคมและมีอำนาจในการตัดสินใจซึ่งมีผลต่อความขัดแย้งทางสังคมที่อาจเกิดขึ้นจากการพัฒนาได้ หรือ อาจจะกล่าวได้ว่า การพัฒนาคือการตัดสินใจเพื่อการดำเนินการใด ๆ ของผู้นำทางการเมือง

กรมพัฒนาชุมชน (2507:3-10) ได้จำแนกแบบแผนของการพัฒนาออกเป็น 3 แบบดังนี้

(1) การพัฒนาแบบเสรี (Free Development) เป็นการพัฒนาศูนย์ด้วยวิธีการสร้างความเจริญและความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมภายในประเทศ ให้เป็นเรื่องของเอกชนที่จะคิดจัดทำกันเองภายใต้ระบบแข่งขันโดยเสรีในเชิงเศรษฐกิจ (Free Market System) โดยที่รัฐจะทำหน้าที่เป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย เพื่อให้ประชาชนมีความร่มเย็นเป็นสุขและสามารถประกอบอาชีพได้โดยอิสระ

(2) การพัฒนาแบบบังคับ (Forced Development) การพัฒนาแบบนี้รัฐบาลจะเป็นผู้วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจให้มีโครงการและระยะเวลาที่จะปฏิบัติตามแผนนั้นอย่างแน่นอน

(3) การพัฒนาแบบผสมหรือแบบมีแผน (Planned Development) หมายถึงการพัฒนาที่ลักษณะแบบผสมคือ มีการกำหนดปฏิบัติที่แน่นอน- เฉพาะส่วนราชการและหน่วยราชการงานของรัฐ แต่ทางเอกชนคงปล่อยให้ไปโดยเสรีตามสมัครใจของเอกชนและชุมชนเอง

ชิตยา สุวรรณชฎ (อ้างใน ปรภาณี พนมเริงไชย, 2532:11-12) ชี้ว่าองค์ประกอบของการพัฒนา มีดังนี้

(1) กระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม จะเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแบบแผน

(2) มีทิศทางการเปลี่ยนแปลงสู่ลักษณะสังคมที่พึงประสงค์

(3) กระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้น จะมีผลให้เกิดการปรับลักษณะสัมพันธ์ภาพของสมาชิกในสังคมและส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างทางสังคม (Social Structure) ในทิศทางที่พึงปรารถนา โดยที่สมาชิกในสังคมจะไม่เกิดความรู้สึกแปลกแยกหรือมีผลกระทบให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกน้อยที่สุด

(4) ในการที่จะให้เกิดการใช้ทรัพยากรและควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพนั้นจะต้องมีแนวนโยบายและมาตรการที่ชัดเจนในอันที่จะเพิ่มโอกาสของปัจเจกบุคคลในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมให้สามารถกำหนดทางเลือกและปฏิบัติหรือสู่เป้าหมายของสังคมที่ปรารถนาหรือนัยหนึ่งชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เลือกแนวทางและการปฏิบัติเพื่อสู่เป้าหมายที่เลือกสรรแล้ว

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การพัฒนาคือการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงช้าๆ ค่อยเป็นค่อยไป หรือเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันก็ได้ ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้น หรือตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งเป้าหมายดังกล่าวอาจจะเป็นของบุคคลหรือของทั้งสังคมก็ได้ ที่สำคัญคือต้องมีผู้นำพาการเปลี่ยนแปลงด้วย

อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาจากคำนิยามและข้อถกเถียงเกี่ยวกับคำว่า การพัฒนาในภาพกว้างแล้ว อาจจำแนกองค์ประกอบหลักของการพัฒนาได้ดังนี้

(1) ต้องมีผู้กระทำการ ซึ่งหมายถึงเป็นกิจกรรมซึ่งดำเนินการโดยบุคคลจะเป็นคนเพียงคนเดียว กลุ่มคน หรือทั้งสังคมก็ได้

(2) ต้องมีการเปลี่ยนแปลง ถ้าหากการดำเนินการใด ๆ แล้วไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่อาจเรียกว่าการพัฒนาได้

(3) ต้องมีทิศทางหรือเป้าหมาย ทั้งนี้หากการดำเนินการใด ๆ เป็นไปแบบไม่มีทิศทางที่ตั้งไว้ล่วงหน้าย่อมไม่ใช่การพัฒนา ซึ่งทิศทางหรือเป้าหมายนี้แต่ละสังคมอาจจะกำหนดไว้ไม่เหมือนกัน ดังนั้นการพัฒนาที่ก้าวหน้าของทีหนึ่ง ย่อมไม่จำเป็นต้องเป็นการพัฒนาของอีกทีหนึ่ง

2.2 แนวทางการพัฒนา

จากความหมายของการพัฒนา จะเห็นได้ว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง การปรับปรุง โดยมีวัตถุประสงค์ของการปรับปรุงที่เป็น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ชนบท ฯลฯ ซึ่งจะเห็นได้จากการนำคำว่าพัฒนามาหน้าหน้าอาทิเช่น การพัฒนาการเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม การพัฒนาชุมชน การพัฒนาชนบท ฯลฯ ทั้งนี้ได้มีการถกเถียงกันเป็นอย่างมากในเรื่องของ “แนวทางการพัฒนา” ว่าแนวทางใดจึงมีความเหมาะสม ซึ่งจนถึงปัจจุบันก็ยังไม่เป็นที่สรุปกันได้ว่าแนวทางใดเหมาะสม เพราะแต่ละสังคมต่างมีบริบทเป็นของตนเอง มีทรัพยากรธรรมชาติ มีวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น ดังนั้นแนวทางการพัฒนาหนึ่ง ๆ อาจจะไม่สำเร็จในพื้นที่หนึ่ง ๆ แต่อาจจะประสบความสำเร็จในอีกพื้นที่อื่น ๆ ก็ได้ อย่างไรก็ตามก็อาจจะพิจารณาถึงการพัฒนาในแต่ละด้าน (Development Aspect) ได้ดังนี้

2.2.1 การพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) การพัฒนาแบบนี้มีจุดมุ่งหมายในการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) เช่น การสะสมทุนให้เพียงพอต่อการสนับสนุนระบบธนาคารที่น่าพึงพอใจ การจัดการด้านการประกันภัย และการบำนาญ การลงทุนในด้านอุตสาหกรรมและการขนส่ง และกองทุนสำหรับชาวนาเพื่อใช้ในการทำเกษตรแผนใหม่ กระแสหมุนเวียนของเงินตราจากคนร่ำรวยไปสู่คนยากจน (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2531 :96)

การพัฒนาทางเศรษฐกิจสามารถแบ่งได้ 2 ระยะเวลาคือ ระยะเวลาแรก(กลางทศวรรษ 1940 - ปลายทศวรรษ 1960) เป็นทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจดั้งเดิม ซึ่งได้นำมาใช้ในแผนพัฒนาฯ 1-4 ของไทย โดยที่มีจุดเด่นในเรื่องของการส่งเสริมให้มีการรับทุนจากต่างประเทศทุกรูปแบบ โลกที่สามจะต้องเปิดประเทศอย่างเต็มที่ ส่งเสริมนโยบายการค้าเสรี มีสัมพันธภาพทางเศรษฐกิจกับประเทศพัฒนาทั้งหลาย โดยส่งเสริมการรับความช่วยเหลือ ทุน การลงทุน และซื้อเทคโนโลยีจากประเทศดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อสนับสนุนการลงทุนในภาคเอกชนและการผลิตภาคอุตสาหกรรม อันจะส่งผลให้อัตราความเจริญทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น โดยมีความเชื่อพื้นฐานคือ ทุนต่างประเทศ จะนำมาซึ่งอัตราการ

ถ่ายโอนเทคโนโลยีและทักษะสมัยใหม่ แต่ทว่าแนวคิดดังกล่าวเมื่อนำไปสู่การปฏิบัติในหลายประเทศก็ไม่ประสบความสำเร็จ

ส่วนในการพัฒนาเศรษฐกิจระยะที่สอง(ทศวรรษ 1970 - ปัจจุบัน) เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจแนวใหม่ โดยมีทฤษฎีการเติบโตแบบเสมอภาค (Growth and Equity) หรือการกระจายรายได้ควบคู่การเติบโต (Redistribution with growth)กลุ่มนี้เชื่อว่าการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวม (GNP) ในอดีตไม่ได้ส่งผลต่อคนยากจนเท่าไรนัก ทั้งยังไม่ได้ประโยชน์ต่อคนเหล่านั้นอย่างรวดเร็ว ทันเวลา ถ้าความยากจนดำรงอยู่ ความตึงเครียดของสังคมอาจจะสูงขึ้น และแนวคิดดังกล่าวนำไปสู่แนวทางที่จะเน้นการเติบโตอย่างเสมอภาค(วิวัฒน์ชัย อัตถการ,2530:2-8)

2.2.2 การพัฒนาการปกครอง (Administrative Development)

เป็นการพัฒนาด้านโครงสร้าง กระบวนการ และระบบการปกครองหรือการบริหาร ประเทศจะต้องได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมสอดคล้อง และเอื้ออำนวย ให้การพัฒนา และกลวิธีในการดำเนินการพัฒนามีประสิทธิภาพสูงสุด ตลอดจนบรรลุผลตามเป้าหมายอย่างรวดเร็วด้วย ซึ่งไม่เพียงแต่จะต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบแล้ว ผู้ทำงานในระบบการปกครองจะต้องแปรเปลี่ยนทัศนคติในการทำงานของตนให้ทันสมัย อีกด้วย (นิรันดร์ จงวุฒิวเศศ,2531:97)

การพัฒนาด้านการปกครอง เป็นการพัฒนาในกลไกการบริหารประเทศ โดยมีแนวความคิดว่า ถ้าสามารถสร้างกลไกการดึงเอาความรู้ความสามารถ และการปฏิบัติจากข้าราชการหรือหน่วยงานราชการมาใช้อย่างเต็มที่ จะนำพาการพัฒนาได้อย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้การพัฒนาการปกครองยังรวมความไปถึง การควบคุมการก่อความไม่สงบ การก่อการร้ายที่อาจจะเกิดขึ้นในสังคม

อาจจะสรุปได้ว่า การพัฒนาการปกครองเป็นเรื่องของ กลไกบริหาร กลไกการปฏิบัติงาน ระเบียบการปฏิบัติราชการ เพื่อมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่คนในสังคมนั้น ๆ

2.2.3 การพัฒนาการเมือง (Political Development) แม้ว่าคำว่า “การเมือง” ในเมืองไทยจะมีความหมายเชิงลบโดยมองกันว่าเป็นเรื่องของความสกปรก(การเมืองน้ำเน่า) เรื่องของการแย่งชิงอำนาจ การจัดสรรผลประโยชน์ของคนระดับบนที่พ้นจากการแตะต้องของประชาชน (สังคม สัจจร,2539:124) แต่อีกมิติการเมืองก็เป็นเรื่องของการประสานผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มโดยไม่ต้องใช้กำลังเข้าห้ำหั่นกัน นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2531:97) จึงชี้ให้เห็นว่าการเป็นพลเมืองในสังคมหนึ่ง ๆ หมายถึงการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมจะต้องมีสติสำนึกรับผิดชอบต่อความอยู่รอดของบ้านเมืองด้วย กล่าวคือ จะต้องมึบทบาทและพัฒนาประเทศ เพราะการพัฒนาประเทศจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าหากประชาชนไม่สนใจการเมือง ไม่มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องด้วย

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2535 : 97) ซึ่งเป็นนักทฤษฎีการเมืองที่สำคัญคนหนึ่งในเมืองไทย ได้ชี้ให้เห็นการศึกษาวิวัฒนาการของระบบการเมือง โดยกล่าวว่ากระบวนการทางการเมืองที่กำลังพัฒนาอาจแบ่งออกได้เป็นสองแนวทางด้วยกันคือแนวทางของสำนักพหุนิยม(Pluralist) กับแนวทางของสำนักมาร์กซิสต์ใหม่ (Neo-marxist) โดยที่แนวทางแรกอาศัยทฤษฎีระบบ (System theory) และทฤษฎีการพัฒนาทางการเมือง (Political Development Theory) ที่ได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory)...

...นอกจากนี้แนวทางการพัฒนาการเมือง ยังเน้นความสนใจไปที่สังคมมากกว่ารัฐ เพราะถือว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ เป็นตัวแปรสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง...

การพัฒนาการเมืองในแนวทางนี้จึงเป็นเรื่องของการหาความสัมพันธ์ระหว่างระบบทุนนิยม (ปัจจัยทางเศรษฐกิจ) กับระบอบประชาธิปไตย (ปัจจัยทางการเมือง) และก่อให้เกิดทฤษฎีย่อย ๆ 3 ทฤษฎีด้วยกันคือ..

(1) ทฤษฎีที่ถือว่า ระบอบประชาธิปไตยเป็นรูปแบบของการปกครองที่เกิดขึ้นได้ก็แต่ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเท่านั้น

(2) ทฤษฎีที่ว่าระบอบประชาธิปไตยจะคงอยู่ได้ก็เฉพาะในสังคมที่มีความมั่งคั่ง และความเจริญทางเศรษฐกิจในระดับสูงเท่านั้น

(3) ทฤษฎีที่เห็นว่าสังคมจะมีการพัฒนาทางการเมือง ไปสู่ระบอบประชาธิปไตยได้จะต้องมี ประเพณีการปฏิบัติทางการเมืองที่กลุ่มอำนาจต่าง ๆ ในสังคมยอมที่จะผ่อนปรนเข้าหากันในการดำเนินการทางการเมือง และมีระบบการถ่วงดุลตรวจสอบอำนาจส่วนกลางไว้ มิให้มีการรวมศูนย์อำนาจและขยายอำนาจจนเป็นอันตรายต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย

นอกจากนี้ ชัยอนันต์ สุขทวนิช (2536 : 21) ยังได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับ รัฐและการเมืองในปัจจุบันกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้นคุณลักษณะของรัฐยุคใหม่จึงเป็นแบบ “อำนาจนิยมโดยรัฐ” (Authoritarian statism) ซึ่งมีลักษณะกว้าง ๆ ดังนี้

(1) การที่รัฐบาลมีหน้าที่ทางเศรษฐกิจมากขึ้น จะเห็นได้จากการแทรกแซงของรัฐบาลในวิถีชีวิตด้านต่าง ๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นกลไกการวางแผนเศรษฐกิจซึ่งก่อให้เกิดการควบคุมวิถีชีวิตโดยรัฐบาล

(2) การเปลี่ยนแปลงบทบาทในการจัดการจากพรรคการเมืองไปสู่ระบบราชการ และการเสื่อมของพรรคการเมืองในฐานะตัวแทนของประชาชน

(3) การเติบโตขององค์กรอำนาจใหม่ (Power bloc) - และมีผลต่อกลไกรัฐกลุ่มทุนผูกขาดที่มีอำนาจมากขึ้น

(4) รูปแบบใหม่ของการควบคุมทางสังคมเช่นจากเดิม ใช้คุก มาเป็นการควบคุมแบบมีความยืดหยุ่นและกระจายตัวมากขึ้น เช่น การกระจายกำลังตำรวจ การให้สวัสดิการสังคมดีขึ้น สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดกระบวนการลดความเป็นสถาบันของกลไกอุดมการณ์ การกดขี่ลง

(5) รูปแบบใหม่ของการประท้วงและการต่อสู้ทางสังคม เช่นการเคลื่อนไหวทางด้านสิ่งแวดล้อม กลุ่มสตรี นักศึกษา เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น และนโยบายใหม่ ๆ ที่จะควบคุมกลุ่มเหล่านี้ วิธีการใหม่ ๆ ในการจัดระบบชนชั้นทางมิติ

(6) การให้ความสนใจต่อวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง ที่รัฐเผชิญอยู่ โดยที่บทบาทของวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงกลไกรัฐ โดยที่วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจจะทำให้รัฐระส่ำระสายและอ่อนแอลง ซึ่งจะมีผลในการบั่นทอนการสร้างความแข็งแกร่งและความทันสมัยให้แก่รัฐ

2.2.4 การพัฒนาสังคม (Social Development) เป็นการพัฒนาอีกด้านหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางสังคม ซึ่งเป้าหมายของการพัฒนาสังคมก็คือ การรับรู้หนังสือ การให้สวัสดิการสังคมแก่ประชาชน (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2531:96)

สนิท สัมครการ (2530:731-765) มองในแง่มุมที่แตกต่างกันออกไปโดยชี้ให้เห็นว่าจุดมุ่งหมายของการพัฒนาสังคมเกิดจากสังคมมนุษย์ ซึ่งสามารถจำแนกได้ 3 กลุ่มคือ 1)สังคมล้าหลัง 2)สังคมชาวบ้าน และ 3)สังคมเมือง โดยที่สังคมล้าหลังเป็นสังคมที่ไม่ติดต่อกับภายนอก เลี้ยงชีพด้วยการล่าสัตว์ จับปลา หาของป่า ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมดั้งเดิม สังคมชาวบ้านประกอบอาชีพทางการเกษตร รู้จักปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ มีความสัมพันธ์กับเครือญาติอย่างแนบแน่น ส่วนสังคมเมืองเป็นสังคมที่แบ่งงานกันทำตามความถนัดเฉพาะอย่าง ไม่นิยมการผลิตอาหารโดยตรง อย่างไรก็ตามสังคมชาวบ้านกับสังคมเมืองมักจะสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น โดยที่สังคมเมืองพึ่งพาอาหาร แรงงาน จากสังคมชาวบ้านซึ่งก็ต้องพึ่งพา ยารักษาโรค สิ่งของเครื่องใช้ เสื้อผ้า จากสังคมเมือง

ทั้งนี้อาจสังเกตได้ว่า ประเทศที่มีประชากรอยู่ในเมืองและประกอบอาชีพทางอุตสาหกรรม ธุรกิจ และบริการ ในอัตราสูงกว่าประชากรที่อยู่ตามไร่นา จะมีภาวะทางเศรษฐกิจที่ก้าวหน้ามากกว่า ดังนั้นประเทศที่มีสังคมแบบเกษตรกรรมจึงมุ่งที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศ เพื่อดึงดูแรงงานจากภาคเกษตรกรรม แต่ก็ติดอุปสรรคสำคัญคือ ผู้คนในสังคมชาวบ้าน มีแนวคิด ค่านิยม การมองโลก ที่ผูกกับชุมชนเกษตรกรรม ดังนั้นถ้าจะเปลี่ยนเป็นอุตสาหกรรมจะต้องเปลี่ยนองค์ประกอบทั้งหมดเสียก่อน

ทิตยา สุวรรณชฎ (2527:99-100) ได้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาสังคมว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการในอันที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยวิธีการจัดสรรทรัพยากรของสังคม เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่จะให้บรรลุเป้าหมายที่สังคมเลือกสรรแล้ว ด้วยการควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตามผู้บริหารประเทศมักมุ่งการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ แต่ในทัศนะของนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาแล้วถือว่าการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคม เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจจะไม่ประสบความสำเร็จถ้าปราศจากการปรับปรุงกลไกต่าง ๆ ของสังคม ให้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสอดคล้องกัน

อีกมุมหนึ่งการพัฒนาสังคมคือการส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในระหว่างบุคคลหรือกลุ่มชน หรือขจัดความขัดแย้งในสังคมให้หมดไป ช่วยกันสร้างสังคมให้มีระเบียบเรียบร้อย มีความยุติธรรมทั้งนี้จะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และมีความสบายใจโดยทั่วกัน ทั้งนี้ การพัฒนาสังคมให้เกิดผลนั้น ผู้พัฒนาจำเป็นต้องมีการวางแผนการพัฒนา เริ่มตั้งแต่การพัฒนาบุคคล สร้างความสงบสุข และความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นระหว่างบุคคล ขจัดช่องว่างทางวัฒนธรรม และพยายามจรรโลงวัฒนธรรมให้มีการสืบทอดต่อกันเป็นมรดกถึงชนรุ่นหลัง (โสภณ ชูพิกุลชัย , 2521)

2.2.5 การพัฒนาชุมชน (Community Development) การพัฒนา ด้านนี้มีชื่อเรียกหลายอย่างเช่น ประเทศลังกา มาเลเซีย เรียกว่า การพัฒนาชนบท (Rural Development) ประเทศจีนเรียกว่า การสร้างงานในชนบท (Rural Construction) ส่วนประเทศอินโดนีเซีย (Community Welfare) ถึงแม้จะมีชื่อเรียกแตกต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกัน (สุเทพ เชาวลิต ,2526 : 15) อย่างไรก็ตามชื่อเรียกดังกล่าวก็สะท้อนให้เห็นว่าเป็นเรื่องของชนบท เป็นเรื่องของการสร้างงานและสวัสดิการให้แก่ชุมชนชนบท

พัฒน์ บุญยรัตพันธุ์ (2515 : 1) ได้ให้ความหมาย การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการอย่างหนึ่ง ที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้นเตือน ยั่วยุ และส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และเสริมสร้างท้องถิ่นให้ก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการดูแลตนเองตามระบอบประชาธิปไตย” (อ้างใน สุเทพ เชาวลิต 2526 : 17)

สุเทพ เชาวลิต (2526 : 18) ได้สรุปว่า การพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาความคิด และความสามารถของประชาชน ในการทำงานร่วมมือกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลกับประชาชน และระหว่างประชาชนด้วยกันเอง เพื่อปรับปรุงตนเองและ

ชุมชนไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา การอนามัย และ
ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม อันจะนำไปสู่ความมั่นคงของประเทศในการ
ปกครองในระบบประชาธิปไตย

คำว่า “การพัฒนาชุมชน” กับ “การพัฒนาสังคม” ดูเหมือนจะมีความ
ใกล้เคียงกันค่อนข้างมาก จะแตกต่างกันบ้างก็ตรงการพัฒนาชุมชนจะเน้นขอบเขต
พื้นที่เป็นสำคัญ และ มักใช้กลไกรัฐเป็นผู้ดำเนินงาน

2.3 กระบวนทัศน์ของการพัฒนา (Development Paradigm)

คำว่ากระบวนทัศน์(Paradigm) มีความหมายถึงตัวแบบทางความคิดที่ใช้
เป็นเงื่อนไขในการคิด ตีความ สภาพแวดล้อม ปรัชญาการณื ว่ามีที่มา ปัญหา และ
แนวทางแก้ไขอย่างไร

ดังนั้นกระบวนทัศน์การพัฒนา (Development Paradigm) จึงหมายถึงตัว
แบบทางการพัฒนา อันได้แก่การกำหนดทิศทางการพัฒนา กระบวนการวิเคราะห์
ปัญหา การเสนอทางออก และนำไปสู่วิธีการที่ใช้ในการพัฒนา

คำว่าทิศทางการพัฒนา (Development Direction) และ เป้าหมายของ
การพัฒนา(Development Goal) เป็นการมองในแง่ของความหมายอาจใกล้เคียงกัน จะ
ต่างกันตรงที่เป้าหมายของการพัฒนาระบุจุดชี้วัด(Indicator)ที่ชัดเจนกว่า ซึ่งการเลือกทิศ
ทางการพัฒนา มักจะเกิดในสังคมที่ไม่สามารถพัฒนาพร้อมกันในทุก ๆ ด้านได้เนื่อง
จากมีทรัพยากรจำกัด และ องค์ประกอบของการพัฒนาบางอย่างจำเป็นต้องเลือก
อย่างใดอย่างหนึ่ง

กระบวนทัศน์การพัฒนาแรกที่ถูกนำเสนอขึ้นมาได้แก่ ทฤษฎีภาวะทันสมัย
(Modernization Theory) ในปี 1945 และทฤษฎีดังกล่าวมีความรุ่งโรจน์และถูกนำไป
ใช้อย่างกว้างขวางในช่วงปลายทศวรรษที่ 1950-1960 ซึ่งเริ่มต้นที่ความสำเร็จของ
โครงการฟื้นฟูเศรษฐกิจในยุโรปตะวันตก (European Recovery Programme : ERP) ภาย
หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ผนวกกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองระหว่างประเทศที่
ประเทศอาณานิคมต่าง ๆ ได้รับอิสรภาพ ซึ่งความสำเร็จดังกล่าวส่วนหนึ่งมาจากการ
วางแผนเศรษฐกิจตามแนวปฏิวัติของเคนท์ (Keynesian Revolution) เป็นความช่วยเหลือ

ของสหรัฐอเมริกาตามแผนมาร์แชล (The Marshal Plan) ซึ่งเป็นวิธีการที่ได้ผล ทั้งในแง่ของการปกป้องระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและระบอบการเมืองเสรีประชาธิปไตยของโลกตะวันตก (ปกรณัม ปรียากร , 2527 : 14) กระบวนทัศน์นี้เน้นการสอดแทรกเชิงนโยบาย (Policy Intervention) อันเป็นทางสายกลางระหว่างการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบเสรี (Laissez-faire) กับการวางแผนเศรษฐกิจแบบรวมอำนาจ

แต่กระบวนทัศน์การพัฒนาตามทฤษฎีภาวะทันสมัยได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากในต้นทศวรรษที่ 1960 โดยนักทฤษฎี 4 กลุ่มก้าวหน้า (The Radicals) ทั้ง 4 กลุ่มมีจุดร่วมกันในการวิพากษ์คือ ปฏิเสธความเป็นไปได้ในการแยกเรื่องเศรษฐกิจออกจากเรื่องทางสังคม โดยเสนอกระบวนทัศน์การพัฒนาอีก 3 แบบคือ

(1) กลุ่มนักทฤษฎีสถาบันสังคมใหม่ (Neo-institutional Social Theory : NIST) ซึ่งเป็นนักวิชาการสายยุโรป (The European Line) โดยมีนักวิชาการสำคัญได้แก่ Myrdal Seers และ Streeten ซึ่งปฏิเสธแนวความคิดเชิงเศรษฐศาสตร์พร้อมเสนอลักษณะของการพิจารณาว่าควรเป็นสังคมและสถาบัน (Social and Institutional Context) และระบบเศรษฐกิจของโลก (World Economic Context) ซึ่งเป็นสภาพเงื่อนไขที่สำคัญในการกำหนดทิศทางเศรษฐกิจของโลกที่สาม

(2) กลุ่มทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory) ซึ่งเป็นนักวิชาการสายลาตินอเมริกา (The Latin American Line) ที่เรียกร้องให้ 1)ใช้ทัศนภาพทางประวัติศาสตร์ในการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างและสถาบัน และ 2)การใช้ระเบียบวิธีประวัติศาสตร์โครงสร้าง/สถาบัน (Historical Structural Institutional Method)

(3) กลุ่มทฤษฎีภาวะด้อยพัฒนา (The Underdevelopment Theory Line) ซึ่งนำโดย แฟรงค์ (A.G. Frank , 1967) ซึ่งจะคล้ายคลึงกับกลุ่มทฤษฎีพึ่งพา มีความแตกต่างตรงที่วิพากษ์ภาวะด้อยพัฒนาของประเทศด้อยพัฒนาว่าเป็นไปตามเงื่อนไขของระบบทุนนิยมโลก (World Capitalist System) โดยอาศัยแนวความคิดมาร์กซิสต์ (Marxism) มาใช้ในการวิพากษ์ (เพ็ญอ้าง: 22-23) นอกจากนี้ยังชี้ว่าประเทศพัฒนาแล้วทั้งหลายไม่เคยตกอยู่ในภาวะด้อยพัฒนาแต่อย่างใดเลย แม้ว่าประเทศเหล่านี้อาจจะไม่พัฒนามาก่อนก็ตาม ดังนั้นภาวะด้อยพัฒนาจึงไม่ใช่เงื่อนไขในทางลบหรือเป็นอุปสรรค

ต่อการพัฒนา (Obstacle to Development) แต่เป็นปรากฏการณ์ที่เป็นผลจากกระบวนการทางประวัติศาสตร์(เพ็งอ้าง:28)

(4) กลุ่มทฤษฎีมาร์กซิสต์ (Marxist Theory) ซึ่งเป็นผลงานของมาร์ก (Karl Marx) ที่ได้นำเสนอก่อนทฤษฎีภาวะทันสมัย แต่ก็ถูกนำมาใช้มากขึ้นหลังจากทฤษฎีภาวะทันสมัยพ้นช่วงความรุ่งโรจน์ ที่มีจุดเน้นการวิเคราะห์ปัญหาการพัฒนาในยุโรปตะวันตกซึ่งเป็นสังคมการผลิตแบบอุตสาหกรรม จุดเด่นของทฤษฎีมาร์กคือ การจำแนกแยกสังคมว่ามีอยู่ด้วยกันอย่างน้อย 2 ชั้นชั้นคือชนชั้นปัจจัยการผลิต (ที่ดินและทุน) และชนชั้นที่ไม่ใช่เจ้าของปัจจัยการผลิต โดยที่ชนชั้นเจ้าของปัจจัยการผลิตจะพยายามขูดรีดมูลค่าส่วนเกิน (Surplus Value) จากผู้เป็นเจ้าของแรงงาน ดังนั้นเจ้าของปัจจัยการผลิตจะรวยขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่ผู้ใช้แรงงานจะได้เพียงค่าแรงขั้นต่ำสำหรับการยังชีพเท่านั้น ซึ่งความขัดแย้งระหว่างชนชั้น (Class Conflict) จะนำไปสู่การต่อสู้เพื่อชนชั้น (Struggle for Class) และชนชั้นที่มีจำนวนมากกว่าจะเป็นผู้ชนะในที่สุด ซึ่งหมายถึงชนชั้นผู้ใช้แรงงานจะยึดอำนาจรัฐได้ และทำการปกครองโดยยึดหลักปฏิเสศการมีอยู่ของทรัพย์สินส่วนบุคคล แต่ให้กระทำการผลิตเพื่อชุมชนตามแนวสังคมนิยม (Socialism) และหลังจากนั้นอำนาจของรัฐจากผู้ใช้งานที่เรียกว่า เผด็จการโดยชนชั้นกรรมาชีพจะผ่อนคลายลง และจะปรับรูปแบบเป็นการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ (Communism) ซึ่งเป็นสังคมที่ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน (Karl Marx ,1906)

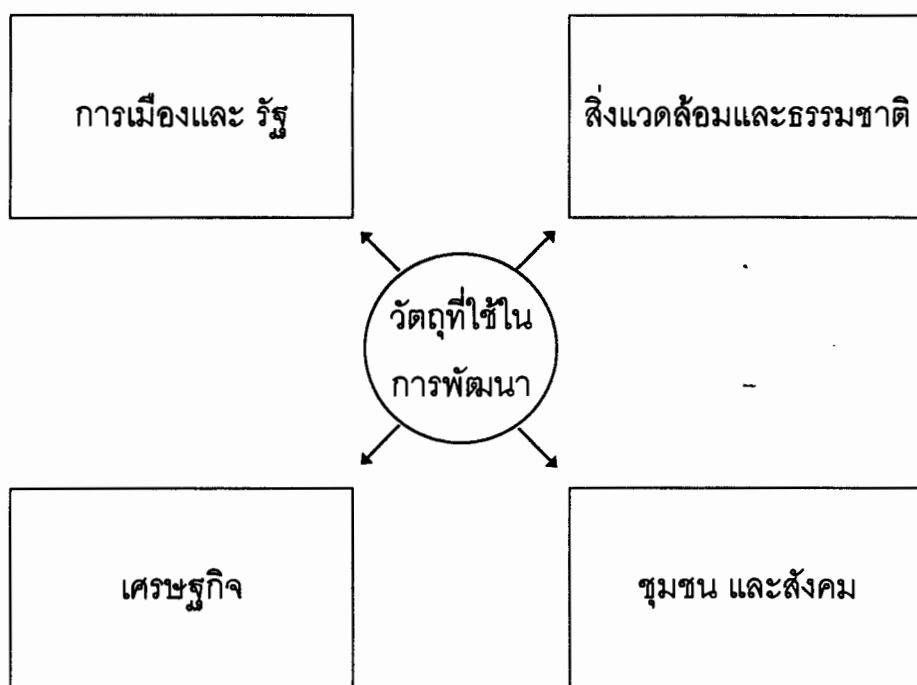
จากนั้นชนชั้นแรงงานและปัญญาชนในประเทศต่าง ๆ ในโลกก็ได้นำเอาลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นต้นแบบในการปฏิวัติ โดยปลุกระดมมวลชนโดยเฉาพะผู้ใช้แรงงานให้ต่อสู้กับชนชั้นปกครองและหลายประเทศถูกยึดอำนาจและสถาปนาการปกครองแบบสังคมนิยม อาทิเช่น จีน รัสเซีย ฯลฯ อย่างไรก็ตามหลังจากการต่อต้านการปกครองแบบเผด็จการของสหรัฐอเมริกาและยุโรปตะวันตก อย่างเข้มแข็งประกอบกับ รัสเซียได้ล่มสลาย การแพร่ขยายของลัทธิคอมมิวนิสต์จึงผ่อนคลายลง (J. Wilezynsky , 1972)

อย่างไรก็ดีจุดได้เถียง 1960-1970 ก็เป็นเพียงการจุดประกายในเรื่องของกระบวนการพัฒนา เมื่อมองกระแสโลกจะพบว่าการพัฒนาแนวภาวะทันสมัยยังคงเป็นการพัฒนากระแสหลักจนถึงปัจจุบัน แต่หลังจากปี 1970 กระบวนการพัฒนาใหม่ ๆ ได้เกิดขึ้นมากมายตามลักษณะของแต่ละสังคม หลายแนวคิดอยู่ระหว่าง

การยกระดับกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) และอีกหลายแนวคิดไม่ได้รับความนิยมนักตกไป

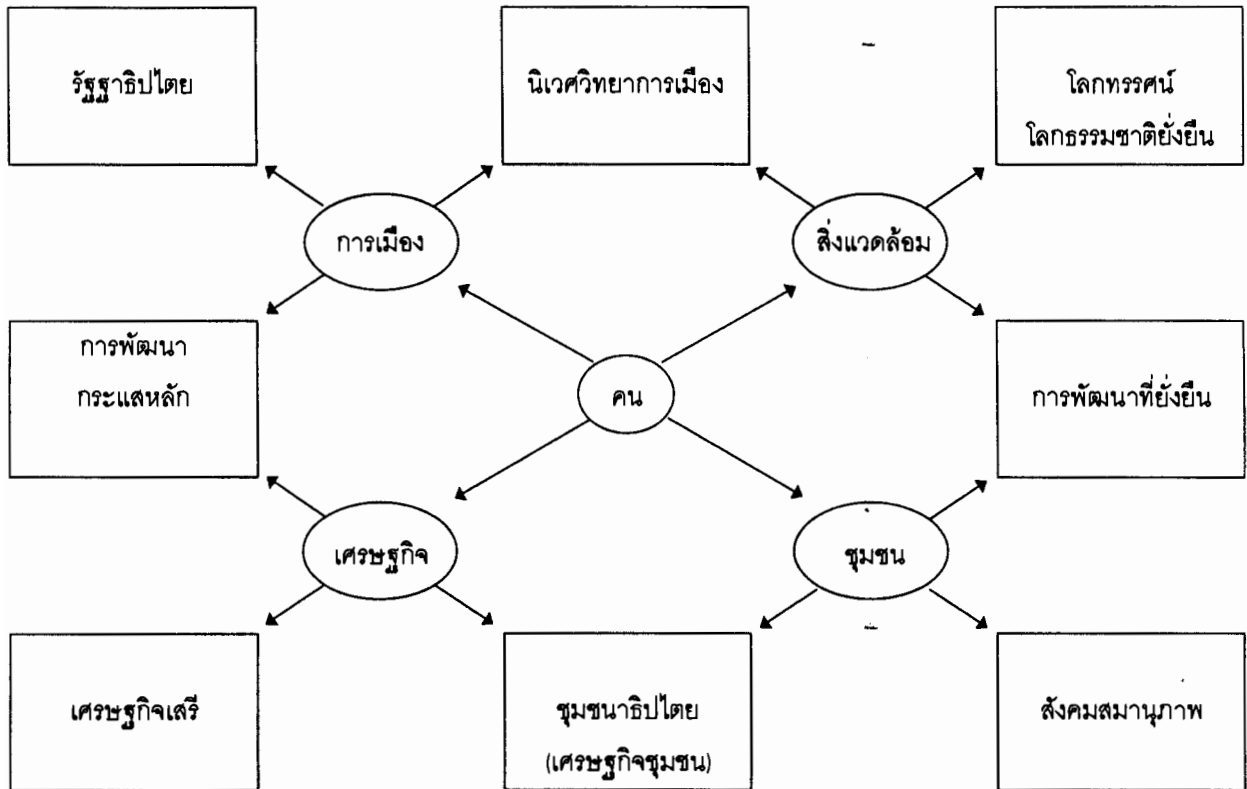
ผู้วิจัยเห็นว่าข้อถกเถียงเกี่ยวกับกระบวนทัศน์การพัฒนามีลักษณะของการนำเสนอสิ่งหนึ่งขึ้นมาและนักคิด นักทฤษฎีก็ทำการโต้แย้งพร้อมทั้งนำเสนอสิ่งใหม่ที่คิดว่าดีกว่าและมีลักษณะของการเปรียบเทียบในแง่มุมต่าง ๆ โดยขาดทิศทางที่ชัดเจน ดังนั้นผู้วิจัยได้ทดลองนำเสนอ องค์ประกอบหลักของการพัฒนา (Development Component) ซึ่งจะใช้ เศรษฐกิจ สังคม รัฐ และ สิ่งแวดล้อม เป็นวัตถุของการพัฒนา (Development Object) ดังแผนภูมิที่ 2.1

แผนภูมิที่ 2.1 องค์ประกอบหลักของการพัฒนา

จากองค์ประกอบของการพัฒนาดังกล่าว เมื่อดูจุดมุ่งเน้นของการพัฒนา ซึ่งผู้วิจัยให้ความสำคัญที่ การเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และ ชุมชนหรือสังคม โดยศึกษาเทียบเคียงกับบรรดานักคิด นักวิชาการที่ได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาสามารถจำแนกทิศทางของการพัฒนา ได้ 8 ทิศทางด้วยกันดังแผนภูมิที่ 2.2

แผนภูมิที่ 2.2 กระทบทัศน์ของการพัฒนา

จากทิศทางการพัฒนาดังกล่าวพบว่า ในอดีตการพัฒนาแนวรัฐธรรมาธิปไตยจะได้รับความนิยมค่อนข้างมาก โดยเน้นการตัดสินใจของผู้นำทางการเมือง และต่อมาได้เปลี่ยนมาเป็นการพัฒนากระแสหลักที่สอดคล้องกับระบบสังคมที่เป็นประชาธิปไตย และการพัฒนาแนวนี้ได้รับความนิยมและถูกส่งเสริมให้เป็นแนวทางการพัฒนาทั่วโลก แต่ทั้งนี้ในช่วง 10 - 15 ปี ได้มีแนวคิดใหม่ด้านการพัฒนาขึ้นมามากมาย และในปัจจุบันกำลังถูกยกระดับให้เป็นกระทบทัศน์การพัฒนา

2.3.1 รัฐธรรมาธิปไตย หมายถึง การพัฒนาในส่วนของ “การเมือง” โดยให้ อำนาจและหน้าที่แก่รัฐบาลค่อนข้างมาก โดยมีสมมติฐานว่า รัฐบาล จะดำเนินการเพื่อประโยชน์ต่อสาธารณชน ซึ่งการพัฒนาแนวนี้จะเน้นเรื่องการปฏิรูประบบการเมือง ให้มีความบริสุทธิ์ยุติธรรมในการเลือกตั้ง และความเป็นตัวแทนของผู้กำหนดนโยบาย

ประสาร พลเยี่ยม (2521 :1-3) ได้ชี้ให้เห็นว่าพื้นฐานของการเมืองมาจากหลัก 3 ประการได้แก่

(1) ทฤษฎีการเมือง (Political Theory) ซึ่งเป็นเรื่องของการสร้างรัฐ การปกครอง การบริหาร อุดมการ ที่จะนำคนในรัฐให้มีความสุข ความสามัคคี ว่าด้วยลัทธิทางการเมือง อำนาจฝ่ายปกครอง อำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ และ อำนาจฝ่ายตุลาการ

(2) ทฤษฎีความคิดทางการเมือง (Political Thoughts) เป็นเรื่องของการจัดรูปแบบการปกครองแบบต่าง ๆ เช่นระบอบราชาธิปไตย (Monarchy) ระบอบประชาธิปไตย (Democracy) ระบอบสังคมนิยม (Socialism) ระบอบคอมมิวนิสต์ (Communism) ระบอบเผด็จการนิยม (Facistism) เหล่านี้เรียกว่า ความคิดทางการเมือง

(3) ทฤษฎีปรัชญาการเมือง (Political Philosophy) ว่าด้วยพฤติกรรมสะท้อนแนวความคิดทางการเมือง ความคิดมูลฐาน อุดมการทางการเมือง ปรัชญาความสัมพันธ์ระหว่างนักปกครองและผู้ถูกปกครอง ปรัชญาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ปรัชญาของการปกครองในลัทธิต่าง ๆ ที่ถือว่าปรัชญาของตนดีกว่า เหนือกว่า เป็นประโยชน์กว่า ทฤษฎีอื่น ๆ ถือเป็นการแสวงหาสิ่งจะแห่งความเป็นจริงเรียกว่า ทฤษฎีปรัชญาการเมือง

ทินพันธุ์ นาคะตะ (2537:128-129) ได้กล่าวถึงการพัฒนาทางการเมือง การปกครองนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ สถาบันทางการเมือง การปกครองต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะวัฒนธรรมการเมืองที่ใช้ในการปกครองคนส่วนใหญ่ในสังคมจะต้องมีเหตุมีผลมากขึ้น ซึ่งเป็นการปกครองเพื่อคนส่วนใหญ่จึงมีการสถาปนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยขึ้น ซึ่งเป็นการปกครองแบบถือทางสายกลางในการแก้ปัญหา เป็นการปกครองแบบผสมเป็นการปกครองของคนชั้นกลาง เพื่อประโยชน์ของคนส่วนรวมทุกคนจนและรวบ ซึ่งอาจจะมีลักษณะผสมระหว่างระบอบกษัตริย์ ระบอบอภิชนาธิปไตย และการปกครองโดยประชาชน ซึ่งกลุ่มผู้ปกครองจะประกอบไปด้วยผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการเป็นฝ่ายบริหาร มีผู้แทนประชาชนเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีการถ่วงดุลย์กันระหว่างอำนาจทั้งสามคือนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ ในระบอบดังกล่าวนี้เป็นการปกครองที่ยึดมั่นในหลักการความเสมอภาค และเสรีภาพของบุคคลเป็นที่ตั้งคือทุกคนมีฐานะทางสังคมเท่าเทียมกัน ทุกคนมี

สิทธิเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย ทุกคนย่อมมีเสรีภาพในการเลือกเป้าหมาย และวิธีการดำรงชีวิตของตนเอง มีเสรีภาพในการแสดงออก

กระมล ทองธรรมชาติ (2531) ได้ชี้ให้เห็นว่าการปกครองแบบประชาธิปไตยไม่ใช่ของที่เข้าใจกันง่าย ๆ ด้วยมีการอ้างถึงคำว่าประชาธิปไตยในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เสรีประชาธิปไตย (Liberal Democracy) ประชาธิปไตยนำวิถี (Guided Democracy) สังคมประชาธิปไตย (Social Democracy) หรือประชาธิปไตยสังคมนิยม (Democracy Socialism) และประชาธิปไตยประชาชน (People's Democracy) ซึ่งการถึงแบบนี้ทำให้เข้าใจว่าประชาธิปไตยมีหลายแบบ อย่างไรก็ตามสามารถพิจารณาลักษณะของประชาธิปไตยได้ 3 ลักษณะด้วยกัน

(1) ประชาธิปไตยในฐานะอุดมคติหรือในฐานะแนวคิดทางการเมือง ซึ่งในลักษณะนี้จะประกอบได้ด้วย

(1.1) มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลและเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุดถึงความต้องการหรือผลประโยชน์ของตนเอง

(1.2) ความมีเสรีภาพของมนุษย์

(1.3) ความเท่าเทียมกัน

(1.4) การให้ประชาชนมีอำนาจอธิปไตย

(2) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบบการเมือง

(2.1) การเลือกตั้ง

(2.2) เสรีภาพ

(2.3) ความเท่าเทียมกัน

(2.4) การปกครองโดยยึดหลักกฎหมาย

(2.5) ระบบการเมืองที่ใช้เสียงข้างมากเป็นเกณฑ์

(3) รูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย

(3.1) ระบบประธานาธิบดี (Presidential System) เป็นการแบ่งแยกอำนาจให้สถาบันนิติบัญญัติ บริหาร และ ตุลาการ เป็นอิสระจากกันพอสมควรมีการรั้งและถ่วงดุลย์กัน

(3.2) ระบบรัฐสภา (Parliamentary System) เป็นหลักที่เชื่อมโยงอำนาจ (Fusion of Power) ระหว่างสถาบันนิติบัญญัติ กับ บริหาร โดยให้สถาบันนิติบัญญัติเป็นสถาบันหลัก มีอำนาจควบคุมฝ่ายบริหาร และ ฝ่ายบริหารจะต้องมาจากนิติบัญญัติ

2.3.2 การพัฒนากระแสหลัก (Main Stream Development) แนวคิดของการพัฒนานี้ จะเน้นเรื่องการเติบโตทางเศรษฐกิจโดยมีรัฐเป็นผู้ดำเนินการและควบคุม แนวคิดนี้ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดการพัฒนาแบบภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

ปกรณ ปรียากรณ์ (2527:17-18) ได้สรุปสาระสำคัญของทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) โดยอ้างถึงความคิดของ เพลสตัน (Preston : 1967) ที่เรียกว่าวิทยาการแม่บทใหม่ (New Master Scientist) ผสมกับ เลวิส (Levis:1974) และ รัสทาว (Rostow) อันเป็นการประสานวิทยาการหลายสาขา (Mutli-disciplinary) ที่ชัดเจนและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาระหว่างปี 1960-1970 ซึ่งมีจุดเด่นอันเป็นแก่นแท้ดังนี้

(1) ทางเศรษฐกิจสังคม จะมีความแตกต่างระหว่างภาวะเก่าแก่ (Traditional) กับภาวะทันสมัย (Modernization) อยู่ในทุกส่วน ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และชีวิตส่วนตัวของคน ทั้งสองภาวะก่อให้เกิดการกำหนดความหมายเชิงเปรียบเทียบคือ ความล้าหลัง (Primitive) ของภาวะเก่าแก่และความก้าวหน้าของภาวะทันสมัย วิธีลดความแตกต่างคือ สร้างความทันสมัย

(2) ประเทศที่พัฒนาแล้ว (Developed Countries) ก้าวไปสู่ภาวะทันสมัยด้วยตัวเอง ส่วนประเทศด้อยพัฒนา (Underdeveloped Countries)-ล้มเหลวในการสร้างภาวะทันสมัยอย่างเต็มที่ ทั้งนี้อาจจะเห็นเด่นชัดในสังคมด้อยพัฒนาที่มีภาวะทางเศรษฐกิจสังคมแบบทวิลักษณ์ (Socio-Economic Dualism) ที่แสดงถึงความไม่เท่าเทียมกัน (Disparity) ของสาขาการผลิตในพื้นที่ของประเทศตามแนวคิดของเลวิส (Lewis :1974)

(3) วิธีการขจัดสภาวะสังคมทวิลักษณ์ คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงตามลำดับขั้นของการเจริญเติบโต (Stages of Growth) ตามตัวแบบของ รัสทาว (Rostow) ซึ่ง

ความก้าวหน้าตามลำดับขั้น เกิดจากสมรรถนะในการดูดซับ (Absorption) วิทยาการสมัยใหม่ (Modern Technology) โดยไม่มีการข้ามขั้นตอน

(4) จุดปลายทางของภาวะทันสมัยทางเศรษฐกิจ คือ การสร้างโครงสร้างพื้นฐานแบบสังคมอุตสาหกรรม (Industrialization) และการสร้างให้เป็นเมือง (Urbanization)

(5) จุดปลายทางของการจัดระเบียบทางสังคมและการเมือง (Socio-Political Order) คือการสร้างระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยผ่านตัวแทน (Representative Democracy)

(6) วิศวกรสังคม (Social Engineering) มักจะเป็นผู้เชี่ยวชาญ (Experts) ที่มีความรู้ ความเข้าใจ และ ความสามารถทางด้านความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี (Technological Progress) ของประเทศที่ก้าวหน้าทางตะวันตก

อุดม ทุมโฆษิต (2536:45) ได้ทำการสรุปทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization) ว่าเกิดจากผลงานของนักวิชาการหลายแขนง ทางด้านสังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และ การเมือง มีนักคิดสำคัญได้แก่ สเปนเซอร์ (Spencer) เดอร์ไกม์ (Durkheim) เวเบอร์ (Weber) ฮอสเซลลิทซ์ (Hoselitz) แมคเคลแลนด์ (McClelland) เลวิส (Lewis) โดยที่ภาวะทันสมัยที่มีความหมายกระชับและเข้าใจง่ายคือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบของสังคมดั้งเดิมไปสู่สังคมที่ทันสมัย ซึ่งยึดแบบฉบับจากสังคมตะวันตกที่มีความก้าวหน้ามากกว่าทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ทิพาพร พิมพิสุทธิ์ (2531:50-65) ได้จำแนกลักษณะของสังคมแบบสมัยใหม่ว่ามีลักษณะสำคัญดังนี้

(1) ลักษณะทางสังคม

(1.1) ให้ความสำคัญ ต่อความสามารถของบุคคล ความสามารถจึงเป็นคุณธรรมของสังคมทันสมัย

(1.2) การทำงาน มีการแบ่งแยกอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบอย่างชัดเจน

(1.3) มีระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมายยึดถือ เป็นแนวทางปฏิบัติมากกว่าจารีตประเพณี

(1.4) ใช้เหตุและผล ในการกระทำมากกว่าอารมณ์ความรู้สึก

(1.5) เป็นสังคมอุตสาหกรรม

(2) ลักษณะสภาพแวดล้อมและสภาพภูมิศาสตร์

(2.1) เป็นสังคมเมือง

(2.2) อัตราผู้รู้หนังสือสูง

(2.3) อัตราการเกิดต่ำ

(2.4) อัตราการตายต่ำ

(2.5) อัตราผู้เจ็บป่วยต่ำ

(2.6) อัตราการเสี่ยงต่อภัยจากธรรมชาติต่ำ

(3) ลักษณะโครงสร้างทางสังคม และชนชั้นทางสังคม

(3.1) ลักษณะของครอบครัวเป็นแบบเดี่ยว คือครอบครัวเล็ก นิยมแยกครอบครัวออกจากครอบครัวเดิม

(3.2) มีการพัฒนาความชำนาญ อาชีพเฉพาะดี มากขึ้น ในสังคมทันสมัยจะมีอาชีพมากมายเกิดขึ้นเพื่อสนองความเจริญ และการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เช่นเมื่อมีการพัฒนาระบบตลาดและการส่งออกจะผลักดันให้เกิดความชำนาญเฉพาะด้าน เช่น ด้าน การธนาคาร การเงิน การตลาด การขนส่ง การสื่อสาร และกฎหมายระหว่างประเทศ ฯลฯ

(3.3) มีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมสูง โดยเฉพาะผู้มีความรู้ความสามารถ จะไม่ถูกจำกัดแต่เพียงชาติกำเนิดหรือชนชั้นของตนเอง

(4) ลักษณะทางเศรษฐกิจ

(4.1) ประกอบอาชีพทางอุตสาหกรรม

(4.2) หน่วยงานหนึ่ง ๆ จะรับผิดชอบและมีหน้าที่จำกัดเฉพาะอย่างเท่านั้น

(4.3) รายได้สูงและการบริโภคอยู่ในระดับสูง

(4.4) มีทุนสะสมและการผลิตอยู่ในระดับสูง

(4.5) ปัจจัยส่งเสริมการผลิตเช่น ถนน เขื่อน ไฟฟ้า ได้พัฒนาก้าวหน้าไปในระดับสูง

(4.6) ใช้ความรู้ วิทยาการควบคุมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ต่อมนุษย์ทั้งหมด

(5) ลักษณะทางวัฒนธรรม

(5.1) นอกจากครอบครัวแล้ว สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน และสถาบันทางการเมืองมีอิทธิพลต่อกระบวนการอบรมสั่งสอนอย่างยิ่ง

(5.2) ความริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นคุณสมบัติที่สำคัญของสังคมทันสมัย

(5.3) มีความสนใจเข้าร่วมทางการเมือง

(6) ลักษณะทางสื่อมวลชน

(6.1) ข่าวสารผ่านไปสูประชาชน ด้วยสื่อรูปต่าง ๆ กันเช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และวิทยุ

(6.2) กลุ่มผู้รับบริการข่าวสาร มีความหลากหลายและมีความต้องการต่างกัน

(6.3) มักเป็นการอธิบาย มากกว่าการพรรณนาความ

(7) ลักษณะทางการเมือง

(7.1) หน้าที่ของระบบการเมืองมีมาก และสลับซับซ้อน

(7.2) อำนาจหน้าที่ทางการเมืองถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจน

(8) ลักษณะทัศนคติและพฤติกรรม

(8.1) เชื่อในเหตุและผล

(8.2) ตระหนักในหน้าที่พลเมืองในระดับสูง -

(8.3) ความคิดสร้างสรรค์ในระดับสูง

(8.4) มีระดับความคาดหวังและความต้องการอยู่ในระดับสูง

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์(2538:168) ได้ชี้ว่าระบบเศรษฐกิจทุกระบบย่อมมีค่านิยมหรือโลกทรรศน์ของตนเอง โดยเฉพาะโลกทรรศน์แบบกระแสหลัก (Dominant Social Paradigm) สนับสนุนหลักการใหญ่ 4 ประการคือ

- (1) ระบบกรรมสิทธิเอกชน
- (2) ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ
- (3) ความเชื่อมั่นในเรื่องของความมั่นคงทางวัตถุ
- (4) รัฐบาลแบบเสรีและกลไกตลาดเสรี

2.3.3 เศรษฐกิจเสรี (Free Market)

แนวคิดเศรษฐกิจเสรี ค่อนข้างได้รับความนิยมมาก โดยถือเป็นหลักยึดของระบบทุนนิยม(Capitalism) บ้างก็เรียกว่าเป็นระบบของธุรกิจเอกชน (Private Enterprise system) หรือระบบตลาด (Market System)

พิชณวัฒน์ ทวีวัฒน์ (2534 : 41) ได้ให้ความเห็นว่าระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนั้นได้ยึดถือหลักเหล่านี้

(1) การถือกรรมสิทธิ์ในทรัพยากร (Ownership of Resources) ระบบนี้ยอมรับกรรมสิทธิ์หรือความเป็นเจ้าของในทรัพย์สินและปัจจัยการผลิตของเอกชน ผู้เป็นเจ้าของย่อมมีเสรีภาพในการจัดการกับทรัพย์สินของตนตามปรารถนา

(2) เสรีภาพในธุรกิจ (Freedom of Enterprise) ผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตมีเสรีภาพในการเลือกประกอบธุรกิจตามต้องการ ไม่มีการบังคับควบคุมจากใครไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือองค์การ

(3) กำไรเป็นเครื่องจูงใจ (Profit Motive) การที่ทุกคนอยากมีรายได้เพิ่มขึ้น จะเป็นสิ่งจูงใจให้เจ้าของปัจจัยการผลิตทำการผลิต และพยายามหาเทคนิคการผลิตใหม่ ๆ มาใช้เพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มกำไร ส่วนผู้บริโภคก็ย่อมเปรียบเทียบความต้องการของงานเองระหว่างสินค้าชนิดต่าง ๆ และระหว่างราคาของผู้ผลิตแต่ละคน และเลือกซื้อสิ่งซึ่งจะนำความพอใจมาให้มากที่สุดด้วยการจ่ายเงินน้อยที่สุด

(4) ระบบราคา (Price system) ใช้ระบบราคาเป็นเครื่องมือตัดสินใจพื้นฐานทางเศรษฐกิจระบบราคา คือ ระบบการตัดสินใจพื้นฐานด้วยราคาของสินค้าและบริการ และปัจจัยการผลิตทุกชนิด ราคาของสิ่งใดก็ถูกกำหนดขึ้นจากอุปทานและอุปสงค์ของสิ่งนั้นในตลาด ถ้าจำนวนซื้อและจำนวนขายเท่ากันพอดีราคาก็จะอยู่ที่จุดดุลยภาพ แต่เมื่อจำนวนซื้อและขายไม่เท่ากันราคาจะเคลื่อนไหวทันที

ปรัชญา เวสารัชช์ (2539 : 12) ได้ชี้ว่าระเบียบเศรษฐกิจและสังคมสากล เป็นหนึ่งในกระแสโลกาภิวัตน์ ที่สะท้อนสาระสำคัญในประเทศไทย โดยที่ประเทศมหาอำนาจได้กำหนดกฎเกณฑ์และระเบียบในการติดต่อค้าขายที่มีลักษณะเป็นสากล ระบบเศรษฐกิจการค้า การธนาคาร และการประกอบธุรกิจมีลักษณะเป็นมาตรฐาน ร่วมกันมากขึ้นทุกที นอกจากนี้ระเบียบดังกล่าวยังเปิดโอกาสให้องค์กระหว่างประเทศ ต่าง ๆ กลุ่มต่าง ๆ ใช้เป็นแรงผลักดันให้แต่ละประเทศมีการเปิดประเทศเพื่อประโยชน์ทางการค้า การลงทุนมากขึ้น แรงกดดันที่มีผลกระทบต่อประเทศเล็กที่ขาดอำนาจต่อรอง และส่งผลให้ประเทศไทยต้องปรับยุทธศาสตร์ความสัมพันธ์กับต่างประเทศอย่างมาก

สมพร เทพสิทธา (2539:7) ได้สรุปการพัฒนาทางเศรษฐกิจไว้อย่างน่าฟัง โดยจำแนกเป็น 2 ประเด็นหลักดังนี้

(1) ความหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งบรรดาผู้รู้และนักคิดทั้งหลาย ได้ให้ความหมายไว้มากมายประมวลได้ดังนี้

(1.1) การพัฒนาเศรษฐกิจ หมายถึง ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ซึ่งมองในแง่ของการเพิ่มรายได้และผลผลิต

(1.2) การพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นกระบวนการที่จะทำให้รายได้ ประชาชาติที่แท้จริงของประเทศเพิ่มขึ้นในระยะยาว เป็นการมองในแง่การทำให้รายได้ ที่แท้จริงต่อคนเพิ่มขึ้น

(1.3) การพัฒนาเศรษฐกิจ หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงใน สิ่งต่าง ๆ ที่มีผลทำให้ระดับรายได้ที่แท้จริงเฉลี่ยต่อบุคคลเพิ่มขึ้น ติดต่อกันเป็นเวลานาน เพื่อให้ระดับความอยู่กินดีของประชากรสูงกว่าเดิม

(1.4) การพัฒนาเศรษฐกิจ หมายถึงกระบวนการที่ทำให้เกิด ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ เพื่อเพิ่มระดับความอยู่กินดีของประชาชน

(2) เป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยส่วนใหญ่แล้วประเทศต่าง ๆ มี เป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจคล้ายคลึงกัน 7 ประการคือ

(2.1) เพื่อรักษาระดับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

- (2.2) เพื่อให้รายได้ประชาชาติสูงขึ้น
- (2.3) เพื่อให้การมีงานทำอยู่ในระดับสูง
- (2.4) เพื่อให้มีการกระจายรายได้อย่างเสมอภาค
- (2.5) เพื่อให้มีการกระจายความเจริญไปสู่ท้องถิ่น
- (2.6) เพื่อสร้างและรักษาเสถียรภาพระดับราคาสินค้าทั่วไป
- (2.7) เพื่อให้ดุลการชำระเงินสมดุล

2.3.4 ชุมชนาธิปไตย (Communal-Democracy)

พิทยา ว่องกุล (2540 : 127-131) มองว่าโลกของทุนนิยมที่พัฒนาขึ้นรวดเร็ว เป็นโลกานุวัตรที่เปี่ยมด้วยอันตรายต่อเผ่าพันธุ์มนุษยชาติในบั้นปลาย หากมนุษย์ไม่คิดค้นหาโครงสร้างเศรษฐกิจและการเมืองใหม่มาแทน เศรษฐกิจทุนนิยมและประชาธิปไตยทุนนิยม อีกทั้งเปลี่ยนวิถีชีวิต รูปแบบการผลิต เทคโนโลยี และประชาธิปไตยเพื่อปัจเจกชน ให้เป็น “เพื่อชุมชน” และเป็นในอันหนึ่งอันเดียวกับสังคมที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม โลกที่มนุษย์อยู่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและอยู่ร่วมกันสรรพสิ่งในธรรมชาติ และมองว่า ชุมชนาธิปไตยเป็นสิ่งที่สังคมมนุษย์จำเป็นต้องสถาปนาขึ้น เพื่อปรับเปลี่ยนลัทธิการปกครองให้สมบูรณ์เพื่อเป็นรอยต่อระหว่าง “ปัจเจกชน” กับ “สังคม” ความเป็นอธิปไตยของชุมชน อยู่บนหลัก 4 ประการดังนี้

(1) อธิปไตยในทางเศรษฐกิจ ชุมชนสามารถรวมตัวกันพัฒนาการเกษตรแบบพึ่งพิงตัวเอง ธุรกิจชุมชน อุตสาหกรรมชุมชน องค์กรเงินทุนชุมชน หรือ ธนาคารชุมชนของตนขึ้นมาได้ อธิปไตยทางเศรษฐกิจที่พึ่งพาตัวเองจะเป็นโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ช่วยให้ชุมชนเป็นอิสระจากการครอบงำของเศรษฐกิจจากภายนอก

(2) อธิปไตยในการปกครองตนเอง หมายถึง องค์กรชุมชนที่รวมตัวขึ้นตามธรรมชาติควรมีสติธิอำนาจในการปกครองตนเอง หรือดำเนินการพัฒนาชุมชนโดยไม่ต้องปฏิบัติตามนโยบายที่มาจากส่วนกลางก็ได้ หากไม่เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของชุมชน บนหลัก "การปกครองโดยชุมชน เพื่อชุมชน"

(3) อธิปไตยในการเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติ โดยที่รัฐบาลส่วนกลางไม่อาจยึดถือได้ว่า ทรัพยากรเป็นของแผ่นดิน รัฐบาลแต่ละชุดไม่อาจให้สัมปทาน

จัดสรรที่ทำกิน หรืออนุมัติโครงการธุรกิจขนาดใหญ่ได้ หากไม่ได้รับความยินยอมจากชุมชน แต่ทั้งนี้ การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติของชุมชนก็จำเป็นต้องถูกตรวจสอบจากรัฐบาล ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย

(4) อธิปไตยในการตัดสินใจ ซึ่งรวมถึงการประสานงาน และการรักษาผลประโยชน์ของชุมชนต่อบุคคลภายนอกชุมชนอื่น หน่วยงานราชการ (รัฐบาล) ในฐานะชุมชนที่ได้รับการคุ้มครองสิทธิและอิสรภาพ ซึ่งทุกฝ่ายต้องเคารพความเป็นตัวของตัวเองของชุมชน กรณีที่มีปัญหาขัดแย้งระหว่างชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะเจรจาตกลงกันเอง ยกเว้นเมื่อหาข้อยุติไม่ได้ จึงนำสู่ระดับสูงยิ่งขึ้นไปจนถึงระดับชาติ หรือหันมาพึ่งวิถีแห่งกฎหมาย

ดังนั้น ขจรประศาสน์ (ในกระทรวงมหาดไทย, 2541 : 43-49) ในฐานะของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้ผลักดันเศรษฐกิจชุมชนให้เป็นนโยบายของรัฐบาล โดยแยกออกเป็นกลยุทธ์ และแนวปฏิบัติดังนี้

(1) กลยุทธ์ของมหาดไทยในการผลักดันเรื่องเศรษฐกิจชุมชน มี 5 ประการดังนี้

(1.1) ยึดครอบครัวและชุมชนเป็นหลัก

(1.2) ยึดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ

(1.3) ยึดการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย

(1.4) ยึดการส่งเสริมการตลาดชุมชน

(1.5) ยึดการจัดเวทีชาวบ้านแบบคิดเองทำเอง

(2) แนวปฏิบัติเพื่อให้กลยุทธ์บรรลุผลสำเร็จกำหนดไว้ 9 มาตรการดังนี้

(2.1) สนับสนุนการดำเนินการเรื่องการเกษตรผสมผสานและเกษตรยั่งยืน

(2.2) สนับสนุนการดำเนินการเรื่องการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

(2.3) สนับสนุนการดำเนินการระดมทุนหรือจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียน และพัฒนาไปสู่องค์กรการเงินในที่สุด

(2.4) สนับสนุนการดำเนินการเรื่องการพัฒนากลุ่มอาชีพ การปลูกพืชสมุนไพรและแพทย์แผนไทย การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรและการพัฒนาชุมชนโบราณ เพื่อประโยชน์ต่อเศรษฐกิจชุมชนและอนุรักษ์ด้านประวัติศาสตร์/โบราณคดี

(2.5) สนับสนุนการดำเนินการเรื่องการทำฝักรักษาขององค์กรชุมชน

(2.6) สนับสนุนการดำเนินการเรื่องการจัดลานค้าชุมชนและตลาดนัดชุมชน

(2.7) สนับสนุนการดำเนินการเรื่องการพัฒนาเครือข่ายร้านค้าชุมชน

(2.8) สนับสนุนการดำเนินการเรื่องประชาคมอำเภอ

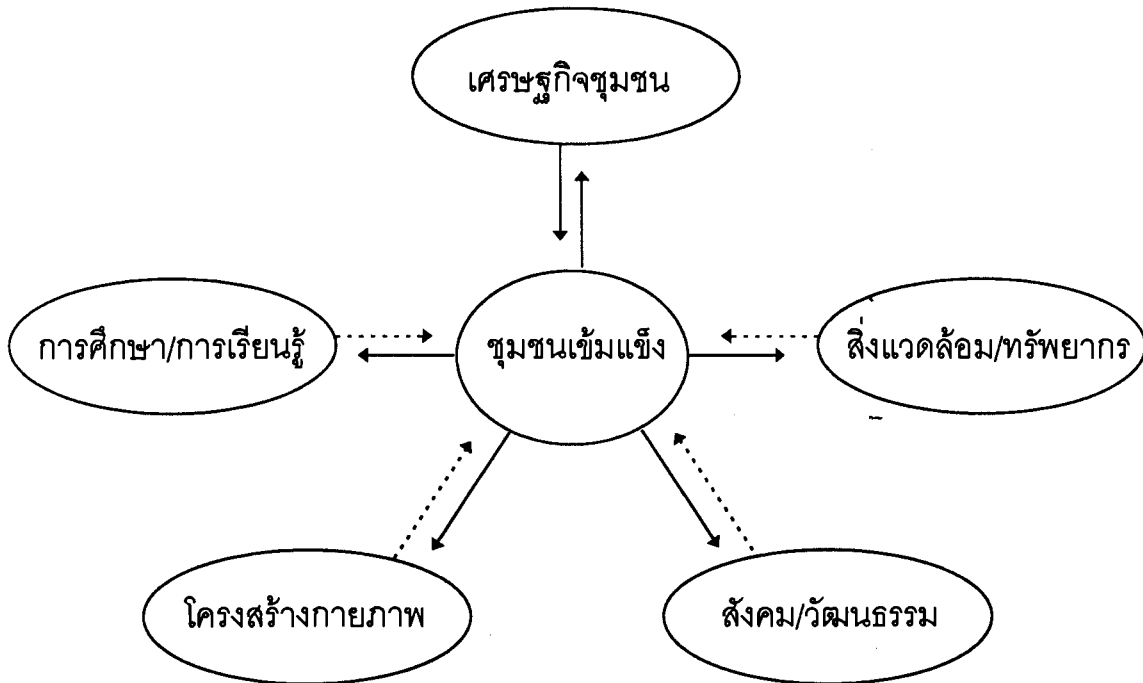
(2.9) สนับสนุนการดำเนินการเรื่องจัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านการเกษตร

จะเห็นได้ว่าการสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนของกระทรวงมหาดไทย เป็นเพียงแนวกิจกรรม หรือแนวปฏิบัติสำหรับหน่วยงานราชการในสังกัด ซึ่งผู้ที่อยู่เบื้องหลังความคิดดังกล่าวนี้ ประกอบด้วยพระบรมราชาโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยมีทีมวิชาการที่สำคัญในการแปรแนวคิดสู่การปฏิบัติได้แก่ ดร.สังศิต พิริยะรังสรรค์ ดร.มงคล ด้านธานินทร์ ดร.ประกอบ วิโรจน์กูฏ ฯลฯ ซึ่งถือเป็นนักวิชาการระดับแนวหน้าของสังคมไทย

ดร.มงคล ด้านธานินทร์ (ในกระทรวงมหาดไทย ,2541:121-127) ได้ชี้ว่า ปัจจัยที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน มีหลายอย่างอาทิเช่น 1) ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันของชาวบ้าน และความศรัทธาในทางศาสนา 2) การศึกษาหาความรู้ของคนรุ่นเก่า และคนรุ่นใหม่ตามสถานที่อันพึงมีทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน 3) พื้นที่ซึ่งเหมาะสมต่อการประกอบอาชีพและโครงสร้างพื้นฐานเช่นถนนที่ใช้สำหรับการสัญจรและขนส่งสินค้า 4)สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ แต่ในสถานการณ์ปัจจุบัน ปรากฏว่า “ด้านเศรษฐกิจ” ถือเป็นความสำคัญสูงสุดในแง่ของ

การเป็นปัจจัยที่จะผลักดันให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และความเข้มแข็งของชุมชนจะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับส่วนอื่น ๆ ดังแผนภูมิที่ 2.3

แผนภูมิที่ 2.3 เศรษฐกิจชุมชน : ปัจจัยหลักที่สร้างชุมชนเข้มแข็ง

หมายเหตุ : —————> : มีอิทธิพลมาก
 - - - - -> : มีอิทธิพลน้อย

ที่มา : มงคล ด้านธานินทร์(2541:123 ใน กระทรวงมหาดไทย,2541)

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาในแง่ของกระบวนการพัฒนาแนวเศรษฐกิจชุมชน และ ชุมชนธปไตย พบว่าทางพิทยา ว่องกุล จะมุ่งไปในแนวของอำนาจเป็นของชุมชนและมีอำนาจในการปกครองตนเองได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากกระทรวงมหาดไทยที่มุ่งเน้นด้านการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้ด้วยตัวเอง ดังนั้นรูปธรรมของกระทรวงมหาดไทย จึงมีลักษณะของการดำเนินธุรกิจ

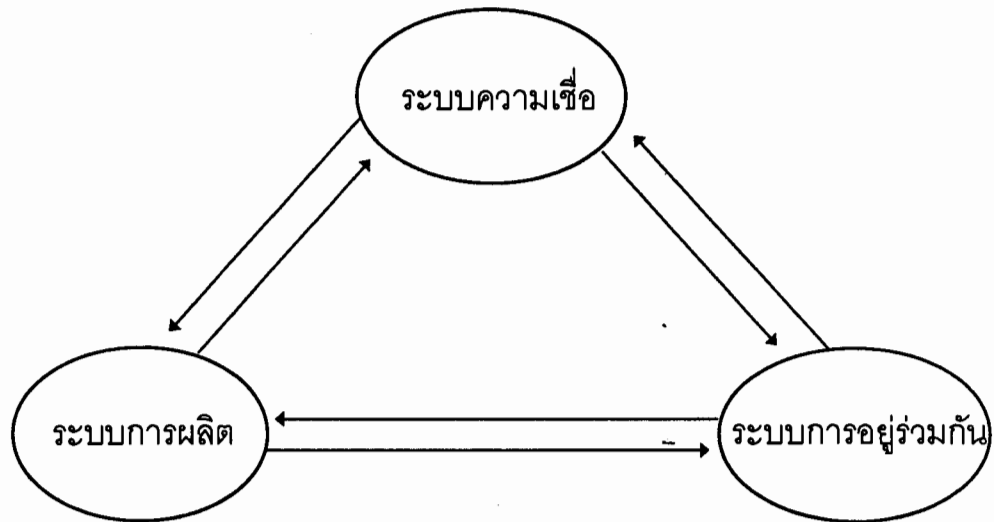
การส่งเสริมอาชีพ การพัฒนาภูมิปัญญา ฯลฯ โดยไม่ทิ้งบทบาทของกระทรวงมหาดไทย ทั้งนี้แนวนโยบายดังกล่าวเพิ่งเริ่มต้นซึ่งคงต้องพิจารณาในแง่ของการนำนโยบายไปปฏิบัติต่อไป

2.3.5 การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน (Cultural Approach) แนวคิดของการพัฒนาแนวนี้จะให้ชุมชนเป็นจุดเน้นของการพัฒนา- โดยมีความเชื่อว่าชุมชน จะรู้ปัญหาของตนเองมากที่สุด และสามารถสร้างสรรค์วิธีการพัฒนาได้ด้วยตัวเอง โดยที่ผู้ทำการพัฒนาจะทำหน้าที่เพียงผู้กระตุ้นเท่านั้น

เซียส์ (Seers,1972:อ้างจาก ญัฐพล ชันธไชย , 2525:17) ได้ชี้ว่าการพัฒนารูปแบบอื่น ๆ มักเน้นการพัฒนาทางด้านวัตถุ สร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ เช่น พัฒนาด้านการอุตสาหกรรม การค้า การบริการ ฯลฯ ล้วนเป็นการพัฒนาที่ไม่สมดุลย์ นำมาซึ่งปัญหาอื่น ๆ เช่นการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาสังคม ฯลฯ ดังนั้นการพัฒนาคนจึงเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องด้วยคนเป็นกลไกในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในทุกระบบของสังคมไทย ซึ่งแนวทางการพัฒนาคน คือ พัฒนาให้มีความรู้รวมถึงมีขีดความสามารถในการปรับตัว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม

การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน เน้นการมองโลกในแง่ดี มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ ใช้การพัฒนาคนและพัฒนาผู้นำชุมชนให้มีอุดมการณ์และมีจิตสำนึกในการพัฒนา เชื่อมมั่นในภูมิปัญญาของชาวบ้าน ที่สำคัญจะต้องพิจารณาว่าในสภาพความเป็นจริง ชาวบ้าน ผ่านความทุกข์ และผ่านอุปสรรคมานานและสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเองแม้ว่าจะไม่มีการนำการพัฒนาใด ๆ เข้าสู่ชุมชน หรือกล่าวอีกความหมายหนึ่งก็คือ ชาวบ้านมีศักยภาพในการแก้ปัญหาได้ด้วยตัวเองอยู่แล้ว ซึ่งอยู่ภายใต้โครงสร้างทางวัฒนธรรมของชาวบ้านที่ประกอบด้วยระบบความเชื่อ ระบบการผลิต และระบบการอยู่ร่วมกัน ดังแผนภูมิที่ 2.4

แผนภูมิที่ 2.4 โครงสร้างทางวัฒนธรรมของชาวบ้าน

ที่มา : สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ (2533:14)

บุญเทียน ทองประสาน (2531 : 94) ได้กล่าวว่าการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน เป็นการพัฒนาที่เน้นความสำคัญของปัจจัยด้านวัฒนธรรม โดยเสนอหลักการในการทำงานเป็นกระบวนการ เริ่มตั้งแต่การศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวบ้านพัฒนาคนให้แสวงหาอุดมการณ์ร่วม เพื่อต่อสู้กับระบบทุนนิยมพัฒนาผู้นำให้ทำการวิจัยเพื่อสร้างจิตสำนึก (Conscientizing Research) ให้ดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา โดยมาจากความต้องการของชาวบ้านและสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ชุมชน

กาญจนา แก้วเทพ (2530:148-9) จำแนกรูปแบบการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน เป็น 3 รูปแบบดังนี้

(1) วิธีการนำเอาวัฒนธรรมดั้งเดิมทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหามาใช้ในงานพัฒนา เช่น การทอดผ้าป่าเพื่อระดมทุน การเรียกขวัญข้าวก่อนนำข้าวขึ้นยุ้งฉางของธนาคารข้าว

(2) วิธีการที่ถือเอาวัฒนธรรมเป็นเป้าหมายในตัวเอง เช่น การใช้ทรัพยากรเพื่อรื้อฟื้น หรือ อนุรักษ์วัฒนธรรมเอาไว้

(3) การทำโครงการพัฒนาที่มีมิติของวัฒนธรรมสอดแทรกเข้าไปในทุก ส่วนของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องคุณค่าของวัฒนธรรม

บำรุง บุญปัญญา (อ้างในสุจิตรา ธนानันท์, 2536:38) พยายามชี้ให้เห็น ถึงการขัดกันของวัฒนธรรมสองกระแสคือวัฒนธรรมชาวบ้านกับวัฒนธรรมทุนนิยม วัฒนธรรมทุนนิยมจะทำให้ชาวบ้านเสียเปรียบและจนลงจึงเสนอให้เปลี่ยนทิศทางการ พัฒนาเสียใหม่ โดยเน้นให้ชาวบ้านพึ่งตนเอง เลียนแบบที่เคยทำมาในอดีต มีความคิด เป็นของตัวเอง สำนึกในเอกลักษณ์ของตนเอง ส่วนคนชั้นกลางนั้นมีหน้าที่ 3 ประการ คือ

(1) เผยแพร่วัฒนธรรม ความรู้ และระบบความคิดของชาวบ้านในหมู่คน ชั้นกลางให้มากขึ้น

(2) นำทรัพยากรในสังคมเมืองไปให้ชนบทมากขึ้น

(3) คัดค้านการบีบบังคับของรัฐที่กระทำต่อหมู่บ้าน

ประเวศ วะสี (อ้างในสุจิตรา ธนานันท์, 2536:39) มีแนวคิดว่าจะระบบ ราชการทำให้การพัฒนาไม่ประสบความสำเร็จ เพราะเป็นระบบที่สร้างขึ้นมากเพื่อการ ปกครองและควบคุม เพื่อเก็บภาษี เป็นการรวมศูนย์อำนาจ เน้นกฎระเบียบ จนทำให้ ปิดกั้นความคิดริเริ่มและการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนั้นหากส่งเสริมให้ชุมชนชนบท มีความเข้มแข็ง คือจิตใจมีธรรมะ ชยันหมั่นเพียร และสันโดษ มีแบบแผนการผลิต เป็น แบบผลิตเพื่อบริโภคเองในลักษณะเกษตรผสมผสาน มีความสอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อม มีการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ไม่ต้องพึ่งพาทภายนอก มีชีวิตแบบชุมชน และมี วัฒนธรรมแห่งการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชุมชนชนบทควรพัฒนาความรู้ความ สามารถ จากความรู้เดิมที่เรียกว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยผสมผสานเข้ากับวิชาการ สากล นอกจากนี้ยังเน้นให้มีการนำ ธรรมะในพุทธศาสนาใช้ในการพัฒนา เช่น ศิล ทำให้มีการกินน้อยใช้น้อย อันเป็นการลดวัตถุนิยม สมารถทำให้จิตสงบ อันจะส่งผลให้ มนุษย์มีพฤติกรรมที่ดีขึ้น และปัญญาทำให้รู้ธรรมชาติของสรรพสิ่ง

นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้นำเสนอความคิดการที่เน้นการพัฒนาจิตใจ มนุษย์ ใช้คุณงามความดีเป็นจุดหมายโดยใช้ชื่อเรียกรวม ๆ ว่า “สังคมसानุภาพ” ซึ่ง แปลความหมายว่า สังคมที่ดึงามนำมาซึ่งอนุภาพแห่งการพัฒนา

อย่างไรก็ตามแม้การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน จะสามารถดำเนินการได้หลากหลาย ซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละท้องถิ่นซึ่งมีความแตกต่างกันในส่วนของกายภาพ ซึ่งสามารถประมวลลักษณะเด่นของการพัฒนาแนวนี้ได้ดังนี้

- (1) ต้องมีการศึกษาชุมชน หรือพื้นที่ที่จะทำการพัฒนา
- (2) การวิเคราะห์วัฒนธรรมชุมชนต้องกระทำทั้งด้านบวกและด้านลบ
- (3) เน้นการเพิ่มศักยภาพให้ชุมชนเพิ่มตัวเองควบคู่กับการรวมกลุ่มพึ่งพา

อาศัยกัน

- (4) มุ่งกระตุ้นจิตสำนึกในการพัฒนา
- (5) กระตุ้นให้ชาวบ้านตระหนักในพลังของวัฒนธรรมชุมชน
- (6) กระตุ้นให้ชาวบ้าน แสดงพลังของวัฒนธรรมชุมชนออกมา
- (7) เน้นวิธีทำงานแบบล่างสู่บน
- (8) พยายามใช้ประโยชน์จากสถาบันดั้งเดิมของชุมชน
- (9) มีการศึกษาชุมชนสลับกับการทำกิจกรรมการพัฒนา

2.3.6 การพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development) เป็น แนวทางหนึ่งที่ถูกกล่าวถึงในระหว่างปี 2535 - 2541 ค่อนข้างมากโดยมีหลักว่าเป็นการพัฒนาที่อยู่ภายใต้ขีดจำกัดของระบบนิเวศ

World Conservation Strategy (1980: อ้างใน ปรีชา เปี่ยมพงษ์ ศาสน์, 2538) การพัฒนาที่ยั่งยืนคือการพัฒนาที่อนุรักษ์ธรรมชาติ โดยมีหลัก 3 ประการดังนี้

(1) ทะนุบำรุงรักษากระบวนทางนิเวศที่สำคัญ รวมทั้งระบบที่หล่อเลี้ยงชีวิต

(2) อนุรักษ์ความหลากหลายทางพันธุกรรม

(3) ดูแลให้มีการใช้สิ่งมีชีวิต และระบบนิเวศในลักษณะที่ยั่งยืน

World Commission on Environment and Development (1987 : เพิ่ง อ้าง) การพัฒนาแบบยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สนองความต้องการของชนรุ่นปัจจุบัน โดย

ไม่ทำลายโอกาสของชนรุ่นอนาคต ในการสนองความต้องการของตนเองซึ่งมีความหมาย ในเชิงเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยาาร่วมกันคือ

(1) เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมแยกออกจากกันไม่ได้ต่างปฏิสัมพันธ์กัน

(2) การพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ โดยมีเงื่อนไขว่าวิถีการพัฒนาจะต้องมีแนวทางที่ต่างไปจากปัจจุบัน สิ่งแวดล้อมจะต้องถูกนำมาผนวกไว้ใน การวางแผนนโยบายเศรษฐกิจทั้งระดับจุลภาคและมหภาค

D. Pearce (1991 : เพิ่งอ้าง) ได้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาแบบยั่งยืนจะต้องครอบคลุมหลักการ 3 ประการคือ

(1) กระประเมินค่าสิ่งแวดล้อม การพัฒนาแบบยั่งยืนจะให้ความสำคัญค่อนข้างสูงมากแก่การประเมินค่าสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ อันเนื่องมาจากเหตุผลว่าระบบนิเวศ คือระบบที่หล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ การรักษาธรรมชาติก็คือการรักษาคุณภาพชีวิตของมนุษย์

(2) การขยายมิติของกาลเวลา การพัฒนาแบบยั่งยืนเกี่ยวพันกับเรื่องพัฒนาการเศรษฐกิจสังคมในช่วงระยะเวลาสั้น ที่ฝ่ายการเมืองสามารถวางแผนนโยบายเพื่อการปฏิบัติได้ (5 ปี หรือ 10 ปี) ขณะเดียวกันต้องมองให้ไกลถึงอนาคตของชนรุ่นหลังเรา หรือไปไกลกว่านั้น

(3) ความเสมอภาคและยุติธรรม การพัฒนาแบบยั่งยืน เน้นการสนองความต้องการของกลุ่มชนผู้ยากไร้ที่สุดในสังคม และการปฏิบัติอย่างยุติธรรมต่อชนรุ่นอนาคต คือ ไม่ทอดทิ้งพวกเขาให้ตกอยู่ในความทุกข์ยากมากขึ้น ถ้าเป็นไปได้ก็ให้พวกเขามีระดับความเป็นอยู่พอ ๆ กับพวกเราในยุคปัจจุบัน

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2538:92) ได้สรุปแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าคือยุทธศาสตร์การพัฒนาที่นำทรัพยากรทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ มนุษย์ การเงิน และ กายภาพ มาจัดการเพื่อก่อให้เกิดความมั่นคง ความอยู่ดีกินดี ความสุขสมบูรณ์ที่เพิ่มขึ้น การพัฒนาแบบยั่งยืนขึ้นอยู่กับการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องและเหมาะสมหรือเป็นการพัฒนาภายใต้ขีดจำกัดทางนิเวศ

2.3.7 โลกทรรศน์โลกธรรมชาติดั้งยืน (Sustainable Earth Worldview) โลกธรรมชาติดั้งยืน เป็นโลกทรรศน์แนวใหม่ที่ให้ความสำคัญต่อการดูแลรักษาโลก ธรรมชาติ เช่นเดียวกับมนุษย์ซึ่งเชื่อในความยั่งยืนของทุกสรรพสิ่ง

G.T.Miller (1992 : อ้างใน ปรีชา เปี่ยมพงษ์ศาสตร์ ,2538:194-197) สังคมใหม่ที่ให้ความหมายสูงสุดแก่ชีวิตและโลกธรรมชาติซึ่งมีระบบความเชื่อ 4 เรื่องดังนี้

(1) เรียนรู้กฎนิเวศอย่างเป็นระบบ เพื่อที่จะเข้าใจปรากฏการณ์พื้นฐานของธรรมชาติ และเพื่อมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับกฎธรรมชาติอย่างกลมกลืนได้แก่

(1.1) ทุกอย่างที่มีมนุษย์กระทำไป ย่อมมีผลกระทบที่เราไม่สามารถพยากรณ์ได้ต่อบุคคล ต่อสังคมและต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหมดในโลกธรรมชาติ

(1.2) มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตทั้งหมดเกี่ยวพันกันและอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน

(1.3) ธรรมชาติมีลักษณะยุ่งยากซับซ้อน โดยที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าใจอย่างลึกซึ้งและรอบด้าน

(1.4) โลกธรรมชาติไม่ได้เป็นของมนุษย์ หากแต่มนุษย์เป็นของธรรมชาติ มนุษย์เป็นเพียงส่วนเล็ก ๆ ของสายใยแห่งชีวิต

(1.5) บทบาทของมนุษย์คือ ทำความเข้าใจร่วมมือทำงานกับธรรมชาติ ไม่ใช่พิชิตธรรมชาติ

(2) เคารพสิทธิทางธรรมชาติของสรรพชีวิต นอกสิทธิของมนุษย์แล้ว ยังต้องขยายขอบเขตไปสู่สิ่งมีชีวิตทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น สัตว์ ต้นไม้ พืชพรรณ ภูเขา ก้อนหิน ดิน ทRAY ต่างมีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ ซึ่งมีหลักดังนี้

(2.1) สิ่งมีชีวิตทั้งหลายมีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่หรืออย่างน้อยที่สุดมีสิทธิที่จะต่อสู้เพื่อมีชีวิตอยู่

(2.2) การกระทำใด ๆ ก็ตาม ถ้าทำไปเพื่อรักษาเสถียรภาพความยั่งยืน และความหลากหลายของระบบนิเวศ ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่ถ้าทำไปเพื่อการทำลายแล้วถือว่าเป็นสิ่งที่ผิด

(2.3) มนุษย์ทุกคนที่เกิดมา ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ในกรณีที่ก่อมลภาวะและสร้างความทรุดโทรมให้แก่ทรัพยากรธรรมชาติ การนำของ

เสียไปทั้งในธรรมชาติหรือให้แก่ประเทศเพื่อนบ้าน หรือประเทศอื่น ๆ นับว่าเป็นความผิดร้ายแรงพอ ๆ กับสงครามเคมี

(2.4) เราต้องมอบโลกธรรมชาติให้เป็นสมบัติของคนรุ่นหลังในสภาพที่ไม่ทรุดโทรม หรือในสภาพที่ดีกว่า คนรุ่นหลังในอนาคตก็มีสิทธิที่จะมีคุณภาพทางสิ่งแวดล้อมเท่าเทียมกัน

(3) รักและอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตไม่ใช่สิ่งของ หากแต่เป็นความรัก ความห่วงใย และความสุข เมตตาธรรม ซึ่งครอบคลุมไปถึงสรรพสิ่งในโลกธรรมชาติ

(3.1) การกระทำที่ก่อให้เกิดการสูญพันธุ์ และการทำลายถิ่นอาศัยของสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติเป็นการกระทำผิด

(3.2) ต้องให้ความคุ้มครองพื้นที่ธรรมชาติที่ยังเหลืออยู่ ไม่ให้มีการดำเนินกิจกรรมใด ๆ และต้องทำการฟื้นฟูระบบธรรมชาติที่เสื่อมโทรม ธรรมชาติคือถิ่นฐานที่เราเคยเริ่มต้นมา ถ้าไม่มีสิ่งนี้แล้วคือจุดจบของเรา

(3.3) การคุ้มครองธรรมชาติ เราต้องดำเนินการให้ไปไกลกว่าข้อบังคับทางกฎหมาย

(3.4) จงให้ความรัก ความห่วงใย ความเอาใจใส่ แก่สิ่งแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่นของเรา และการดำรงชีวิตอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ

(3.5) ความเมตตาและความรัก ต่อผู้ยากไร้และสิ่งแวดล้อมของผู้ยากไร้ให้มากที่สุด เหนือสิ่งอื่นใด สันติสุขและความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมไม่อาจมีขึ้นได้ตราบใดที่มวลชนส่วนใหญ่ในสังคมยังยากไร้อยู่

(3.6) รักและชื่นชมธรรมชาติ โดยการสัมผัสโดยตรง จะเป็นวิถีทางที่ดีที่สุดในการสอนให้เราอนุรักษ์ธรรมชาติ

(4) สร้างจริยธรรมทางเศรษฐศาสตร์สีเขียว ด้วยระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมนิยม มีอิทธิพลสูงต่อความนึกคิด จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญเรื่องวิธีการดำรงชีวิตแบบใหม่ ที่เนื้อหาต่างจากเก่าโดยสิ้นเชิง ซึ่งมีหลักการดังนี้

(4.1) การสนองความต้องการของมนุษย์เพื่อการดำรงอยู่ ควรจะต้องใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างระมัดระวัง ไม่ให้เกิดความเสียหายอย่างมากหรือรุนแรง

(4.2) เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ จะต้องเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ยั่งยืน สอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ

(4.3) ทรัพยากรมีปริมาณจำกัด จึงต้องใช้แบบประหยัดไม่ล้างผลาญหรือฟุ่มเฟือย

(4.4) ต้องใช้ทรัพยากรของโลกอย่างมีความเหมาะสมพอดี ตามคำกล่าวของ มหาตมะ คานธี ว่าโลกเรานี้มีทรัพยากรเพียงพอสำหรับความต้องการของทุกคน แต่ไม่พอสำหรับความโลภของคน

(4.5) เป็นสิ่งผิดถ้าเรามองว่า คนและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ คือปัจจัยการผลิต ซึ่งวัดค่ากันด้วยเงินตรา

(4.6) ทุกสิ่งที่มีในระบบเศรษฐกิจ มีต้นกำเนิดมาจากโลกธรรมชาติและแสงอาทิตย์ เราต้องเคารพต้นกำเนิดนี้ เมื่อโลกธรรมชาติล่มสลายไปเศรษฐกิจก็พังไปด้วย

(4.7) อย่ากระทำให้สิ่งใดทำลายคุณภาพ ในโลกธรรมชาติ อันจะเป็นการบั่นทอนทุนธรรมชาติ (Natural Capital) ซึ่งเป็นพื้นฐานสนับสนุนระบบเศรษฐกิจ การขาดดุลทางธรรมชาติ คือการขาดดุลที่ยิ่งใหญ่ที่สุดและร้ายแรงที่สุด

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า “เศรษฐกิจกับธรรมชาติ” มักจะสวนทางกันเช่นการระเบิดภูเขาเป็นการทำลายธรรมชาติแต่ก็สามารถนำหินมาแปรเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ เช่นเดียวกับการสัมปทานทำไม้ ซึ่งทำลายผืนป่าอันอุดมสมบูรณ์ แต่ประเทศชาติก็ได้รายได้จากค่าภาคหลวง ซึ่งเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับรัฐบาล จะเห็นได้ว่าหากมองจากมุมนี้ยิ่งได้เงินมามากเท่าใดก็หมายความว่าธรรมชาติถูกทำลายไปมากเท่านั้น

แต่กลไกทางเศรษฐกิจก็ไม่ได้เลวร้ายเสมอไป ด้วยมีนักเศรษฐศาสตร์บางท่านได้นำเอากลไกทางเศรษฐกิจมาใช้ในการควบคุมการทำลายธรรมชาติโดยมี

เครื่องมือทางเศรษฐกึที่สำคัญดังนี้ (J.P. Barde,1989 ในปริษา เปียมพงค์สานต์ , 2538:108-110)

(1) ค่าธรรมเนียมสิ่งแวดล้อม (Environment Charges) ซึ่งค่าธรรมเนียมจะทำหน้าที่ 2 ประการคือ ด้านหนึ่งจูงใจให้ผู้สร้างมลภาวะลดการปล่อยของเสีย และอีกด้านหนึ่งค่าธรรมเนียมจะถูกนำไปใช้ในการควบคุม ดูและ บำบัดมลภาวะต่อไป โดยทั่วไปค่าธรรมเนียมมี 4 แบบด้วยกันดังนี้

(1.1) ค่าธรรมเนียมปล่อยของเสีย (Effluent Charges) หมายถึง การเรียกเก็บค่าธรรมเนียมจากการปล่อยของเสียสู่สิ่งแวดล้อมโลกโดยตรง

(1.2) ค่าธรรมเนียมบริการกำจัดของเสีย(User Charges) เป็นการเก็บค่าบริการเพื่อรวบรวมและบำบัดของเสีย

(1.3) ค่าธรรมเนียมผลิตภัณฑ์สร้างมลภาวะ(Product Charges) เป็นการเรียกเก็บจากสินค้าที่ทำลายธรรมชาติเช่น สารเคมีฆ่าศัตรูพืช ปุ๋ยเคมี ภาชนะที่ใส่ของแบบครั้งเดียวแล้วทิ้ง ฯลฯ

(1.4) ค่าธรรมเนียมบริหารงานควบคุมมลภาวะ (Administrative Charges) เป็นการเรียกเก็บเพื่อการติดตามสถานการณ์การแพร่ของสารพิษ

(2) สิทธิในการสร้างมลภาวะ (Emission Rights Trading) เป็นการประกาศให้พื้นที่หนึ่ง ๆ เป็นเขตควบคุมว่าในช่วงเวลาหนึ่งสามารถปล่อยมลภาวะออกสู่สภาพแวดล้อมได้มากน้อยเท่าใดและห้ามสร้างมลภาวะเกินขีดกำหนด (Ceiling on Pollution) เช่นถ้ามีโรงงานอยู่แล้วและปล่อยมลภาวะเต็มขีดกำหนดหมายความว่า จะขยายโรงงานอีกไม่ได้ หรือสร้างโรงงานใหม่ไม่ได้ ยกเว้นโรงงานใหม่นั้นจะไม่ปล่อยมลภาวะออกมา หรือไปซื้อสิทธิในการปล่อยมลภาวะจากโรงงานเดิม ซึ่งเมื่อซื้อสิทธิไปแล้วโรงงานเดิมก็ไม่มีสิทธิปล่อยมลภาวะออกมาอีก

(3) ภาษีสิ่งแวดล้อม (Environment Tax) เป็นการกำหนดอัตราภาษีที่แตกต่างกัน โดยมีหลักการว่าเรียกเก็บอัตราภาษีต่ำสำหรับโรงงานที่สร้างมลภาวะน้อยและเก็บภาษีในอัตราที่สูงกว่าสำหรับโรงงานที่สร้างมลภาวะมากหรือทำลายธรรมชาติ เช่น น้ำมันไร้สารตะกั่วจะมีอัตราภาษีต่ำกว่าน้ำมันประเภทอื่น ๆ

จากแนวคิดของ บาร์ด (J.P. Barde, 1989: อ่างแล้ว) ผู้วิจัยมองว่าเป็นกลไกการเพิ่มค่าใช้จ่ายเข้าไปในกระบวนการผลิต จากเดิมที่การทำลายธรรมชาติจะไม่มีมูลค่า เมื่อมีราคาที่ต้องจ่ายขึ้นมา (Add Cost) ด้วยกลไกนี้เองจะจูงใจให้มีการรักษาธรรมชาติและสภาพแวดล้อมมากขึ้น ดังนั้นเมื่อประมวลจากแนวคิดของเหล่าผู้รู้ นักวิชาการต่าง ๆ แล้วจึงสรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในลักษณะดังนี้

(1) กระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม จะเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแบบแผนและสร้างจิตสำนึกให้เคารพธรรมชาติมากขึ้น

(2) มีทิศทางการเปลี่ยนแปลงสู่ลักษณะสังคมสุจริตทางและเป้าหมายของการพัฒนาจะคำนึงถึงการดำรงอยู่ของสภาพแวดล้อมและธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นการมองการณ์ไกลโดยคำนึงถึงอนุชนที่อยู่เบื้องหลังมากกว่าหวังกอบโกยโดยผู้คนยุคปัจจุบัน

(3) กระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้น จะมีผลให้เกิดการปรับลักษณะสัมพันธ์ภาพของสมาชิกในสังคมและส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างทางสังคม (Social Structure)

(4) ในการที่จะให้เกิดการใช้ทรัพยากรและควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพนั้นจะต้องมีแนวนโยบายและมาตรการที่ชัดเจนในการยอมรับสิทธิของชุมชนท้องถิ่นในการพิทักษ์รักษา และใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและสร้างโอกาสของปัจเจกบุคคลในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมให้สามารถกำหนดทางเลือกและปฏิบัติหรือสู่เป้าหมายของสังคมที่ปรารถนาหรือนัยหนึ่งชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เลือกแนวทางและการปฏิบัติเพื่อสู่เป้าหมายที่เลือกสรรแล้ว

2.3.8 นิเวศการเมือง (Green Political) แนวคิดด้านนิเวศการเมือง เกิดจากนักเคลื่อนไหวในประเทศแถบยุโรป โดยเฉพาะเยอรมัน เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายมาจากการกำหนดนโยบายทางการเมือง ดังนั้นหากจะพัฒนาไปในทิศทางใด ๆ จะต้องมีตัวแทนอยู่ในภาคของการเมือง จึงมีการตั้งพรรคการเมืองขึ้นเพื่อทำงานด้านการรณรงค์ให้เกิดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2538:174-176) ชี้ให้เห็นว่าขบวนการสิ่งแวดล้อม (Environmentalism) เป็นจุดเริ่มต้นของนิเวศวิทยาการเมือง ซึ่งเริ่มจากกลางศตวรรษที่ 19 ในสหรัฐอเมริกา มีนักคิดชื่อทอร์วอร์ (Henry David Thoreau) ได้ย้าให้ผู้คนเห็นความสำคัญของธรรมชาติ และเรียกร้องให้มนุษย์รักธรรมชาติ ปกป้องธรรมชาติดังกล่าวว่า

“ในธรรมชาติคือการปกป้องรักษาโลก” (IN Wildness is the Preservation of the world)

ในช่วงเริ่มต้นของกระบวนการทัศน์แนวนิเวศวิทยาการเมือง นักคิดยุคแรกบางท่านเช่น Marsh , Muir และ Leopold มองว่าธรรมชาติไม่ได้มีไว้เพื่อให้มนุษย์ใช้ประโยชน์ แต่ธรรมชาติมีไว้เพื่อรับความเคารพและห่วงใยจากมนุษย์ ภาระหน้าที่ของมนุษย์คือจะต้องปกป้องรักษาธรรมชาติ ไม่ให้ธรรมชาติถูกทำลายยับยั้งเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ จนกระทั่งคาร์สัน (Rachel Carson, 1960 เฟิงอ้าง:175) ได้นำเสนอหนังสือชื่อ “Silent Spring” ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการต่อต้านและประท้วงมลภาวะอันเกิดจากรสสารเคมี เป้าหมายหลักจึงไม่ใช่อนุรักษ์ธรรมชาติเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นการวิพากษ์วิจารณ์การทำลายล้างและชีวิตมนุษย์ทั้งในเมืองและชนบท หลังจากนั้นสิ่งแวดล้อมสมัยใหม่ (หลัง 1960) จึงมีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากขบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติสมัยก่อน (ก่อน 1960) 4 ประเด็นคือ

(1) ต่อต้านการก่อมลภาวะและขยายขอบเขตจนถึงการต่อต้านพลังงานนิวเคลียร์ มีแนวคิดการเมืองและอุดมการที่ปฏิเสธเทคโนโลยีนิยม

(2) ห่วงใยในธรรมชาติและป่าไม้ ไม่ใช่เฉพาะท้องถิ่นเท่านั้น ยังครอบคลุมถึงระดับโลก

(3) ตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจทุนนิยมที่ให้เสรีภาพแก่ธุรกิจเอกชน และสอนให้ผู้คนลุ่มหลงแบบจำลองทางเศรษฐกิจที่เน้นการเจริญเติบโตแบบไม่หยุดยั้ง

(4) ให้ค่านิยมสูงต่อการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย

3.แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับองค์กรพัฒนาเอกชน

คำว่า “องค์กรพัฒนาเอกชน” มาจากการผสมคำระหว่าง “องค์กร” ที่มีลักษณะของการรวมกลุ่มและร่วมกิจกรรมกับ “พัฒนาเอกชน” ซึ่งเป็นจุดประสงค์หรือเป้าหมาย ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

3.1 ความหมายขององค์กร

คำว่า “องค์กร” มีความหมายในลักษณะของการรวมกลุ่มและการจัดบทบาทระหว่างสมาชิกในกลุ่ม มีข้อสังเกตบางประการว่าคำว่า “Organization” สามารถแปลเป็นภาษาไทยได้ทั้งคำว่า “องค์กร และ องค์การ” ซึ่งเมื่อแยกคำกัน “องค์กร” น่าจะมาจากความหมายที่ว่าที่รวมของบุคลากรซึ่งจะเน้นที่บุคคล ส่วน “องค์การ” น่าจะมาจากที่รวมของกิจการซึ่งจะเน้นงาน ซึ่งคำว่า องค์กรได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

Shrode and Voich (1974 : 137) อธิบายว่าองค์กรเป็นระบบมีลักษณะเป็นอนุกรม (Series) ประกอบไปด้วยวิธีการต่าง ๆ ในกระบวนการนำเข้า-ส่งออก (Input-output Process) มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกันและวิธีการต่าง ๆ ต่างทำหน้าที่อย่างอิสระและร่วมมือกัน ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อองค์กรโดยรวม และเพื่อประโยชน์ต่อสมาชิกและสภาพแวดล้อมขององค์กร

อรุณ รักธรรม (2526 : 11) ให้ความหมายว่า องค์กรเป็นหน่วยทางสังคม ซึ่งรวมเอากระบวนการแบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในองค์กร และองค์กรถูกสร้างขึ้น มาเพื่อที่จะบรรลุเป้าหมาย (Goal) เฉพาะบางประการ

ชัตติยา กรรณสูต (2533:3-4) กล่าวถึงแนวคิดขององค์กรที่ใช้ศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน โดยมองการบริหารว่าเป็นระบบใหญ่ อันประกอบด้วยระบบหรือ องค์ประกอบย่อย ซึ่งมีลักษณะสำคัญดังนี้

(1) องค์ประกอบแต่ละส่วนมีปฏิสัมพันธ์กัน (Interrelation) ระหว่างกัน และส่งผลกระทบซึ่งกันและกัน

(2) การบริหารมีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) คือเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง และการเปลี่ยนแปลง ณ จุดใดจุดหนึ่ง ในเวลาใดเวลาหนึ่ง ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบในจุดอื่น ๆ และต่อระบบรวม

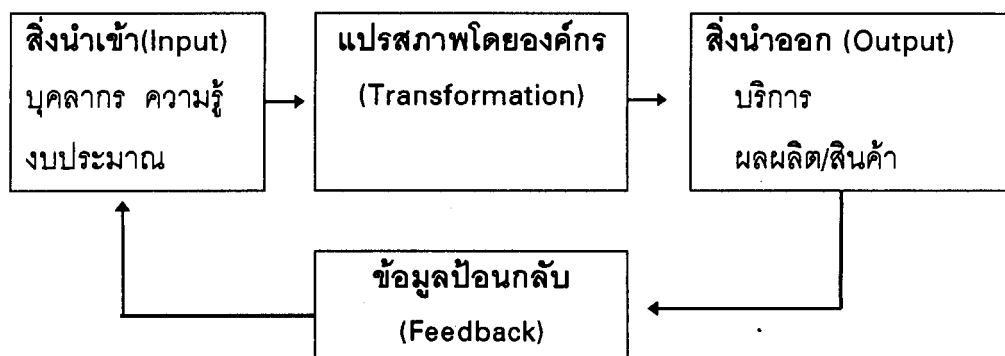
(3) ระบบบริหารย่อมมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกอีกด้วย ถ้าเป็นระบบเปิดความสัมพันธ์หรืออิทธิพลเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมภายนอกก็อยู่ในระดับต่ำแต่ถ้าเป็นระบบปิดก็จะอยู่ในระดับสูง

(4) องค์ประกอบที่เห็นได้ชัด ซึ่งนักวิชาการรุ่นแรก ๆ เช่น Luther Gulick และ Lyndall Urwick ฯลฯ ได้สรุปไว้ และนักวิชาการรุ่นต่อ ๆ ได้เสริมต่อและขยายให้กว้างขวางครอบคลุมมากขึ้นเช่น ชูป กาญจนประกร ได้เพิ่มเติมเป็น PAPODSCORB อันประกอบด้วย P(Policy) นโยบาย A(Authority)อำนาจหน้าที่ P(Planning) การวางแผน O(Organizing) การจัดองค์กร D(Directing) การอำนวยการ S(Staffing) การจัดหามูลากร CO(Coordinating) การประสานงาน R(Reporting) การควบคุมงานโดยการรายงานผล และ B(Budgeting) การงบประมาณ

(5) การบริหารงานมีลักษณะเป็นวงจร โดยมีปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการดำเนินงาน (Management Process) และผลที่ได้รับ (Output) ซึ่งมีข้อมูลย้อนกลับ (Feed back) และสภาพแวดล้อมภายนอก เพื่อใช้ในการพิจารณาปรับปรุงกระบวนการบริหารเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

จากความหมายที่ผู้รู้ได้ให้ไว้ สามารถสรุปได้ว่า องค์การเป็นเรื่องของระบบที่ทำหน้าที่แปรสภาพ(Transformation System) สิ่งที้นำเข้า(Input) ได้แก่ บุคลากร เงินทุน เทคโนโลยี ความรู้ เข้าไปในระบบที่สามารถแปรสภาพสิ่งที้นำเข้า และได้ผลผลิตออกมา(Output) ไม่ว่าจะเป็น สินค้า หรือบริการ ดังแผนภูมิที่ 2.5

แผนภูมิ 2.5 ระบบขององค์กร

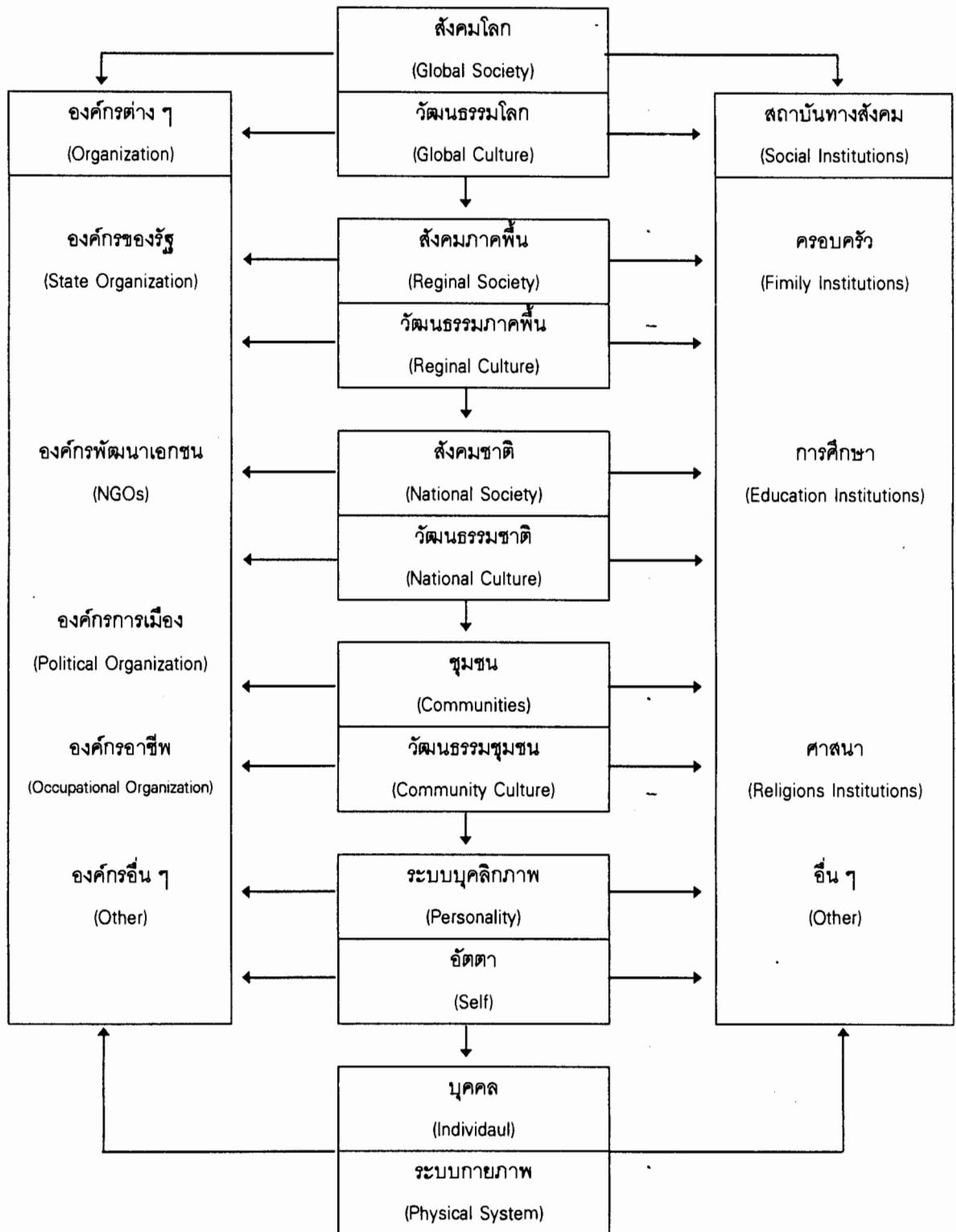

ชิตยา สุวรรณชฎ (2527:50) ได้นำเสนอจากมุมมองทางสังคมวิทยา โดยพิจารณาจากหลักคิดของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (structural Functional Theory) ว่ากลุ่มสังคมใหญ่ประกอบไปด้วยกลุ่มสังคมย่อย (Sub-group) ซึ่งทำหน้าที่ส่วนหนึ่งของส่วนใหญ่ ซึ่งกลุ่มย่อยดังกล่าวได้แก่ รัฐบาล สมาคม องค์กรพัฒนาเอกชน ครอบครัว ฯลฯ และยังชี้ว่าระบบสังคม (Social System) เป็นระบบของความสัมพันธ์ทางสังคม ดังนั้นอาจจะมองได้ว่าองค์กร ก็คือ กลุ่มสังคมหนึ่ง ๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคมใหญ่

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากบริบททางสังคมพบว่าในปัจจุบัน (2535-2541) ได้เกิดกระแสหนึ่งซึ่งเรียกว่า โลกาภิวัตน์ (Globalization) ซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับระบบสังคมมนุษย์ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์จะมีรูปแบบต่าง ๆ ตั้งแต่ ครอบครัว ชุมชน สังคม เชื้อชาติ และ สังคมประเทศชาติ จะเห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น แม้แต่รัฐเองก็มีหลายลักษณะตั้งรัฐเดี่ยว (State) สหรัฐ (Federation) และ สหพันธ์รัฐ (Confederation) เป็นต้น จากจุดดังกล่าวเมื่อพิจารณาจากปรากฏทางสังคมพบว่าปัจจุบัน มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูง ทำให้ข่าวสารสามารถกระจายถึงกันโดยทั่วโลก ทำให้คนพื้นที่หนึ่งสามารถรับรู้ความเคลื่อนไหวของคนอีกพื้นที่หนึ่งได้ ดังนั้นองค์กรหนึ่ง ๆ จึงเป็นเพียงเศษเสี้ยวเล็ก ๆ ในสังคมโลกและจะมีอิทธิพลที่ต่อสมาชิกเท่านั้น ส่วนสมาชิกขององค์กรนั้น ๆ ก็อาจจะรับอิทธิพลจากระบบอื่น ๆ ได้

ทั้งนี้ ชิตยา สุวรรณชฎ (2538:19) ชี้ว่าบุคคลอยู่ภายใต้กลไกของการเป็นสมาชิกองค์กร กลุ่มวัฒนธรรม ฯลฯ ดังนั้นบุคคลย่อมจะยึดเอากลุ่มสังคมระดับต่าง ๆ เป็นกลุ่มอ้างอิง (Reference Group) ซึ่งพฤติกรรมของบุคคล ภายใต้สังคมโลกจะมีอิทธิพลตามแผนภูมิที่ 2.6

แผนภูมิที่ 2.6 ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมมนุษย์กับองค์กรและสถาบันทางสังคม

ที่มา : ดัดแปลงจาก ชิตยา สุวรรณชฎ (2538:20)

อย่างไรก็ดี เมื่อองค์กรเป็นเรื่องของการจัดโครงสร้าง (Structure) และวิธีปฏิบัติงาน (Operation Mechanism) ขององค์กรให้มีความทำงานด้วยดี มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่ง แสวง รัตนมงคลมาศ (มปพ:45) ได้แบ่งรูปแบบการจัดตั้งองค์กรเป็น 4 ประเภทคือ

(1) ยึดหน้าที่หรือกิจกรรม (By Function or Activity) เน้นการรวบรวมงานหรือกิจกรรมที่คล้ายคลึงกันมารวมหมู่ รวมศูนย์ เน้นประโยชน์ในการประสานภายใน (Internal Co-ordination) เพื่อให้เกิดความชำนาญความชัดเจน (Specialization)

(2) ยึดกระบวนการ (By Process) โดยใช้หลักการนำเข้า-ส่งออก (Input-output) ดังนั้นเป็นการจัดองค์กรจะเป็นลักษณะของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกันตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุด

(3) ยึดพื้นที่ (By Area) เป็นการจัดองค์กรตามพื้นที่และมีเขตรับผิดชอบที่แน่ชัด

(4) ยึดผู้รับบริการ/ลูกค้า (By Clientele) เป็นการจัดองค์กรตามลักษณะของผู้ใช้บริการหรือลูกค้า

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากความหมายที่ผู้รู้หลายท่านได้นิยามและอธิบายไว้ พอจะสรุปเป็นภาพรวมได้ว่า แต่ละองค์กรจะมีองค์ประกอบสำคัญดังนี้

(1) ต้องมีสมาชิกและมีการระบุหน้าที่ ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคน

(2) ต้องมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และนโยบายในการดำเนินงาน

(3) ต้องมีศูนย์กลางในการอำนวยความสะดวก

(4) ต้องมีระบบการทำงาน ควบคุมงาน

(5) ต้องมีการสื่อสารกัน

(6) ต้องสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม บริบททางสังคม และสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้

3.2 ความหมายขององค์กรพัฒนาเอกชน

ในแง่ความหมายของ “องค์กรพัฒนาเอกชน” ซึ่งเป็นคำที่แปลจากภาษาอังกฤษที่ว่า “Non-government Organizations” ซึ่งเรียกย่อ ๆ ว่า “NGOs” ถ้าแปลความหมายตามตัวอักษรแล้วคงไม่ตรงตัวนัก เพราะจะเป็นคำว่า “Non-government” แปลว่า “ไม่ใช่รัฐ” หากมองในแง่ของบทบาทหน้าที่และกิจกรรมแล้วพบว่า รัฐมีหน้าที่เป็นผู้กระทำการพัฒนา จึงเป็น “ไม่ใช่รัฐแต่กระทำการพัฒนา” ซึ่งก็คือ “พัฒนาเอกชน” ก็อาจเป็นการให้ความหมายที่ใกล้เคียงกับการที่นักพัฒนาเอกชนเรียกตนเองในระดับหนึ่ง และเมื่อรวมคำว่า “องค์กร” เข้าไปด้วยย่อหมายถึงไม่ใช่เรื่องของคนหนึ่งคนใดแต่เป็นเรื่องของกลุ่มคน ซึ่งใกล้เคียงกับความหมายที่ผู้รู้ทั้งหลายได้ให้คำนิยามไว้ดังนี้

อมรา พงศาพิชญ์ (2534 :1) ได้ให้ความหมาย องค์กรพัฒนาเอกชนว่า เป็นองค์กรที่ไม่หวังกำไร และมีจุดมุ่งหมายในการให้บริการแก่สาธารณชนเพื่อการพัฒนาหรือในรูปแบบของการกุศล

สุริชัย หวันแก้ว (2527:8) ได้ให้ความหมายขององค์กรพัฒนาเอกชนว่า เป็นองค์กรอาสาสมัครที่ไม่ค้ากำไร เป็นองค์กรที่ดำรงอยู่เป็นอิสระจากหน่วยงานราชการ และมีบทบาทในการร่วมแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของประชาชน กลุ่มที่เผชิญปัญหาหรือด้อยโอกาสในสังคมตามแต่จะทำได้

ภูมิธรรม เวชยชัย (2527:23) ให้ความหมายขององค์กรพัฒนาเอกชนว่า เป็นองค์การหรือมูลนิธิ หรือสมาคม หรือหน่วยงานที่มีชื่อเรียกเป็นอย่างอื่น ซึ่งมีลักษณะ เป็นสถาบันนอกระบบราชการ รวมตัวกันขึ้นตามกลุ่มวิชาชีพ กลุ่มศึกษา กลุ่มสนใจ หรือกลุ่มที่มีเป้าหมายร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อที่จะดำเนินบทบาทในการช่วยเหลือ หรือช่วยคลี่คลายปัญหาในสังคม การบริการสังคม รวมทั้งการพัฒนาสังคม โดยมีได้แสวงหากำไร หรือผลประโยชน์ใด ๆ

สังคม สัจจกร (2539:121) ได้อธิบายความหมายขององค์กรพัฒนาเอกชน เป็นองค์กรที่รวบรวมคนที่มีความคิดคล้ายคลึงกัน มองปัญหาสังคมร่วมกัน มาทำงานด้วยกัน ดำเนินงานโดยอิสระตามความสนใจและไม่ได้ขึ้นต่อใคร เป็นกลุ่มเล็กบ้างใหญ่

บ้าง กระจัดกระจายไปทั่วทุกสารทิศตามพื้นที่ซึ่งมากมายไปด้วยปัญหา โดยมีเป้าหมายเดียวกันคือมุ่งหวังพัฒนาสังคม

เมื่อพิจารณาจากนิยามและความหมายขององค์กรพัฒนาเอกชนอาจจะสรุปเป็นองค์ประกอบได้ดังนี้

- (1) เป็นองค์กรหรือเป็นที่รวมของบุคคลที่มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการและมีเป้าหมายร่วมกัน
- (2) ไม่ทำการค้ากำไรเพื่อตนเอง
- (3) ไม่เป็นหน่วยงานของรัฐหรือถูกจัดตั้งโดยหน่วยงานของรัฐ
- (4) มีการดำเนินงานที่เป็นอิสระ
- (5) ร่วมแก้ปัญหาหรือร่วมพัฒนากับประชาชน

3.3 ประเภทขององค์กรพัฒนาเอกชน

โดยทั่วไปการแบ่งประเภทขององค์กรพัฒนาเอกชน สามารถแบ่งได้หลายแบบ ตามลักษณะของเครื่องมือที่ใช้ในการแบ่งมีดังนี้

3.3.1 ประเภทขององค์กรแยกตามขนาด ซึ่งจะหมายถึงปริมาณคนทำงานเป็นหลัก ซึ่งแบ่งได้ดังนี้

- (1) องค์กรขนาดเล็ก มีสมาชิกที่ปฏิบัติงาน 1-10 คน
- (2) องค์กรขนาดกลาง มีสมาชิกที่ปฏิบัติงาน 11-30 คน
- (3) องค์กรขนาดใหญ่ มีสมาชิกที่ปฏิบัติงาน 31 คนขึ้นไป

3.3.2 ประเภทขององค์กรพัฒนาเอกชนแยกตามพื้นที่ ในประเทศไทยจะถูกจัดแบ่งตามเครือข่ายของ คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน (กป.อพช.) ซึ่งแบ่งได้ดังนี้

- (1) องค์กรในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล
- (2) องค์กรในเขตภาคเหนือตอนล่างและภาคกลาง
- (3) องค์กรในเขตภาคเหนือ
- (4) องค์กรในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

(5) องค์กรในเขตภาคใต้

3.3.3 ประเภทขององค์กรพัฒนาเอกชนแยกตามความสนใจ ซึ่งสถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคมและคณะ (2541:13) ระบุว่าแยกได้เป็น 2 ประเภทคือ

- (1) องค์กรที่เน้นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มสมาชิก (Mutual Interest NGOs)
- (2) องค์กรที่เน้นประโยชน์ของสาธารณะ (Public Interest NGOs)

3.3.4 ประเภทขององค์กรพัฒนาเอกชนแยกตามลักษณะการช่วยเหลือ แยกได้ 2 ประเภทคือ (เพ็งอ้อ : 13)

- (1) องค์กรที่เน้นการสาธารณกุศลสงเคราะห์ (Welfare NGOs)
- (2) องค์กรที่เน้นช่วยเหลือด้านการพัฒนา (Development NGOs)

2.3.5 ประเภทขององค์กรพัฒนาเอกชนแยกตามลักษณะการปฏิบัติงาน แยกได้ 3 ประเภทดังนี้ (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม ,2536:3)

- (1) องค์กรที่เน้นการปฏิบัติงาน (Implementation NGOs) เน้นปฏิบัติงานกับประชาชน
- (2) องค์กรที่เน้นรณรงค์ (Advocacy NGOs) เน้นการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ เป็นตัวแทนให้กับประชาชน
- (3) องค์กรที่เน้นการช่วยเหลือองค์กรพัฒนาเอกชนด้วยกัน (Support NGOs) เป็นการช่วยเหลือทางด้านวิชาการ การอบรม การหาทุนให้ดำเนินงาน

2.3.6 ประเภทขององค์กรพัฒนาเอกชนที่แยกตามผู้รับบริการ เป็นการแยกประเภทที่องค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่ให้การยอมรับเป็นอย่างมาก โดยถือเป็นจุดมุ่งเน้นของการหาทุน ซึ่งทาง คณะกรรมการส่งเสริมและเผยแพร่ งานพัฒนา (2540: ก่อนหน้าสารบัญ) ได้แบ่งไว้ดังนี้

- (1) องค์กรด้านเกษตร

- (2) องค์การด้านเด็ก
- (3) องค์การด้านแรงงาน
- (4) องค์การด้านชาวเขาและชนกลุ่มน้อย
- (5) องค์การด้านประสานและสนับสนุนงานพัฒนา
- (6) องค์การด้านผู้หญิง
- (7) องค์การด้านศาสนา
- (8) องค์การด้านชุมชนแออัด
- (9) องค์การด้านสาธารณสุข
- (10) องค์การด้านชุมชนชนบท
- (11) องค์การด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (12) องค์การด้านสิทธิมนุษยชน
- (13) องค์การด้านสื่อ

2.3.7 ประเภทขององค์การพัฒนาเอกชนที่แยกตามกลุ่มกิจกรรม เป็นการแยกประเภท โดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์ขององค์การพัฒนาเอกชนที่จดทะเบียนเป็นสมาคมและมูลนิธิ ซึ่ง สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ (2540: ก่อนหน้าสารบัญ) ได้แบ่งไว้ดังนี้

- (1) การดำเนินงานทั่วไป หมายถึงการดำเนินงานทั่วไปหรือไม่มีการจัดกิจกรรมเป็นของตนเอง
- (2) การดำเนินงานด้านศาสนา หมายถึง การดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา อาจจะเป็นการให้ทุนหรือสนับสนุนการศึกษา
- (3) การดำเนินงานด้านวัฒนธรรม หมายถึง การดำเนินงานที่เน้นการอนุรักษ์ ส่งเสริมหรือสร้างสรรค์ผลงานด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ
- (4) การดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึงกิจกรรมที่เน้นการอนุรักษ์ฟื้นฟู หรือคุ้มครองสิ่งแวดล้อม
- (5) การดำเนินงานด้านการพัฒนา หมายถึงการดำเนินงานที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาสังคม ชุมชน

- (6) การดำเนินงานด้านลัทธิ/ศาสนา หมายถึงการดำเนินงานด้านความเชื่อ ความศรัทธาในลัทธิหรือศาสนา
- (7) การดำเนินงานด้านการอนามัย/การแพทย์ หมายถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัย การบำบัดดูแล รักษาผู้ป่วย
- (8) การดำเนินงานด้านการสงเคราะห์ หมายถึงกิจกรรมที่เน้นการให้ความช่วยเหลือ
- (9) การดำเนินงานด้านการอาชีพ หมายถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับด้านสุขภาพอนามัย
- (10) การดำเนินงานด้านกีฬา/นันทนาการ หมายถึงกิจกรรมที่เน้นด้านการกีฬา อาจเป็นตัวแทนเพื่อคัดเลือกนักกีฬาไปแข่งขัน
- (11) การดำเนินงานด้านการพบปะสังสรรค์ หมายถึงกิจกรรมด้านการพบปะสังสรรค์ของบุคคลในกลุ่มเดียวกันเป็นหลัก
- (12) การดำเนินงานด้านสาธารณกุศล หมายถึงกิจกรรมด้านการเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือสังคม ช่วยเหลือผู้ประสบภัย
- (13) การดำเนินงานด้านสวัสดิการองค์กร หมายถึงการให้การสงเคราะห์หรือเป็นสวัสดิการให้กับพนักงานของหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใด
- (14) การดำเนินงานด้านกลุ่มประเภทเดียวกัน หมายถึงการจัดตั้งขึ้นโดยกลุ่มคนที่มีความสนใจในกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใด
- (15) การดำเนินงานด้านกองทุนเพื่อการดูแลรักษา หมายถึงการตั้งเป็นองค์กรที่รวบรวมเงินทุนในการดูแลรักษาสิ่งหนึ่งสิ่งใด
- (16) การดำเนินงานด้านงานทางวิชาการ หมายถึงการมีกิจกรรมหลักด้านส่งเสริมสนับสนุนให้ทุนในการศึกษา
- (17) การดำเนินงานด้านการรวมกลุ่มเพื่อสิทธิ หมายถึงการจัดตั้งขึ้นเพื่อรักษาสิทธิหรือคุ้มครองสิทธิของสมาชิก
- (18) การดำเนินงานด้านการให้รางวัล หมายถึงกิจกรรมในการคัดเลือกสรรหา ให้รางวัลกับบุคคลหน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ เพื่อเป็นการยกย่องให้กำลังใจ

(19) การดำเนินงานด้านกิจกรรมอื่น ๆ หมายถึงการดำเนินการอื่น ๆ นอกเหนือจากที่ระบุไว้

3.4 บทบาทและหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชน

ประเวศ วะสี ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนที่มีต่อสังคมไทยในทศวรรษที่ผ่านมาดังนี้ (ประเวศ วะสี , 2534 10-12)

(1) ที่ผ่านมาสังคมไทยยังไม่เข้าใจว่าองค์กรพัฒนาเอกชนคืออะไร และมีความสำคัญอย่างไร จึงเป็นเรื่องที่ต้องทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนมีความสำคัญมากขึ้น และสังคมไทยจะเข้าใจองค์กรพัฒนาเอกชนมากขึ้น

(2) ในอนาคตงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ต้องทำด้วยความรู้สึกที่ลึกซึ้งมากขึ้น ใช้ข้อมูลข่าวสารและค้นคว้าความรู้มากขึ้น เพราะงานต่าง ๆ ที่จะเผชิญเป็นเรื่องยากถ้าหากทำแบบอาสาสมัครหรือทำอย่างฉาบฉวยไม่มีความรู้จริง การทำงานอาจจะไม่ได้ผล

(3) บุคลากรขององค์กรพัฒนาเอกชนต้องมีความเป็นอาชีพที่เรียกว่า “Professional” หมายถึงพัฒนาจนเป็นผู้เชี่ยวชาญสามารถใช้ความรู้และใช้กฎการวิจารณ์ได้

(4) องค์กรพัฒนาเอกชนค่อนข้างอ่อนและไม่ค่อยจะสนใจในเรื่องการบริหารและการจัดการ บางคนถึงกับรังเกียจด้วยซ้ำไป เพราะคิดว่าถ้าตัวโครงสร้างของการบริหารไม่ชัดจะเป็นสาเหตุให้งานไม่เดิน ทะเลาะกันบ้างหรืออะไรต่าง ๆ มากมาย

(5) เมื่องานขององค์กรพัฒนาเอกชนจะต้องพัฒนาให้มีความเป็นอาชีพและทำงานอย่างต่อเนื่อง ก็ต้องมีแผนเรื่องพัฒนาคนอย่างต่อเนื่อง

(6) องค์กรพัฒนาเอกชนต้องการธรรมะ ในการทำงานค่อนข้างมาก เพื่อลดความขัดแย้งทะเลาะกันซึ่งมีอยู่มาก บางคนคิดว่าตัวเองมีอุดมการณ์สูงจะมีความอหังการสูงเพราะคิดว่าเรามีอุดมการณ์แล้ว เราต้องเป็นฝ่ายถูกคนอื่นต้องผิด เพราะฉะนั้นจึงต้องพัฒนาธรรมะควบคู่กันไปกับการทำงานพัฒนา

(7) รัฐบาลและผู้ผู้นำในสังคมรวมถึงภาคธุรกิจต่าง ๆ ควรจะต้องมาทำความเข้าใจเรื่องขององค์กรพัฒนาเอกชนให้มากขึ้น และให้การสนับสนุนเหมือนอย่าง

ในประเทศที่เขาพัฒนาแล้ว รัฐบาลควรจะส่งเสริมให้คนในสังคมเข้าใจเรื่ององค์กรพัฒนาเอกชนกับตัวชุมชนนอกเหนือจากระบบธุรกิจเอกชน และเข้ามามีบทบาทในองค์กรพัฒนาเอกชนมากขึ้นโดยตั้งงบประมาณอุดหนุนแต่ไม่ควบคุมองค์กรพัฒนาเอกชน นอกจากนี้องค์กรทางศาสนาของไทยน่าจะเข้ามามีบทบาทเพราะองค์กรพัฒนาเอกชนของไทยไม่น้อย ต้องไปขอเงินจากศาสนาต่างประเทศ ทั้ง ๆ ที่องค์กรศาสนาของไทยก็ได้เงินจากการบริจาคมากเช่นกัน แต่โดยมากมักนำไปสร้างถาวรวัตถุ ถ้าหากมีความเข้าใจในส่วนนี้และนำเงินมาสนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนไทย ก็จะเป็นเรื่องที่จะได้ประโยชน์มากขึ้น

ไพฑูลย์ วัฒนศิริธรรม (2536 : 4) ได้อธิบายถึงสถานะและบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนว่าสามารถจำแนกได้กว้าง ๆ หรือโดยทั่วไปจะมีดังนี้

- (1) ให้บริการ (Provide)
- (2) ให้ความร่วมมือ (Collaborate)
- (3) ริเริ่มสร้างสรรค์ (Innovate)
- (4) ผลักดัน (Advocate)
- (5) วิจารณ์ (Criticize)
- (6) กระตุ้น (Catalyze)
- (7) ให้พลัง (Energize)
- (8) ประสานพลัง (Synergy)
- (9) ทำให้เป็นประชาธิปไตย (Democratize)

นอกจากนี้ถ้ามองในรายละเอียดแล้ว องค์กรพัฒนาเอกชนควรมีบทบาทดังต่อไปนี้ (เพ็ญอ้าง:5)

- (1) มีส่วนในการกำหนดนโยบายเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม
- (2) สามารถสร้างความเป็นมืออาชีพ และสร้างระบบงานที่มีประสิทธิภาพ
- (3) เสริมสร้างขีดความสามารถและบทบาทขององค์กรประชาชน
- (4) เสริมสร้างความร่วมมือและการประสานพลังระหว่างหลายฝ่ายในสังคม

(5) เสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยในการบริหารประเทศ และในสังคมโดยทั่วไป

ภูมิธรรม เวชยชัย (2527:29-30) กล่าวว่าบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนจะมี 3 ลักษณะด้วยกันดังนี้

(1) ทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหา เฉพาะหน้า และปูพื้นฐานในการแก้ไขปัญหาในระยะยาวของประชาชน ซึ่งได้แสดงบทบาทในการบรรเทาความเลวร้ายและลดภาระของประชาชนที่เสียเปรียบให้ลดน้อยลง ทดแทนในสิ่งที่ประชาชนขาดแคลนและเสริมสร้างกำลังใจให้ประชาชนผู้ด้อยโอกาสในสังคม สามารถต่อสู้กับปัญหาที่เผชิญต่อไป นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนหรือตามกลุ่มเป้าหมาย เกิดประสบการณ์สามารถเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเองให้สูงขึ้น เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาตนเองและการแก้ไขปัญหาของประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ ได้ในอนาคต

(2) ทำหน้าที่ในการศึกษารวบรวมปัญหาต่าง ๆ ในสังคมและรณรงค์เผยแพร่ เนื่องจากสภาพงานของหน่วยงานพัฒนาเอกชนต่าง ๆ จะมีโอกาสได้ไปสัมผัสและคลุกคลี สภาพปัญหาของสังคมมากมาย ทำให้สามารถแสดงบทบาทในด้านการศึกษารวบรวมปัญหาในสังคม รวมทั้งการรณรงค์เผยแพร่ปัญหาต่าง ๆ ต่อประชากรในสังคม(วงกว้าง) ซึ่งนับเป็นการดึงความร่วมมือของประชาชนทั้งสังคมให้มีส่วนร่วมรับรู้และเป็นการสร้างสำนึกร่วมกันของคนทั้งสังคม ซึ่งนับเป็นการวางรากฐานที่สำคัญต่อการแก้ไขปัญหาในอนาคต

(3) บทบาทในด้านการเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตและผลิตบุคลากรที่ดีให้แก่สังคม หน่วยงานพัฒนาเอกชนสามารถแสดงบทบาทเป็น “โรงเรียนชีวิต” ที่ทำหน้าที่เสริมประสบการณ์ในการทำงานที่ดีให้แก่บุคลากรของตน นอกจากนั้นยังเป็นเวทีที่จะช่วยทำให้คนทำงานได้เข้าใจปัญหาต่าง ๆ ในสังคมและเกิดสำนึกที่ดีต่อภาระหน้าที่ในการพัฒนาสังคมในอนาคต ซึ่งนับเป็นการเตรียมบุคลากรที่มีคุณภาพให้แก่สังคม

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2524:71-72) ได้ชี้ว่าบทบาทการทำงานของพัฒนากร
กรมการพัฒนาชุมชน ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่องค์กรพัฒนาเอกชนโดยตรงแต่มีจุดร่วมที่
สำคัญคือต้องทำงานร่วมกับประชาชนจะมีบทบาทสำคัญ 3 ประการซึ่งสรุปได้ดังนี้

(1) ผู้เชื่อมประสาน ซึ่งมีหน้าที่ดังนี้

(1.1) การนำ โดยช้คนำนันักวิชาการและบริการของรัฐไปถึง
ประชาชน ช้ผู้นำให้ประชาชนได้พบกับนักวิชาการเพื่อรับบริการตามความเหมาะสม

(1.2) การประสานงาน โดยประสานงานกับประชาชนกลุ่มต่าง ๆ

(1.3) การติดตามงาน โดยติดตามผลการดำเนินงานของหน่วย
งานต่าง ๆ

(2) ผู้ร่วมปฏิบัติงาน มีหน้าที่ดังนี้

(2.1) การวางแผน โดยทำการสำรวจข้อมูลและร่วมกับประชาชน
ในการวางแผนพัฒนาพื้นที่ให้ดีขึ้น

(2.2) การจัดการรวมกลุ่ม โดยชักนำประชาชนให้จัดตั้งเป็นกลุ่ม
ต่าง ๆ เพื่อร่วมกันคิด ปรีกษา ทำแผน และตัดสินใจทำกิจกรรม

(2.3) การร่วมปฏิบัติงาน โดยร่วมกับปฏิบัติงานกับประชาชน
ตามโครงการต่าง ๆ

(3) ผู้แนะนำส่งเสริม ซึ่งมีหน้าที่ดังนี้

(3.1) การฝึกอบรม เพื่อเพิ่มพูนทักษะแก่ประชาชนในด้านต่าง ๆ

(3.2) การสาธิตทำการทดลอง โดยสาธิตกิจกรรมซึ่งเป็นความรู้
ใหม่ให้ประชาชนได้เข้าใจ เห็นประโยชน์ และดำเนินการด้วยตนเองได้

(3.3) การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ความรู้ ความคิด และผลงานที่
ประชาชนได้ร่วมกันจัดทำ

โคทม อารียา (2527:441) กล่าวว่าเมื่อมององค์กรพัฒนาเอกชนจะเห็นว่า
มีหลายความคิด หลายรูปแบบ แนวคิดที่เหมือนกับรัฐก็มี เช่น เน้นบริการต่าง ๆ ที่ให้
กับชุมชน แต่ก็ม็องค์กรพัฒนาเอกชนจำนวนหนึ่งที่ไม่ค่อยสนใจการบริการต่อชุมชน
เท่าใดนัก แต่เน้นเรื่องการสร้างจิตสำนึก ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 3 อย่างคือ (1) นำ (2)
ทำ (3) เตือน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(1) การนำ หมายถึงบางเรื่องที่รัฐไม่ได้ปฏิบัติ แต่ไม่ได้หมายความว่าองค์กรพัฒนาเอกชนจะไปแทนที่ได้ แต่อาจจะมีโครงการที่ทำการเรียนรู้ปัญหา เพื่อที่จะมีข้อมูล อาจจะมีวิจัยควบคู่กับการจัดกิจกรรม เพื่อนำปัญหาเผยแพร่ให้สังคมรับรู้ และอีกส่วนหนึ่งทำหน้าที่เป็นกลุ่มผลักดันที่ก่อให้เกิดการยอมรับและเปลี่ยนแปลงนโยบายในระดับกว้าง ทั้งนี้ องค์กรพัฒนาเอกชนไม่ใช่เครื่องมือของรัฐ และในบางครั้งจะต้องถ่วงดุลกับรัฐและกลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ องค์กรพัฒนาเอกชนจะต้องมีบทบาทเป็นของตนเองและเป็นพลังผลักดันสังคม ส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาจิตสำนึกทั้งในระดับชุมชนและในระดับกว้าง นำปัญหาที่ศึกษาจากชุมชนมาเผยแพร่ในวงกว้าง

(2) การทำ องค์กรพัฒนาเอกชนถ้าไม่มีกิจกรรมในพื้นที่ก็จะมีแต่แนวความคิดลอย ๆ ไม่เคยได้รับการพิสูจน์ ไม่มีการขัดเกลา ความคิดบางอย่างอาจจะดูดี แต่เมื่อนำไปปฏิบัติอาจมีปัญหาอุปสรรคมาก ความคิดที่ผ่านการปฏิบัติแล้วมีตัวอย่างความสำเร็จในการปฏิบัติ มีรายละเอียดในทางรูปธรรมอย่างเพียงพอ จึงจะเป็นความคิดที่แพร่หลายออกไปได้ และสามารถโน้มน้าว ความเชื่อถือและการปฏิบัติตามได้

(3) การเตือน องค์กรพัฒนาเอกชนน่าจะทำหน้าที่ตรวจสอบการกระทำบางอย่างของรัฐ เสนอข้อคิดเห็นในฐานะกระบอกเสียงของประชาชน บทบาทการเตือน อาจจะมีการเสี่ยงต่อการสร้างความขัดแย้งอยู่บ้าง แต่การพัฒนาหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ซึ่งอาจจะกระทบกระเทือนต่ออำนาจหรือผลประโยชน์ที่ครอบงำชุมชนอยู่ไม่น้อย การเตือนนอกจากจะต้องมีความกล้าหาญและความจริงใจแล้ว ยังต้องคำนึงถึงรูปแบบอย่างระมัดระวังด้วย เช่นการเตือนโดยอ้อม ด้วยวิธีการแสดงแบบอย่างเตือนด้วยความสุภาพต่อมตน เตือนโดยการเสนอแนะทางเลือกหรือทางออก

กวิน ชุตินา (ผู้แปล, 2532:12-18) ได้เสนอบทความด้านความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับองค์กรพัฒนาเอกชน โดยมองว่า องค์กรพัฒนาเอกชนอยู่ในกระแสการพัฒนา ซึ่งแต่ละประเทศจะมีการทำงานแตกต่างกัน ซึ่งสามารถแยกได้ตามลักษณะการดำเนินงานได้ 4 ลักษณะคือ

(1) องค์กรให้บริการ (Service Providers) ซึ่งจะทำหน้าที่ให้บริการแบบสังคมสงเคราะห์ โดยเฉพาะกิจกรรมด้านสาธารณสุข เช่น การสร้างสถานีอนามัย แจกยา ฯลฯ

(2) องค์กรเสริมความเข้มแข็งให้ประชาชน (Empowerment NGOs) เน้นหนักเรื่องการให้ความรู้ การให้การศึกษานอกระบบ

(3) องค์กรสนับสนุน (Support NGOs) มีกิจกรรมด้านการสนับสนุนป้องกันสิ่งต่าง ๆ ให้กับองค์กรที่ทำงานระดับรากฐานกับประชาชน (Grassroot)

(4) องค์กรร่มหรือองค์กรเครือข่าย (Umbrella or Network NGOs) เป็นความพยายามเชื่อมโยงองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีอยู่อย่างหลากหลาย มาทำงานร่วมกันในลักษณะของเครือข่าย

3.5 กระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน

จากข้อมูลเอกสารที่สามารถประมวลได้ ผู้วิจัยจึงสรุปกระบวนการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน โดยใช้แนวคิดการวิเคราะห์เชิงระบบ(System Analysis) มาจำแนก สามารถแยกเป็นด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

3.5.1 ด้านปัจจัยนำเข้า (Input)

- (1) บุคลากร
- (2) งบประมาณ
- (3) ลักษณะองค์กร
- (4) กลุ่มเป้าหมาย

3.5.2 ด้านกระบวนการ(Process) ดำเนินงานพัฒนาสังคม

- (1) กระบวนทัศน์ (Paradigm)
- (2) วิสัยทัศน์ (Vision)
- (3) อุดมการณ์ (Ideology)
- (4) วิธีการทำงาน (Method)

3.5.3 ผลการดำเนินงาน(Output) ขององค์กรพัฒนาเอกชน

- (1) ผลการผลักดันเชิงนโยบาย
- (2) ผลการดำเนินงานเชิงการปฏิบัติ

3.5.4 ข้อมูลย้อนกลับ(Feedback)

- (1) ปัญหาของการดำเนินงาน
- (2) การสนับสนุนจากประชาชน
- (3) การสนับสนุนจากภาครัฐบาล
- (4) ภาพพจน์ขององค์กร

4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชัตติยา กรรณสูต (2533:บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “องค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อการพัฒนาเฉพาะกรณี 3 องค์กร เป็นการศึกษาโดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานเชิงระบบแบบเปิดและเชิงพลวัต ได้ข้อสรุปจากลักษณะร่วมดังนี้

(1) ด้านบุคลากร ผู้นำจะต้องเป็นผู้มีบารมี มีความคิดริเริ่ม มีพลัง มีมนุษยสัมพันธ์ สามารถโน้มน้าวให้เกิดการยอมรับ สามารถเข้าถึงปัญหาและกลุ่มเป้าหมาย บทบาทของผู้นำและผู้ปฏิบัติงานไม่แยกจากกันอย่างชัดเจน และอาศัยรูปแบบไม่เป็นทางการ การพึงวิธทำงานแบบไม่เป็นทางการนั้นผู้ทำงานจำเป็นต้องมีอุดมการณ์ มีความเข้าใจปัญหา ความรู้สึกร่วม ความจริงใจต่อกัน ความเสียสละและการมีมนุษยสัมพันธ์ด้วย ปัญหาคือส่วนใหญ่เป็นอาสาสมัครจึงยากต่อการคัดเลือกให้เหมาะสมได้

(2) ด้านโครงสร้างและระบบบริหาร การขาดอำนาจหน้าที่ทางกฎหมาย ทำให้ต้องสร้างเครือข่ายงาน รวมทั้งระเบียบกฎเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อให้มีแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกัน แต่แตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย ถ้าหากเครือข่ายและกฎเกณฑ์ที่วางไว้ตายตัวเกินไปอาจจะเกิดอุปสรรคขึ้นได้

(3) ด้านกลยุทธ์การดำเนินงาน องค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศกำลังพัฒนามักขาดการทำงานที่ครอบคลุม เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างครบวงจร จึงควรมีการประสานงานระหว่างกันเองและกับองค์กรของรัฐ และเมื่อองค์กรเพื่อขนาดใหญ่ขึ้นก็จำเป็นต้องมีการประสานงานแบบเป็นทางการทั้งในระดับเป้าหมาย นโยบาย แผน

แผนงาน และโครงการ ส่วนระดับการปฏิบัติงานสู่กลุ่มเป้าหมายนั้น ความมีสำนึกรับผิดชอบ ความร่วมมือ และความเสียสละ ยังเป็นสิ่งจำเป็น ความหลากหลายของบุคลากรที่เกี่ยวข้องและการที่ต้องขอความร่วมมือจากองค์กรและบุคคลต่าง ๆ ทำให้องค์กรดังกล่าวยอมรับการเปลี่ยนแปลง และพยายามปรับเปลี่ยนองค์กรของตนเพื่อให้ดำรงอยู่ได้ดีกว่าองค์กรของรัฐ

กระจ่าง พันธุนาวิน และคณะ (2530:76-78) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบนักพัฒนาชนบท” ส่วนหนึ่งของการศึกษาคือพิจารณาคุณสมบัติของนักพัฒนาว่าควรมีลักษณะใดซึ่งจะปฏิบัติงานได้มีประสิทธิภาพ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าการที่จะทำให้งานสำเร็จลงได้ นักพัฒนาชนบท ควรมีคุณสมบัติโดยสรุปดังนี้

(1) ความเป็นผู้มีอุดมการณ์ โดยนักพัฒนาต้องมีใจรักที่จะทำงาน มีอุดมการณ์ ความใฝ่ฝันที่จะช่วยทำสิ่งต่าง ๆ ให้ดีขึ้น

(2) เป็นผู้ใฝ่หาความรู้ โดยนักพัฒนาต้องมีความรู้รอบ ต้องมีประสบการณ์กว้าง และใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ เพราะเมื่อประชาชนซักถามจะได้ตอบหรืออธิบายสร้างความเข้าใจกับประชาชนได้

(3) เป็นผู้มีความเสียสละเพราะต้องทำงานนอกเวลาโดยไม่มีกำหนดเวลาแน่นอน บางครั้งต้องใช้ทรัพย์สินส่วนตัวร่วมในงานต่าง ๆ

(4) มีความซื่อสัตย์ ต้องเป็นคนรักษาคำพูด เมื่อรับปากสิ่งใดแล้วต้องพยายามกระทำให้สำเร็จ

(5) มีความถ่อมตน งานพัฒนาส่วนใหญ่ต้องแสวงหาความร่วมมือจากผู้อื่น การถ่อมตนจะทำให้สามารถได้รับความร่วมมือดีขึ้น

(6) เป็นคนคล่องและทันเหตุการณ์ตลอดเวลา เนื่องจากจะต้องเป็นผู้ประสานงานกับฝ่ายต่าง ๆ

(7) เป็นนักสื่อความหมาย โดยต้องเป็นคนที่สามารถทำให้ผู้ฟังเข้าใจตนเอง และตนเองเข้าใจผู้อื่นได้อย่างถูกต้อง

(8) มีความคิดริเริ่ม โดยนักพัฒนาต้องคิดหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับทุกสถานการณ์ ต้องสามารถพลิกแพลงรูปแบบการทำงานได้

(9) มีความอดทน โดยนักพัฒนาต้องใช้ความอดทนในหลาย ๆ กรณี ต้องใช้ความพยายามอย่างมาก เพราะบางครั้งนอกจากไม่ได้รับความร่วมมือแล้ว ยังอาจจะถูกต่อต้านอีกด้วย

(10) มีความเชื่อในประชาชน จะต้องมียุทธศาสตร์ต่อชาวชนบท ต้องเชื่อว่าชาวชนบทมีความรู้ มีความสามารถ เพียงแต่ขาดหลักวิชาการเท่านั้น

พิพัฒน์ศรี เศรษฐบุษ (2525 อ้างใน กรมประชาสงเคราะห์, 2527:69) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในการพัฒนาคนชนบท โดยกระบวนการพัฒนาชุมชน” โดยทำการสรุปบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งได้มีผู้สรุปไว้ว่ามีหลายประการดังนี้

(1) องค์กรพัฒนาเอกชนสามารถมีบทบาทในการดึงประชาชนในระดับพื้นฐาน(Grass Root) เข้ามีส่วนร่วมในงานของตนอย่างมีประสิทธิภาพ

(2) องค์กรพัฒนาเอกชนมีบทบาทอย่างมากในการให้ข้อมูลที่เป็นจริง และเชื่อถือได้ของชุมชนตลอดจนช่วยดำเนินงานและประเมินผลของรัฐบาล

(3) องค์กรพัฒนาเอกชนมีโอกาสและความคล่องตัวสูงกว่าทางราชการ จึงสามารถทดลองแนวความคิดแปลกใหม่ในการพัฒนาได้

(4) องค์กรพัฒนาเอกชนสามารถระดมทรัพยากรส่วนอื่นมาใช้ในการพัฒนานอกเหนือจากงบประมาณแผ่นดิน เช่น แหล่งเงินทุน ผู้เชี่ยวชาญจากแหล่งต่าง ๆ เพราะองค์กรระหว่างประเทศหลายองค์กรพอใจที่จะให้เงินช่วยเหลือแก่องค์กรพัฒนาเอกชนโดยตรงมากกว่าจะให้ผ่านทางรัฐบาลเพราะตระหนักดีกว่าเงินถึงประชาชนมากกว่า

(5) ในการดำเนินการตามโครงการใด ๆ ยังไม่มีหน่วยงานใดจะสามารถให้สวัสดิการแก่ผู้คนจำนวนมากได้อย่างครบถ้วนนอกจากจะได้รับความร่วมมือจากประชาชนเองในการสร้างสรรค์สังคมที่ดีกว่า ซึ่งองค์กรพัฒนาเอกชนอยู่ในฐานะที่จะกระตุ้นให้ประชาชนเคลื่อนไหวง่ายกว่า

(6) องค์กรพัฒนาเอกชนสามารถกระตุ้นและปลุกจิตสำนึกให้กับประชาชน ให้การศึกษาประชาชนได้ถึงรากเหง้าของปัญหา และสามารถปลุกการเคลื่อนไหวของประชาชนเพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ของตนได้

(7) องค์กรพัฒนาเอกชนมีอิสระในการทำงานสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนที่ทำงานได้มากกว่าหน่วยงานของรัฐที่ต้องขึ้นตรงกับหน่วยเหนือ จึงไม่สามารถสนองความต้องการของชุมชนได้เสมอไป

(8) ผู้ที่ทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชนมักตั้งใจและอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นของประชาชนในชนบทและมองเห็นความล้มเหลวของระบบราชการ และเมื่อพิจารณาทางด้านปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนมีสาเหตุสำคัญดังนี้

(1) ปัญหาเงินทุน เป็นปัญหาสำคัญที่องค์กรพัฒนาเอกชนยังคงขาดแหล่งเงินทุนเพื่อดำเนินโครงการทั้งในและนอกประเทศ

(2) ปัญหาบุคลากร มีปัญหาเรื่องของคุณภาพบุคลากร การขาดการพัฒนาบุคลากรทำให้สวัสดิการบุคลากรไม่เพียงพอต่อความจำเป็น

(3) ปัญหาโครงสร้างขององค์กรพัฒนาเอกชน เป็นเหตุให้สามารถทำงานได้เพียงขนาดเล็ก ๆ ไม่กว้างขวางเท่าที่ควร

(4) ปัญหาการประสานงานระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนด้วยกันเองยังมีน้อย

(5) ปัญหาความสัมพันธ์ของรัฐบาลกับองค์กรพัฒนาเอกชนมีน้อย
ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับองค์กรพัฒนาเอกชน

(1) ให้มีคณะกรรมการระหว่างรัฐกับองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อเป็นการส่งเสริมและร่วมมือกัน โดยตั้งบนพื้นฐานของความเสมอภาคและความเป็นอิสระในการดำเนินงานโดยเฉพาะงานในหมู่บ้านต้องให้รัฐเข้าร่วมด้วย

(2) พยายามให้รัฐยอมรับสถานภาพบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนมากขึ้น

(3) องค์กรพัฒนาเอกชนควรพยายามเข้าหารัฐให้มากขึ้น

(4) องค์กรพัฒนาเอกชนควรสะท้อนปัญหาตลอดจนวิธีการแก้ไขปัญหานั้น ๆ ให้รัฐทราบอย่างสม่ำเสมอ

(5) องค์การพัฒนาเอกชนควรเป็นปัจจัยเสริมในการแก้ไขสถานการณ์ที่มีความขัดแย้ง

(6) องค์การพัฒนาเอกชนต้องทำความเข้าใจสถานการณ์เมืองในระดับท้องถิ่นที่เข้าไปปฏิบัติงานให้มากขึ้น

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ (2538:บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทขององค์การพัฒนาเอกชนในประเทศไทยในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 “ โดยการศึกษาพบว่า บทบาทขององค์การพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น มีการใช้บทบาททั้งโดยตรง อันประกอบด้วยบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อม บทบาทในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร บทบาทในการใช้สิทธิในสิ่งแวดล้อม และการใช้บทบาทโดยอ้อมผ่านคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ซึ่งมีผู้แทนองค์การพัฒนาเอกชนเป็นกรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิอยู่ด้วยจำนวน 4 ท่านจาก 23 ท่าน โดยที่มีปัญหาว่าองค์การพัฒนาเอกชนไม่มีโอกาสที่จะเลือกหรือสรรหาผู้แทนของพวกเขาตน เพื่อเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาแต่งตั้งให้เป็นกรรมการในคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ และหลายองค์กรยังไม่ทราบว่าเป็นผู้แทนของพวกเขาตน จึงทำให้เกิดปัญหาในการใช้บทบาทโดยอ้อม

นอกจากบทบาทที่เป็นองค์การพัฒนาเอกชนแล้ว ยังสามารถใช้บทบาทในฐานะประชาชนทั่วไปโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายเช่น สิทธิในการรับทราบข้อมูลข่าวสารจากทางราชการ สิทธิในการเรียกร้องค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนจากรัฐ รัฐบาล หรือเอกชน ในโครงการที่ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้น รวมถึงสิทธิกล่าวโทษผู้กระทำผิดต่อสิ่งแวดล้อม ส่วนหน้าที่ตามกฎหมายคือร่วมมือช่วยเหลือเจ้าพนักงานในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม และหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะสำคัญที่ได้จากการวิจัยนี้คือ ปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเรื่องคุณสมบัติขององค์การพัฒนาเอกชนที่จะจดทะเบียนเป็นองค์การพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อเพิ่มสัดส่วนจำนวนองค์การพัฒนาเอกชนโดยแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ และออกกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการเลือกสรรตัวแทนในคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ (2539:129-131) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านการพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรและการพัฒนาชุมชนในชนบท” การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงประเมินผลโดยศึกษาว่าต้องการแสดงบทบาทเช่นใด (Prescribed Role) และได้แสดงบทบาทจริงอย่างไร (Actual Role) โดยการศึกษาพบว่า องค์กรพัฒนาเอกชนได้นำแนวคิดการพัฒนาบทพื้นฐาน วัฒนธรรมชุมชน แนวความคิดการพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน และแนวคิดการพัฒนาตามแนวนิเวศวิทยา มาประยุกต์ โดยมีส่วนหนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสวงหาทางออกด้วยตนเอง ทั้งนี้พบว่า มีข้อจำกัดด้านกระบวนการของตนเอง และความต่อเนื่องของงาน รวมทั้งความสามารถในการสรุปบทเรียน อันเนื่องมาจากสาเหตุพื้นฐาน 2 ประการคือ ลักษณะของกิจกรรมที่เน้นเรื่องการผลิตกิจกรรมมากกว่าเรื่องการวิเคราะห์กระบวนการเติบโตของประชาชน และ ข้อจำกัดด้านองค์กร การจัดการขององค์กรพัฒนาเอกชน โดยเฉพาะสถานภาพยังไม่เป็นที่เข้าใจในวงกว้าง องค์กรขนาดเล็กที่ไม่เป็นนิติบุคคล การขาดเงินทุนอันเนื่องมาจากต่างประเทศมีเงื่อนไขและระยะเวลาจำกัด การขาดการถ่ายทอดประสบการณ์อย่างเป็นระบบ และการขาดการทำงานภายในองค์กร และการทำงานร่วมกันที่ชัดเจนเพียงพอ และที่สำคัญการประสานงานระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนกับหน่วยงานรัฐบาลมีค่อนข้างน้อย

ในการวิจัยนี้เน้นหนักเรื่อง การสนับสนุนให้เกิดการประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐบาลและองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเสนอเป็นข้อพิจารณา 3 ประเด็น ได้แก่

(1) การส่งเสริมสถานภาพขององค์กรพัฒนาเอกชน โดยมองว่าแต่เดิมการพัฒนาประเทศถือว่าเป็นหน้าที่ของรัฐบาลโดยตรง ในส่วนนี้จะต้องปรับเปลี่ยน โดยส่งเสริมให้องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามามีบทบาทมากยิ่งขึ้น

(2) การส่งเสริมด้านวิชาการ โดยมองว่าปัญหาการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนได้แก่การขาดความรู้ทางวิชาการ ซึ่งเกิดทั้งในระดับองค์กรและในระดับบุคลากร โดยเฉพาะองค์กรที่มีการไหลเวียนของเจ้าหน้าที่ค่อนข้างบ่อย ทำให้การสะสมความรู้ในการทำงานต้องชะงัก ในส่วนนี้้องค์กรพัฒนาเอกชนควรร่วมมือกับหน่วยงาน

ภายนอก โดยเฉพาะหน่วยงานทางวิชาการของภาครัฐบาลที่มีความพร้อมที่จะให้การสนับสนุน

(3) การส่งเสริมกิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชน โดยรัฐบาลควรทำความเข้าใจในและเชื่อมั่นต่อองค์กรพัฒนาเอกชนมากขึ้น โดยการสนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนที่ดำเนินตามบทบาทในด้านการพัฒนาการศึกษา การพัฒนาการสาธารณสุข การพัฒนาการเกษตร และการพัฒนาแบบผสมผสาน โดยส่งเสริมให้องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ มากขึ้น

นิตยา จันโทภาสกร (2538:บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหาในการดำเนินการคุ้มครองผู้บริโภคขององค์กรพัฒนาเอกชน” พบว่าปัญหาการดำเนินการคุ้มครองผู้บริโภคโดยองค์กรพัฒนาเอกชนเกิดจากการไม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล และการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐบาลที่ไม่ได้รับความร่วมมือ ซึ่งองค์กรพัฒนาเอกชนต้องการรับการสนับสนุนจากรัฐบาลได้ได้แก่ งบประมาณ อุปกรณ์ สถานที่ และ ข้อมูลข่าวสาร

สุจิตรา ธนानันท์ (2536:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ทางเลือกใหม่ขององค์กรพัฒนาเอกชน : การพัฒนาชนบทตามแนววัฒนธรรมชุมชน” โดยการศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาแนวคิดและบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในการทำงานพัฒนาชนบทแนววัฒนธรรมชุมชน 2) เพื่อศึกษาผลของการดำเนินงานพัฒนาชนบทตามแนววัฒนธรรมชุมชน ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในพื้นที่ปฏิบัติการ 3) เพื่อศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน และความเป็นไปได้ของการพัฒนาชนบทตามแนววัฒนธรรมชุมชน พบว่า

(1) องค์กรพัฒนาเอกชนที่ใช้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในการพัฒนาชนบท ได้แก่ ศูนย์วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านอีสาน (ศพอ.) มีแนวคิดในรูปของการดำเนินโครงการกลุ่มเครือข่ายเกษตรพัฒนาพึ่งพาตนเองดังนี้ 1) มีการศึกษาชุมชน 2) มีการวิเคราะห์วัฒนธรรมทั้งทางบวกและทางลบ 3) เน้นการให้ชาวบ้านพึ่งตนเองควบคู่ไปกับการรวมกลุ่มพึ่งพาอาศัยกัน 4) มุ่งกระตุ้นจิตสำนึกในการพัฒนา 5) กระตุ้นให้ชาวบ้านตระหนักในพลังของวัฒนธรรมชุมชน 6) กระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงพลังของ

วัฒนธรรมชุมชนออกมา 7) เน้นวิธีการทำงานแบบล่างสู่บน 8) พยายามใช้ประโยชน์จากสถาบันดั้งเดิมในชุมชน 9) มีการศึกษาชุมชนสลับกับการทำกิจกรรมพัฒนา

(2) บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนได้แก่ศูนย์วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านอีสาน (ศพอ.) มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเพราะชาวบ้านมีความเข้าใจและมีข่าวบริโภคในยามขาดแคลน

(3) การพัฒนาชนบทตามแนววัฒนธรรมชุมชนมีความเป็นไปได้ เพราะชาวบ้านตระหนักในปัญหาของตนเอง และพยายามมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา แต่ก็มีจุดอ่อนคือไม่สามารถทานกระแสการพัฒนาแบบทุนนิยมได้

หทัยกร วิชัยรัตน์ (2539:บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริหารองค์การเอกชนสาธารณประโยชน์เพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : ศึกษากรณีในเขตกรุงเทพมหานคร” โดยศึกษาจากองค์การเอกชนสาธารณประโยชน์จำนวน 5 องค์การ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจำนวน 11 ราย ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ผู้นำองค์การเอกชนส่วนใหญ่ได้ใช้วิธีการจูงใจให้สมาชิกในองค์การมีความรัก ความผูกพัน ต่องานในหน้าที่และต่อองค์การ และมีกลยุทธ์ในการระดมให้พนักงานมีส่วนร่วมในการบริหารงาน การทำงานเป็นทีม และพบว่าผู้นำองค์การมากกว่าครึ่งหนึ่งใช้วิธีการจูงใจโดยการให้รางวัล ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวและมีการกระจายอำนาจการบริหารการตัดสินใจไปสู่การปฏิบัติ ไม่มีผู้นำองค์การใดใช้อำนาจในทางเผด็จการ ผู้นำของทุกองค์การเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ในการทำงานด้านมูลนิธิมานานพอสมควร ทำให้ดำเนินการบริหารองค์การไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การ

สุรพงษ์ กองจันทิก (2538:113-118) ได้ศึกษาเรื่อง “ความพึงพอใจในงานของเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ปฏิบัติงานด้านเด็ก พัฒนาชุมชนเมือง และพัฒนาชนบท” โดยการศึกษาวิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในองค์กรพัฒนาเอกชนมี 6 ประเด็นได้แก่ 1) การขาดแคลนบุคลากร 2) การขาดเงินทุนในการดำเนินการ 3) การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐมีน้อย 4) ปริมาณงานมาก 5) ระบบการบริหารไม่ดี 6) การบังคับบัญชาไม่ดี และยังให้ข้อเสนอแนะเพื่อการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพดังนี้

(1) สำหรับองค์กรพัฒนาเอกชน ควรดำเนินการดังนี้ 1) ให้ความสำคัญต่อการหาเงินทุนอย่างจริงจัง เงินทุนควรต่อเนื่องและมั่นคง 2) ควรให้ความสำคัญในเรื่องผลประโยชน์ตอบแทน และความมั่นคงปลอดภัยของเจ้าหน้าที่มากขึ้น 3) ควรให้ความสำคัญและสนใจต่อเจ้าหน้าที่ที่เพิ่งเข้ามาทำงานในหน่วยงาน

(2) สำหรับหน่วยงานรัฐบาล 1) ภาครัฐควรมีการนำนโยบายการประสานงานกับองค์กรพัฒนาเอกชนไปปฏิบัติอย่างจริงจัง 2) ภาครัฐควรช่วยเหลือให้การสนับสนุนในด้านเงินทุนแก่องค์กรพัฒนาเอกชน ด้วยการให้องค์กรพัฒนาเอกชนจัดสรรและควบคุมกันเองโดยมีคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน(กป.อพช.) เป็นหน่วยงานประสานงาน

วิศณุ เบ็งย่อง (2534:บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “แนวโน้มการพัฒนาชนบทไทยในปี ค.ศ.2,000” พบว่า แนวคิดการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบทจะเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนา โดยให้ยุทธศาสตร์การพัฒนาทั้งที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะการหาประโยชน์จากระบบทุนนิยมโลก และการพัฒนาที่สมดุลของปัจจัยภายใน

ในส่วนของเป้าหมายการพัฒนาชนบท 1)เป้าหมายด้านเศรษฐกิจ จะมุ่งเพิ่มผลผลิตในภาคเกษตรกรรมโดยไม่เพิ่มพื้นที่ 2)เป้าหมายด้านสังคมวัฒนธรรม มุ่งเน้นให้การศึกษาแก่ชาวชนบททั้งในและนอกระบบโรงเรียน 3)เป้าหมายด้านการเมือง การปกครอง ให้คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นองค์กรหลักในการพัฒนา 4)เป้าหมายด้านสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศน์ รณรงค์ให้ชาวชนบทเห็นภัยอันตรายจากสภาพแวดล้อมที่เป็นพิษและความไม่สมดุลของการพัฒนา 5) เป้าหมายด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เน้นการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับท้องถิ่น 6) เป้าหมายด้านประชากรและการสาธารณสุข จัดบริการทางสาธารณสุขเพื่อควบคุมการเพิ่มประชากรในอัตราที่เหมาะสม

ในส่วนของรูปแบบการพัฒนา ช่วงแรกรัฐจะมีบทบาทมากและค่อย ๆ ปลดปล่อยให้ไปตามกลไกตลาด ในส่วนของวิธีการพัฒนาชนบทจะเป็นการพัฒนาที่ผสมผสานกันหลายวิธี ตามสภาพแวดล้อมหรือความเหมาะสมของพื้นที่ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนของบทบาทของผู้มีส่วนร่วม 1) บทบาทของชาวชนบท จะเป็นตัวหลักที่สำคัญที่สุดในการพัฒนา 2) บทบาทของรัฐ จะกำหนดยุทธศาสตร์ในระดับชาติ ในลักษณะแนวทางกว้าง ๆ 3) บทบาทของภาคธุรกิจเอกชน จะคิดค้น ทดลอง นำเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่สนับสนุนการผลิต การตลาดในชนบท 4) บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน จะไม่มุ่งเน้นเพื่อกำไรจากชาวชนบท

ในส่วนของการบริหารการพัฒนาชนบท จะเน้นปัญหาความต้องการของแต่ละพื้นที่ โดยมีองค์การการพัฒนาที่มีลักษณะยืดหยุ่น มีประสิทธิภาพ มีความอิสระ จะมีการนำระบบการสื่อสาร การแลกเปลี่ยนเพื่อพัฒนามาใช้มากขึ้น ในส่วนการติดตามและประเมินผล จะให้ท้องถิ่นมีบทบาทมากขึ้น

วินิต ทรงประทุม (2534:บทคัดย่อ) ได้นำเสนอรายงานการวิจัยเรื่อง “การวางแผนพัฒนาของไทย” โดยสรุปว่า การวางแผนการพัฒนามีความสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นสิ่งที่ช่วยให้การปฏิบัติตามแผนพัฒนาสำเร็จผลได้ดียิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าการวางแผนจะเป็นกระบวนการที่มีเหตุผล โดยการเลือกและกำหนดวิธีดำเนินการที่มุ่งไปสู่ความสำเร็จในวัตถุประสงค์มากที่สุด แต่ก็อาจมีความเชื่อที่อยู่นอกเหนือเหตุผลเข้ามาเกี่ยวกับการวางแผนได้เหมือนกัน อย่างไรก็ตามการวางแผนพัฒนาของไทยส่วนใหญ่เป็นไปตามหลักและกระบวนการวางแผนพัฒนาโดยมีหน่วยงานหลักคือ สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นหน่วยงานวางแผนระดับชาติ และรับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ธีรพล สุวรรณรุ่งเรือง (2537:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “งานพัฒนาชนบทขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ปฏิบัติงานในภาคเหนือกับการพึ่งตนเองของชุมชน” โดยเป็นการศึกษาถึง แนวคิด และ กระบวนการทำงานงานพัฒนา และผลของการสนับสนุนการพึ่งตนเองที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน โดยผลการศึกษาพบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยส่วนใหญ่เกิดมาจากทิศทางการพัฒนาที่มุ่งเน้นการสร้างความสำเร็จเดิบบโต และการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นด้านหลัก

องค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือได้แสดงบทบาท 3 ระดับคือ 1) การมีส่วนร่วมในงานพัฒนาของประชาชนในระดับหมู่บ้าน ซึ่งบทบาทสำคัญคือ การสนับสนุนให้เกิดการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นฐาน การสร้างกองทุนชุมชน การเสริมสร้างกระบวนการ

การในการเรียนรู้ประสบการณ์ 2) บทบาทในการแสวงหาทางออกและทางเลือกในการแก้ไขปัญหาของประชาชน 3) บทบาทในการผลักดันเชิงนโยบาย เพื่อให้มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดและทิศทางการพัฒนาที่เอื้อประโยชน์และสอดคล้องกับปัญหาของคนส่วนใหญ่

สำหรับผลกระทบที่เกิดจากการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือพบว่าจากการดำเนินกิจกรรมในระดับครอบครัว ระดับกลุ่ม และ ระดับเครือข่าย ได้ก่อให้เกิดผล 3 ด้านคือ 1) การพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจ 2) การพึ่งตนเองในด้านอำนาจในการตัดสินใจ 3) การพึ่งตนเองในเชิงมิติทางวัฒนธรรม

ประยงค์ เต็มชวลา (2529:39-43) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความจำเป็นพื้นฐานกับการพัฒนาชนบทไทย” พบว่ากระบวนการความจำเป็นพื้นฐาน(จปฐ.) มีแนวคิดและเป้าหมายจะสนองตอบต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชนส่วนใหญ่เป็นสำคัญ ทั้งนี้โดยอาศัยกลยุทธ์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนและการพึ่งพาทรัพยากรและเทคโนโลยีที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อการบรรลุเป้าหมายและหลักการการพึ่งตนเองของประชาชน โดยที่มีประโยชน์อย่างน้อย 4 ประการ

(1) โดยกระบวนการ จปฐ. เป็นกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชนบท เป็นกระบวนการที่จะให้ประชาชนได้เรียนรู้ถึงสภาพการณ์ที่เ็นอยู่ในชุมชนและสภาพการณ์ที่พึงจะมี

(2) โดยกระบวนการ จปฐ. จะเป็นกระบวนการที่กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมิติของแนวความคิดที่ว่าการพัฒนาสังคมไทย จากเดิมนั้นความสัมพันธ์จะเป็นไปในลักษณะที่รัฐเป็นผู้ให้และประชาชนเป็นผู้รับบริการ (Provider-Consumer Relationship) มาเป็นการมุ่งเน้นในเรื่องการมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเองของประชาชน ซึ่งเจ้าหน้าที่ภาครัฐบาลจะทำหน้าที่เพียงเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนในส่วนที่เกินขอบขีดความสามารถของประชาชน

(3) โดยกระบวนการ จปฐ. จะเป็นกระบวนการที่พยายามจะปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงานของภาครัฐ กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่พยายามเปลี่ยนแปลงวิธีการวางแผนพัฒนา ซึ่งแต่เดิมเป็นการวางแผนจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง (Top-Down Planning) มาเป็น กระบวนการวางแผนจากเบื้องล่างขึ้นสู่เบื้องบน (Bottom up Planning) ขณะ

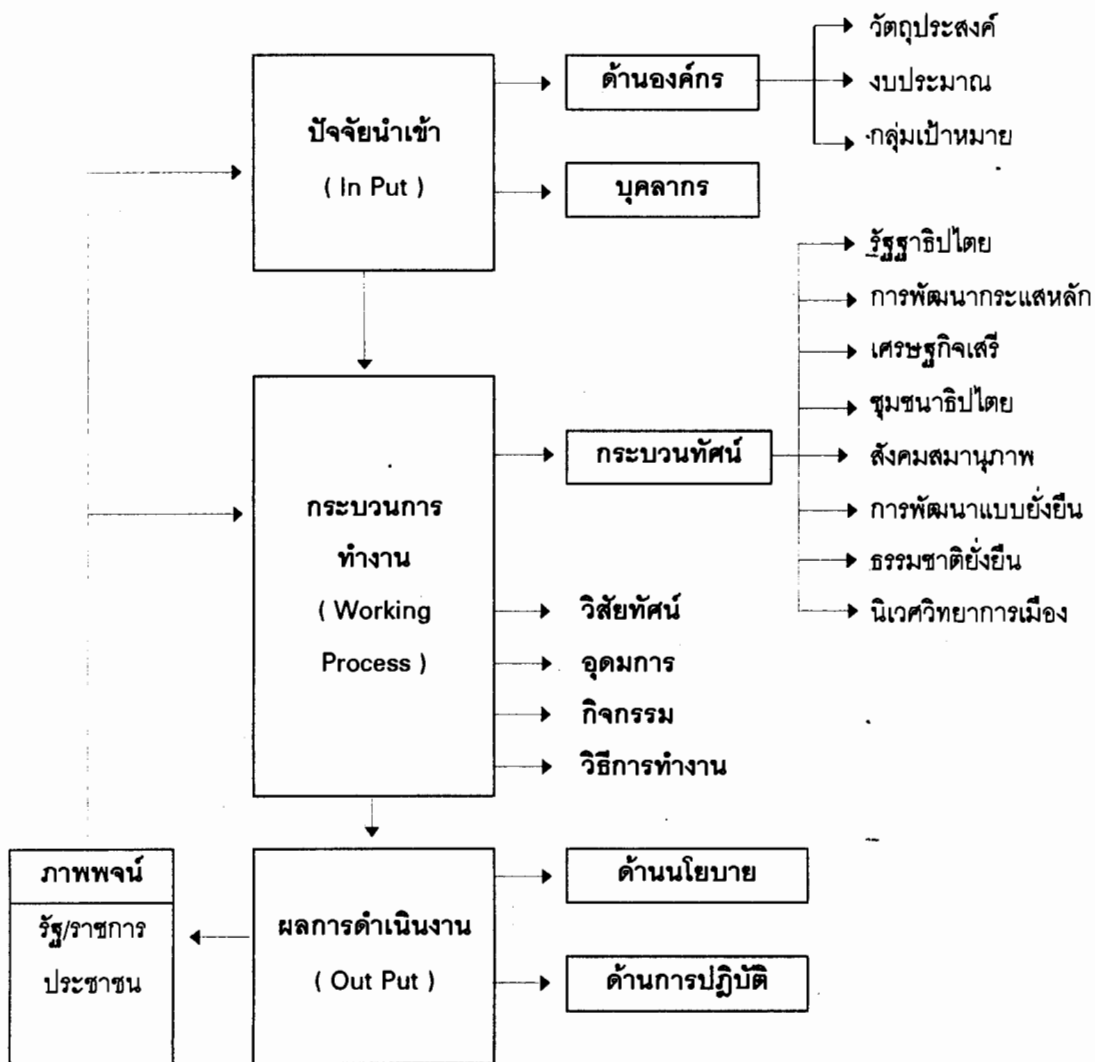
เดียวกันก็เป็นกระบวนการที่พยายามเปลี่ยนแปลงระบบการสนับสนุนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดสรรทรัพยากร

(4) โดยกระบวนการ จปฐ. เป็นกระบวนการที่กระตุ้นให้เกิดการฉีกกำลังกันทั้งในภาครัฐและภาคเอกชนในการพัฒนา ทั้งในระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล ระดับราชการบริหารส่วนกลาง และระดับราชการบริหารส่วนภูมิภาค

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน เป็น การศึกษากระบวนการ (Process) การปฏิบัติงาน (Activity) และผลที่ได้จากการดำเนินงาน (Output) ด้านการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน โดยมีวิธีวิจัยดังนี้

1.กรอบความคิดในการศึกษา

2. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

องค์กรพัฒนาเอกชน หมายถึง องค์กรที่มีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินการ พัฒนาสังคม โดยเน้นการพัฒนาคนและการมีส่วนร่วมของประชาชน จะเป็นองค์กรที่ จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลหรือไม่ก็ได้ ที่สำคัญจะต้องเป็นองค์กรที่ดำเนินงานโดยอิสระ และไม่ค้ากำไร

นักพัฒนาเอกชน หมายถึง เจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชน ที่ ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาเอกชน และได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินเดือน

กระบวนการทัศน์ หมายถึง แบบแผนของความคิดอันเกี่ยวเนื่องกับการ ดำเนินการ วิธีการ และ เป้าหมายของการพัฒนา

วิสัยทัศน์ หมายถึง การคาดการณ์ ภาวะการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และ สิ่งแวดล้อม ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ด้วยการพิจารณา ถึงความเป็นมาในอดีต และความเป็นไปได้ในปัจจุบัน พร้อมทั้ง นำเสนอ แนวทาง วิธี การ เพื่อบรรลุถึงเป้าหมายของการพัฒนา

กระบวนการ หมายถึง การดำเนินงานอย่างมีระเบียบและเป็นระบบ เป็นขั้นตอนตามลำดับ นับตั้งแต่เริ่มต้นไปจนถึงสิ้นสุด

การพัฒนา หมายถึง การกระทำของบุคคล คณะบุคคล ที่มีผลต่อการ เปลี่ยนแปลงสิ่งหนึ่งสิ่งใดไปในทิศทางที่กำหนดไว้แล้วขึ้น

พัฒนาสังคม หมายถึง การดำเนินการใด ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ สังคมนั้น เกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามทิศทางที่ตั้งไว้

กระบวนการพัฒนาสังคม หมายถึง การดำเนินงานขององค์กรพัฒนา เอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครที่มีลักษณะงานเป็นระบบมีขั้นตอนและลำดับที่ชัดเจน โดยมีเป้าหมายเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมนั้น ๆ ไปตามทิศทางที่กำหนดไว้

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ความคิดที่ชาวบ้านสั่งสมกันมา ตั้งแต่บรรพบุรุษ

วัฒนธรรม หมายถึง วิธีชีวิตของมนุษย์ ซึ่งเป็นแบบแผนพฤติกรรมที่ เกิดจากการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมมีอยู่ร่วมกัน เป็นมรดกตกทอดทางสังคมซึ่ง หล่อหลอมบุคลิกภาพของปัจเจกชน เป็นสิ่งที่ให้คุณค่าและความพอใจแก่มนุษย์

การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ให้ดีขึ้น โดยคำนึงถึงวัฒนธรรมในแต่ละชุมชนเป็นพื้นฐาน

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษานี้มุ่งสนใจเฉพาะ ผู้ที่เกี่ยวข้องและมีความเข้าใจในองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นอย่างดี ซึ่งนอกจากจะเป็นเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนเอง ยังรวมถึงผู้ที่องค์กรพัฒนาเอกชนให้การยอมรับ

3.1 หน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis)

การศึกษานี้ผู้ศึกษาใช้หน่วยการวิเคราะห์ 2 ระดับคือ ระดับบุคคล และระดับองค์กร

3.2 ประชากร (Population)

ประชากรที่ใช้ในการวิเคราะห์เป็น ปัจเจกบุคคล ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับการยอมรับในวงการองค์กรพัฒนาเอกชน เจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชน ทั้งเจ้าหน้าที่ระดับอาวุโส เจ้าหน้าที่ประจำ เจ้าหน้าที่ชั่วคราว และ อาสาสมัครที่เมืองค์กรตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง

3.3 จำนวนกลุ่มตัวอย่างและการสุ่มตัวอย่าง (Sample size and Sampling Technique)

ผู้ศึกษาจะแยกการเก็บข้อมูลออกเป็น 3 ส่วน โดย 2 ส่วนแรกจะเป็นการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก(In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informance) ซึ่งใช้วิธีคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) แยกเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักที่เข้าใจองค์กรพัฒนาเอกชนอย่างดีจำนวน 10 ท่าน และตัวแทนเครือข่ายละ 2 ท่านจาก 11 เครือข่ายเป็นจำนวน 22 ท่าน รวมทั้งหมด 32 ท่าน ส่วนที่ 3 จะเป็นการเก็บข้อมูลจากการใช้แบบสำรวจองค์กร(Survey Form) ตามกรอบที่วางไว้

3.3.1 ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เข้าใจองค์กรพัฒนาเอกชนอย่างดี ซึ่งผู้ศึกษาได้เลือกบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับองค์กรพัฒนาเอกชนจากสถานภาพต่าง ๆ เช่น นักวิชาการ หน่วยงานราชการ และ อดีตนักพัฒนาเอกชน ดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 ชื่อผู้ให้ข้อมูลองค์กรพัฒนาเอกชนในภาพรวม

ชื่อผู้ให้ข้อมูล	องค์กร/หน่วยงาน
อ.ไพฑูลย์ วัฒนศิริธรรม	ธนาคารออมสิน
อ.สุธี ประสาทเศรษฐ์	มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์
อ.ทวีเกียรติ ประเสริฐเจริญสุข	มหาวิทยาลัยรังสิต
อ.บัณฑิต อ่อนดำ	มหาวิทยาลัยเกริก
คุณเอนก นาคะบุตร	สำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม
คุณวีรวัฒน์ ประภาวิโร	กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม
คุณจินตนา ทวีมา	กองทุนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม
คุณภูมิธรรม เวชชชัย	บริษัทชินวัตร เทเลคอม จำกัด

3.3.2 ผู้ให้ข้อมูลหลักในฐานะตัวแทนเครือข่าย (Network Representative) ซึ่งจะเป็นบุคคลที่อยู่ในตัวแทนบริหารองค์กรพัฒนาเอกชน ทั้งองค์กรทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกตัวอย่างจากหน่วยงานจากการแบ่งเครือข่ายของคณะกรรมการส่งเสริมและเผยแพร่งานพัฒนา (2540 :6) ได้จำแนกเป็น 13 เครือข่าย แต่ผู้ศึกษาได้ทำการตัดเครือข่ายชาวเขาและชนกลุ่มน้อยออกเนื่องจากอยู่นอกเขตกรุงเทพมหานคร ส่วนผู้ให้ข้อมูลหลักใช้การเลือกแบบเฉพาะเจาะจงมาอย่างน้อยเครือข่ายละ 2 คน ดังตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.2 ชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักในฐานะตัวแทนเครือข่าย

ชื่อเครือข่าย	ชื่อผู้ให้ข้อมูล	องค์กร
เกษตร	เววดี ประเสริฐเจริญสุข วิฑูรย์ ปัญญากุล	ชมรมศิษย์เก่าบูรณะชนบทและเพื่อน กลุ่มกรีนเนท
เด็ก	วัลลภ ตังคณานุรักษ์ สรรพสิทธิ์ คุมพ์ประพันธ์	มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก มูลนิธิเด็ก
แรงงาน	บัณฑิต ธนชัยเศรษฐวุฒิ สมศักดิ์ โกศัยสุข	มูลนิธิอารมณ พงศ์พงษ์
ประสานงานและ ทุนการพัฒนา	เดช พุ่มคชา กรรชิต สุขใจมิตร	มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม ภาคีความร่วมมือสนับสนุนการพัฒนา
ผู้หญิง	ธนาดี ท่าจีน ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์	มูลนิธิเพื่อนหญิง มูลนิธิผู้หญิง
ศาสนากับ การพัฒนา	หลวงพ่อบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ ผู้บริหาร	สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย กลุ่มศาสนาเพื่อสังคม
ชุมชนแออัด	ครูประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ สุวิทย์ วัฒนนู	มูลนิธิดวงประทีป มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย
สาธารณสุข	พญ.อรพรรณ เมธาติลกกุล รสนา ไตสิทธิ์กุล	สมาคมแพทย์อาชีวเวชศาสตร์และสิ่งแวดล้อม มูลนิธิเพื่อสุขภาพไทย
ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม	รตยา จันทิเยร สุรพล สุดารา	มูลนิธิสีบ นาคะเสถียร มูลนิธิสภาวะแวดล้อมสยาม
สิทธิมนุษยชน	พิภพ ธงไชย ไพโรจน์ พลเพชร	คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย สมาคมสิทธิและเสรีภาพเพื่อประชาชน
สื่อ	คมสัน หุตะแพทย์ พิทยา ว่องกุล	ศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา คณะกรรมการส่งเสริมและเผยแพร่งานพัฒนา

3.3.3 การสำรวจข้อมูลองค์กรจากองค์กรพัฒนาเอกชน โดยผู้วิจัย จะทำการคัดรายชื่อองค์กรพัฒนาเอกชนจากการรวบรวมของคณะกรรมการส่งเสริมและเผยแพร่งานพัฒนา (2540) รายชื่อจาก กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม (2538) โดยผู้ศึกษาจะทำการนำรายชื่อของ 2

แหล่งมาเทียบเคียงกัน จากนั้นจึงตัดรายชื่อที่ซ้ำกันออกเหลือเพียงรายชื่อเดียว ทั้งนี้จะเลือกศึกษาเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีที่ตั้งในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร คาดว่าจะมีมากกว่า 200 องค์กร ซึ่งผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลแบบทั้งหมด ยกเว้นองค์กรที่เลิกกิจการไปแล้วแต่ยังคงมีรายชื่ออยู่ และองค์กรที่ย้ายที่อยู่แล้วและไม่อาจจะติดต่อได้

4. การรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้การรวบรวมข้อมูลเป็น 4 ส่วนคือ 1) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร 2) การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก 3) การรวบรวมข้อมูลจากแบบสำรวจองค์กรพัฒนาเอกชน และ 4) การสังเกตการณ์ ซึ่งมีการดำเนินการดังนี้

4.1 การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

ผู้วิจัย ได้ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร(Documentary Data) โดยไม่จำกัดว่า เอกสารดังกล่าวจะเป็นงานวิจัย บทความ ตำรา ที่ดีพิมพ์เผยแพร่และที่ไม่ได้เผยแพร่ รวมไปถึง เอกสารที่ใช้เฉพาะวงการขององค์กรพัฒนาเอกชนเอง อาทิเช่น สรุปรายการประชุม รายงานประชุม เอกสารประกอบการประชุม ข้อเสนอ แผนสำเนา บทความ ฯลฯ

4.2 การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีสัมภาษณ์และพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ทั้งที่อยู่ในฐานะผู้เข้าใจองค์กรพัฒนาเอกชนและในฐานะตัวแทนตัวเครือข่ายเป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth Interview) โดยมีการกำหนดหัวข้อที่การศึกษาไว้กว้าง ๆ (Structure Interview) ล่วงหน้า เป็นคำถามแบบเปิด (Open-end) และพยายามซักถามรายละเอียดในแต่ละคำถามด้วย เพื่อนำคำตอบมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้ผู้วิจัยจะพยายามใช้ศิลปะแห่งการระดมสมองกล่าในการซักถาม พูดคุยกับบุคคลผู้เป็นแหล่งข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึกที่เป็นจริงที่สุด และมีความเที่ยงตรงภายในมากที่สุด ดังนั้นผู้วิจัยจะเป็นผู้ตัดสินใจในแต่ละช่วงว่าจะใช้ความจำ การจดบันทึกหรือใช้เทปบันทึกเสียง

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อแบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) กว้าง ๆ ไว้ 4 ส่วนด้วยกันดังนี้

4.2.1 ข้อมูลส่วนบุคคล ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสังเกต ค้นคว้าจากเอกสาร แนะนำตัว (Curriculum Vitae) ของผู้ให้ข้อมูลหลัก เมื่อใช้วิธีการดังกล่าวแล้วถ้าบางราย ยังได้ข้อมูลไม่ครบถ้วน จึงใช้วิธีการซักถามเพิ่มเติมในส่วนข้อมูลที่ขาดจากเลขานุการ ของผู้ให้ข้อมูลหลัก หรืออาจจะซักถามจากผู้ให้ข้อมูลหลักโดยตรง ซึ่งข้อมูลที่ต้องการทราบมีดังนี้

- (1) ชื่อ ได้ข้อมูลโดย การระบุตัวผู้ให้ข้อมูลหลัก
- (2) อายุ ได้ข้อมูลโดย การค้นคว้าเอกสาร หรือ ซักถาม
- (3) เพศ ได้ข้อมูลโดย การสังเกต
- (4) การศึกษา ได้ข้อมูลโดย การค้นคว้าเอกสาร หรือ ซักถาม
- (5) ประสบการณ์การทำงาน ได้ข้อมูลโดย ค้นคว้าเอกสาร หรือ ซักถาม
- (6) ตำแหน่งงาน ได้ข้อมูลโดย การค้นคว้าเอกสาร หรือ ซักถาม
- (7) ระยะเวลาในการดำเนินงานหรือร่วมงานกับองค์กรพัฒนาเอกชน ได้

ข้อมูลโดยการซักถามเป็นหลัก

4.2.2 ข้อมูลกระบวนการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ผู้วิจัยจะใช้การซักถามแบบกำหนดหัวข้อไว้ล่วงหน้า บางรายอาจจะให้หัวข้อดังกล่าวแก่ผู้ให้ข้อมูลหลักไว้ล่วงหน้าเพื่อได้มีการเตรียมตัว ส่วนวิธีการซักถามจะเป็นการพูดคุยแบบเป็นกันเองโดยซักถามไม่เรียงลำดับหัวข้อ แต่จะพยายามให้ครบทุกประเด็นที่ตั้งไว้ ยกเว้นจะพิจารณาแล้วเห็นว่าผู้ให้ข้อมูลหลักไม่เกี่ยวข้องหรือมีข้อมูลไม่เพียงพอที่จะไม่เร่งรัดเพื่อเอาคำตอบ ซึ่งประเด็นคำถามที่ตั้งไว้มีดังนี้

- (1) ประวัติ ความเป็นมาขององค์กรพัฒนาเอกชนที่สังกัดโดยสังเขป สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักที่ไม่ได้เป็นนักพัฒนาเอกชนจะข้ามคำถามข้อนี้
- (2) วิจารณ์ “องค์กรพัฒนาเอกชน” โดยเน้นองค์กรที่สังกัดเป็นสมาชิก เครือข่าย สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักที่ไม่ได้เป็นนักพัฒนาเอกชน จะตั้งคำถามในลักษณะของภาพรวม โดยพิจารณาจาก วิสัยทัศน์ กระบวนการทำงาน ผลงานสำคัญ ผล

กระทบจากการดำเนินงาน และเปรียบเทียบกิจกรรมการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในแต่ละช่วง โดยแบ่งเป็น

- (2.1) ก่อนปี พ.ศ.2504
- (2.2) ระหว่างปี พ.ศ.2504 - ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516
- (2.3) ระหว่างหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ.2519
- (2.4) ระหว่าง หลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 - พ.ศ.2526
- (2.5) ระหว่างปี พ.ศ.2527-2533
- (2.6) หลังปี พ.ศ.2533-ปัจจุบัน
- (3) วิสัยทัศน์ และแนวคิดขององค์กรพัฒนาเอกชนในปัจจุบัน
- (4) บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในปัจจุบัน
- (5) การดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในปัจจุบัน
- (6) ภาพลักษณ์ขององค์กรพัฒนาเอกชนในปัจจุบัน
 - (6.1) ภาพลักษณ์ในสายตารัฐบาล
 - (6.2) ภาพลักษณ์ในสายตาประชาชนทั่วไป
 - (6.4) ภาพลักษณ์ในสายตาประชาชนเข้าไปช่วยเหลือ
 - (6.5) ภาพลักษณ์ในสายองค์กรพัฒนาเอกชนอื่น ๆ
- (7) จุดอ่อนขององค์กรพัฒนาเอกชน
- (8) จุดแข็งขององค์กรพัฒนาเอกชน
- (9) โอกาสขององค์กรพัฒนาเอกชน
- (10) ข้อจำกัดขององค์กรพัฒนาเอกชน

4.2.3 ข้อมูลทิศทางการพัฒนาในอนาคต ผู้วิจัยจะใช้การซักถามพูดคุยเป็นหลักโดยกำหนดประเด็นกว้าง ๆ ไว้ 3 ประเด็นดังนี้

- (1) ทิศทางการพัฒนาควรเป็นเช่นใด
- (2) ในอนาคตองค์กรพัฒนาเอกชนควรมีบทบาทเป็นเช่นใด
- (3) ในอนาคตองค์กรพัฒนาเอกชนจะเป็นอย่างไร

4.3 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัย จะทำการเข้าร่วมกิจกรรมกับองค์กรพัฒนาเอกชนให้มากที่สุด เพื่อทำการสังเกตการณ์ (Observations) โดยมีประเภทของกิจกรรมที่จะเข้าร่วมดังต่อไปนี้

(1) เข้าร่วมสัมมนา จะเป็นการเข้าร่วมสังเกตการณ์อย่างง่ายที่สุด และกลมกลืนที่สุด เพราะผู้ที่เข้าร่วมสัมมนาต่างมีวัตถุประสงค์คล้ายกันคือเพื่อรับทราบข้อมูล ความรู้ ฯลฯ จากผู้อภิปราย ตลอดจนอาจจะแสดงความคิดเห็น ชักถามบ้าง ดังนั้นผู้วิจัยเข้าร่วมสัมมนาด้วยก็จะเป็นเช่นเดียวกับผู้เข้าร่วมสัมมนาท่านอื่น ๆ

(2) แวะเยี่ยมองค์กร ผู้วิจัยจะทำการแวะเยี่ยมเยียนองค์กรต่าง ๆ โดยมีลักษณะของการขอข้อมูล ตามไถ่เรื่องราวในแวดวงองค์กรพัฒนาเอกชน พูดคุย สัพเพเหระ ซึ่งอาจจะไม่แสดงตัวว่าทำการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยอยู่

(3) เข้าร่วมกิจกรรมที่จัดโดยองค์กรพัฒนาเอกชน หรือ องค์กรพัฒนาเอกชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ เช่น การประท้วงในเรื่องใด ๆ การยื่นหนังสือถึงผู้มีอำนาจ ฯลฯ

4.4 การรวบรวมข้อมูลจากแบบสำรวจข้อมูลองค์กร ขององค์กรพัฒนาเอกชน

การรวบรวมข้อมูลในส่วนนี้ ผู้วิจัยสร้างแบบสำรวจข้อมูลองค์กรขึ้น โดยให้มีเนื้อหาครบทุกประเด็นอยู่ในหน้ากระดาษแผ่นเดียว เพื่อใช้เป็นรูปแบบมาตรฐานสำหรับเก็บข้อมูลขององค์กรพัฒนาเอกชน

4.4.1 เนื้อหาของแบบสำรวจองค์กร จะเป็นคำถามแบบปลายเปิด(Open End) มีจำนวน 15 ข้อดังนี้

- (1) ชื่อองค์กร
- (2) ชื่อผู้บริหารองค์กร
- (3) ที่อยู่/สถานที่ตั้ง
- (4) โทรศัพท์
- (5) โทรสาร

- (6) ปีที่ก่อตั้งองค์กร
- (7) ใช้งบประมาณเฉลี่ยปีละ
- (8) แหล่งงบประมาณ
- (9) จำนวนเจ้าหน้าที่ทั้งหมด
- (10) วัตถุประสงค์ขององค์กร
- (11) กลุ่มเป้าหมายขององค์กร
- (12) พื้นที่ทำงาน
- (13) กิจกรรมหลักขององค์กร
- (14) ลักษณะของความร่วมมือกับรัฐ/หน่วยงานราชการ
- (15) ปัญหาสำคัญของการดำเนินงาน

4.4.2 วิธีการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อคำถามมาจัดทำเป็นตาราง สำหรับใช้เติมข้อความลงในช่องว่างที่กำหนดไว้ (ภาคผนวก-3) และจะทำการจัดจ้างเจ้าหน้าที่เก็บข้อมูลโดยใช้การโทรศัพท์เป็นหลัก โดยเบอร์โทรศัพท์จะได้จากทะเบียนขององค์กรพัฒนาเอกชนที่คัดสรรไว้แล้ว ทั้งนี้ผู้สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์จะเป็นผู้กรอกข้อความด้วยตัวเอง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มีการรวบรวมมาอย่างเป็นระบบ โดยจำแนกการวิเคราะห์ข้อมูลตามลักษณะของการเก็บข้อมูลดังนี้

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร

ผู้วิจัยจะให้เกียรติและเคารพต่อผู้จัดทำข้อมูลเอกสาร ทั้งที่พิมพ์เผยแพร่และไม่ได้พิมพ์เผยแพร่ โดยเมื่อมีการอ้างอิงใด ๆ จะระบุถึงแหล่งที่มาของข้อมูลทุกครั้ง ยกเว้นแต่ข้อมูลเรื่องดังกล่าวนั้นเป็นที่ทราบหรือเข้าใจกันแล้วโดยทั่วไป

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้วิจัย จะให้เกิดการติดต่อผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยไม่ได้แย่งข้อมูลดังกล่าวแม้จะทราบว่าคุณสมบัติที่ผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวถึงนั้นคลาดเคลื่อน ทั้งนี้จะทำการสัมภาษณ์อย่างน้อย 2 ครั้ง และในการสัมภาษณ์ครั้งหลังจะมีคำถามส่วนหนึ่งเป็นคำถามเดียวกับการสอบถามครั้งแรก โดยที่หากได้คำตอบครั้งหลังแตกต่างจากครั้งแรก ผู้วิจัยจะเลือกคำตอบครั้งหลัง โดยถือว่าเป็นวิวัฒนาการทางด้านความคิดใกล้เคียงกับปัจจุบันมากที่สุด

5.3 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยอาศัยประสบการณ์จริงที่ได้พบเห็น และได้ฟังจากคำบอกเล่ามาแล้ว คำอธิบาย คำบอกเล่าจากผู้ให้ข้อมูลหลัก จากการพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนระดับต่าง ๆ แล้วนำมาผสมผสานกับข้อมูลเอกสารและแบบสอบถาม การวิเคราะห์ดังกล่าวได้ใช้วิธีการพรรณนา (Descriptive) และใช้หลักเหตุผลในการอธิบาย ตามข้อมูลที่ปรากฏจริง โดยพยายามหลีกเลี่ยงการใช้ค่านิยมและความรู้สึกส่วนตัวของผู้วิจัยมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยเฉพาะเรื่องวิสัยทัศน์ กระบวนการทำงาน จะใช้คำบอกเล่าจากผู้เกี่ยวข้องเป็นหลัก และใช้การประเมินของผู้ให้ข้อมูลเหล่านั้นเป็นสำคัญ

5.4 การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสำรวจข้อมูลองค์กรพัฒนาเอกชน

หลังจากเก็บข้อมูลโดยการโทรศัพท์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว จะทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีขั้นตอนดังนี้

5.4.1 ตรวจสอบความถูกต้องและป้อนข้อมูลเข้าระบบประมวลผล

โดยนำแบบสอบถามที่ได้รับมาทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ ทำคู่มือรหัส นำมาลงรหัส ประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC (Statistic Package for the Social Sciences)

5.4.2 จัดกลุ่มคำตอบ เนื่องจากเป็นข้อคำถามปลายเปิดทั้งหมด ผู้วิจัยจะต้องจัดกลุ่มคำตอบให้อยู่ในรูปแบบของมาตรวัดแบบ นามมาตรา(Nominal) หรืออันดับ(Ordinal) ดังนี้

(1) ปีที่ก่อตั้งองค์กร จะจำแนกคำตอบโดยใช้ช่วงเวลาเดียวกับแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างของผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อพิจารณาว่าตั้งองค์กรในช่วงเวลาใด

(1.1) ก่อนปี พ.ศ.2504

(1.2) ระหว่างปี พ.ศ.2504 - ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

(1.3) ระหว่างหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ.2519

(1.4) ระหว่าง หลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 - พ.ศ.2522

(1.5) ระหว่างปี พ.ศ.2523-2526

(1.6) ระหว่างปี พ.ศ.2527-2533

(1.7) ปี พ.ศ.2534-ปัจจุบัน

(2) การใช้งบประมาณเฉลี่ยต่อปี จะจำแนกกลุ่มคำตอบออกเป็น 5 ระดับดังนี้

(2.1) มีงบประมาณน้อย หมายถึง องค์กรพัฒนาเอกชนใช้งบประมาณน้อยกว่าปีละ 1,000,000 บาท

(2.2) มีงบประมาณค่อนข้างน้อย หมายถึง องค์กรพัฒนาเอกชนใช้งบประมาณปีละ 1,000,001-3,000,000 บาท

(2.3) มีงบประมาณปานกลาง หมายถึง องค์กรพัฒนาเอกชนใช้งบประมาณปีละ 3,000,001-5,000,000 บาท

(2.4) มีงบประมาณค่อนข้างมาก หมายถึง องค์กรพัฒนาเอกชนใช้งบประมาณปีละ 5,000,001-10,000,000 บาท

(2.5) มีงบประมาณมาก หมายถึง องค์กรพัฒนาเอกชนใช้งบประมาณมากกว่าปีละ 10,000,000 บาท

ดังนี้

(3) แหล่งงบประมาณ ผู้วิจัยจำแนกกลุ่มคำตอบออกเป็น 7 ลักษณะ

- (3.1) แหล่งงบประมาณจากรัฐบาลต่างประเทศ
- (3.2) แหล่งงบประมาณจากองค์กรต่างประเทศ
- (3.3) แหล่งงบประมาณจากรัฐบาลไทย
- (3.4) แหล่งงบประมาณจากผู้บริจาคและองค์กรในประเทศ
- (3.5) แหล่งงบประมาณจากรัฐบาลและองค์กรต่างประเทศ
- (3.6) แหล่งงบประมาณจากรัฐบาลไทยและผู้บริจาคในประเทศ
- (3.7) แหล่งงบประมาณจากในและนอกประเทศประเทศ

(4) จำนวนเจ้าหน้าที่ทั้งหมด จะจำแนกกลุ่มคำตอบเพื่อเป็นการวัดขนาดขององค์กรโดยแบ่งเป็น 3 ขนาดดังนี้

- (4.1) องค์กรขนาดเล็กมีสมาชิก 1-10 คน
- (4.2) องค์กรขนาดกลางมีสมาชิก 11-30 คน
- (4.3) องค์กรขนาดใหญ่มีสมาชิก 31 คนขึ้นไป

(5) วัตถุประสงค์ขององค์กร จะจำแนกกลุ่มคำตอบหลังจากได้คำตอบเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

(6) กลุ่มเป้าหมายขององค์กร จะจำแนกกลุ่มคำตอบหลังจากได้คำตอบเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

(7) พื้นที่ทำงาน ได้จำแนกกลุ่มออกเป็น 4 พื้นที่ใหญ่ ๆ ได้แก่

- (7.1) พื้นที่ทำงานเฉพาะในกรุงเทพฯ
- (7.2) พื้นที่ทำงานมีลักษณะเฉพาะจังหวัดหรือเฉพาะภาค
- (7.3) พื้นที่ทำงานครอบคลุมทั่วประเทศไทย
- (7.4) พื้นที่ทำงานครอบคลุมประเทศอื่น ๆ ในระดับนานาชาติ

(8) กิจกรรมหลักขององค์กร จะจำแนกกลุ่มคำตอบหลังจากได้คำตอบเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

(9) ลักษณะของความร่วมมือกับรัฐ/หน่วยงานราชการ จะจำแนกกลุ่มคำตอบหลังจากได้คำตอบเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

(10) ปัญหาสำคัญของการดำเนินงาน จะจำแนกกลุ่มคำตอบหลังจากได้คำตอบเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

5.4.3 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ จะใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) เพื่อบรรยายลักษณะขององค์กรพัฒนาเอกชน สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และสถิติอื่น ๆ ที่พิจารณาว่าเหมาะสมต่อการวิเคราะห์ข้อมูล

6.ระยะเวลาในการทำวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้เวลาในการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มต้น จนกระทั่งจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มดังนี้

- 1) กำหนดหัวข้อและหาทุนสำหรับการวิจัย (สิงหาคม 2540)
- 2) ทำสัญญาขอรับการสนับสนุนการวิจัย จาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (กันยายน 2540)
- 3) สัมภาษณ์เอกสาร และ ข้อมูลต่าง ๆ อย่างคร่าว ๆ เพื่อกำหนดแนวทางการรวบรวมข้อมูล รวมทั้งสร้างแบบสอบถามต่าง ๆ (กันยายน - ธันวาคม พ.ศ. 2540)
- 4) เขียนและเสนอโครงร่างงานวิจัยให้ที่ปรึกษาเพื่อขอความเห็นเบื้องต้น (มิถุนายน พ.ศ. 2541)
- 5) เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (พฤษภาคม - กันยายน 2541)
- 5) เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (มิถุนายน - กันยายน 2541)

6) จัดระเบียบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล สรุปข้อมูล และเขียนรายงานการวิจัย (ตุลาคม พ.ศ. 2541)

8) จัดพิมพ์รายงานการวิจัยและปรับปรุงแก้ไข (พฤศจิกายน - ธันวาคม พ.ศ. 2541)

9) นำเสนอผลงานวิจัยต่อ คณะกรรมการวิทยานิพนธ์ และ ส่งมอบงานวิจัย แก่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

บทที่ 4

วิวัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย

การทำความเข้าใจเกี่ยวกับองค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทยให้ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ สิ่งสำคัญคือการศึกษาประวัติศาสตร์ (Historical Analysis) โดยเฉพาะการวิเคราะห์ถึงวิวัฒนาการ (Evolution) ดังนั้นเพื่อให้ง่ายต่อการพิจารณาผู้วิจัยจึงแบ่งเป็นช่วงเวลา โดยใช้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจที่สำคัญ ควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงที่เด่นชัดภายในขององค์กรพัฒนาเอกชนเป็นเครื่องมือในการแบ่งช่วง โดยแต่ละช่วงเวลาจะศึกษาประเด็นที่กำหนดไว้ได้แก่ บริบททางสังคม (Social Context) การก่อเกิด วิสัยทัศน์ (Vision) บทบาท (role) กิจกรรม (Activities) และผลกระทบ (Impact) จากการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งวิวัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชนเป็น 7 ช่วงดังนี้

- (1) องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงแรก (ก่อนปี 2504)
- (2) องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงสอง (ระหว่างปี 2504-14 ตุลาคม 2516)
- (3) องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงสาม (หลัง 14 ตุลาคม 2516-6 ตุลาคม 2519)
- (4) องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงสี่ (หลัง 6 ตุลาคม 2519-2522)
- (5) องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงห้า (ระหว่าง ปี 2523-2526)
- (6) องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงหก (ระหว่าง ปี 2527-2533)
- (7) องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงเจ็ด (ระหว่าง ปี 2534-2541)

1. องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงแรก : ก่อเกิดเพื่อการให้ (ก่อนปี พ.ศ.2504)

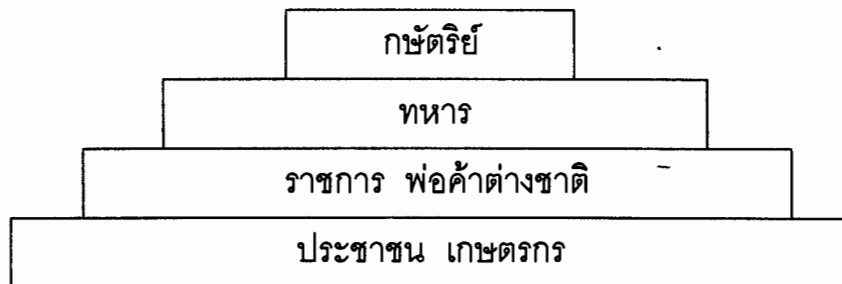
เหตุที่นับเวลาก่อนปี พ.ศ.2504 เป็นช่วงแรกขององค์กรพัฒนาเอกชน เพราะเป็นช่วงรอยต่อทางประวัติศาสตร์จากยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่สิ้นสุดลงในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 และเปลี่ยนมาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่การพัฒนาประเทศยังคงขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของคนระดับบน ซึ่งเมื่อเปลี่ยนผู้ครองอำนาจแต่ละครั้งนโยบายรัฐบาลก็จะเปลี่ยนแปลงไป กระทั่ง ธนาคารโลก (World Bank) และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund : IMF) ได้เข้ามาช่วยเหลือทางด้านวิชาการโดยช่วยวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งประกาศใช้อย่าง

เป็นทางการวันแรกคือ 1 มกราคม พ.ศ.2504 ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้ เหตุการณ์ก่อนปี พ.ศ. 2504 เป็นช่วงแรกขององค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย

1.1 บริบททางสังคมก่อนปี พ.ศ.2504

ลักษณะทางสังคมในช่วงนี้สามารถแยกเป็น 2 ช่วงใหญ่ ๆ โดยที่ช่วงแรก เป็นช่วงของการปกครองแบบราชาธิปไตย(ก่อน 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475) ที่พระมหากษัตริย์จะเป็นผู้รับผิดชอบต่อบ้านเมืองในฐานะ “ประมุขของรัฐ” ที่สืบทอดต่อกันโดยสายเลือด ซึ่งมีลักษณะโครงสร้างทางสังคมดังแผนภูมิที่ 4.1

แผนภูมิที่ 4.1 โครงสร้างสังคมไทย ก่อนปี พ.ศ.2475

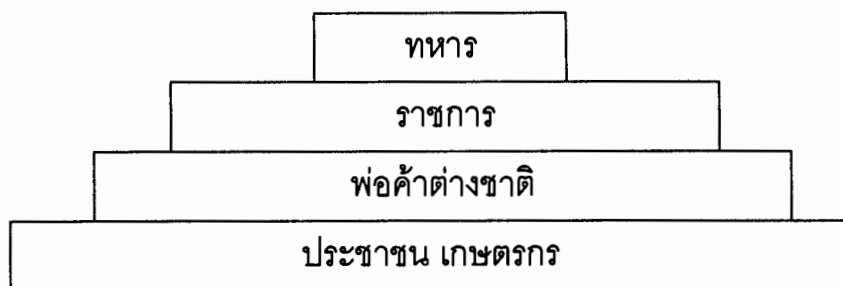
หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 โดยคณะราษฎรได้ทำการปฏิวัติอย่างไม่เสียเลือดเนื้อ จากนั้นคณะราษฎรก็ได้แต่งตั้งสภาประชาชนและมีมติให้พระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรีในวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ซึ่งถือเป็นราษฎรคนแรกที่ดำรงตำแหน่งผู้บริหารประเทศ การบริหารประเทศดังกล่าวใช้เวลาเกือบปีจึงถูกรัฐประหารและ พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา ก็เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทนในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2476 กระทั่งยุบสภาในวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2481 จากนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 และพ้นจากตำแหน่งไปในปี พ.ศ.2487

ระหว่างปี พ.ศ. 2487-2491 เพียงเวลา 3 ปีกว่าก็ถือว่ามียกรัฐมนตรีเปลี่ยนแปลงมากเพราะเปลี่ยนถึง 5 คนได้แก่ พ.ต.ควง อภัยวงศ์ นายทวี บุญยเกษตร ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช นายปรีดี พนมยงค์ และพล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ แต่ละท่านดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีช่วงสั้น ๆ อันเนื่องจากไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง กระทั่ง

จอมพล ปอ พิบูลสงคราม กระทำรัฐประหารเข้ามาสู่อำนาจและดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งตั้งแต่ 8 เมษายน พ.ศ. 2491 ซึ่งสามารถครองอำนาจต่อเนื่องไปจนถึง 16 กันยายน พ.ศ. 2500 จึงถูกรัฐประหาร จากนั้นจอมพลถนอม กิตติขจร ก็เข้าสู่อำนาจทางการเมืองโดยเป็นนายกรัฐมนตรีในวันที่ 1 มกราคม 2501 และลาออกวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 ก่อนการรัฐประหาร 1 วันจากนั้นก็เป็นผู้ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีตั้งแต่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2502 - 8 ธันวาคม พ.ศ. 2506 (สุขุม นวลสกุล, 2535:159-160) เป็นที่น่าสังเกตว่าบทบาททหารจะสูงมากในแง่ของการเมือง การปกครอง

ช่วงเวลาดังกล่าวนี้โครงสร้างสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไป โดยสถาบันกษัตริย์ลดบทบาทด้านการบริหารประเทศลง จากนั้นสถาบันทหารจึงมีบทบาทมากขึ้น เห็นได้จากตำแหน่งที่นายกรัฐมนตรีที่ส่วนใหญ่เป็นทหารหรือทหารให้ความเห็นชอบ ถ้าหากนายกรัฐมนตรีที่เป็นพลเรือนไม่ดำเนินการตามความต้องการของทหาร มักถูกรัฐประหาร ส่วนสถาบันราชการมีอำนาจรองลงมาในฐานะกลไกการทำงาน ทางด้านพ่อค้าต่างชาติก็ได้รับการยอมรับมากขึ้น ส่วนชั้นล่างสุดเป็นประชาชน เกษตรกร ดังแผนภูมิที่ 4.2

แผนภูมิที่ 4.2 โครงสร้างสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2475-2504

จะเห็นว่าบริบททางสังคมช่วงนี้ แม้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขแล้ว แต่ชนชั้นนำในสังคมไทยยังคงจำกัดอยู่ที่กลุ่มนายทหารเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับสถานการณ์บ้านเมืองไม่สงบด้วยมีสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งจอมพล ปอ พิบูลสงคราม ได้ตัดสินใจในนาม

“รัฐบาลไทย” ร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นโดยประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ด้วยคิดว่า เยอรมันและญี่ปุ่นจะชนะสงคราม (ลิขิต วีระเวดิน, 2541:136) ในส่วนของคนไทยที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลจึงมีรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็น “ขบวนการเสรีไทย” เพื่อทำการต่อสู้กับทหารญี่ปุ่นในลักษณะของสงครามกองโจร กระทั่งสงครามโลกสิ้นสุดลงฝ่ายทหารญี่ปุ่น เยอรมัน ฯลฯ เป็นฝ่ายแพ้สงคราม แต่ด้วยความชาญฉลาดของขบวนการเสรีไทยจึงทำให้ประเทศไทยไม่ต้องตกเป็นผู้แพ้สงคราม

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาลักษณะการวางแผนพัฒนาประเทศ จะไม่เห็นเด่นชัดนัก จะมีก็เพียงนโยบายรัฐบาลในยุคแรกซึ่งเป็นลักษณะกว้าง ๆ บางรัฐบาลบอกเพียงว่าจะทำอะไรบ้าง บางรัฐบาลเป็นคำขวัญมากกว่าเป็นแนวนโยบายและที่สำคัญการดำเนินงานของรัฐบาลจะเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้ารายวัน

1.2 การก่อเกิดขององค์กรพัฒนาเอกชนก่อนปี พ.ศ.2504

องค์กรพัฒนาเอกชนที่ก่อตั้งครั้งแรกอย่างเป็นทางการในประเทศไทย ได้แก่ “สภาอุณาโลมแดง” (ร.ศ.112) ซึ่งสถาปนาโดยสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี (พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี) ในรัชกาลที่ 5 ในปัจจุบันคือ “สภากาชาดไทย” ในช่วงสมัยเดียวกัน พระวิมาดาเธอกรมพระสุทธาสินีนาฏ ได้ทรงบริจาคทรัพย์สินส่วนพระองค์สร้าง “สถานสงเคราะห์เด็กกำพร้าอนาถา” (ORPHANAGE) ขึ้นเมื่อ พ.ศ.2433 (ภูมิธรรม เวชยชัย, 2527) ในเวลาต่อมาทางชาวตะวันตกที่เข้ามารับราชการและดำเนินธุรกิจในประเทศสยามในช่วงปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ประชุมกันครั้งแรก 10 มีนาคม พ.ศ.2447 จึงร่วมกันจัดตั้งเป็น “สยามสมาคมในพระราชูปถัมภ์” ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ รับราชการในระดับสูง การดำเนินงานที่สำคัญคือการจัดตั้งห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ เอกสารเผยแพร่ ฯลฯ (สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมสยาม, 2536:150) จะเห็นได้ว่าองค์กรพัฒนาเอกชนช่วงนี้ มักถูกก่อตั้งหรือร่วมสนับสนุนโดยสถาบันกษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งถือว่าการสงเคราะห์ (ให้ทาน) เป็นการสร้างบุญกุศลตามคติความเชื่อของศาสนาพุทธ

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาที่ความเชื่อและความศรัทธาของศาสนิกชนโดยเฉพาะผู้นับถือศาสนาคริสต์ที่ทุ่มเททำงานพัฒนาสังคมมนุษย์ การทำให้มนุษย์ลุถึงความสมบูรณ์ครบครันในทุกด้าน และเป็นคนที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนำไปสู่ความ

ยุติธรรมในสังคมมนุษย์ขึ้น เป็นงานที่พระศาสนจักรต้องทำ ซึ่งส่วนสำคัญคือ “การประกาศข่าวดี” นั่นเอง (พระสังฆราชบุญเลื้อน หมั้นทรัพย์, 2529:48) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความศรัทธาในพระเจ้า(ศาสนาคริสต์)สามารถกระทำได้โดยการเผยแพร่ศาสนา ซึ่งศาสนาคริสต์ก็เข้ามาสู่สังคมไทยนานพอสมควร ในลักษณะขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เด่นชัดคือ “มูลนิธิคริสตจักรวันเสาร์แห่งประเทศไทย” ซึ่งก่อตั้งในปี พ.ศ.2449 โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ จัดตั้งโรงเรียน โรงพยาบาล หน่วยบรรเทาสาธารณภัย (สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมสยาม, 2536:40)

ซึ่งผู้มีจิตใจด้านการรับใช้สังคมไม่ได้มีเพียงองค์กรด้านศาสนาเท่านั้น จะเห็นได้จากการก่อตั้งมูลนิธิฮั่วเยวป้อเด็กเซียงตั้ง หรือที่รู้จักกันในนามว่า ป้อเด็กตั้ง ซึ่งก่อตั้งในปี พ.ศ.2480 และยังคงดำเนินงานถึงปัจจุบัน (เพ็งอ้อ, 84)

อย่างไรก็ดีเมื่อระบบสังคมไทยเริ่มเปิดกว้างมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2491 ทางกลุ่มนิสิตเกาจุฬาลงกรณ์ ได้ร่วมกันก่อตั้ง “สมาคมสตรีอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย” โดยรวบรวมสตรีซึ่งได้รับการศึกษาสูงเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ความสามารถ และนำความรู้ดังกล่าวเพื่อบำเพ็ญกรณียกิจเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (เพ็งอ้อ:139) หลังจากนั้นก็ได้มีองค์กรต่างประเทศมาจัดตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทยเช่น “The World Association of Girl Guides Girl Scouts” ได้ตั้ง “สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์แห่งประเทศไทยในพระราชนิอุปถัมภ์” ในปี พ.ศ.2501 (เพ็งอ้อ:123-125) ภายใต้กระแสการพัฒนาประเทศแผนใหม่ รัฐบาลยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ผลักดันให้มีการประชุมร่วมกันระหว่างหน่วยงานเอกชนต่าง ๆ ในปี พ.ศ.2502 และได้ก่อกำเนิด “สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย” ขึ้นโดยหวังให้เป็นหน่วยงานกลางทำหน้าที่ประสานงานระหว่างหน่วยงานพัฒนาและสงเคราะห์ของเอกชนต่าง ๆ (ภูมิธรรม เวชชยชัย, 2527) นอกจากนี้รัฐบาลก็ได้ตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนด้านศาสนาขึ้น ภายใต้การควบคุมดูแลของ หน่วยเผยแพร่ศีลธรรม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ คือ “สภายุวพุทธิกสมาคมแห่งชาติในพระราชนิอุปถัมภ์” ในปีพ.ศ.2503 เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่พุทธศาสนาให้แก่เยาวชน (สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมสยาม, 105-106)

ดังนั้นอาจจะจึงสรุปได้ว่าองค์กรพัฒนาเอกชน ที่ก่อกำเนิดในช่วงนี้มีเหตุปัจจัยมาจาก

(1) ความประสงค์ในการสร้างบุญกุศลของชนชั้นสูงในสังคมไทย ตามคติความเชื่อของความชาวพุทธที่ว่าทำดีได้ดี หรือการทำกรรมดีในชาตินี้แล้วจะได้บุญติดตัวไปถึงชาติหน้า

(2) การจัดตั้งขององค์การต่างประเทศ เพื่อดำเนินกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ขององค์การต้นกำเนิด โดยเฉพาะองค์การทางด้านศาสนาคริสต์ทั้งนิกายคาทอลิกและโปรเตสแตนต์

(3) การผลักดันของภาครัฐบาลเพื่อให้เกิดองค์กรประสานงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนผลักดันให้มีองค์กรที่รักษาจารีตประเพณีและศาสนาของชาติ

1.3 วิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนก่อนปี พ.ศ.2504

ทางด้านวิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงก่อนปี พ.ศ.2504 แม้จะไม่มีเอกสารที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่ามีวิสัยทัศน์เป็นเช่นใด แต่เมื่อเทียบเคียงกับบริบททางสังคมพบว่าในช่วงของสงครามโลกครั้งที่ 2 และผู้นำประเทศ ชนชั้นสูงในขณะนั้นได้ประเมินสถานการณ์ว่าสงครามระหว่างประเทศอาจจะและภายในประเทศดำรงอยู่และมีความรุนแรงยิ่งขึ้น ดังนั้นองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งเป็นภาพสะท้อนของสังคมจึงมีวิสัยทัศน์ดังนี้

(1) วิสัยทัศน์เรื่อง “การบรรเทาทุกข์ภัย” อันเนื่องมาจากสงครามตลอดจนผู้ได้รับผลกระทบจากสงคราม ตลอดจนบรรเทาทุกข์ภัยของประชาชนผู้ด้อยโอกาสทางสังคมในประเทศ

(2) วิสัยทัศน์เรื่อง “การพัฒนาศักยภาพของสมาชิก” เพื่อให้เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ

(3) วิสัยทัศน์เรื่อง “การรักษาเอกลักษณ์ของชาติ” โดยตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อทำการรักษาจารีต ประเพณี ขนบธรรมเนียม และ ศาสนา

1.4 บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนก่อนปี พ.ศ.2504

บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงนี้ เป็นเรื่องของการบรรเทาสาธารณภัยเป็นหลัก บทบาทรองลงมาได้แก่การสงเคราะห์ผู้ยากไร้ นอกนั้นจะเป็นเรื่องของการบริการสมาชิกซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

(1) บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ ได้มีการก่อตั้งองค์กรเพื่อทำหน้าที่รวบรวมทรัพย์สินของคนที่เหลือใช้คนที่มีจิตกุศล ตลอดจนเงินบริจาคที่ได้จากองค์กรต่างประเทศเพื่อแจกจ่ายให้กับผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาสทางสังคมในรูปแบบของการสังคมสงเคราะห์

(2) บทบาทด้านการบริการสมาชิก ซึ่งภารกิจสำคัญมักถูกกำหนดขึ้นตามความต้องการของสมาชิก ส่วนใหญ่จะเป็นที่พบปะกัน และมีกิจกรรมอื่น ๆ เป็นผลสืบเนื่อง

(3) บทบาทด้านการให้ความรู้ โดยเฉพาะผู้ที่จบจากต่างประเทศ มีความชำนาญเฉพาะด้านจึงพยายามถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้อื่น

1.5 กิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนก่อนปี พ.ศ.2504

ทางการดำเนินการดำเนินกิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงแรก ค่อนข้างสอดคล้องกับบทบาทหลักจะมีกิจกรรมดังนี้

(1) บำเพ็ญประโยชน์ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นการจัดงานของชนชั้นสูงเพื่อระดมสิ่งของ ทรัพย์สิน ในรูปของการบริจาคให้ผู้ยากไร้ เช่น กิจกรรมของสมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์ ที่เน้นการมอบของใช้จำเป็นได้แก่อาหารแห้ง ยารักษาโรค เสื้อผ้า ผ้าห่ม แก่ผู้ด้อยโอกาสหรือผู้ที่อยู่ห่างไกลความเจริญ

(2) บริการสมาชิก บางองค์กรตั้งขึ้นมาด้วยวัตถุประสงค์ เป็นที่พบปะกันสมาชิก ซึ่งมักเป็นในรูปของสมาคมต่าง ๆ หลายแห่งได้มีอุปกรณ์ด้านกีฬาให้บริการสมาชิกเช่น สนามแบดมินตัน โต๊ะบิลเลียด ฯลฯ

(3) พิมพ์เอกสารวิชาการ เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งของ กลุ่มนักเรียนนอกที่นิยมจัดทำกัน กลุ่มที่มีกิจกรรมด้านนี้มาก ๆ ได้แก่ สมาคมนิยมไพร ซึ่งตั้งโดย นายแพทย์บุญส่ง เลขะกุล

(4) กิจกรรมด้านสัมมนา อภิปราย แม้จะเป็นวงแคบ ๆ แต่ก็ยังเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมมาก

1.6 ผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนก่อนปี พ.ศ. 2504

ในแง่ของผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงแรกอาจไม่เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนนัก เนื่องจากเป็นการดำเนินงานลักษณะสังคมสงเคราะห์เน้นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าโดยเฉพาะการจัดหาปัจจัย 4 ให้กับผู้ด้อยโอกาสทางสังคมเช่น แจกเสื้อผ้า อาหาร ยารักษาโรค ฯลฯ

อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาให้ดีจะพบว่าการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนช่วงดังกล่าวได้สร้างผลกระทบเชิงลบ โดยเฉพาะ “การสร้างทัศนคติที่ร้อรับและรอคอยการช่วยเหลือจากผู้อื่น” มากกว่าการเพิ่มศักยภาพในการพึ่งตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยที่อยู่ภายใต้ระบบ “เจ้าขุนมูลนาย” ที่ผู้เป็นนายจะต้องรับผิดชอบต่อชีวิตผู้เป็นบ่าว ลูกน้องหรือบริวารและทัศนคติดังกล่าวได้ฝังแน่นลงในวิถีชีวิตของคนไทยตราบจนถึงปัจจุบัน

2.องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงสอง : ไปสู่อุบัติด้วยช่วยคิดจิตประสาน (ระหว่างปี พ.ศ. 2504 - 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516)

เหตุที่นับช่วงเวลาหลังปี พ.ศ.2504 จนถึง เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นช่วงที่สองขององค์กรพัฒนาเอกชน เนื่องจากเป็นรอยต่อของการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกถึงฉบับที่สาม ช่วงเวลาดังกล่าวอยู่ในยุค “ทหารเป็นใหญ่” เนื่องจากผู้นำกองทัพก็คือหัวหน้าคณะรัฐบาล ทางด้านสถานการณ์โลกมีการต่อสู้กันระหว่าง “ขบวนการคอมมิวนิสต์สากล” ที่มีประเทศจีน รัสเซีย เป็นแกนนำ กับ “ประเทศเสรีนิยม” ที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นแกนนำ ภายในประเทศมี “พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย” ที่ประกาศสงครามปฏิวัติกับรัฐบาลไทยตามแนวทางสังคมนิยม ประกอบกับคณะรัฐบาลที่เป็นเผด็จการได้กดขี่ประชาชนเป็นอย่างมาก จนเกิดการเดินขบวนเรียกร้องรัฐธรรมนูญครั้งใหญ่ครั้งแรกของประวัติศาสตร์การเมืองไทย ในช่วงต้นเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 และมีการปราบปรามประชาชนครั้งแรกคือวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 แต่ผู้ปราบปราม(ผู้นำรัฐบาลขณะนั้นที่สำคัญได้แก่ จอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร พันเอกณรงค์ กิตติขจร) ก็ไม่อาจจะอยู่ในประเทศ

ไทยได้ต้องหนีออกนอกประเทศ ซึ่งวันดังกล่าวเรียกว่า “วันมหาวิปโยค” เป็นช่วงเวลา
ที่รัฐบาลเกิดการเติบโตขององค์การประชาชนทุกรูปแบบ

2.1 บริบททางสังคมระหว่างปี พ.ศ.2504 - 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

ลักษณะทางด้านสังคมและการปกครองจะเห็นว่า จอมพลสฤษดิ์ ธนะ
รัชต์ (นายกรัฐมนตรีช่วงปี พ.ศ. 2502-2506) เป็นผู้เปิดทางให้ธนาคารโลกและกองทุน
การเงินระหว่างประเทศเข้ามามีส่วนในการวางแผนการพัฒนาประเทศโดยเริ่มต้นใช้
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ต่อเนื่องด้วยฉบับที่ 2 ซึ่งเริ่มต้นอย่าง
เป็นทางการเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2504 โดยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิ
พลอดุลยเดชทรงโปรดเกล้าประกาศการใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สาระ
สำคัญของการปฏิบัติตามแผนพัฒนาฯที่ชัดเจนคือการลงทุนในสิ่งก่อสร้างพื้นฐาน
แยกเป็น 2 ช่วงระยะเวลา มีเป้าหมายหลักคือ ยกกระตือรือร้นรายได้ประชาชาติจากร้อยละ 4
เป็นร้อยละ 5 มีการสะสมทุนภายในประเทศเฉลี่ยเป็นร้อยละ 15 ของรายได้ประชาชาติ
เพิ่มการผลิตพลังงานไฟฟ้าจาก 138 Mw.ในปี 2503 ให้เป็น 370 Mw.ในปี พ.ศ.2506
และทำการสร้างทางหลวงใหม่ 1,000 กิโลเมตรและปรับปรุงทางเดิมให้ได้มาตรฐานอีก
1,000 กิโลเมตร เพื่อให้เส้นทางสัญจรไปมาสะดวก (ทวีเกียรติ ประเสริฐเจริญสุขและ
คณะ,2541:36)

เมื่อสิ้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกในปี พ.ศ. 2509 รายได้รวมของ
ประเทศขยายถึงร้อยละ 8 ต่อปี หลังจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ต่อสัญญากรรมในวันที่ 8
ธันวาคม พ.ศ. 2506 จอมพลถนอมก็เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีตั้งแต่ 9 ธันวาคม พ.ศ.
2506 (สุขุม นวลสกุล,2535:160)และยังคงใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจเป็นแนวทางการ
พัฒนาประเทศ โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 2 ได้ปรับปรุงแผนพัฒนาฉบับแรกให้
สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพิ่มสาระสำคัญใหม่ ๆ เช่น การเน้นความสำคัญด้านการพัฒนาสังคม
เน้นความสำคัญของภาคเอกชน โดยเฉพาะการส่งเสริมบทบาทการพัฒนาด้าน
อุตสาหกรรม จัดให้มีการพัฒนาส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นให้เป็นงานเร่งด่วนเช่นการ
สร้างเส้นทาง ต่อเชื่อมระบบไฟฟ้า ฯลฯ พื้นที่เป้าหมายของการพัฒนา มุ่งเน้นการจัด
เตรียมโครงสร้างพื้นฐาน และ การพัฒนาชนบทในท้องถิ่นทุรกันดารห่างไกล แผน
พัฒนาฉบับนี้ยังเน้นเรื่องของการจัดหาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ การวางแผนการใช้พลังงาน

โดยเฉพาะการสำรวจหาแหล่งพลังงาน ประเภทถ่านหิน ก๊าซธรรมชาติ (ทวีเกียรติ ประเสริฐเจริญสุขและคณะ,2541:36)

แต่อย่างไรก็ดีช่วงปี พ.ศ. 2512-2514 ได้เกิดความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจ ต่างประเทศ สินค้าสำคัญเช่น ข้าว ยาง ฯลฯ ราคาตกต่ำ ในส่วนของนักศึกษาและประชาชนก็เริ่มอึดอัดกับการครองตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล ถนอม กิติขจร ประกอบกับผู้ที่เรียกร้องประชาธิปไตย 13 คนถูกจับอย่างไม่ได้รับความเป็นธรรม(หนึ่งในนั้นมี อ.ธีรยุทธ บุญมี) นำมาสู่การประท้วงใหญ่ของประชาชนเรือนแสนและนำมาสู่การปราบปรามประชาชนครั้งใหญ่

ทางด้านโครงสร้างทางสังคมในช่วงนี้ทหารยังคงเป็นใหญ่ ส่วนกลุ่มธุรกิจกับราชการได้รับการยอมรับใกล้เคียงกัน และสถาบันใหญ่ก็ได้เกิดขึ้นมาคือชนชั้นกลางอันหมายถึงเหล่านักศึกษา ปัญญาชน ซึ่งอยู่เหนือเกษตรกรและประชาชนทั่วไป มีลักษณะดังแผนภูมิที่ 4.3

แผนภูมิที่ 4.3 โครงสร้างสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ.2504- 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

2.2 การก่อเกิดขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างปี พ.ศ. 2504 - 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

การก่อเกิดองค์กรพัฒนาเอกชนช่วงที่สอง เป็นช่วงของการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกไปสู่การปฏิบัติ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาในชนบท มีถนนหลายสายตัดสู่หมู่บ้านทำให้เดินทางสะดวกขึ้น ในช่วงเวลาดังกล่าวสำหรับองค์กรพัฒนาเอกชนแล้วถือว่าเป็นยุคทองของการทำงานแบบสังคม

สงคราม แต่ก็ไม่เสมอไปเช่น “สมาคมศูนย์กลางทewa” ซึ่งก่อตั้งปี พ.ศ.2509 ที่แม้จะมีกิจกรรมด้านการสังคมสงเคราะห์เป็นหลักก็เริ่มให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการแก้ไขปัญหาของตนเอง (สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมสยาม,2536:138) นอกจากนี้มีการจัดตั้งขององค์กรต่างประเทศ ได้แก่ “องค์กร แตร้ เด ซอม” ในปี พ.ศ. 2510 ซึ่งถือกำเนิดที่เมืองไลซาน สวิสเซอร์แลนด์ เพื่อช่วยเหลือเด็กที่รับบาดเจ็บจากสงครามกลางเมืองในแอลจีเรีย เมื่อปี พ.ศ.2510 และสงครามเวียดนามในปี พ.ศ.2516 เป็นการช่วยเหลือโดยปราศอคติทางด้านการเมือง ศาสนา และเชื้อชาติ ในรูปแบบของสังคมสงเคราะห์

กระทั่ง ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ได้ร่วมกับบุคคลในแวดวงราชการและธุรกิจเอกชนจำนวนหนึ่งก่อตั้ง “มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์” ขึ้นเมื่อวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ.2510 และเริ่มงานลงพื้นที่เมื่อ 1 มกราคม พ.ศ.2512 (เพ็ง อ่าง,49) หลักการทำงานเป็นแนวทางของ “ไปสู่อะไรด้วย ช่วยคิด จิตประสาน” หมายถึง การไปหาชาวบ้านในชนบท อยู่อาศัยกับชาวบ้าน ร่วมคิดกับชาวบ้าน และประสานให้เกิดโครงการพัฒนาในหมู่บ้านนั้น ๆ ทางด้านบุคลากรที่นำเอาแนวคิดดังกล่าวมาเป็นกระบวนการทำงานได้แก่ สมพงษ์ สุทธิวงศ์ เรือง สุขสวัสดิ์ และ บำรุง บุญปัญญา (ทั้งหมดยังคงมีบทบาทสำคัญในแวดวงองค์กรพัฒนาเอกชน: ผู้วิจัยซึ่งความคิดดังกล่าว ดร.วราย ซี เยน ผู้จัดตั้ง มูลนิธิบูรณะชนบทประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งเน้นเป็นภาษาอังกฤษดังนี้ (วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน,2531:193 ใน สุจิตรา ธนานันท์,2536:19-20)

“Go to the People

Live among them

Learn from them

love them

Serve them

Plan with them

Start with what they know

Build on what they have

Not piece meal but intergrated approach

Not show case but pattern

Mass education through mass participation_

Learn by doing

And Teach by showing”

ผู้วิจัยได้ถอดความเป็นภาษาไทยดังนี้

“ไปหาประชาชน

อยู่กับประชาชน

เรียนรู้จากประชาชน

รักประชาชน

ช่วยเหลือประชาชน

วางแผนร่วมกับประชาชน

เริ่มต้นจากภูมิปัญญาของประชาชน

สร้างขึ้นจากสิ่งที่ประชาชนมี

อย่าทำงานเป็นเสียงเดียวแต่บูรณาการเป็นภาพรวม

อย่าแสดงตัวอย่างเพียงรูปแบบ

ให้การศึกษาด้วยการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วม

เรียนรู้จากการทำงาน

และสั่งสอนด้วยการกระทำ”

ทั้งนี้แม้กระแสการพัฒนาจะเริ่มให้ความสำคัญที่ชุมชน ในฐานะผู้รับการพัฒนา ยังมีโครงการที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมอาชีพการพัฒนาฝีมือให้ชนกลุ่มน้อยคือ “มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง” ที่ตั้งขึ้นที่วังสระประทุม กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ.2515 โดยใช้เงินพระราชทานกับเงินบริจาคทั่วไป เพื่อส่งเสริมด้านการศึกษาแก่เด็กชาวเขา อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และแก้ไขสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่เสื่อมโทรม ตลอดจนให้การช่วยเหลือการสาธารณสุขและอื่น ๆ แก่ราษฎร (สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมสยาม,2536:60-61)

อย่างไรก็ตามภาคธุรกิจเอกชนเริ่มให้ความสำคัญต่อการมีองค์การพัฒนาเอกชนเห็นได้จากการก่อตั้ง “สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น” ในวันที่ 24 มกราคม พ.ศ.2516 โดยอาจารย์ ใจอิจิ โฮซุมิ ในฐานะประธานกรรมการสมาคมความ

ร่วมมือทางเศรษฐกิจญี่ปุ่น-ไทย ได้ติดต่อขอเงินช่วยเหลือจากกระทรวงการค้าระหว่างประเทศและอุตสาหกรรมญี่ปุ่น มาใช้ในนามสมาคมฯ เพื่อเป็นการส่งเสริมเทคโนโลยีมาเผยแพร่ในวงการธุรกิจและอุตสาหกรรมไทย (เพ็งอ่าง, 146)

กล่าวโดยสรุปการก่อเกิดขององค์กรพัฒนาเอกชนช่วงที่สอง เกิดจากเหตุและปัจจัยดังนี้

(1) การนำแนวทางการพัฒนาจากต่างประเทศมาใช้โดยนักวิชาการที่ก้าวหน้าและถ่ายทอดความรู้ด้วยการตั้งองค์กรพัฒนาเอกชน

(2) การจัดตั้งขององค์กรทางด้านศาสนจักร โดยเฉพาะกลุ่มของศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก

อย่างไรก็ดี ภูมิธรรม เวชยชัย (2527:25) ชี้ว่าองค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงนี้ยังมีจำนวนน้อยและไม่สามารถขยายตัวได้อย่างรวดเร็วเนื่องจาก

(1) ระดับความรู้และความตื่นตัวของประชาชนในเรื่องความจำเป็นที่ประชาชนจะต้องเข้าไปมีบทบาทในการช่วยเหลือพัฒนาสังคม ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในการแก้ปัญหาสังคมยังอยู่ในอัตราค่อนข้างจำกัด เพราะประชาชนส่วนใหญ่มีความเชื่อว่า ควรเป็นหน้าที่ของหน่วยงานรัฐหรือหน่วยงานราชการ

(2) รัฐบาล หน่วยงานราชการยังไม่เข้าใจหรือยอมรับในปรัชญาความคิดการพัฒนาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ดังนั้นรัฐบาลจึงไม่ได้กำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติที่จะระดมประชาชนตลอดจนทรัพยากรต่าง ๆ จากฝ่ายเอกชนให้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาสังคมร่วมกัน

2.3 วิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างปี พ.ศ. 2504 - 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

วิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนช่วงนี้ เริ่มมีการวิเคราะห์สังคมไทยมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่มักสรุปตรงกันว่า ปัญหาในสังคมไทยที่เกิดขึ้นเนื่องจากประชาชนขาดศักยภาพ ซึ่งอาจจะประมวลภาพของวิสัยทัศน์ได้ดังนี้

(1) วิสัยทัศน์เรื่อง “การพัฒนาบุคลากร” โดยองค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่มองว่าประชาชนยังขาดการศึกษาในมิติต่าง ๆ โดยเฉพาะการศึกษานอกโรงเรียนตลอดจนวิชาชีพต่าง ๆ ซึ่งถ้าพัฒนาด้านการศึกษาได้จะทำให้ได้บุคลากรที่มีคุณภาพ

(2) วิสัยทัศน์เรื่อง “การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน” โดยองค์กรพัฒนาเอกชนที่ก่อตั้งโดยการริเริ่มของ อ.ป๋วย อึ้งภากรณ์ เห็นว่าภูมิปัญญาของประชาชนมีความสำคัญ ซึ่งถ้าหากพัฒนาศักยภาพด้านนี้ก็จะได้พลังในการพัฒนาประเทศชาติอย่างมาก

(3) วิสัยทัศน์เรื่อง “การพัฒนาที่คำนึงถึงธรรมชาติ” โดยองค์กรพัฒนาเอกชนบางแห่ง ซึ่งมีสมาชิกเป็นกลุ่มสถาปนิกและผ่านการศึกษากจากนอกประเทศมองว่า ในอนาคตประเทศไทยจะมีปัญหาสิ่งแวดล้อมสูงขึ้น จึงให้ความสำคัญต่อการดูแลสิ่งแวดล้อม (รตยา จันทรเทียร , สัมภาษณ์)

2.4 บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างปี พ.ศ. 2504 - 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงนี้ ยังเป็นบทบาทของการสังคมสงเคราะห์กันเป็นส่วนใหญ่ มีเพียงบางองค์กรที่เริ่มให้ความสำคัญกับการพัฒนาโดยยกระดับพื้นฐานของประชาชน ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

(1) บทบาทด้านการพัฒนาชนบท ซึ่ง ดร.ป๋วย อึ้งภากรณ์ หลังจากทำการตั้ง โครงการบัณฑิตอาสาสมัคร ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ได้ส่งนักศึกษาและบัณฑิตใหม่ไปอยู่กับชาวบ้านในชุมชนชนบทเพื่อศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ตลอดจนประสานกับหน่วยงานราชการเพื่อให้เกิดการพัฒนาในชนบท

(2) บทบาทด้านการวิพากษ์วิจารณ์สังคม โดยกลุ่มที่มีบทบาทมากได้แก่กลุ่มของ อ.สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ที่ออกหนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ มีชมรมสังคมศาสตร์ปริทัศน์ เป็นเวทีวิพากษ์วิจารณ์และเป็นที่ยกเถียงกันของปัญญาชน ก่อให้เกิดนักคิดนักเขียนขึ้นหลายคน อาทิเช่น ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ สุชาติ สวัสดิ์ศรี ฯลฯ

(3) บทบาทด้านการวิจัย โดยการสนับสนุนให้นักศึกษาหรือบัณฑิตจบใหม่ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาชนบทและแนวทางแก้ไข

2.5 กิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างปี พ.ศ. 2504 - 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

การดำเนินกิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนช่วงที่สองโดยส่วนใหญ่ จะมีเอกสาร งานวิจัย บันทึกรายการ ฯลฯ ที่แสดงถึงงานด้านสังคมสงเคราะห์มาก แต่กิจกรรมของอาสาสมัครไปทำงานกับชาวบ้าน ก็มีมากไม่แพ้กัน จะต่างกันตรงที่การรับรู้ของสาธารณชน ซึ่งพอประมวลได้ดังนี้

- (1) การจัดประชุมชาวบ้านในพื้นที่ต่าง ๆ กระตุ้นให้ชาวบ้านได้อธิบายปัญหาของตนเองเพื่อค้นหาว่าชาวบ้านมีปัญหาเช่นใด
- (2) การทำวิจัยในพื้นที่ เพื่อค้นหาปัญหา แนวทางแก้ไขและนำเสนอต่อหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบให้ดำเนินการ
- (3) การจัดสัมมนาวิชาการ ซึ่งมักจะร่วมมือกับกระบวนการของนักศึกษาและปัญญาชน (กมล กระมลตระกูล , สัมภาษณ์)
- (4) กิจกรรมแจกของกินของใช้ ในท้องที่ทุรกันดาร ยังคงได้รับความนิยมอยู่ ซึ่งมักไปเป็นหมู่คณะใหญ่ ๆ มีชนชั้นสูงหรือบุคคลที่สังคมยกย่องเป็นประธาน มีสื่อมวลชนคอยติดตามทำข่าว

2.6 ผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่าง พ.ศ. 2504 - 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

ผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงนี้ อาจจะไม่เห็นรูปธรรมที่ชัดเจนมากนักโดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท เนื่องการดำเนินการหลักยังเป็นกลไกของระบบราชการแต่การเริ่มต้นของ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ และคณะถือเป็นความพยายามนำเสนอแนวคิดของการพัฒนาเข้าสู่ความเข้าใจของผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบาย อาจจะเรียกได้ว่าเป็นก้าวแรกที่สำคัญของบทบาทการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งผลกระทบที่สำคัญประมวลได้ดังนี้

- (1) ภาครัฐบาลเริ่มให้ความสนใจในบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน
- (2) สร้างนักพัฒนาเอกชนที่มีจิตสำนึกและมีคุณภาพขึ้นได้จำนวนหนึ่ง และนักพัฒนาเอกชนที่ถูกสร้างขึ้นในยุคนี้ได้ขยายแนวคิดและก่อตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก

(3)สร้างสำนึกที่อิสระในหมู่นักวิชาการ และปัญญาชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการเคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตย จนเกิดการเดินขบวนในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

3.องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงสาม (หลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519)

เหตุที่นับช่วงเวลาหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ถึง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เป็นช่วงที่สามขององค์กรพัฒนาเอกชน เนื่องจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เป็นการรวมตัวการเรียกร้องประชาธิปไตยที่ใหญ่ที่สุดครั้งแรกของประเทศไทย และประชาชนเป็นฝ่ายชนะเกิดการขับไล่ผู้นำรัฐบาลออกนอกประเทศไป ทำให้ประชาชนที่ถูกกดขี่ให้มีกิจกรรมมานานได้รับการปลดปล่อยมากขึ้น มีการเดินประท้วงบ่อยขึ้น มีการจัดตั้งสหภาพแรงงาน สมาพันธ์ชาวนา ชาวไร่ ฯลฯ มีการพูดถึงเสรีภาพมากขึ้น จนกระทั่ง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เกิดการการล้อมปราบนักศึกษาและประชาชนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการเข่นฆ่ากันด้วยวิธีที่รุนแรงด้วยการใส่ร้ายว่าเป็นผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ มีผลต่อการยุติการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนลง

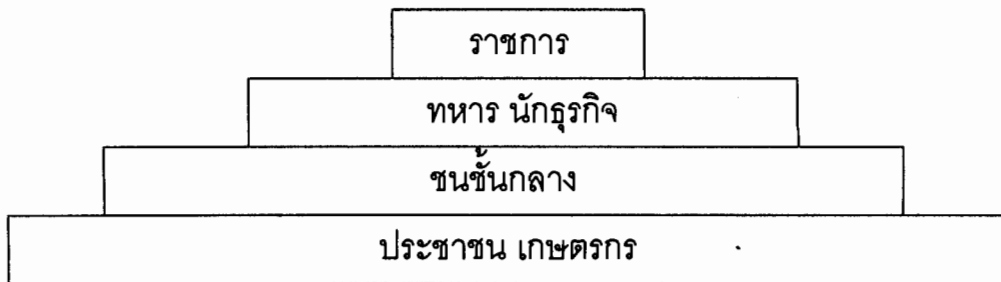
3.1 บริบททางสังคมหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ.2519

ลักษณะทางสังคมในช่วงนี้เป็นช่วงกระแสประชาธิปไตยกำลังเบ่งบาน โดย นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่พระราชนานเข้าดำรงตำแหน่งในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 (สุขุม นวลสกุล,2535:161) เพื่อฟื้นฟูสภาพจิตใจของประชาชนที่กำลังฝันร้ายจากการถูกล้อมปราบ จากนั้นได้ลาออกในวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2517 โดย ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมชมาเป็นนายก 20 วันก็ต้องลาออกเนื่องจากสภาผู้แทนราษฎรมีมติไม่รับนโยบาย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จึงตั้งรัฐบาลเสียงข้างน้อยในวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2518 และอยู่ไปจนถึง 12 มกราคม พ.ศ. 2519 จึงยุบสภา ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช จึงกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีใหม่อีกครั้งและอยู่จนถูกปฏิวัติในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 (เพ็งอ่าง:162)ที่มีการล้อมปราบนักศึกษาและประชาชนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เป็นช่วงเวลาเดียวกับการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 3 (2515-2519) ที่ยังคงเนื้อหาและแนวทางหลักคือการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน แต่เพิ่มแนวคิดด้านการพัฒนาสังคม เช่น การส่งเสริมการกระจายโอกาสทางการศึกษาออกไปอย่างทั่วถึง เน้นการผลิตภายในประเทศ การลดอัตราการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ขยายการวางแผนครอบครัวในชนบท การบริการทางการศึกษาและสาธารณสุข ในช่วงของการปฏิบัติตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับนี้เริ่มเห็นความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมชัดเจนยิ่งขึ้น เห็นปัญหาสังคมที่มีผลสืบเนื่องจากการพัฒนาที่ผ่านมา อาทิเช่น ปัญหาโรคที่เกิดจากการทำงานที่เกี่ยวข้องกับสารพิษ ปัญหาของการชะล้างหน้าดิน การเสื่อมโทรมของพื้นที่ทางการเกษตร (ทวีเกียรติ ประเสริฐเจริญสุขและคณะ, 2541:37) ในช่วงปี พ.ศ. 2519 เกิดเงินเฟ้ออย่างรุนแรง น้ำมันมีราคาแพงขึ้น 4 เท่าตัว การลงทุนชบเซา คนว่างงานเพิ่มมากขึ้น ประเทศไทยขาดดุลการค้าอย่างรุนแรง เสื่อมสภาพทางเศรษฐกิจ และรัฐเร่งรัดให้ประชาชนประหยัดพลังงาน (เพ็งอ้าง, 42)

ทางด้านโครงสร้างทางสังคมในช่วงนี้กลุ่มทหารจะลดบทบาทลงอันเนื่องมาจากเหตุการณ์การขับไล่คณะผู้บริหารประเทศ เมื่อกลุ่มทหารเริ่มคลายอำนาจทางกลุ่มข้าราชการประจำจึงเริ่มแสดงบทบาทสูงโดยเฉพาะกระทรวงมหาดไทย ส่วนกลุ่มนักธุรกิจก็ได้รับความเกรงอกเกรงใจสูงขึ้นในฐานะผู้ลงทุน ส่วนชนชั้นกลางได้แก่ นักศึกษา ปัญญาชนจะมีฐานะรอลงมา ส่วนระดับล่างยังคงเป็นเกษตรกรกับประชาชนทั่วไปดังแผนภูมิที่ 4.4

แผนภูมิที่ 4.4 โครงสร้างสังคม หลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516- 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

3.2 การก่อเกิดขององค์กรพัฒนาเอกชนหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ.2519

ลักษณะการก่อเกิดขององค์กรพัฒนาเอกชนหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ได้เกิดการรวมตัวของประชาชนหลายกลุ่มหลายพื้นที่ มักเริ่มจากวงสนทนา เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ตลอดจนกระบวนการทางด้านแรงงาน ชาวนา ชาวไร่ และเห็นความไม่เป็นธรรมว่ามีอยู่ในสังคมจึงรวมตัวกันประท้วงเรียกร้องผลประโยชน์จากรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการประกันราคาผลผลิต การเรียกร้องค่าแรงขั้นต่ำ ฯลฯ

องค์กรพัฒนาเอกชนแรกที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ได้แก่ “สหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน” โดยมีนักวิชาการ นักศึกษา ทนายความ ร่วมกันก่อตั้งอย่างเป็นทางการในวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ.2516 (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น สมาคมสิทธิและเสรีภาพเพื่อประชาชน : สสส ,ผู้วิจัย) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ขจัดการริดรอนสิทธิและเสรีภาพ ส่งเสริมให้ประชาชนตามท้องถิ่นต่าง ๆ ตื่นตัวในเรื่องของสิทธิเสรีภาพเพื่อกระจายความคิดและการปฏิบัติออกไปจนถึงระดับท้องถิ่น (สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมสยาม,2536:144)

ในปี พ.ศ.2517 สมาชิกของภาคีขบวนการสมาคมนักวิชาชีพไทย ซึ่งประกอบวิชาชีพโดยการเปิดร้านขายยา ได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็น “กลุ่มเภสัชชุมชน” (ในปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นบริษัทธุรกิจทำการค้าเวชภัณฑ์:ผู้วิจัย) เพื่อให้บริการทางวิชาชีพเภสัชกรรมและการสาธารณสุขแก่ประชาชนอย่างถูกต้องปลอดภัยและเป็นธรรม ตลอดจนร่วมมือและประสานงานกับองค์กร สมาคม และหน่วยงานอื่น ๆ ในการพัฒนาสังคมไทย (เพ็งอ้าง,1) ช่วงเดียวกันก็ได้มีการก่อตั้ง “มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย” ในวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ.2517 เพื่อรองรับปัญหาผู้ลี้ภัยสงครามชาวอินโดจีน (เวียดนาม เขมร ลาว) เป็นการก่อตัวโดยศาสนิกชนชาวคริสต์นิกายโปแตสแตนท์ เน้นงานด้านเด็กและครอบครัว เป็นการพัฒนาศูการพึ่งตนเอง บรรเทาทุกข์แก่ผู้ประสบภัยและสนับสนุนการเผยแพร่ธรรม (เพ็งอ้าง,65)

อย่างไรก็ตามมีบุคคลที่ต้องกล่าวถึงคือ คุณมีชัย วีระไวทยะ (ในปัจจุบันแม้ท่านจะเป็นนักการเมือง นักบริหาร แต่ก็ได้รับการยอมรับในแวดวงนักพัฒนาเอกชน:ผู้วิจัย) ที่ได้ผลักดันให้ก่อตั้ง “สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน” ในปีพ.ศ. 2517 มีกิจกรรมหลักด้านการวางแผนครอบครัวในระบบอาสาสมัคร โดยเน้นการให้ประชาชนมี

ส่วนร่วมดำเนินงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่เป้าหมายให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (เพ็งอ่าง, 129-130)

3.3 วิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

วิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนช่วงที่สาม จะมุ่งไปตามกระแสของสังคมไทยที่เพิ่งถูกปลดปล่อยความคิดให้มีอิสระมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของ การใช้แรงงาน ประชาธิปไตย ฯลฯ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

(1) วิสัยทัศน์เรื่อง “ระบอบประชาธิปไตยตัวแทน” โดยเชื่อว่าจะเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศที่ดีที่สุด จึงมีความเชื่อในศักยภาพของประชาชน มีการส่งเสริมเรื่องสิทธิ การแสดงออกทางการเมือง เพื่อจะก้าวไปสู่การปกครองตนเอง

(2) วิสัยทัศน์เรื่อง “การวางแผนประชากร” โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนบางแห่งเช่น สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน มองการณ์ข้างหน้าว่าภายใต้การเพิ่มขึ้นของประชากรหากไม่มีการควบคุมจะนำไปสู่ปัญหา ปริมาณประชากรมากกว่าพื้นที่อาศัยจะเกิดการเบียดเสียดแออัด ดังนั้นจึงวางแผนทางการควบคุมอัตราเพิ่มจำนวนประชากร

3.4 บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงที่สาม จะมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้นและสามารถแสดงบทบาทได้อย่างชัดเจน ซึ่งประมวลได้ดังนี้

(1) บทบาทด้านการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล โดยเฉพาะกลุ่มนักวิชาการ จากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ โดยมุ่งประเด็นที่โครงสร้างการบริหารงานของรัฐบาล การทุจริตคอร์รัปชัน ฯลฯ

(2) บทบาทด้านการชี้นำรัฐบาล โดยเฉพาะเรื่องของค่าแรงขั้นต่ำ ราคาพืชผล ฯลฯ โดยมักเรียกร้องแทนผู้ด้อยโอกาสกว่า บางองค์กรยังกล่าวหาว่าผู้ประกอบการเอาตัวเขาเปรียบผู้ใช้แรงงานมากเกินไป

(3) บทบาทด้านการพัฒนาประชาธิปไตย โดยกำรส่งอาสาสมัครที่คัดเลือกแล้วไปอบรมกระบวนการทางประชาธิปไตยในห้องถึน

(4) วรรณคดีในปัญหาสิทธิมนุษยชนต่าง ๆ เช่นสิทธิในที่ดินทำกิน สิทธิในการปกครองตนเอง สิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

(5) บทบาทส่งเสริมการรวมกลุ่ม เป็นการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มของเกษตรกร หนาวยความ เพื่อรักษาสิทธิของตนเองและกลุ่ม ไม่ให้มีการเอาัดเอาเปรียบ

3.5 กิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

กิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงที่สาม เป็นกิจกรรมที่ท้าทายอำนาจของรัฐบาลมัก้วรณรงค์กับประชาชน ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

(1) จัดพิมพ์เอกสารด้านแนวคิดการพัฒนา ไปสเตอร์รณรงค์ จะเห็นได้ว่าเอกสารที่ถูกผลิตระหว่าง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 จะออกมาอย่างมากมาย

(2) จัดตั้งมวลชนโดยมีการปลุกระดมมวลชนที่เป็นผู้ใช้แรงงานโดยชี้ให้เห็นว่าการกดขี่ค่าแรงเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งกรรมกรจะต้องรวมพลังกันเพื่อให้มีสิทธิมีเสียงมากพอที่จะต่อรองเรื่องค่าแรงขั้นต่ำได้

3.6 ผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

ผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงที่สามเด่นชัดมากในเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตย แต่ถือว่าเป็นผลงานทั้งหมดขององค์กรพัฒนาเอกชนเพียงอย่างเดียวก็ไม่ได้ เพราะเป็นกระแสทั้งสังคมที่ทำให้เกิดการตื่นตัว โดยเฉพาะเรื่องประชาธิปไตยและถือว่าเป็นส่วนร่วมในการสร้างคนรุ่น 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งถือว่ามีจิตสำนึกและอุดมการณ์ในการรับใช้ประชาชนอย่างสูงสุด และคนเหล่านี้ยังคงมีบทบาทอยู่ในสังคมในสถานภาพต่าง ๆ เช่น นักวิชาการ อาจารย์ นักวิจัย และองค์กรพัฒนาเอกชน

4.องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงสี่ : ยุคหลับไหล (หลัง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 - พ.ศ. 2522)

เหตุที่นับช่วงเวลาหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึง พ.ศ.2522 เป็นช่วงที่สี่ขององค์กรพัฒนาเอกชน เพราะเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ที่ทหารและลูกเสือชาวบ้านที่ถูกปลุกกระดมว่านักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์ต้องการล้มล้างสถาบันกษัตริย์ จึงพากันล้อมปราบนักศึกษาและประชาชนจนสำเร็จ และยังคงตามไล่ล่าไปยังที่ต่าง ๆ ทำให้เหล่าปัญญาชนไม่มีทางออกจึงต้องเข้าป่าไปพร้อมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย(พคท.) และจับอาวุธเพื่อต่อสู้กับรัฐบาล ซึ่งช่วงดังกล่าวถึงว่าเป็นการต่อสู้ที่รุนแรงมากกระทั่งหลัง พ.ศ.2522 มีนโยบาย 66/2523 ความรุนแรงจึงเริ่มคลี่คลายลง

4.1 บริบททางสังคมหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 - พ.ศ. 2522

ลักษณะทางสังคมเป็นช่วงที่ นายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรีในวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2519 หลังการปราบปรามนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขณะที่นักศึกษาหนีจากเมืองทางพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็เปิดรับนักศึกษาเข้าป่าไปเป็นจำนวนมาก และจับอาวุธขึ้นต่อสู้กับรัฐบาลไทย ต่อจากนั้น พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ก็เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจนกระทั่งลาออกในวันที่ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2523 (สุชุม นवलสกุล,2535:162)

ขณะที่เป็นการปฏิบัติตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (2520-2524) ซึ่งรับอิทธิพลจากความผันผวนทางการเมืองของเหตุการณ์ช่วง ตุลาคม พ.ศ. 2516 จนถึง ตุลาคม พ.ศ.2519 ค่อนข้างมาก เกิดพลังผลักดันให้เกิดการพัฒนาประเทศใน "แนวใหม่" โดยยึดถือเรื่องความมั่นคงภายในของชาติเป็นสำคัญ เช่น มีการวางแผนในการตัดถนนเพื่อความมั่นคงผ่านแนวป่าหลายแห่ง ตอบสนองยุทธศาสตร์ "เมืองล้อมป่า" หรือ "ทำป่าให้กลายมาเป็นเมือง" มีแผนการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่เพื่อความมั่นคงทางพลังงาน และ ความมั่นคงของน้ำ ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้น มีแผนในการขยายพื้นที่เกษตรกรรมตามแนวป่า จึงละเลยการจับกุมผู้บุกรุกป่า และมีการปลุกกระแสชาตินิยมสูงขึ้น

ลักษณะเด่นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 คือ การเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศที่ตกต่ำ ในช่วงปี พ.ศ. 2520-2521 มุ่งขยายการผลิต

สาขาเกษตรและปรับให้สามารถผลิตส่งออกและกระจายรายได้ตลอดจนการมีงานทำในภูมิภาค เน้นการปรับปรุงการจัดการทรัพยากรหลักของชาติรวมทั้งการแสวงหาพลังงานจากธรรมชาติให้เกิดประโยชน์ เช่นการพัฒนาที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ การสำรวจแหล่งน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ ในทางกลับกันยังมีเป้าหมายหลักเรื่องการเพิ่มการเติบโตของภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมทางการเกษตร อุตสาหกรรมสิ่งทอซึ่งตั้งเป้าหมายว่า ภาคอุตสาหกรรมจะเป็นภาคนำของการพัฒนาประเทศ (ทวีเกียรติ ประเสริฐเจริญสุข,2541:38)

ทางด้านโครงสร้างทางสังคมในช่วงนี้ทหารประสบความสำเร็จในการทำรัฐประหารและยังสามารถปราบปรามนักศึกษาและประชาชนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการประกาศกฎอัยการศึกในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีการออกกฎหมายปฏิวัติหลายฉบับเพื่อให้อำนาจแก่สถาบันทหาร ทางด้านสถาบันราชการและภาคธุรกิจ ถึงแม้จะไม่มีบทบาทหลักก็ยังคงดำรงอยู่ได้ ส่วนปัญญาชนแม้จะได้รับผลกระทบค่อนข้างมากเนื่องจากถูกจับตามองก็ยังคงมีสถานภาพเหนือกว่าประชาชนทั่วไปและเกษตรกรดังแผนภูมิที่ 4.5

แผนภูมิที่ 4.5 โครงสร้างสังคมไทย หลัง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519-พ.ศ.2522

4.2 การก่อเกิดขององค์กรพัฒนาเอกชนหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519-พ.ศ. 2522

แม้ว่าช่วงเวลาระหว่างหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519-พ.ศ.2522 จะเป็นระยะเวลาสั้น ๆ เพียง 3 ปีกว่า แต่ที่ต้องนับเป็นช่วงที่ 4 ขององค์กรพัฒนาเอกชน เพราะเป็นช่วงที่สังคมไทยกำลังสับสนทางการเมืองมีการลอบฆ่าผู้นำชาวนา กรรมกร นักศึกษา ฯลฯ อย่างแพร่หลาย ทางด้านองค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่ไม่กล้าเปิดตัวขึ้นใหม่ อาจ

จะเรียกได้ว่าเป็นช่วงที่องค์กรพัฒนาเอกชนแตกสลาย ถูกเพิงเล่งจากอำนาจมืดและภัยคุกคามนานับประการ ที่สำคัญคือการประกาศกฎอัยการศึกที่ให้อำนาจแก่ทหาร ดำรงในการจับกุมผู้ที่มีความคิดทางการเมืองต่างจากรัฐบาล แต่อย่างไรก็ดีมูลนิธิ สมาคม ที่ดำเนินการโดยกลุ่มทหาร กลุ่มราชการ และชนชั้นสูงมีกิจกรรมด้านสังคมสงเคราะห์เป็นหลักไม่ได้รับผลกระทบแต่ประการใด ส่วนองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีกิจกรรมทำลายอำนาจรัฐบาล มีการวิพากษ์วิจารณ์ จะโดนเพิงเล่งและกลั่นแกล้งมีการยึดข้อหาให้โดยเฉพาเรื่องคดีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพมีการนำมาใช้อย่างพร่ำเพรื่อเพื่อจัดการกับฝ่ายตรงข้าม การลงไปช่วยพัฒนาชาวบ้านโดนห้ามปรามด้วยวิธีการสารพัด

อย่างไรก็ดียังมีองค์กรพัฒนาเอกชนที่ไม่ได้รับผลกระทบจากการล้อมปราบนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 อยู่จำนวนหนึ่งสามารถก่อตั้งและดำเนินงานได้เช่น “มูลนิธิเกียรติร่วมมิตรเพื่อการศึกษา” ที่ตั้งขึ้นปลายปี พ.ศ.2519 เพื่อส่งเสริมการศึกษามุ่งเน้นไปที่เยาวชนโดยเฉพาะพื้นฐานถึงระดับประถม ระดับมัธยม ที่มีอาคารสถานที่ไม่เพียงพอ เป็นกิจกรรมด้านการให้ทุนการศึกษาแก่เยาวชนที่ขาดแคลน (สมาคมวิจัยสภาวะแวดล้อมสยาม,2536:38)

“สมาคมไม้ประดับแห่งประเทศไทย” ก่อตั้งในปี พ.ศ.2519 ที่วังสวนผักกาด โดยมี หม่อมพันธุ์ทิพย์ บริพัตร เป็นนายกสมาคมคนแรกมีวัตถุประสงค์สำคัญคือส่งเสริมอาชีพการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ (เพิงอ้าง,130-131)

นอกจากนี้ยังมีองค์กรด้านศาสนาได้แก่ “สภาเยาวชนคาทอลิกแห่งประเทศไทย” ก่อตั้งปี พ.ศ.2520 เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนได้พัฒนาตนเองทางด้านจิตใจสติปัญญา อารมณ์และสังคม อย่างต่อเนื่องพร้อมทั้งสำนึกและตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบต่อตนเอง พระศาสนจักร สังคมและประเทศชาติ อีกองค์กรหนึ่งได้แก่ คณะกรรมการยุติธรรมและสันติแห่งประเทศไทย ที่ก่อตั้งในปี พ.ศ.2520 ตามเจตนารมณ์ของสัตตะปาปาสำนักวาติกัน เพื่อส่งเสริมให้ศาสนิกชนมีความตื่นตัวสนใจในปัญหาความยุติธรรมที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนในสังคม และ “คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา” ที่ก่อตั้งในปี พ.ศ.2522 โดยมี อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ร่วมกับผู้นำศาสนาอื่น ๆ เพื่อประสานงานระหว่างบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและการพัฒนาร่วมกัน (เพิงอ้าง,8)

“มูลนิธิหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ” ที่ตั้งขึ้นจากเงินบริจาคของ คุณกำพล วัชรพล เป็นเงิน 11 ล้านบาท เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ.2522 เพื่อส่งเสริมการศึกษาระดับประถมศึกษา (เพ็งอ่าง,110)

4.3 วิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 - พ.ศ. 2522

วิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงที่ 4 จะไม่แสดงออกอย่างแจ่มชัด ส่วนใหญ่จะยุติกิจกรรม ส่วนองค์กรพัฒนาเอกชนที่ดำเนินการอยู่ มักมีบุคคลที่ได้รับการยอมรับในชนชั้นสูงเป็นผู้ก่อตั้ง ทั้งนี้สามารถประมวลวิสัยทัศน์ได้ดังนี้

(1) วิสัยทัศน์เรื่อง “สิทธิมนุษยชน” โดยการสนับสนุนสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะผู้ถูกกล่าวหาว่าเป็นภัยต่อประเทศชาติ โดยมีความเชื่อว่าการแตกต่างทางความคิดไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา

(2) วิสัยทัศน์เรื่อง “สังคมนิยม” โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนหลายแห่งที่เชื่อว่าต้องเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบสังคมนิยม จะเป็นทิศทางที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย แต่ไม่อาจแสดงจุดยืนด้านนี้อย่างแจ่มชัดนักเนื่องจากไม่มีความปลอดภัย

4.4 บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 - พ.ศ. 2522

บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงที่ 4 ไม่อาจแสดงบทบาทได้ตรงตามความต้องการนัก เนื่องจากความไม่สงบเรียบร้อยทางการเมือง มีการกวาดล้างปราบปรามกันค่อนข้างมาก บทบาทที่แสดงออกจึงมักเป็นบทบาทที่เรียบง่ายไม่ทำทนายต่ออำนาจทางการเมือง ซึ่งประมวลได้ดังนี้

(1) บทบาทที่ปรึกษา เป็นบทบาทที่สามารถแสดงได้โดยเปิดเผยได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้คำปรึกษาทางด้านวิชาชีพ การประกอบธุรกิจ

(2) บทบาทผู้ให้การพึ่งพิง เป็นบทบาทที่ต้องดำเนินงานด้วยความรอบคอบและระมัดระวังเช่นบทบาทของทนายความอาสาสมัครเพื่อความแตกต่างให้กับผู้ต้องหาและนักโทษทางการเมือง

4.5 กิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 - พ.ศ. 2522

กิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนช่วงที่ 4 ส่วนใหญ่มักถูกขัดขวางจากหน่วยงานราชการไม่ได้รับความร่วมมือ ถูกเพิกเฉย ดังนั้นหลายองค์กรจึงยุติกิจกรรมเล็กการดำเนินงาน ที่สามารถดำเนินกิจกรรมได้มักจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง หรือการดำเนินกิจกรรมแบบระมัดระวังดังนี้

(1) เป็นทนายความอาสาสมัคร เพื่อพิสูจน์และว่าความให้ผู้ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ให้ได้รับความเป็นธรรม ทั้งการลงโทษที่สมควรกับความผิดที่กระทำ และยังป้องกันการจับกุมคุมขังและลงโทษผู้บริสุทธิ์

(2) กิจกรรมด้านการส่งเสริมอาชีพ สามารถดำเนินงานได้โดยเปิดเผย เช่นการส่งเสริมการเพาะเลี้ยงต้นไม้ โดยเฉพาะไม้ดอกไม้ประดับ

(3) การสังคมสงเคราะห์ เช่นการมอบทุนการศึกษาให้เด็กยากจนเรียนดี ที่ต่างจังหวัด หรือที่ห่างไกลความเจริญ

4.6 ผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 - 2522

ผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงที่ 4 มีน้อยมากเนื่องจากองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวนมากได้ปิดกิจกรรมลง ที่ดำรงอยู่ก็ต้องดำเนินงานอย่างระมัดระวังตัว การเข้าหาชาวบ้านก็ไม่ได้เท่าที่ควร มีความหวาดระแวง เมื่อองค์กรพัฒนาเอกชนลงพื้นที่ชาวบ้านมักไม่ให้ความร่วมมือ และตั้งข้อสงสัยว่าอาจจะเป็นผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งประมวลผลกระทบได้ดังนี้

(1) จากกิจกรรมพิมพ์เอกสารขององค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการอิสระต่าง ๆ ในช่วงก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ได้ออกสิ่งพิมพ์จำนวนมากที่ส่งเสริมความคิดความเชื่อเรื่องของการปกครองระบอบสังคมนิยม ส่งเสริมเรื่องสิทธิและเสรีภาพ เมื่อทหารทำการรัฐประหารสำเร็จจึงให้รัฐบาลประกาศให้เอกสารประมาณ 100 เล่มเป็นเอกสารต้องห้าม ที่เอาความผิดกับผู้จำหน่ายและผู้ครอบครอง

(2) การดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ส่วนหนึ่งในลักษณะของ ทุนความอาสาสมัคร ได้ว่าความแตกต่างให้ผู้ต้องหาคดีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ คดีผู้ ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ฯลฯ โดยให้ความช่วยเหลือให้ผู้ต้องกำรับโทษน้อยกว่าที่ถูก กล่าวโทษ และช่วยเหลือประชาชนผู้บริสุทธิ์ไม่ให้ได้รับโทษในสิ่งที่ตนไม่ได้ก่อขึ้น

5. องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงห้า : ตื่นตัวพัฒนา (ระหว่าง พ.ศ.2523 - 2526)

เหตุที่นับเอาปี พ.ศ.2523 เป็นจุดเริ่มต้นองค์กรพัฒนาเอกชนช่วงที่ห้า เนื่องจากรัฐบาลได้ประกาศนโยบาย 66/2523 ที่เน้นการทำความเข้าใจกันระหว่างผู้ที่ เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) โดยเปิดโอกาสให้มีการวางอาวุธ และกลับคืนสู่เมืองโดยไม่เอาผิด สำหรับนักศึกษา也给ให้เข้ารับการศึกษาต่อ จากนโยบาย ดังกล่าวได้มี พคท. จำนวนมากวางอาวุธและเข้าสู่เมืองในฐานะ “ผู้ร่วมพัฒนาชาติ ไทย” ซึ่งจากปี พ.ศ.2523 มีผู้ทยอยกลับคืนเป็นอย่างมาก และองค์กรพัฒนาเอกชนก็ เริ่มต้นตัวขึ้น จนกระทั่งปลายปี พ.ศ.2526 องค์กรพัฒนาเอกชนที่ต่างคนต่างทำงานมี ความคิดที่จะทำงานในลักษณะการรวมศูนย์ขึ้น

5.1 บริบททางสังคมระหว่าง พ.ศ.2523 - 2526

ลักษณะทางสังคมช่วงนี้ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ได้เข้าดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีในวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2523 ในขณะที่ภาวะทางการเมืองเริ่มมีความมั่นคงเพิ่มมากขึ้น มีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (2525-2529) ที่มีเป้าหมายฟื้นฟูฐานะทางเศรษฐกิจและการเงินของประเทศให้มั่นคง โดยมีแผนด้านการปรับโครงสร้างการบริหารการพัฒนาชนบทและเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ มีนโยบายการส่งออกสินค้าภาคเกษตร โดยเฉพาะข้าว มันสำปะหลัง ฯลฯ ส่วน อุตสาหกรรมหนักจะเป็นอุตสาหกรรมที่ผลิตเพื่อใช้ในประเทศ เช่น อุตสาหกรรมเหล็ก อุตสาหกรรมด้านการก่อสร้าง ปูนซีเมนต์ ฯลฯ มีการลงทุนและกระจายตัวของการผลิต ภายในประเทศ มีการพัฒนาโครงสร้างและกระจายการบริการทางสังคมและแก้ปัญหา ความยากจนในชนบท ผลที่สำคัญในช่วงแผนพัฒนาฉบับนี้มีดังนี้(ทวีเกียรติ ประเสริฐ เจริญสุข,2541:38)

- 1) สาขาอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นร้อยละ 7.6 ต่อปี

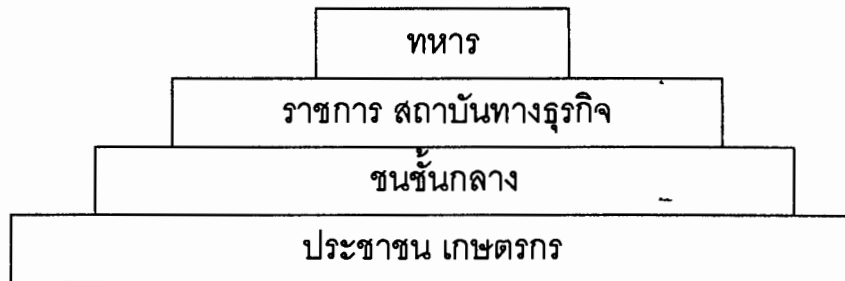
2) สาขาเหมืองแร่เพิ่มขึ้นร้อยละ 16.4 ต่อปี

3) ผลผลิตก๊าซธรรมชาติเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่า 525 ล้านลบ.ฟุตต่อวัน ในปี 2529 ยังมีหน่วยงานที่เร่งสำรวจแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการจัดหาพลังงานประเภทต่าง ๆ มาทดแทนน้ำมันซึ่งมีในช่วงดังกล่าวอยู่ในภาวะขาดแคลน

4) ในส่วนของมหานครใหญ่ ได้เร่งก่อสร้างที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นประมาณ 42,500 หน่วย และปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมในกรุงเทพมหานครประมาณ 30,000 หน่วย โดยเน้นที่การสร้างแฟลต และปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้ดีกว่าเดิม

ทางด้านโครงสร้างทางการเมือง พบว่า สถาบันทหารยังคงมีบทบาทหลักในสังคม รองลงมาได้แก่ สถาบันราชการ สถาบันทางธุรกิจ อยู่ในระดับเดียวกัน สำหรับชนชั้นกลางอยู่ต่ำลงไป และประชาชนทั่วไป เกษตรกร ก็ยังคงเป็นฐานรากเช่นเดิมดังแผนภูมิที่ 4.6

แผนภูมิที่ 4.6 โครงสร้างสังคมไทยระหว่าง พ.ศ.2523-2526

5.2 การก่อเกิดขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่าง พ.ศ.2523 - 2526

การก่อเกิดขององค์กรพัฒนาเอกชนช่วงที่ 5 อาจจะเรียกว่าตื่นตัวมาก เช่นใน ปี พ.ศ.2523 มีการก่อตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนหลายองค์กรเช่น “โครงการปฏิรูปการเกษตรและพัฒนาชุมชน” ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องของการสัมมนาร่วมกันระหว่างข้าราชการ นักพัฒนา นักวิชาการ เพื่อแก้ปัญหาให้กับเกษตรกรรายย่อย เสริมสร้างบุคคลกลุ่มเป้าหมายให้เกิดเป็นเครือข่ายระหว่างพื้นที่ตลอดจนประสานความร่วมมือกับรัฐบาล (สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมสยาม,2536:20) ทางด้านสาธารณสุขก็มีการตั้ง “โครงการสมุนไพรรักษาตัวเอง” โดยเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ไม่อาจจะพึ่งพาการแพทย์แผนปัจจุบันเพียงอย่างเดียวได้ การใช้สมุนไพรรักษาจะเป็นการพึ่งพาภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวไทย ตลอดจนถึงยังสามารถที่จะเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรรักษา

ดูแลรักษาสุขภาพได้ (เพ็งอ้าง,24) ทางด้านองค์กรสตรีก็มีการก่อตั้ง “มูลนิธิเพื่อนหญิง” โดยกลุ่มคนที่เห็นว่าสถานภาพผู้หญิงอยู่ในฐานะผู้ด้อยโอกาสทางสังคม เพื่อที่จะพัฒนาความเชื่อ ค่านิยม ความคิดของสังคมให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่าหญิงชายย่อมเสมอกันในธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ (เพ็งอ้าง,54) ทางด้านองค์กรต่างประเทศได้สนับสนุนให้มีการตั้ง “มูลนิธิคอลฟิลด์เพื่อคนตาบอด” (ต่อมาได้รับพระกรุณาธิคุณอยู่ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเมื่อ 9 กรกฎาคม พ.ศ.2535) เพื่อส่งเสริมและให้บริการการศึกษาและวิชาชีพนอกระบบแก่คนตาบอดเป็นการกุศล (เพ็งอ้าง,41) และ “องค์การอนุเคราะห์เด็ก” ซึ่งองค์กรเอกชนในประเทศนอร์เวย์ที่มีชื่อว่า REDD BARNA ก็ได้ตั้งสาขาในประเทศไทย เพื่อดำเนินกิจกรรมที่ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองแต่จะเน้นเรื่องการสงเคราะห์เด็ก สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างเด็กกับประชาคมโลก (เพ็งอ้าง,165)

ในปี พ.ศ.2524 อ.บัณฑิต อ่อนดำ ซึ่งเป็นนักพัฒนาอาวุโสท่านหนึ่งร่วมกับคณะได้ผลักดันให้มีการตั้ง “โครงการสื่อชาวบ้าน” เพื่อผลิตและเผยแพร่สื่อเพื่อการศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของคน (เพ็งอ้าง,26) ทางด้านศิลปและวัฒนธรรมก็มีการตั้ง “สถาบันศิลปวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา” (มายา) ซึ่งกลุ่มของละครเวทีชื่อคณะว่า “มายา” ที่เน้นการศึกษาเรียนรู้ด้วยกระบวนการทางศิลปะและการแสดงต่อเยาวชน (เพ็งอ้าง,100) ในช่วงเดียวกันปัญหาเรื่องแม่และเด็กมีมากขึ้นจึงได้มีการก่อตั้ง “มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัมในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา” เพื่อช่วยเหลือแม่ที่ต้องออกทำงานหาเงินช่วยเหลือครอบครัวซึ่งต้องทิ้งให้เด็ก ๆ อยู่ตามลำพังหรือกับเด็กวัยใกล้เคียงกัน เป็นการช่วยเหลือเพื่อไม่ให้เด็กขาดความรัก ขาดสารอาหาร และสนับสนุนการเลี้ยงดูอย่างถูกต้อง (เพ็งอ้าง,46) ทางด้านสภาภาษาชาติไทย ซึ่งตั้งมานานก็เริ่มขยายข่ายงานโดยตั้ง “มูลนิธิสงเคราะห์เด็กของสภาภาษาชาติไทย” ซึ่งเป็นพระราชดำริห์ของสมเด็จพระเทพรัตนสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อทำหน้าที่สืบหาบิดามารดาหรือญาติของเด็กและผู้เยาว์ ดำเนินการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนให้มีชีวิตที่มั่นคงผาสุกในครอบครัวของตนเอง ตลอดจนอุปการะเด็กที่ขาดผู้อุปการะ (เพ็งอ้าง,72) ทางด้าน นพ.ประเวศ วะสี และคณะแพทย์ได้ผลักดันให้ก่อตั้ง “มูลนิธิหมอชาวบ้าน” เพื่อให้ความรู้ด้านการรักษาพยาบาลโดยพยายามทำสื่อที่เข้าใจง่าย เผยแพร่ออกไปให้

กับประชาชนให้เกิดจิตสำนึกเชื่อมั่นในการพึ่งตนเองและขยายไปสู่ชุมชนพึ่งตนเอง (เพ็ง อ่าง,82)

ในปี พ.ศ.2525 ได้มีการก่อตั้ง “สมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม” โดยคณาจารย์และนิสิตคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับวิศวกรอาชีพ ซึ่งเป็นการดำเนินงานที่สืบเนื่องจากการทำงานของกลุ่มเทคโนโลยีเพื่อชาวบ้าน(Adaptive Technology Group) เพื่อวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีให้เหมาะสมกับสภาพชุมชนของไทย โดยที่เทคโนโลยีดังกล่าวควรสร้างง่ายมีค่าใช้จ่ายต่ำซึ่งจะนำไปสู่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ตลอดจนปลอดภัยต่อชุมชน (เพ็งอ่าง,118) มีการก่อตั้ง “สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีในพระอุปถัมภ์พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลีฯ พระวรราชทินนิตตามาตุ” ซึ่งมีวิวัฒนาการมาจากกลุ่มส่งเสริมสถานภาพสตรี(ดำเนินงานตั้งแต่ปี พ.ศ.2517) เพื่อส่งเสริมบทบาทของสตรีให้มีสิทธิและศักดิ์ศรีอย่างสมบูรณ์(เพ็งอ่าง,147) และมีการตั้ง “หน่วยพัฒนาและบรรเทาทุกข์” โดยองค์กรต่างประเทศที่ทำงานด้านผู้ลี้ภัยสงครามภายใต้มูลนิธิคริสตจักรวันเสาร์(ADRA INTERNATIONAL) เพื่อบรรเทาทุกข์ให้กับผู้ประสบภัย ช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลนเช่นทางเศรษฐกิจ น้ำ และสาธารณสุข (เพ็งอ่าง,156)

ในปี พ.ศ.2526 ทางกลุ่มของนักพัฒนารุ่นแรก ๆ ที่ทำงานกับมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ได้ร่วมกันก่อตั้ง “ชมรมศิษย์เก่าบูรณะชนบทและเพื่อน” เพื่อเสริมสร้างพัฒนาบุคคลากรที่สามารถดำเนินงานพัฒนาชนบทที่ต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ (เพ็งอ่าง,34) ทางด้านองค์กรต่างประเทศได้จัดตั้ง “มูลนิธิไทย-เยอรมันเพื่อการพัฒนา” เพื่อเป็นการช่วยเหลือเงินทุนแก่โครงการเล็ก ๆ ที่ทำงานพัฒนาชนบทอีกบุคคลหนึ่งที่ต้องกล่าวถึงคือ นายแพทย์บุญส่ง เลขะกุล ที่ทำงานด้านการอนุรักษ์สัตว์ป่ามาตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ.2510 ได้ผลักดันให้เกิดการก่อตั้ง “มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยในพระราชนิอุปถัมภ์” เพื่อประสานให้เกิดดุลยภาพในการพัฒนาการเศรษฐกิจกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ ตลอดจนคุ้มครองและรักษาไว้ซึ่งสภาพตามธรรมชาติต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ (เพ็งอ่าง,166-167)

ซึ่ง ภูมิธรรม เวชยชัย (2527:26) ชี้ว่านับแต่ปี 2522-2526 ได้มีหน่วยงานอาสาสมัครเล็ก ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งที่จดทะเบียนและไม่ได้จดทะเบียน ซึ่งมีลักษณะการดำเนินงานที่ต่างคนต่างทำงาน จนประมาณปี 2523 จึงมีแนวโน้มการร่วมมือกันมากขึ้น เกิดหน่วยงานและคณะกรรมการขึ้นมากมายเช่นคณะกรรมการติดตามผลการสัมมนา คณะกรรมการส่งเสริมและเผยแพร่งานพัฒนา คณะกรรมการฝึกอบรมเพื่อการพัฒนา กลุ่มศึกษาทางเลือกการพัฒนา กลุ่มศึกษาปัญหาสังคม (ในปัจจุบันเหลือเพียงบางหน่วยงานที่ยังคงดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง : ผู้วิจัย) เงื่อนไขและปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดการขยายตัวขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงนี้มีดังนี้

(1) สภาพความยากจนของประเทศไทยยังคงดำรงอยู่ การกระจายรายได้ และผลประโยชน์ในสังคมยังคงมีความไม่เท่าเทียมกัน มีความเหลื่อมล้ำกันสูงระหว่างชนบทกับเมือง

(2) ช่วงปี 2522 เป็นช่วงเวลาการเคลื่อนไหวของหน่วยงานและขบวนการพัฒนาสังคมระหว่างประเทศ เพื่อทบทวนปัญหาและประสบการณ์การดำเนินการพัฒนาประเทศในโลกที่สาม เช่น การประชุมขององค์การระหว่างประเทศเรื่อง “การปฏิรูปสถาบันการเกษตรและพัฒนาชนบทของโลก” ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี ในเดือนกรกฎาคม 2522 ได้ข้อสรุปว่า “การดำเนินการพัฒนาสังคมหรือพัฒนาชนบทนั้นจะต้องยึดถือกลยุทธ์ที่ให้ประชาชนมีความสามารถที่จะก่อตั้งหรือดำเนินการพัฒนาด้วยตนเอง และต้องพยายามสนับสนุนให้มีการสร้างสถาบันหรือองค์กรของประชาชนรวมทั้งองค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ ด้วย” การเคลื่อนไหวและผลักดันแนวคิดดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อไปยังประเทศโลกที่สามต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย

(3) หน่วยงานของราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เคลื่อนไหวและทบทวนแนวความคิดการพัฒนาสังคมของไทยและเห็นว่า ภาคเอกชนน่าจะมีบทบาทต่อการส่งเสริมและเกื้อกูลรัฐในการพัฒนาชนบทด้วย

(4) หน่วยงานอาสาสมัครเอกชนในประเทศไทยจำนวนหนึ่งได้ประชุมสัมมนาและเปลี่ยนความคิดเห็นกัน และพยายามร่วมมือประสานงานเสริมสร้างและพัฒนาการดำเนินงานพัฒนาสังคมให้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง เช่นการสัมมนาที่

ต่อเนื่องนับแต่ปี พ.ศ.2522 จนกระทั่ง เมษายน พ.ศ.2523 จึงได้ร่วมกันก่อตั้ง โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม เพื่อเป็นหน่วยงานฝึกอบรมอาสาสมัคร บริการแก่องค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ (ปัจจุบันได้จดทะเบียนเป็นมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคมโดยดำเนินงานต่อเนื่องถึงปัจจุบัน : ผู้วิจัย)

(5) สถานการณ์ทางการเมืองระหว่างปี 2522-2523 ได้เกิดบรรยากาศวิกฤติการณ์ศรัทธา (ในการดำเนินงานของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและแนวทางการต่อสู้ด้วยความรุนแรงเพื่อเปลี่ยนประเทศให้เป็นสังคมนิยม:ผู้วิจัย) ซึ่งส่งผลต่อการเติบโตของขบวนการสันติวิธีในประเทศ ประกอบกับการแตกแยกของรัฐบาลสังคมนิยมในอินโดจีน การแตกสลายของกระบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยและการไหลเข้าเมืองของขบวนการปัญญาชนหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 (ซึ่งผู้ที่กลับจากป่าจำนวนหนึ่งได้แปรสภาพเป็นนักพัฒนาเอกชนซึ่งปัจจุบันยังดำเนินงานอยู่หลายท่าน:ผู้วิจัย)

5.3 วิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่าง พ.ศ.2523 - 2526

วิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงนี้ เป็นช่วงที่นักศึกษาและปัญญาชนที่หนีการปราบปรามเข้าป่าหลังปี พ.ศ. 2519 เริ่มทยอยกลับคืนสู่เมือง หลายคนที่ยังรักการดำเนินงานแบบอาสาสมัครและรับใช้สังคม จึงเป็นนักพัฒนาเอกชน ซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิดขององค์กรพัฒนาเอกชนมากพอสมควร ซึ่งพอจะสรุปวิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนช่วงนี้ได้ดังนี้

(1) วิสัยทัศน์เรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชน” โดยมองการพัฒนาประเทศว่าจะสำเร็จได้ ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกระดับตั้งแต่ร่วมคิดร่วมดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์

(2) วิสัยทัศน์เรื่อง “เกษตรทางเลือก” โดยมองว่าเกษตรแผนใหม่ที่ใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีปราบศัตรูพืชจะนำความวิบัติไปสู่ประเทศ ดังนั้นจึงมีการเสนอแนวทางเกษตรทางเลือกเพื่อทดแทนเกษตรกระแสหลัก

5.4 บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่าง พ.ศ.2523 - 2526

บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงที่ 5 จะเปิดกว้างมากขึ้น มีลักษณะที่อ่อนนุ่มมากขึ้นเมื่อเทียบกับหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 มีลักษณะประสานงาน ขอความร่วมมือมากขึ้น ซึ่งพอประมวลบทบาทได้ดังนี้

(1) บทบาทวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล พอมีให้เห็นอยู่ในช่วงปี พ.ศ.2525 - 2526

(2) บทบาทการริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นการค้นหาแนวทางการพัฒนาประเทศ ซึ่งส่วนหนึ่งได้ค้นพบคำตอบว่าแนวทาง “เกษตรทางเลือก” จะเป็นออกสำหรับการพัฒนาได้ ดังนั้นองค์กรพัฒนาเอกชนส่วนหนึ่งจึงนำแนวทางเกษตรทางเลือกออกมาขยายผล

(3) บทบาทด้านการให้ความร่วมมือ แทบจะเรียกได้ว่าเป็นบทบาทสำคัญ เช่นการสนับสนุนอาสาสมัครไปยังองค์กรพัฒนาเอกชนแห่งต่าง ๆ

5.5 กิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่าง พ.ศ.2523 - 2526

กิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงที่ 5 มีลักษณะพิเศษคือ เป็นกิจกรรมที่แต่ละองค์กรคิดขึ้น และทำงานไปตามแนวทางของแต่ละองค์กร บางกิจกรรมอาจจะซ้อนทับพื้นที่กันบ้าง เรียกได้ว่าเป็นความหลากหลายของแต่ละองค์กรซึ่งพอประมวลกิจกรรมได้ดังนี้

(1) กิจกรรมพิมพ์เอกสารเผยแพร่ แนวความคิดได้รับความนิยมนิยมนอีกครั้ง หลังจากเสื่อมถอยไประหว่างปี พ.ศ.2519-2522 โดยองค์กรพัฒนาเอกชนได้ตั้งสำนักพิมพ์เป็นของตนเอง และนำรายได้จากสำนักพิมพ์มาดำเนินกิจกรรม เช่น มูลนิธิโกมลคีมทอง มูลนิธิหมอชาวบ้าน

(2) การสัมมนา อภิปราย เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น มักจะได้รับความร่วมมือกับองค์กรนักศึกษาสถาบันต่าง ๆ ที่จัดขึ้นตามมหาวิทยาลัยเช่น มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.6 ผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่าง พ.ศ. 2523 - 2526

ผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วง พ.ศ. 2523-2526 ที่สำคัญคือรัฐบาลเริ่มเห็นความสำคัญและบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน และคัดสรรนำเอาข้อเสนอขององค์กรพัฒนาเอกชนมาเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศ ซึ่งพอประมวลได้ดังนี้

(1) รัฐบาลได้พิจารณาเลือกสรรข้อเสนอขององค์กรพัฒนาเอกชนมาเป็นนโยบายของรัฐบาล

(2) นักพัฒนาเอกชนหลายองค์กรที่ทำงานอย่างหนึ่งอย่างใดต่อเนื่องเป็นเวลานาน จึงเกิดความชำนาญเฉพาะด้าน

(3) เกิดการถกเถียงกันอย่างกว้างขวางในแวดวงราชการ นักวิชาการว่า เกษตรทางเลือกจะมีความสอดคล้องและเหมาะสมกับสังคมไทยหรือไม่

(4) ประชาชนเริ่มเข้าใจองค์กรพัฒนาเอกชนมากขึ้น และสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนรูปแบบต่าง ๆ มากขึ้น

6. องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงห้า : มุ่งสู่ศูนย์กลาง (ระหว่าง พ.ศ. 2527 - 2533)

เหตุที่นับช่วงเวลาปี พ.ศ. 2527 ถึง พ.ศ. 2533 เป็นช่วงที่หกขององค์กรพัฒนาเอกชน เพราะมีการก่อตั้ง “คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท” (กป.อพช.) เพื่อเป็นศูนย์กลางขององค์กรพัฒนาเอกชนมีสมาชิกเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนมีสิทธิในการเสนอนักพัฒนาเอกชนมาเป็นผู้บริหารในรูปแบบของคณะกรรมการ มีการเลือกตั้งประธาน และให้ถือว่าเป็นตัวแทนขององค์กรพัฒนาเอกชนในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานราชการ และเหตุที่นับเอาปี พ.ศ. 2533 เป็นช่วงปลายเนื่องจากการลดลงของบทบาท กป.อพช. และได้เกิดรูปแบบการรวมตัวขององค์กรพัฒนาเอกชนอีกลักษณะหนึ่ง ที่เรียกว่า เครือข่าย ในต้นปี พ.ศ. 2533

6.1 บริบททางสังคมระหว่าง พ.ศ. 2527 - 2533

ลักษณะทางสังคมในช่วงนี้ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ยังคงเป็นนายกรัฐมนตรีต่อเนื่องมาจนกระทั่งลาออกในวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2531 และ พล.อ.ชาติ

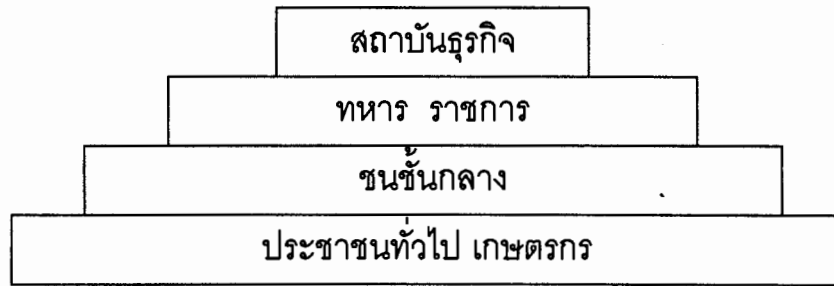
ชาย ชุณหะวัณ ได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ.2531 (สุขุม นวลสกุล,2535:162) เป็นช่วงของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (2530-2534) ที่ให้ความสำคัญกับการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาคและมีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูง ถึงร้อยละ 10 ต่อปี ประกอบกับมีการมีผู้บริหารประเทศ คือ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ (นายกรัฐมนตรี) ได้ใช้นโยบายเศรษฐกิจนำการเมือง เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ซึ่งได้รับการยอมรับเชื่อถือจากนักลงทุนต่างชาติเป็นอย่างมาก จึงทำให้เศรษฐกิจก้าวรุดหน้าอย่างรวดเร็ว

ผลกระทบของการใช้นโยบายเศรษฐกิจนำการเมืองที่ชัดเจน คือ ช่วง พ.ศ. 2532-2534 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการถือครองที่ดินในเขตชนบทค่อนข้างมาก มีการกว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร การกว้านซื้อที่ดินเพื่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม ในเขตชานเมืองมีการซื้อที่ดินเพื่อสร้างบ้านจัดสรรเป็นจำนวนมาก เป็นการเติบโตของภาคที่อยู่อาศัยในเขตชานเมืองและปริมณฑล ด้านความต้องการใช้พลังงานเพิ่มขึ้นในอัตรา ร้อยละ 10 ต่อปี ซึ่งเป็นเหตุต้องเร่งจัดหาพลังงานสำรอง โดยเฉพาะ แหล่งพลังงานที่มีราคาถูก เช่น โรงงานไฟฟ้าที่ใช้พลังน้ำ และ ลิกไนต์ (ทวีเกียรติ ประเสริฐเจริญสุข และคณะ,2541:39)

เป็นช่วงที่ปัญหาแท้จริงของชนบทแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่และถือว่าเป็นตัวกำหนดพื้นที่ปฏิบัติงาน ซึ่งการขยายขอบเขตการพัฒนาชนบทให้ครอบคลุมทั่วประเทศ มุ่งเน้นให้ประชาชนมีบทบาทและส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชนให้มากขึ้น ซึ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจช่วงนี้ค่อนข้างผันผวนมากเช่นปี พ.ศ.2530 เศรษฐกิจขยายตัวร้อยละ 8.4 ปี พ.ศ.2531 ขยายตัวร้อยละ 11 ซึ่งสูงกว่าเป้าหมายการเติบโตที่ตั้งไว้เพียงร้อยละ 5

ทางด้านโครงสร้างทางสังคมในช่วงนี้ สถาบันทางธุรกิจจะอยู่ในโครงสร้างส่วนบน คุมกลไกทางการเมือง สถาบันทหารและราชการอยู่ต่ำลงมา และต่อด้วยชนชั้นกลาง ส่วนประชาชนทั่วไป เกษตรกร ยังคงอยู่ฐานรากเช่นเดิมมีลักษณะดังแผนภูมิที่ 4.7

แผนภูมิที่ 4.7 โครงสร้างสังคมไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2527-2533

6.2 การก่อเกิดขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่าง พ.ศ.2527 - 2533

การก่อเกิดขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงนี้ องค์กรพัฒนาเอกชนได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้น และเริ่มมีกิจกรรมเชิงประสานงานกันมากขึ้น โดยมีการก่อตั้งคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนพัฒนาชนบท (กป.อพช.) เพื่อเป็นศูนย์กลางในการประสานงานกันเองระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชน

ในปี พ.ศ.2527 มีคณะทำงานชุดหนึ่งได้ทำโครงการเล็ก ๆ คือ “ศูนย์ข่าวผู้หญิง” (ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นมูลนิธิผู้หญิงในปี พ.ศ.2530) เพื่อให้คำปรึกษาแก่หญิงที่เดินทางออกไปทำงานต่างประเทศ และต่อมาได้ขยายงานเป็นการช่วยเหลือผู้หญิงที่ตกยากและด้อยโอกาสในสังคม (สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมสยาม,2536:50) ทางด้านการพัฒนาชนบทมีการก่อตั้ง “มูลนิธิเพื่อนร่วมพัฒนา” (FIAM) ขึ้นเพื่อสนับสนุนงานพัฒนาชุมชนโดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนและการพึ่งตนเอง (เพ็งอ่าง,85) ทางด้านผู้ประกอบวิชาชีพด้านวิศวกรรมคงต้องกล่าวถึง ดร.ธงชัย พรรณสวัสดิ์ อาจารย์คณะวิศวกรรม จุฬาลงกรณ์ ที่ได้ผลักดันและก่อตั้ง “สมาคมวิศวกรสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย” เพื่อเป็นศูนย์กลางในการประสานงานทางวิชาการและการประกอบอาชีพ เป็นศูนย์เผยแพร่ความรู้ด้านวิศวกรรมสิ่งแวดล้อม และเป็นตัวแทนของวิศวกรสิ่งแวดล้อมไทยในการประสานงานทางวิชาการร่วมกับสถาบันอื่น ๆ (เพ็งอ่าง,135) อีกท่านหนึ่งคือ คุณหญิงชดช้อย โสภณพานิช ที่ได้ริเริ่ม “โครงการดาวพิเศษ” เพื่อรณรงค์ไม่ให้ประชาชนทิ้งขยะไม่เลือกที่ได้พัฒนาเป็น “มูลนิธิสร้างสรรค์ไทย” เน้นการรณรงค์ปลูกฝังให้ประชาชนหน่วยงานมีจิตสำนึกและตระหนักในความรับผิดชอบต่อการรักษาความสะอาดและสภาพแวดล้อมที่ดีของบ้านเมืองและสังคม (เพ็งอ่าง,140-141)

ในปี พ.ศ. 2529 พญ.อรพรรณ เมธาติลกกุล ซึ่งเป็นแพทย์ด้านอาชีวเวชศาสตร์และร่วมกับคณะแพทย์จัดตั้ง “สมาคมแพทย์อาชีวเวชศาสตร์และสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย” เพื่อส่งเสริมวิชาชีพ เป็นศูนย์รวมของแพทย์สาขาอาชีวเวชศาสตร์และสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย เพื่อจะได้นำไปป้องกันปัญหาอันเกิดจากการทำงานและสิ่งแวดล้อม (เพ็งอ้อ,127) นอกจากนั้นในปีเดียวกัน พญ.อรพรรณ ยังผลักดันให้ตั้งชมรมป้องกันโรคจากการทำงาน เพื่อเผยแพร่ความรู้การป้องกันโรคจากการประกอบอาชีพ ผลิตเอกสาร คู่มือ เรื่องการป้องกันโรคจากการทำงาน (เพ็งอ้อ,32)

ในปี พ.ศ.2531 ได้มีการก่อตั้ง “โครงการส่งเสริมองค์กรพัฒนาเอกชนไทย” เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนในด้านการบริหารการวางแผนโครงการและการจัดการโครงการ รวมถึงสนับสนุนความร่วมมือประสานงานกันแก่องค์กรพัฒนาเอกชน (เพ็งอ้อ,27) ทางด้านคุณหญิงอัมพร มีสุข ซึ่งดำเนินกิจกรรมด้านการพัฒนามานานก็ได้ผลักดันให้เกิด “มูลนิธิเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต” เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนทุกรูปแบบ(เพ็งอ้อ,52) ทาง ดร.เสรี พงศ์พิศ ซึ่งเป็นนักวิชาการด้านการพัฒนาชนบทแนววัฒนธรรมชุมชนท่านหนึ่งก็ได้ผลักดันให้ตั้ง “สถาบันพัฒนาชนบท” เพื่อส่งเสริมการพึ่งตนเองของชาวบ้านทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม การพึ่งพาตนเอง ระหว่างเครือข่าย โดยมีกิจกรรมหลักด้านเกษตรการพึ่งตนเอง ทางด้านคุณคมสัน หุตะแพทย์ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการผลิตสื่อเพื่อการพัฒนาชนบทได้ก่อตั้ง “ศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา” เพื่อเป็นองค์กรผลิต รวบรวมสื่อต่าง ๆ ได้แก่ สไลด์ วีดิโอ เพื่อสนับสนุนให้องค์กรพัฒนาเอกชนอื่น ๆ ได้นำไปใช้ในงานพัฒนา (เพ็งอ้อ,91)

ในปี พ.ศ.2532 ทางด้าน “สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย” ได้ผลักดันให้ก่อตั้ง “ชมรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศึกษา” เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและการอนุรักษ์ การพัฒนาที่คำนึงถึงผลกระทบต่อไปสู่รูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน(เพ็งอ้อ,30) ทางด้านแม่ชีประพิศ หงสกุล ซึ่งได้บริจาคที่ดินให้แก่มูลนิธิมกุฏราชวิทยาลัยตั้งแต่ปี พ.ศ.2506 ได้ทำการขอคืนเพื่อเป็นสมบัติของ “มูลนิธิสำนักสรวมจิตต์ แม่ชีไทย” เพื่อให้การอุปการะแก่แม่ชีที่ขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภคปัจจัยสี่

และ สนับสนุนการส่งแม่ชีออกไปบำเพ็ญประโยชน์ในชนบทและถิ่นรกรังดาร (เพ็ญ
อ้าง,75)

ในปี พ.ศ.2533 ทาง ศ.ดร.เสน่ห์ จามริก ได้ร่วมกับ ศ.นพ.ประเวศ วะสี
ก่อตั้ง “สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา” ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการที่รัฐบาลแคนาดาและ
รัฐบาลไทยได้จัดตั้งกองทุนพัฒนาท้องถิ่นไทย (Local Development Assistance
Programme : LDAP) โดยจัดสรรเป็นเงินราว 100 ล้านบาทไปยังโครงการต่าง ๆ ของ
องค์กรพัฒนาเอกชน (เพ็ญอ้าง,96) ทางด้าน ม.ร.ว.นริศรา จักรพงษ์ ได้ก่อตั้ง “มูลนิธิ
โลกสีเขียวในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา” เพื่อส่งเสริม
การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในหมู่ประชาชน(เพ็ญอ้าง,62-63) ทางด้าน
บริษัท บางกอก โมเตอร์ เวคส์ จำกัด ซึ่งอยู่ในเครือกลุ่มบริษัทสยามกลการซึ่งเป็นตัว
แทนจำหน่ายรถยนต์นิทสันในประเทศไทย โดยคุณพรเทพ พรประภา ได้ร่วมก่อตั้ง
“สมาคมธิงค์เอิร์ท(Think Earth)คิดห่วงใยในผืนโลก” เพื่อรณรงค์ให้ประชาชนได้
ตระหนักถึงความสำคัญของคุณค่าในสิ่งแวดล้อมบนโลกนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุ่งเน้นไป
ที่การอนุรักษ์แหล่งธรรมชาติอันเป็นต้นกำเนิดของความอุดมสมบูรณ์ของสรรพสิ่งทั้ง
หลาย(เพ็ญอ้าง,119-120)

ส่วนเหตุการณ์ที่น่าสลดใจ คือวันที่ 1 กันยายน 2533 คุณสืบ นาคะ
เสถียร ซึ่งเป็นหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จ.อุทัยธานี ภายได้สั่งกีดกั้น
ป่าไม้ที่สาธารณชนต่างรู้จักกันโดยทั่วไปว่ามีอุดมการณ์แรงกล้าในการรักษาผืนป่า ได้ทำ
การอัตรินบาตกรรม ซึ่งบรรดาญาติมิตรและประชาชนทั่วไปจึงได้ร่วมกันก่อตั้ง “มูลนิธิ
สืบ นาคะเสถียร” เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการอนุรักษ์สัตว์ป่า ทรัพยากรธรรมชาติ แล
คุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศตามเจตนารมณ์ของคุณสืบ นาคะเสถียร (เพ็ญอ้าง,172)

6.3 วิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่าง พ.ศ.2527 - 2533

วิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนช่วงที่ 6 เนื่องจากมีองค์กรพัฒนา
เอกชนเกิดขึ้นใหม่เป็นจำนวนมาก บางองค์กรอาศัยร่วมกับองค์กรอื่น ในฐานะองค์กร
แม่และองค์กรลูก ช่วงเวลาเดียวกันนี้้องค์กรพัฒนาเอกชนได้เริ่มทบทวนแนวคิดของตน
เองมากขึ้น ซึ่งประมวลวิสัยทัศน์ร่วมได้ดังนี้

(1) วิสัยทัศน์เรื่อง “เกษตรทางเลือก” โดยเชื่อว่า การเกษตรแผนใหม่ที่เน้นการใช้ปุ๋ยเคมี ควบคู่กับการใช้สารเคมีเพื่อปราบศัตรูพืชเป็นหนทางที่ไม่ถูกต้อง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนำไปสู่ เกษตรทางเลือก หมายถึงการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและลดการขาดดุลทางการค้ากับต่างประเทศ

(2) วิสัยทัศน์เรื่อง “การพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยเชื่อว่าการพัฒนากระแสหลักที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กับระบบการเมืองอย่างเดียวไม่เพียงพอ จะต้องเป็นเรื่องชุมชนมีอำนาจในการตัดสินใจพร้อมกันนั้นจะต้องรักษาสภาพแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

(3) วิสัยทัศน์เรื่อง “สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร” จะเป็นแนวทางเดียวกับ “ชุมชนาริปไตย” โดยเน้นที่ภูมิปัญญาของแต่ละชุมชนว่าได้ผ่านการพิสูจน์มาแล้ว สามารถฟื้นคืนมาประยุกต์ใช้ได้ ในจุดนี้เองเป็นที่มาของการเรียกร้อง พรบ.ป่าชุมชน พรบ.ชุมชนแออัด พรบ.คุ้มครองการแพทย์แผนไทย ฯลฯ

6.4 บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่าง พ.ศ.2527 - 2533

บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนช่วงที่ 6 มีการแสดงบทบาทได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถประมวลได้ดังนี้

(1) บทบาทด้านชี้นำรัฐบาล จะเห็นได้จากการนำเสนอทางเลือกทางการพัฒนาต่าง ๆ ให้กับรัฐบาล ในรูปแบบของงานวิจัย งานศึกษา เขียนบทความลงหนังสือพิมพ์ ฯลฯ

(2) บทบาทด้านการรณรงค์ โดยจะร่วมกับกลุ่มเป้าหมายที่ดำเนินงานในการรณรงค์กิจกรรมต่าง ๆ เช่นกิจกรรมสัปดาห์ความปลอดภัยในการทำงาน

6.5 กิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่าง พ.ศ.2527 - 2533

กิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนช่วงที่ 6 ยังคงกิจกรรมที่ต่างองค์กรต่างคิด ต่างดำเนินงานและมีอิสระต่อกัน ซึ่งประมวลกิจกรรมได้ดังนี้

(1) การจัดสัมมนาเชิงวิชาการ แทบทุกองค์กรมักมีกิจกรรมสัมมนา ซึ่งอาจจะเป็นเวทีขนาดเล็กมีผู้เข้าร่วมที่จำกัด หรือเวทีใหญ่ที่เปิดให้สาธารณชนได้เข้าร่วมรับฟังและนำเสนอความคิดเห็น

(2) วรรณคดี ซึ่งจะสอดคล้องกับวิสัยทัศน์แต่ละองค์กร เช่น การวรรณคดีในประเด็น เกษตรทางเลือก การพัฒนาที่ยั่งยืน ฯลฯ

(3) จัดพิมพ์เอกสาร ซึ่งมักจะเป็นกิจกรรมหลักขององค์กรที่ทำงานด้านสื่อ เช่น คณะกรรมการส่งเสริมและเผยแพร่งานพัฒนา (ผสพ.) มูลนิธิหมอชาวบ้าน มูลนิธิโกมลคีมทอง ฯลฯ

(4) วิจัยและพัฒนา เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ได้มีการดำเนินการกันบ้าง มักเป็นองค์กรทางวิชาการ หรือองค์กรที่ก่อตั้งโดยอาจารย์ นักวิชาการ

(5) ชุมนุมประท้วง ได้เริ่มมีการชุมนุมประท้วงกันอีกครั้งซึ่งองค์กรพัฒนาเอกชนมักจะอยู่เบื้องหลัง สนับสนุนกลุ่มผู้ชุมนุมในฐานะพันธมิตร โดยสนับสนุนเรื่องอาหาร เครื่องเสียง กฎหมาย การเป็นตัวแทนเข้าร่วมเจรจา ฯลฯ

6.6 ผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่าง พ.ศ. 2527 - 2533

ผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนช่วงที่ 6 ได้เริ่มเห็นชัดมากขึ้นเมื่อ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 ยอมรับและสนับสนุนให้องค์กรพัฒนาเอกชนมีบทบาทในการพัฒนาประเทศด้วย ซึ่งประมวลผลกระทบได้ดังนี้

(1) เกิดกระแสอนุรักษ์และหวงแหนธรรมชาติมากยิ่งขึ้น หลังจาก คุณสืบ นาคะเสถียร เสียชีวิต

(2) ประชาชนรู้จักองค์กรพัฒนาเอกชนมากขึ้น และให้ความร่วมมือมากขึ้น เช่นการชี้เบาะแสเกี่ยวกับการใช้แรงงานเด็ก การทรมานเด็ก และเห็นประโยชน์ของการมีองค์กรพัฒนาเอกชนมากยิ่งขึ้น

(3) รัฐบาลและหน่วยงานราชการ ยอมรับว่าองค์กรพัฒนาเอกชนมีบทบาทมากขึ้น แม้บางรัฐบาลจะไม่ชอบการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน

7.องค์กรพัฒนาเอกชนช่วงหก : หลากหลายประชาคม (ระหว่าง พ.ศ.2534 - 2541)

เหตุที่นับช่วงเวลาปี พ.ศ.2534 ถึง พ.ศ.2541 เป็นช่วงที่เจ็ดขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งเป็นยุคปัจจุบันในขณะที่กำลังศึกษาอยู่ เนื่องจากปี พ.ศ.2534 องค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมได้รวมกลุ่มกันทำงานกันโดยใช้รูปแบบของเครือข่าย และหลังจากนั้นคำว่า “เครือข่าย” ก็ถูกใช้กันในหลายกิจกรรมการดำเนินงาน เช่น เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก เครือข่ายองค์กรประชาธิปไตย เครือข่ายผู้หญิง ฯลฯ

7.1 บริบททางสังคมระหว่าง พ.ศ.2534 - 2541

ลักษณะทางสังคมในช่วงนี้ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ถูกคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ซึ่งมี 4 นายทหารใหญ่ได้แก่ พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์ พล.อ.สุจินดา คราประยูร พล.อ.เกษตร โรจนนิล พล.อ.อิสระพงศ์ หนุนภักดี ร่วมทำรัฐประหารในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2534 และได้แต่งตั้งให้นายอานันท์ ปันยารชุน มาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2534 ในขณะเดียวกันก็ได้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ รสช. ขึ้น เมื่อร่างเสร็จแล้วจึงมีการเลือกตั้งโดยพรรคการเมืองที่ได้รับเลือกตั้งร่วมกันเสนอชื่อ พล.อ.สุจินดา คราประยูร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ขณะที่ไม่มีผู้ไม่เห็นด้วยเป็นจำนวนมาก ซึ่ง อาจารย์ลิขิต ธีรเวคิน (2541:232) ได้ชี้ว่า พลเอกสุจินดา คราประยูร ประสบปัญหาสำคัญ 4 ข้อคือ 1)ขาดความชอบธรรมทางการเมืองแม้จะไม่ขัดรัฐธรรมนูญในการเข้าสู่ตำแหน่ง 2)การขาดความน่าเชื่อถือเนื่องจากไม่รักษาคำมั่นสัญญา 3)ขาดฐานประชาชนสนับสนุนมีแต่ฐานทหารและวุฒิสมาชิก 4)ไม่มีโอกาสสร้างผลงานให้ปรากฏเพื่อสร้างความชอบธรรม

สถานการณ์ได้ตึงเครียดยิ่งขึ้นเมื่อ รต.ฉลาด วรฉัตร จุดชนวนการเรียกร้องให้ พลเอกสุจินดา คราประยูรลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วยการอดอาหารประท้วงที่หน้ารัฐสภา และลุกลามถึงการชุมนุมใหญ่วันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 ที่ท้องสนามหลวง ซึ่งรัฐบาลได้ตัดสินใจประกาศกฎอัยการศึกและทำการปราบประชาชน กระทั่งไปยุติในวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ.2535 เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เรียกร้องให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากัน ทาง พล.อ.สุจินดา คราประยูร จึงลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่พรรคการเมือง 5 พรรคยังคงรวมตัวกันและเสนอให้ตั้ง พล.อ.สมบุญ

ระหงษ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ทว่านายอาทิตย์ อุไรรัตน์ ซึ่งเป็นประธานรัฐสภาเห็นว่าหากตั้งตามมติของเสียงข้างมากในสภาจะนำมาซึ่งความเดือดร้อน จึงตัดสินใจเสนอให้นายอานันท์ ปันยารชุนมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง ในวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ.2535 และหลังจากนั้นมีการเลือกตั้ง โดย นายชวน หลีกภัย ได้เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีในวันที่ 23 กันยายน พ.ศ.2535 จนยุบสภา จากนั้นมีการเลือกตั้งได้นายบรรหาร ศิลปอาชา เป็นนายกรัฐมนตรีในวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ.2538 จนยุบสภาและมีการเลือกตั้งได้ พล.อ. ชวลิต ยงใจยุทธ ได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ.2539 และจากการอภิปรายไม่ไว้วางใจจึงลาออกเพื่อเปิดโอกาสให้พรรคประชาธิปัตย์ตั้งรัฐบาลโดย นายชวน หลีกภัยเป็นนายกรัฐมนตรีในวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ.2540 ถึงปัจจุบัน (นับแต่ปี พ.ศ.2534 ถึงปัจจุบันยังไม่มีรัฐบาลโดยผู้ใดจนครบวาระ : ผู้วิจัย)

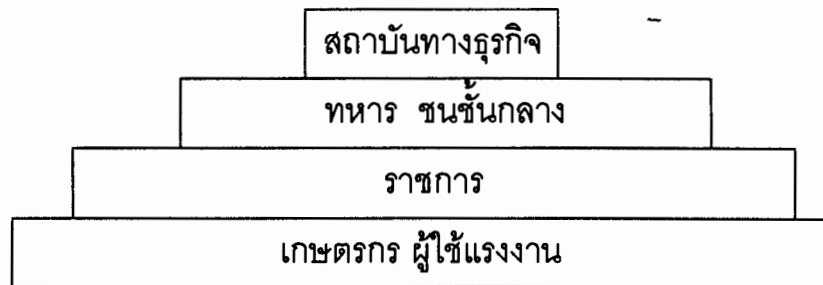
ทวิเกียรติ ประเสริฐเจริญสุขและคณะ (2541:39) ชี้ให้เห็นว่าการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 ช่วงปี พ.ศ.2532-2534 ภายใต้อำนาจของรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งเป็นผู้นำทางการเมือง เน้นการพัฒนาแบบมีออาชีวะ มีการเร่งให้เกิดการลงทุนอย่างมากภายในและนอกประเทศซึ่งทำให้ภาวะเศรษฐกิจเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ถึงร้อยละ 13 ต่อปี และแนวทางของการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 ก็ได้รับอิทธิพลจากภาวะการเมืองดังกล่าว จุดที่แตกต่างจากเดิมคือ มุ่งเน้นการแก้ปัญหาการพัฒนาที่ผ่านมา สร้างกลไกในการสนับสนุนกิจกรรมด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ เปิดให้มีการค้าระหว่างนานาชาติ เป็นไปโดยสะดวก โดยให้การอุดหนุนด้านการลงทุน การส่งออก ในส่วนของโครงสร้างพื้นฐานการพัฒนา เน้นหนักด้านการสร้างเส้นทางขนส่งเชื่อมต่อกันเป็นเครือข่าย เช่น การสร้างทางรถไฟที่ได้มาตรฐานสากล วางแผนจัดสร้างระบบรถลอยฟ้า ท่าเรือ สนามบินนานาชาติ ฯลฯ

ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ การพัฒนาหรือการสร้างโครงการขนาดใหญ่ที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม จะให้ความสำคัญต่อสภาพแวดล้อมมากยิ่งขึ้น เพราะการพัฒนาที่ผ่านมาได้มีการระดมใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ ประมง และแร่ อย่างสิ้นเปลืองส่งผลกระทบต่อการทำมาหากินของประชาชนในชนบทซึ่งต้อง

พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในการยังชีพ ผลกระทบดังกล่าวทำให้การแก้ปัญหาความยากจนในชนบทยืดเยื้อและลำบากมากขึ้น โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจไปเป็นอุตสาหกรรมและบริการ การเปลี่ยนแปลงจากสภาพชนบทเป็นชุมชนเมืองทำให้เกิดปัญหามลพิษทางน้ำ ทางอากาศและเสียง กากของเสียและสารอันตราย ทั่วความรุนแรงมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตอย่างมาก

ทางด้านโครงสร้างทางสังคมไทยพบว่ากลไกทางธุรกิจและเศรษฐกิจได้กลายเป็นกระแสหลักในการชี้นำประเทศ ส่วนชนชั้นกลางได้มีบทบาทมากยิ่งขึ้น ทัดเทียมกับสถาบันทหาร ส่วนสถาบันราชการตกไปอยู่ชั้นที่สาม ซึ่งยังคงอยู่เหนือประชาชนทั่วไปและเกษตรกรจะมีลักษณะดังแผนภูมิที่ 4.8

แผนภูมิที่ 4.8 โครงสร้างสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ.2534-2541

7.2 การก่อเกิดขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่าง พ.ศ.2534 - 2541

การก่อเกิดองค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงที่ 7 มีลักษณะพิเศษกว่าช่วงอื่น ๆ คือนอกจากเป็นการก่อเกิดตามปกติเป็นผลต่อเนื่องจากปีก่อน ๆ เช่นระหว่างปี พ.ศ. 2534 ดร.สาทิส อินทรกำแหง ซึ่งดำเนินงานกับสมาชิกรูปแบบของชมรมทางสุขภาพ ด้านการแลกเปลี่ยนความรู้ด้านอาหารธรรมชาติ น้ำดื่มบริสุทธิ์ แสงวงหาและรักษา ธรรมชาติบริสุทธิ์ ได้ก่อตั้ง “มูลนิธิชีวิต” เพื่อส่งเสริมค้ำค้ำและเผยแพร่ความรู้ด้าน สุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ด้วยวิถีธรรมชาติ (สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมสยาม , 2536:168-169) ส่วนคุณสมชาย ช่วยเกลี้ยง ก็ได้จัดตั้ง “ศูนย์ฝึกอบรมเพื่อพัฒนาคนจน เมือง” เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชาวบ้านในชุมชนแออัด และทาง นพ.เสม พริ้งพวงแก้ว ก็ได้ผลักดันให้มีการก่อตั้ง “มูลนิธิพัฒนาการแพทย์แผนไทย” เพื่อส่งเสริม

ให้เป็นทางเลือกใหม่ในการรักษาพยาบาล ทางด้าน อาจารย์เสนห์ จามริก ซึ่งเป็นนักพัฒนาอาวุโสท่านหนึ่งได้ผลักดันให้เกิด “สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา” โดยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชน และเสริมสร้างให้องค์กรพัฒนาเอกชนได้เพิ่มศักยภาพมากขึ้น

ทั้งนี้จุดเด่นของการก่อเกิดองค์กรพัฒนาเอกชนช่วงนี้คือระหว่างปี พ.ศ. 2534-2535 ขณะที่นายอานันท์ ปันยารชุน ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้มีการผลักดันให้มีการตราพระราชบัญญัติเป็นจำนวนมาก ในส่วนนี้ อ.พนัส ทัศนียานนท์ ได้ร่วมกับนักวิชาการทางกฎหมายก่อตั้ง “มูลนิธิศูนย์กฎหมายสิ่งแวดล้อมไทย” เพื่อสนับสนุนให้มีองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะประเด็นกฎหมาย และได้ถือเป็นส่วนสำคัญในการร่าง พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 (เพ็ญอ้าง,66-67)

ขณะเดียวกันนั้นทางกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนเริ่มแสดงความไม่เห็นด้วยกับการยึดอำนาจ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ด้วยวิธีการอันไม่เป็นประชาธิปไตยจึงร่วมกันก่อตั้งเป็น “คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย : ครป.” และมีบทบาทเป็นหนึ่งในแกนนำเรียกร้องให้ พล.อ.สุจินดา คราประยูร ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ. 2535

เป็นที่น่าสังเกตว่าช่วงดังกล่าวนี้องค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและด้านประชาธิปไตยมีการก่อเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เช่นทาง ดร.พิจิตต รัตตกุล ได้ก่อตั้ง “มูลนิธิป้องกันควันทพิษและพิทักษ์สิ่งแวดล้อม” ขึ้นเพื่อรณรงค์เรื่องอากาศเป็นพิษ และรณรงค์ให้ประชาชนรู้จักการป้องกันตนเองจากควันทพิษและอากาศเสีย (เพ็ญอ้าง,170) ทาง อ.สมพงษ์ พัดปุย ได้จัดตั้ง “สถาบันการพัฒนาพื้นฐาน” ขึ้นเพื่อสนับสนุนให้ชาวชุมชนแออัดได้แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ด้วยตนเอง

เมื่อขึ้นปี พ.ศ.2536 คุณโชโรดา ซาลวาลา ได้ย้ายองค์กรจากมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชฯ ไปก่อตั้ง “มูลนิธิเพื่อนช้าง” เพื่อดำเนินการช่วยเหลือช้างในลักษณะต่าง ๆ ช่วงเวลาดังกล่าวทางภาครัฐบาลก็สนับสนุนการตั้ง “มูลนิธิวิเทศพัฒนา” เพื่อช่วยเหลือการดำเนินการขององค์กรพัฒนาเอกชนโดยเฉพาะการสนับสนุนงบประมาณ

ในปี พ.ศ.2537 ทางศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา ได้ขยายงานจากการทำสื่อรณรงค์ โดยก่อตั้ง “โครงการกระดาษเพื่อต้นไม้” เพื่อรณรงค์กับชนชั้นกลางในเมือง เรื่องของการนำกระดาษซึ่งเป็นขยะมาสู่กระบวนการหมุนเวียน (Recycle) และลดการตัดไม้มาทำเป็นเยื่อกระดาษ

ในปี พ.ศ.2538 อ.สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้ผลักดันให้ก่อตั้ง “เสมสิกขาลัย” เพื่อสนับสนุนการศึกษาด้านทางเลือกใหม่เพื่อการพัฒนา ส่วน อ.ไพฑูลย์ วัฒนศิริธรรม ก็ได้ผลักดันให้ก่อตั้ง “ภาคีความร่วมมือเพื่อสนับสนุนการพัฒนา” เพื่อระดมเงินทุนจากองค์กรนานาชาติและภาคธุรกิจมาสนับสนุนงานพัฒนา และสนับสนุนกลไกระดมทุนในภูมิภาค ช่วงเดียวกันนี้กลุ่มองค์กรชาวบ้านที่ประท้วงที่หน้าทำเนียบในนามของสมัชชาคนจน ได้ผลักดันให้ก่อตั้ง “กลุ่มเพื่อนประชาชน” เพื่อเป็นองค์กรสนับสนุนด้านข้อมูลสำหรับการเรียกร้องความเป็นธรรมด้านต่าง ๆ จากรัฐบาล

จะเห็นได้ว่าการก่อเกิดขององค์กรพัฒนาเอกชนในระหว่างปี พ.ศ. 2534 - 2541 จะมีหลายลักษณะซึ่งประมวลได้ดังนี้

(1) ก่อเกิดจากการที่รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 ซึ่งส่วนหนึ่งได้เปิดช่องให้องค์กรพัฒนาเอกชนสามารถเขียนโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนจากกองทุนสิ่งแวดล้อมได้

(2) ภาคธุรกิจหลายแห่งได้ตั้ง องค์กรพัฒนาเอกชนขึ้นมา ส่วนหนึ่งเพื่อรักษาภาพพจน์ของตนเองในการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจ และอีกส่วนหนึ่งเพื่อเป็นการคืนกำไรให้กับสังคม เช่น ห้างสรรพสินค้าเซนทรัล ตั้ง มูลนิธิเพื่อสิ่งแวดล้อม กลุ่มบริษัทสยามกลการตั้ง สมาคมธิงค์เออร์รี่ กลุ่มบริษัทแปลน ตั้ง มูลนิธิสานแสงอรุณ ฯลฯ

(3) ในช่วงที่นายทหารชุด รสช.ยึดอำนาจคณะรัฐบาล ทางกลุ่มประชาชน นักวิชาการ นักธุรกิจ และองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวนมากไม่เห็นด้วยจึงจัดตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนขึ้น เพื่อรณรงค์เรียกร้องประชาธิปไตย เช่น คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย สมาพันธ์ประชาธิปไตย กลุ่มแนวร่วมศิลปินเพื่อประชาธิปไตย กลุ่มนักธุรกิจเพื่อประชาธิปไตย ฯลฯ

(4) เกิดจากการผลักดันขององค์กรประชาชนที่เข้ามาเคลื่อนไหวเรียกร้องขอความเป็นธรรมจากรัฐบาล เช่น “กลุ่มเพื่อนประชาชน”

7.3 วิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่าง พ.ศ.2534 - 2541

วิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงนี้

(1) วิสัยทัศน์เรื่อง “ประชาสังคม” เป็นความเชื่อที่ว่าสังคมประกอบไปด้วยคนหลายกลุ่ม เมื่อนำเอาความต้องการของแต่ละกลุ่มมาพิจารณาร่วมกัน จนได้จุดที่เหมาะสมและสร้างสรรค์ขึ้นเป็นเป้าหมายร่วมกันในสังคม จะเป็นแนวทางที่แก้ปัญหาสังคมได้

(2) วิสัยทัศน์เรื่อง “ทำเมืองไทยให้น่าอยู่” เป็นความเชื่อที่ว่าถ้าทุกคนในสังคมมีความรัก ห่วงแหนในถิ่นที่อยู่โดยเฉพาะสร้างความรู้สึกรักความเป็นเจ้าของประเทศ จะห่วงแหนและร่วมกันดำเนินการเพื่อให้เมืองไทยน่าอยู่ และทุกกลุ่มจะได้ประโยชน์จากการดำเนินการนั้น ๆ

(3) วิสัยทัศน์เรื่อง “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ถึงแม้จะมีการผลักดันที่น้อยลงเมื่อเทียบกับช่วงต้น ๆ ของการก่อเกิดวิสัยทัศน์ชุดนี้ที่ปรากฏขึ้นในสังคมไทย แต่ก็ได้มีการจุดประเด็นและลงรายละเอียดในแนววิถีปฏิบัติ

(4) วิสัยทัศน์เรื่อง “การพัฒนาแบบองค์รวม” เป็นความเชื่อที่ว่าการพัฒนาที่มีมิติหนึ่งมิติใด ไม่จะเป็นเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง จะไม่ประสบความสำเร็จ จะต้องพัฒนาทุกมิติอย่างรอบด้าน ไม่เช่นนั้นการพัฒนาที่ด้านหนึ่ง ๆ มักจะก่อปัญหาอีกด้านหนึ่งได้

7.4 บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่าง พ.ศ.2534 - 2541

บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนช่วงที่ 7 เริ่มเป็นที่แจ่มชัดมากขึ้น ไม่มีลักษณะการแอบอยู่เบื้องหลัง มีความมั่นใจในบทบาทของตนเองและถือว่าเป็นองค์กรที่มีศักดิ์ศรีทัดเทียมกับวิชาชีพอื่น ๆ ซึ่งประมวลบทบาทได้ดังนี้

(1) รณรงค์ เป็นบทบาทหลักขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงนี้ ที่มักดำเนินการในรูปแบบต่าง ๆ ตามความพร้อมและลักษณะของแต่ละองค์กร

(2) ติดตามเฝ้าระวังการดำเนินงานของรัฐบาล เป็นบทบาทใหม่ที่เกิดขึ้นโดยกลุ่มองค์กรด้านสิทธิมนุษยชน และ องค์กรด้านประชาธิปไตย ที่มีบทบาทในการเฝ้าดูการทำงานของรัฐบาล และอาจวิพากษ์วิจารณ์บ้างในกรณีที่รัฐบาลดำเนินการอย่างไม่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชน

(3) ผลักดันประชาธิปไตย เป็นบทบาทที่เด่นชัดมากในช่วงเมษายน ถึง พฤษภาคม พ.ศ. 2535 ที่องค์กรพัฒนาเอกชนได้เรียกร้องให้ พล.เอก.สุจินดา คราประยูร ลาออกจากนายกรัฐมนตรี เนื่องจากไม่เข้าสู่ตำแหน่งตามระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนร่วมผลักดันให้เกิดรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน พ.ศ.2540 ขึ้นมาได้

(4) ระดมมวลชน เป็นบทบาทอีกด้านหนึ่งที่องค์กรพัฒนาชนได้ใช้ในกรณีที่มีข้อเสนอแนะถึงรัฐบาลแล้วไม่ได้รับความสนใจ การระดมมวลชนอาจจะทำในลักษณะของการชุมนุมประท้วงเช่น พฤษภาคม พ.ศ.2535 หรือล่ำรายชื่อประชาชน

7.5 กิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่าง พ.ศ.2534 - 2541

กิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนช่วงที่ 7 จะเป็นกิจกรรมที่มีความหลากหลายมากที่สุด เนื่องจากการเปิดกว้างทางการเมือง ซึ่งประมวลกิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนช่วงนี้ได้ดังนี้

(1) ยื่นหนังสือถึงรัฐบาล ใช้ในกรณีที่รัฐบาลมีโครงการดำเนินการใด ๆ ทางกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนจะระดมรายชื่อองค์กรที่ไม่เห็นด้วย และนำข้อเสนอดังกล่าวเสนอต่อคณะรัฐบาล

(2) เจรจาต่อรองกับรัฐบาล มักเป็นกิจกรรมขององค์กรที่ได้รับการยอมรับว่ามีบทบาทสูง หรือเป็นกลุ่มองค์กรที่มีพลังขับเคลื่อนทางการเมือง เช่นกลุ่มเพื่อนประชาชน สัมชชาคนจน ฯลฯ ที่จะเสนอตัวแทนเข้าเจรจากับรัฐบาลเพื่อเรียกร้องตามความต้องการของแต่ละกลุ่ม

(3) จัดพิมพ์เอกสาร มักใช้กับกรณีที่ต้องการสื่อสารกับสาธารณชนให้ได้ รับทราบว่า จุดยืนและวิสัยทัศน์เป็นเช่นใด อาจจะอยู่ในรูปของเอกสารเผยแพร่ โบปลิว ฯลฯ ส่วนองค์กรที่ทำหน้าที่พิมพ์หนังสือก็ยังคงดำเนินการอยู่เช่นเดิม

(4) ชุมนุมประท้วง มักเกิดขึ้นหลังจากยื่นหนังสือ และ เสนอตัวแทนเข้าเจรจากับรัฐบาลแล้วไม่ได้ผลตอบรับเป็นที่น่าพอใจก็จะมี การชุมนุมประท้วง ซึ่งมีรูปแบบที่สงบเปิดเผยและปราศจากอาวุธ

(5) ล่ำรายชื่อประชาชน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางหนึ่งทางใด เช่น การล่ำรายชื่อของประชาชน 50,000 คน ขององค์กรด้านสาธารณสุขช่วงปลายปี พ.ศ. 2541 เพื่อให้ลงโทษข้าราชการกระทรวงสาธารณสุขที่คอร์รัปชั่นเกี่ยวกับยาและเวชภัณฑ์

7.6 ผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่าง พ.ศ.
2534 - 2541

ผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนช่วงปัจจุบัน จะมองเห็นได้ชัดเจนมาก ซึ่งประมวลได้ดังนี้

(1) ได้ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 ซึ่งเป็นข้อเสนอของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนในการสัมมนาวิชาการ “สิ่งแวดล้อม’33” และผู้ที่ร่วมร่างพระราชบัญญัตินี้คือ มูลนิธิศูนย์กฎหมายสิ่งแวดล้อมไทย

(2) ได้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ซึ่งเป็นการผลักดันอย่างต่อเนื่องขององค์กรด้านประชาชนธิปไตย แม้แต่ผู้ที่เป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สสร.) หลายท่านก็เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน

(3) การประกาศกฎกระทรวงในเรื่องการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เช่น การห้ามนำเข้าสารพิษทางเกษตรหลายชนิด การลดสารตะกั่วในน้ำมันเชื้อเพลิง

(4) ประชาชนรักและหวงแหนสิ่งแวดล้อมมากขึ้น จะเห็นได้จากการร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมที่องค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ จัดขึ้นจะมีผู้เข้าร่วมมากขึ้น

(5) เกิดการรวมตัวของประชาชนมากขึ้น เป็นการที่ประชาชนที่มีความคิดใกล้เคียงกัน ดำเนินกิจกรรมคล้าย ๆ กันก่อตัวเป็นกลุ่มประชาคมต่าง ๆ ขึ้น

บทที่ 5

กระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน : กรณีศึกษาขององค์กรพัฒนาเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก(Key-informant) จำนวน 30 ราย โดยแยกเป็นบุคคลในวงการองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวน 22 ราย และบุคคลที่เข้าใจองค์กรพัฒนาเอกชน จำนวน 8 ราย ควบคู่กับการเก็บข้อมูลเชิงสำรวจ โดยการโทรศัพท์สัมภาษณ์และส่งแบบสำรวจองค์กรพัฒนาเอกชนทางไปรษณีย์ จากองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวน 150 องค์กรที่มีรายชื่ออยู่ใน “ทำเนียบองค์กรพัฒนาเอกชน’2540” แต่พบปัญหาสำคัญคือหลายองค์กรยุติการดำเนินกิจกรรม หลายองค์กรเปลี่ยนที่อยู่ใหม่ไม่อาจจะติดต่อได้ และบางองค์กรปฏิเสธการให้ความร่วมมือ จึงทำให้ได้รับการตอบกลับเป็นจำนวน 82 องค์กรคิดเป็นร้อยละ 53 ขององค์กรพัฒนาเอกชนกลุ่มตัวอย่าง จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนต่าง ๆ โดยแบ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 4 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ด้านปัจจัยนำเข้า

ส่วนที่ 2 ด้านกระบวนการพัฒนาเอกชน

ส่วนที่ 3 ด้านผลการดำเนินงาน

ส่วนที่ 4 ด้านข้อมูลย้อนกลับ

1.ด้านปัจจัยนำเข้า (Input)

การวิเคราะห์เชิงระบบ (System Analysis) สิ่งสำคัญประการแรกที่ต้องพิจารณาคือปัจจัยนำเข้า (Input Factor) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้แยกเป็นองค์ประกอบย่อยดังนี้ (1) ข้อมูลพื้นฐานของแต่ละองค์กรเช่นปีก่อตั้ง พื้นที่ทำงาน วัตถุประสงค์ที่ก่อตั้ง (2) จำนวนบุคลากร (3) งบประมาณ และ (4) กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งผลการวิจัยปรากฏดังนี้

1.1 ข้อมูลพื้นฐานองค์กรพัฒนาเอกชน

จากแบบสำรวจข้อมูลองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวน 82 องค์กร พบว่า องค์กรพัฒนาเอกชนที่ก่อตั้งระหว่างปี พ.ศ.2534 - 2541 มีมากถึง 1 ใน 4 (ร้อยละ 25.6) ซึ่งใกล้เคียงกับการก่อตั้งระหว่างปี พ.ศ.2527-2533 (ร้อยละ 24.4) ลดหลั่นลงมาได้แก่ ระหว่างปี พ.ศ.2523-2526 (ร้อยละ 18.3) ส่วนช่วงอื่นต่ำกว่าร้อยละ 10 ดังตารางที่ 4-1 ซึ่งมีข้อสังเกตว่านับแต่ปี พ.ศ.2523 เป็นต้นมา การอัตราการเพิ่มขึ้นขององค์กรพัฒนาเอกชนสูงขึ้น

ตารางที่ 5-1 แสดงปีที่มีการก่อตั้งองค์กรพัฒนาเอกชน

ช่วงเวลาที่ก่อตั้งองค์กรพัฒนาเอกชน	จำนวน	ร้อยละ
1.ก่อนปี พ.ศ.2504	5	6.1
2.ระหว่างปี พ.ศ.2504 - 14 ตุลาคม 2516	8	9.8
3.หลัง14 ตุลาคม พ.ศ.2516-6 ตุลาคม พ.ศ.2519	5	6.1
4.หลัง 6 ตุลาคม 2516 - พ.ศ.2522	8	9.8
5.ปี พ.ศ.2523 - พ.ศ.2526	15	18.3
6.ปี พ.ศ.2527 - พ.ศ.2533	20	24.4
7.ปี พ.ศ.2534 - พ.ศ. 2541	21	25.6
รวม	82	100.0

ทางด้านพื้นที่ทำงาน พบว่าองค์กรพัฒนาเอกชนเกินครึ่ง(ร้อยละ 54.9) มีพื้นที่ทำงานทั่วประเทศ รองลงมาประมาณ 1 ใน 5 (ร้อยละ 20.7) มีพื้นที่ทำงาน เฉพาะ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ลดหลั่นลงไป (ร้อยละ 17.1) มีพื้นที่ทำงานเพียงบางจังหวัด และน้อยที่สุดประมาณ 1 ใน 10 (ร้อยละ 7.3) มีการทำงานในระดับนานาชาติ ดังตารางที่ 5.2

ผู้ให้ข้อมูลหลักตั้งข้อสังเกตว่าการที่องค์กรพัฒนาเอกชนมีพื้นที่ทำงานทั่วประเทศเนื่องจากมีกิจกรรมเชิงการแก้ปัญหา ดังนั้นเมื่อพื้นที่ใดก็ตามมีปัญหาหมาย

ความเป็นหน้าที่หนึ่งที่องค์กรพัฒนาเอกชนต้องไปร่วมกับประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ เพื่อคลายปัญหาให้ลดน้อยลง

ตารางที่ 5.2 แสดงพื้นที่ทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน

พื้นที่ทำงาน	จำนวน	ร้อยละ
1.กรุงเทพมหานครและปริมณฑล	17	20.7
2.ทำงานบางจังหวัด	14	17.1
3.ทั่วประเทศ	45	54.9
4.ระดับนานาชาติ	6	7.3

ด้านวัตถุประสงค์ขององค์กรพัฒนาเอกชน จากแบบสำรวจข้อมูลองค์กรพัฒนาเอกชนพบว่าแต่ละองค์กร จะมีวัตถุประสงค์หลายด้าน ซึ่งทำให้มีความยืดหยุ่นสูงในกรณีที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนกิจกรรมหรือการดำเนินงาน อย่างไรก็ตามเมื่อทำการจับกลุ่มวัตถุประสงค์(Objective Grouping) พบว่า องค์กรพัฒนาเอกชนเกือบครึ่ง(ร้อยละ 42.7) มีวัตถุประสงค์เสริมสร้างศักยภาพให้กับประชาชน ลำดับรองลงมาประมาณ 1 ใน 5 (ร้อยละ 22.0) มีวัตถุประสงค์ด้านการดูแลรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รองลงไป(ร้อยละ 18.3) ได้แก่วัตถุประสงค์ในการให้การศึกษา และการส่งเสริมสหกรณ์ บรรเทาความทุกข์ให้กับผู้ที่เดือดร้อน ในลำดับที่ใกล้เคียงกันได้แก่การรณรงค์ด้านสิทธิมนุษยชน ปลูกสร้างสำนักและอุดมการในชีวิต การสนับสนุนการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน นอกจากนั้นจะพบอีกหลายหลายด้าน มีให้เห็นปะปลายดังตารางที่ 5.3

ตารางที่ 5.3 แสดงวัตถุประสงค์ขององค์กรพัฒนาเอกชน

วัตถุประสงค์	จำนวน	ร้อยละ
เสริมศักยภาพของประชาชน	35	42.7
ดูแลรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม	18	22.0
สังคมสงเคราะห์/บรรเทาความเดือดร้อน	15	18.3
ให้การศึกษา	15	18.3

ตารางที่ 5.3 แสดงวัตถุประสงค์ขององค์กรพัฒนาเอกชน (ต่อ)

วัตถุประสงค์	จำนวน	ร้อยละ
ปลูกสร้างจิตสำนึก/อุดมการ	13	15.9
รณรงค์ด้านสิทธิมนุษยชน	12	14.6
สนับสนุนการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน	12	14.6
เผยแพร่แนวคิดทางศาสนา	10	12.2
ค้นหา/เสนอทางเลือกใหม่ในการพัฒนา	10	12.2
พัฒนาชนบท	9	11.0
เสนอแนวคิด/นโยบายต่อรัฐบาล	8	9.8
เป็นตัวแทนสมาชิก	7	8.5
สาธารณสุข	7	8.5
บริการสมาชิก/สถาบันทางวิชาชีพ	4	4.9
เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร	4	4.9
วางแผนครอบครัว	2	2.4
ช่วยเหลือสัตว์เลี้ยง/สัตว์ป่า	1	1.2

ทางด้านบุคลากรพบว่า องค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่(ร้อยละ 56.1) มีเจ้าหน้าที่ระหว่าง 1 - 10 คน มีประมาณ 1 ใน 3 (ร้อยละ 29.3) ที่มีเจ้าหน้าที่ระหว่าง 11-30 คน ส่วนองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีเจ้าหน้าที่มากกว่า 30 คนมีเพียงร้อยละ 14.6 ดังตารางที่ 5.4

ตารางที่ 5.4 แสดงจำนวนเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชน

จำนวนเจ้าหน้าที่	จำนวน	ร้อยละ
1.เจ้าหน้าที่ 1 - 10 คน	46	56.1
2.เจ้าหน้าที่ 11 -30 คน	24	29.3
3.เจ้าหน้าที่ 31 คนขึ้นไป	12	14.6
รวม	82	100.0

ทางด้านแหล่งงบประมาณพบว่า องค์กรพัฒนาเอกชนประมาณ 1 ใน 3 (ร้อยละ 35.4) รับการสนับสนุนแหล่งงบประมาณทั้งในและนอกประเทศ รองลงมาได้แก่ การรับการสนับสนุนโดยผู้บริจาคทั่วไปและองค์กรในประเทศไทย (ร้อยละ 28.0) ลดหลั่นลงมาได้แก่การรับงบประมาณจากแหล่งต่างประเทศเพียงอย่างเดียว (ร้อยละ 17.1) เห็นได้ว่าแหล่งงบประมาณขององค์กรพัฒนาเอกชนมีที่มาหลายแหล่ง ดังตารางที่ 5.5

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาเฉพาะการรับการสนับสนุนงบประมาณที่มาจากแหล่งต่างประเทศพบว่ามีมากถึงประมาณ 3 ใน 4 (ร้อยละ 69.4) มีเพียงประมาณ 1 ใน 4 (ร้อยละ 30.6) เท่านั้น ที่ใช้งบประมาณจากแหล่งในประเทศเพียงอย่างเดียว

ตารางที่ 5.5 แสดงแหล่งงบประมาณขององค์กรพัฒนาเอกชน

แหล่งงบประมาณ	จำนวน	ร้อยละ
รัฐบาลต่างประเทศ	3	3.7
องค์กรต่างประเทศ	14	17.1
รัฐบาลและองค์กรต่างประเทศ	7	8.5
ระดมทุนภายในและและองค์กรต่างประเทศ	29	35.4
รัฐบาลไทย	3	3.7
ผู้บริจาคหรือองค์กรในประเทศไทย	23	28.0
รัฐบาลและองค์กรในประเทศไทย	3	3.7

ทางด้านปริมาณงบประมาณที่ใช้ในปี พ.ศ.2541 พบว่าประมาณ 1 ใน 4 (ร้อยละ 26.8) ใช้งบประมาณระหว่าง 5,000,001-10,000,000 บาท ลำดับที่รองลงมาที่ใกล้เคียงกัน(ร้อยละ 24.4) ใช้งบประมาณระหว่าง 1,000,001-3,000,000 บาท มีจำนวน 1 ใน 5 (ร้อยละ 20.7) ที่ใช้งบประมาณมากกว่า 10,000,000 บาท นอกจากนั้นจะใช้งบประมาณในปริมาณใกล้เคียงกันดังตารางที่ 5.6

ตารางที่ 5.6 แสดงจำนวนงบประมาณปี พ.ศ.2541 ขององค์กรพัฒนาเอกชน

งบประมาณที่ใช้ในปี พ.ศ.2541	จำนวน	ร้อยละ
1. น้อยกว่า 1,000,000 บาท	13	15.9
2. 1,000,001 - 3,000,000 บาท	20	24.4
3. 3,000,001 - 5,000,000 บาท	10	12.2
4. 5,000,001 - 10,000,000 บาท	22	26.8
5. 10,000,001 บาทขึ้นไป	17	20.7

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างปีที่ก่อตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนกับปริมาณงบประมาณที่ใช้ในปี พ.ศ.2541 พบว่า องค์กรพัฒนาเอกชนที่ตั้งมานานมีแนวโน้มจะใช้งบประมาณมากกว่า 3,000,000 บาท ซึ่งแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดเมื่อเทียบกับองค์กรพัฒนาเอกชนที่เพิ่งก่อตั้งระหว่างปี พ.ศ.2534 - 2541 ซึ่งส่วนใหญ่ใช้งบประมาณไม่เกิน 3,000,000 บาท ดังตารางที่ 5.7

ตารางที่ 5.7 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างช่วงเวลาที่ตั้งกับปริมาณการใช้งบประมาณขององค์กรพัฒนาเอกชน

จำนวน (ร้อยละแนวแถว)

ปีที่ก่อตั้งองค์กรพัฒนาเอกชน	จำนวนงบประมาณที่ใช้ ปี พ.ศ.2541				
	ต่ำกว่า 1,000,000	1,000,000 ถึง 3,000,000	3,000,001 ถึง 5,000,000	5,000,001 ถึง 10,000,000	มากกว่า 10,000,000
ก่อนปี พ.ศ.2504	1 (20.0)	-	1 (20.0)	1 (20.0)	2 (40.0)
2504 - 14 ตุลาคม 2516	1 (12.5)	-	1 (12.5)	1 (12.5)	5 (62.5)
15 ตุลาคม 2516-6 ตุลาคม 2519	1 (20.0)	1 (20.0)	-	1 (20.0)	1 (40.0)
7 ตุลาคม 2516 - พ.ศ.2522	1 (12.5)	2 (25.0)	-	3 (37.5)	2 (25.0)
พ.ศ.2523 - พ.ศ.2526	-	4 (26.7)	1 (6.7)	7 (46.7)	3 (20.0)
พ.ศ.2527 - พ.ศ.2533	3 (15.0)	6 (30.0)	4 (20.0)	7 (35.0)	-
พ.ศ.2534 - พ.ศ. 2541	6 (28.6)	7 (33.3)	3 (14.3)	2 (9.5)	3 (14.3)

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ ระหว่างพื้นที่ทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนกับปริมาณการใช้งบประมาณปี พ.ศ.2541 พบว่า พื้นที่ทำงานที่เป็นกรุงเทพมหานคร พื้นที่ทำงานบางจังหวัด และพื้นที่ทำงานทั่วประเทศ จะไม่แตกต่างกันในเรื่องของการใช้งบประมาณซึ่งกระจายคละเคล้ากันไป จะแตกต่างกันก็เพียงองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีพื้นที่ทำงานระดับนานาชาติ จะใช้งบประมาณมากกว่า 3,000,000 บาท ดังตารางที่ 5.8

ตารางที่ 5.8 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ทำงานกับปริมาณการใช้งบประมาณในปี พ.ศ. 2541 ขององค์กรพัฒนาเอกชน

จำนวน (ร้อยละแนวแถว)

พื้นที่ทำงาน	จำนวนงบประมาณที่ใช้ ปี พ.ศ.2541				
	ต่ำกว่า 1,000,000	1,000,000 ถึง 3,000,000	3,000,001 ถึง 5,000,000	5,000,001 ถึง 10,000,000	มากกว่า 10,000,000
กรุงเทพมหานครและปริมณฑล	2 (11.8)	6 (35.3)	2 (11.8)	4 (23.5)	3 (17.6)
ทำงานบางจังหวัด	1 (7.1)	5 (35.7)	3 (21.4)	2 (14.3)	3 (21.4)
ทั่วประเทศ	10 (22.2)	9 (20.0)	4 (8.9)	13 (28.9)	9 (20.0)
ระดับนานาชาติ			1 (16.7)	3 (50.0)	2 (33.3)

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนเจ้าหน้าที่ กับปริมาณงบประมาณที่ใช้ในปี พ.ศ. 2541 พบว่า องค์กรพัฒนาเอกชนที่มีเจ้าหน้าที่ต่ำกว่า 10 คน ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 58.7) ใช้งบประมาณในปี พ.ศ.2541 ไม่เกิน 3,000,000 บาท ส่วนองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีเจ้าหน้าที่อยู่ระหว่าง 11-30 คนครึ่งหนึ่ง(ร้อยละ 50) ใช้งบประมาณปี พ.ศ.2541 ระหว่าง 5,000,001 -10,000,000 บาท และองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีเจ้าหน้าที่มากกว่า 30 คน ส่วนใหญ่(ร้อยละ 75) ใช้งบประมาณปี พ.ศ.2541 มากกว่า 10,000,000 บาท

มีข้อสังเกต “สมาคมธิดาเคิร์ท คิดหวังใยในฝันโลก” มีเจ้าหน้าที่มากกว่า 30 คน แต่ใช้งบประมาณไม่ถึง 1,000,000 บาท เนื่องจากเป็นการใช้เจ้าหน้าที่

ดำเนินงานร่วมกับของกลุ่มบริษัทในเครือสยามกลการ ดังนั้นค่าใช้จ่ายจะไม่ปรากฏอยู่ที่องค์กร ดังตารางที่ 5.9

ตารางที่ 5.9 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนเจ้าหน้าที่กับปริมาณการใช้งบประมาณขององค์กรพัฒนาเอกชน

จำนวน (ร้อยละแนวแถว)

จำนวนเจ้าหน้าที่	จำนวนงบประมาณที่ใช้ ปี พ.ศ.2541				
	ต่ำกว่า 1,000,000	1,000,000 ถึง 3,000,000	3,000,001 ถึง 5,000,000	5,000,001 ถึง 10,000,000	มากกว่า 10,000,000
เจ้าหน้าที่ 1 - 10 คน	11 (23.9)	16 (34.8)	6 (13.0)	8 (17.4)	5 (10.9)
เจ้าหน้าที่ 11 - 30 คน	1 (4.2)	4 (16.7)	4 (16.7)	12 (50.0)	3 (12.5)
เจ้าหน้าที่มากกว่า 30 คน	1 (8.3)			2 (16.7)	9 (75.0)

1.4 กลุ่มเป้าหมายขององค์กรพัฒนาเอกชน

จากข้อมูลสำรวจองค์กรพัฒนาเอกชนพบว่า องค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่จะมีกลุ่มเป้าหมายมากกว่า 1 กลุ่ม ซึ่งประมาณ 1 ใน 3 (ร้อยละ 31.7) มีกลุ่มเป้าหมายเป็นสาธารณชน ประมาณ 1 ใน 5 มีกลุ่มเป้าหมายเป็นเด็กและเยาวชน (ร้อยละ 20.7) เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน (ร้อยละ 19.5) นอกจากนั้นจะลดหลั่นกันลงไปไม่ถึงร้อยละ 10 ดังตารางที่ 5.10

ตารางที่ 5.10 แสดงกลุ่มเป้าหมายขององค์กรพัฒนาเอกชน

กลุ่มเป้าหมาย	จำนวน	ร้อยละ
สาธารณชน	26	31.7
เด็ก/เยาวชน	17	20.7
องค์กรพัฒนาเอกชน	16	19.5
ผู้หญิง	8	9.8
คนยากจน/ชุมชนแออัด/ผู้ด้อยโอกาสในสังคม	8	9.8

ตารางที่ 5.10 แสดงกลุ่มเป้าหมายขององค์กรพัฒนาเอกชน (ต่อ)

กลุ่มเป้าหมาย	จำนวน	ร้อยละ
ผู้ใช้แรงงาน/กรรมกร	8	9.8
เกษตรกร	7	8.5
ชุมชนแออัด	7	8.5
รัฐบาล/หน่วยงานราชการ	6	7.3
ผู้ที่ลงทะเบียนเป็นสมาชิกขององค์กร	6	7.3
ชนชั้นกลาง	4	4.9
ผู้ป่วยโรคเอดส์	3	3.7
ศาสนิกชน/นักบวช/พระ/ชี	3	3.7
คนพิการ	2	2.4
ผู้ค้าบริการทางเพศ	1	1.2
สัตว์เลี้ยง/สัตว์ป่า	1	1.2

2. ด้านกระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน

การวิเคราะห์เชิงระบบ จำเป็นต้องวิเคราะห์ถึงกระบวนการ (Process) ซึ่งถือเป็นกลไกในการทำงาน ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก จึงพอสรุปได้ว่า ทางด้านกระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน สามารถแยกเป็นองค์ประกอบย่อยได้คือ กระบวนทัศน์ วิสัยทัศน์ อุดมการณ์ในการทำงาน และกิจกรรมหลักในการดำเนินงาน ซึ่งผลการวิจัยปรากฏดังนี้

2.1 กระบวนทัศน์การพัฒนา (Development Paradigm) ขององค์กรพัฒนาเอกชน

ในแง่ของกระบวนทัศน์การพัฒนา ผู้วิจัยได้ใช้วิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 30 ท่านในช่วงปี พ.ศ.2541 พบว่าทุกท่านไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาประเทศกระแสหลัก ซึ่งหมายถึงการใช้กลไกการเมืองควบคู่กับกลไกทางเศรษฐกิจ ตลอดจนแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์ โดยทั้งหมดเห็นว่ากระบวนทัศน์การ

พัฒนาดังกล่าวเป็นสาเหตุของความล่มสลายของชุมชน และต่อเนื่องถึงการเกิดภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในปี พ.ศ.2540-2541 พร้อมกันนั้นผู้ให้ข้อมูลหลักยังได้นำเสนอกระบวนการทัศน์การพัฒนาที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ประมวลความคิดเห็นและข้อเสนอจากผู้ให้ข้อมูลหลักพบว่า มีกระบวนการพัฒนาดังนี้

(1) กระบวนทัศน์ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” (Sustainable Development) เป็นกระบวนการแรกที่ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ยอมรับว่าเป็นทางเลือกหนึ่งที่เหมาะสมในปัจจุบัน ในแง่มุมมองของสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นการผลักดันเชิงนโยบายขององค์กรพัฒนาเอกชนอย่างต่อเนื่อง อาทิเช่น การผลักดัน พรบ.ป่าชุมชน ฉบับประชาชน ซึ่งถ้าหากชุมชนมีอำนาจมากขึ้นและตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม การพัฒนาประเทศจะไม่เข้าสู่ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจอีกเนื่องจากทุนทางสังคมจะถูกเก็บรักษาไว้ตลอดเวลา

(2) กระบวนทัศน์ “ชุมชนอธิปไตย” (Communal Sovereign) เป็นกระบวนการที่ได้รับการยอมรับในลำดับรองลงมา โดยมีชื่อเรียกคล้ายคลึงกันอีกหลายอย่าง เช่น เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐธรรม ฯลฯ

(3) กระบวนทัศน์ “โลกทรรศน์โลกธรรมชาติดียั่งยืน” (Sustianble Earth Worldveiw) แม้ว่าจะเป็นกระบวนการใหม่ในสังคมไทย และมีองค์กรพัฒนาเอกชนเห็นด้วยค่อนข้างน้อย แต่ก็ยอมรับในหลักการว่าดีกว่าการพัฒนากระแสหลัก และมีเพียงบางองค์กรเท่านั้นที่พยายามผลักดันกระบวนการพัฒนานี้

(4) กระบวนทัศน์ “นิเวศวิทยาการเมือง” (Eco-politic) มีหลายท่านกล่าวถึง โดยคิดว่าถึงเวลาแล้วที่องค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม ต้องรวมตัวกันก่อตั้งเป็นพรรคการเมือง เช่นเดียวกับ “Green Praty” ที่ประเทศเยอรมัน ซึ่งในเมืองไทยจะเรียกว่าพรรคการเมืองสีเขียว โดยไม่มี จุดมุ่งหวังเรื่องการได้รับเลือกตั้งเป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) แต่คาดหวังว่า แนวความคิดเรื่องการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมที่องค์กรพัฒนาเอกชนรณรงค์จะถูกนำไปเป็นนโยบายของรัฐบาล

2.2 วิสัยทัศน์ (Vision) ขององค์กรพัฒนาเอกชน

ทางด้านวิสัยทัศน์ ผู้วิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งสังเกตได้ประการหนึ่งว่า ชุดของวิสัยทัศน์ที่นำเสนอคล้ายคลึงกันมาก ไม่ว่าจะเป็น

การมองปัญหาในมุมมองเดียวกัน ทั้งนี้เกิดจากการนำผู้ให้ข้อมูลหลักเหล่านี้หลายท่าน ได้ร่วมสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างต่อเนื่อง จึงมีความซึมซาบแนวความคิด ซึ่งกัน ซึ่งพอประมวลให้เห็นเป็นวิสัยทัศน์ได้ดังนี้

(1) วิสัยทัศน์ด้าน “ประชาสังคม” เกิดขึ้นพร้อมกับการถกเถียงในเรื่อง ความหมายของคำว่า “Civic Society” ที่มีผู้พยายามให้คำเรียกภาษาไทยที่แตกต่างกัน เช่น สังคมเข้มแข็ง สังคมเจริญ ฯลฯ และมีผู้พยายามให้ความหมายหลายท่านเช่น อ. ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ศ.นพ.ประเวศ วะสี อ.ธีรยุทธ บุญมี อ.ชัยวัฒน์ ธีรพันธ์ รศ.ดร. เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ฯลฯ และท้ายสุดก็ดูเหมือนจะพอใจกับคำว่า “ประชาสังคม” กับความหมายในลักษณะของการรวมตัวกันมีความหลากหลายทั้งในแง่ ความคิด ผู้คน ชุมชน กิจกรรม และร่วมกันด้วย “จิตสำนึกสาธารณะ” ที่ดำเนินการเพื่อให้เกิดความ เติบโต เข้มแข็ง และแก้ปัญหาสังคมได้ (เอนก นาคะบุตร, สัมภาษณ์: 10 กันยายน พ.ศ. 2541) ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า “ประชาสังคม” ไม่ได้เป็นเพียงวิสัยทัศน์ซึ่งมีลักษณะเชิงเป้าหมาย แต่ยังรวมถึงแนวปฏิบัติด้วย

(2) วิสัยทัศน์ด้าน “ทำเมืองไทยให้น่าอยู่” มีความสอดคล้องกับ “ประชาสังคม” ซึ่งเกิดจากคุณโสภณ สุภาพงษ์ ประธานการประชุมเครือข่ายสิ่งแวดล้อม’39 ได้นำเสนอแนวคิด “ทำเมืองไทยให้น่าอยู่” ระหว่างเตรียมการประชุม (ข้อมูลจากการ สังเกตการณ์: ผู้วิจัย) และกลายเป็นคำขวัญสำหรับงานสัมมนาวิชาการของเครือข่ายสิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ.2539 ต่อเนื่องมาจากคำว่า “ร่วมใจ ทำกัน วันนี้” โดยภาพรวมแล้ว การทำเมืองไทยให้น่าอยู่ มีสมมติฐานสำคัญอยู่ที่ความต้องการของประชาชนจะต้อง การได้รับแต่สิ่งดี ๆ ซึ่งการได้รับสิ่งดีนั้น ๆ ทุกคนจะต้องร่วมกัน “ทำเมืองไทยให้น่าอยู่” อย่างไม่จำกัด เมื่อเป็นการก่อเกิดในลักษณะของ “คำขวัญ” ความต่อเนื่องก็ค่อย ๆ เสื่อมคลายลง

(3) วิสัยทัศน์ด้าน “การมีส่วนร่วมของประชาชน” เกิดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ.2510 ในสมัยการก่อตั้ง มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยพระราชมณเฑียร ซึ่ง วิสัย ทัศน์ดังกล่าวยังคงดำรงอยู่ถึงปัจจุบัน และมีการนำเสนอแนวปฏิบัติอันเหมาะสมขึ้น หลายด้านด้วยกัน ซึ่งมีลักษณะการรณรงค์ร่วมในเรื่องของ “สิทธิชุมชนในการจัดการ ทรัพยากร” ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ที่กล่าวในลักษณะการพัฒนาที่

เหมาะสม ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมทุกระดับตั้งแต่ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และ ร่วมรับผลประโยชน์

(4) วิสัยทัศน์ด้าน “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ซึ่ง ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2538:90) ได้ชี้ว่ามีแนวคิดดังกล่าวมานานนับ 100 ปี ในแนวคิด “Maximum Sustainable Yield : MSY” เช่นในวงการป่าไม้ ที่พยายามค้นหาจุดที่เราสามารถตัดไม้ได้มากที่สุด โดยคำนึงว่า อัตราการโค่นเท่ากับอัตราการปลูกทดแทน ทั้งนี้เมื่อผู้วิจัยได้เทียบเคียงกับผู้ให้ข้อมูลหลักพบว่า ส่วนใหญ่ยอมรับว่ากระแสการพัฒนาที่ยั่งยืนรับอิทธิพลมาจากต่างประเทศ แต่ที่กลายเป็นวิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนได้เนื่องจากผลการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับแรกถึงฉบับปัจจุบัน ได้สร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก ประกอบกับการเติบโตขึ้นของกระแสการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นแนวคิด “การพัฒนาที่ยั่งยืน” จึงได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก โดยที่องค์กรพัฒนาเอกชนจะให้ความสำคัญต่อการยั่งยืนในมิติต่าง ๆ เช่น ชุมชน สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

2.3 ด้านอุดมการณ์ขององค์กรพัฒนาเอกชน

ทางด้านอุดมการณ์ขององค์กรพัฒนาเอกชน ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการผู้ให้ข้อมูลหลักว่าเป็นสิ่งสำคัญมากของความเป็นนักพัฒนาเอกชน ซึ่งเป็นเรื่องของอุดมคติ อันหมายถึงจินตนาการที่ถือเป็นมาตรฐานแห่งความดี ความงาม และความจริง ทางใดทางหนึ่งที่นักพัฒนาเอกชนถือว่าเป็นเป้าหมายแห่งชีวิตของตนเอง และเป็นสิ่งสูงสุดที่จงใจให้นักพัฒนาเอกชนทุกกาย ห่มใจ และพลังงานทั้งหมดที่มี เพื่อให้บรรลุถึงสิ่งเหล่านั้น ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าผู้ให้ข้อมูลหลักทุกท่านพูดถึงอุดมการณ์ค่อนข้างสอดคล้องกัน ซึ่งมีอยู่ท่านหนึ่งคือ คุณเดช พุ่มคชา กล่าวถึงอุดมการณ์ของนักพัฒนาเอกชนค่อนข้างครบถ้วนดังนี้ (สัมภาษณ์:5 ตุลาคม 2541)

(1) นักพัฒนาเอกชน มีจิตสำนึกว่าเป็นสิทธิและหน้าที่ซึ่งมีต่อสังคม ต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสังคม

(2) นักพัฒนาเอกชนมีแนวคิดที่ชัดเจนว่าต้องให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมทุกด้าน โดยจะเน้นที่การพัฒนาคนเป็นสำคัญ เน้นการรวมกลุ่ม รวมตัว เพื่อให้ประชาชนสามารถช่วยตนเองและสังคมได้

(3) นักพัฒนาเอกชนมีอุดมการณ์ที่จะมุ่งสร้างความเป็นธรรมในสังคม มักหยุดยืนอยู่เคียงข้างกลุ่มที่เสียเปรียบ หรือด้อยโอกาสกว่า เพื่อให้มีทางเลือกในการดำรงชีวิตตามสมควร

(4) นักพัฒนาเอกชนให้ความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนา มีวิสัยทัศน์ที่สอดคล้องกับเงื่อนไขของสภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ตลอดจนเทคโนโลยีที่เหมาะสมของชุมชนท้องถิ่น โดยไม่ได้ให้ความสำคัญเพียงแค่เป้าหมายผลผลิตมวลรวมของประเทศ

(5) การดำเนินงานของนักพัฒนาเอกชนมีเป้าหมายสูงสุดคือประโยชน์สุขที่จะตกสู่ประชาชนเป็นหลัก ไม่ใช่การมุ่งพัฒนาองค์กรของตนเองหรือมุ่งสร้างผลงานในเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพหรือประโยชน์สุขที่จะตกสู่ประชาชน

(6) นักพัฒนาเอกชนต้องการความเป็นอิสระ โดยเฉพาะการกำหนดนโยบาย การดำเนินงาน และไม่ยอมตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มผลประโยชน์ใด ๆ

(7) นักพัฒนาเอกชนต้องการความเป็นอิสระในการเผยแพร่และนำเสนอปัญหา โดยถือว่าเป็นเรื่องของความชอบธรรมในสังคมประชาธิปไตย และยอมไม่ได้หากมีความพยายามใด ๆ จากกลุ่มผลประโยชน์ที่จะทำลายความเป็นอิสระดังกล่าว ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจหนึ่งขององค์กรพัฒนาเอกชน

อย่างไรก็ตาม ผู้ให้ข้อมูลหลักบางท่านแสดงความกังวลว่า อุดมการณ์ของนักพัฒนาเอกชนรุ่นใหม่ ๆ มีแนวโน้มเสื่อมถอยลง เนื่องจากปัญหาของการรับคนหนุ่มสาวที่จบการศึกษาระดับสูง ซึ่งผ่านระบบการศึกษาตามแนวทางตะวันตกก่อให้เกิดการมองโลกภายนอกด้วยความเป็นเลิศ มีความอยากที่จะกระทำตามอุดมการณ์ของตนเอง เมื่อทำแล้วเกิดปัญหา พบอุปสรรค เกิดความแตกต่างทางความคิด ความแตกต่างกันในวิธีการทำงาน มีความไม่เข้าใจกัน (ทวีเกียรติ ประเสริฐเจริญสุข, สัมภาษณ์: 14 สิงหาคม พ.ศ. 2541)

ผู้วิจัยได้สังเกตพบว่าบางครั้งมีการหยิบเรื่องของแต่ละบุคคลมาเป็นเรื่องของส่วนรวม อย่างไรก็ตามนั้นหมายถึงการหล่อหลอมด้านอุดมการณ์ให้กับนักพัฒนาเอกชนรุ่นใหม่ไม่ประสบความสำเร็จ เห็นได้จากการก่อตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนขึ้นมาช่วงหนึ่งที่ถูกก่อตั้งมักมีอุดมการณ์ชุดหนึ่ง เมื่อเวลาผ่านไปถ้าผู้ก่อตั้งไม่สามารถถ่ายทอด

อุดมการให้กับบุคคลที่เป็นผู้ทำงานในปัจจุบันได้มักจะต้องปิดองค์กรลง หรือไม่ก็มีการปรับเปลี่ยนองค์กรให้สอดคล้องกับ คณะทำงานในองค์กรนั้น ๆ ซึ่งดำเนินงานอยู่ในปัจจุบัน

นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายท่านยังชี้ว่าภายใต้สถานการณ์ที่เกิดภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ เป็นเรื่องธรรมดาที่ทุกคนต่างต้องดิ้นรนเพื่อหาเลี้ยงตนเอง ประกอบกับความรับผิดชอบที่นักพัฒนาเอกชนมีต่อครอบครัว จึงทำให้หลายคนไม่อาจจะก้าวไปตามอุดมการของตนเองได้

2.4 กิจกรรมหลักขององค์กรพัฒนาเอกชน

จากข้อมูลสำรวจองค์กรพัฒนาเอกชนพบว่า กิจกรรมหลักขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ได้รับความนิยมมาก 4 ลำดับแรกคือ การฝึกอบรมและให้คำปรึกษา (ร้อยละ 58.5) กิจกรรมรณรงค์เผยแพร่ความคิด (ร้อยละ 45.1) กิจกรรมสร้างเครือข่ายและประสานความร่วมมือไปยังหน่วยงานต่าง ๆ (ร้อยละ 31.7) กิจกรรมจัดการดูงานและสร้างกระบวนการเรียนรู้ (ร้อยละ 24.4) นอกจากนั้นจะมีกิจกรรมอื่น ๆ อีกหลากหลายรูปแบบ แต่ก็เป็นเพียงส่วนน้อย(ต่ำกว่าร้อยละ 20) จะเห็นได้ว่ากิจกรรมหลักที่นิยมกันมากไม่เป็นกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยองค์กรของตนเองตามลำพัง แต่เป็นความพยายามผลักดันให้หน่วยงานอื่น ๆ ตลอดจนกลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

อย่างไรก็ดีภายใต้กิจกรรมที่หลากหลายพบว่าเมืองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีกิจกรรมด้านสังคมสงเคราะห์โดยเฉพาะการบรรเทาความเดือดร้อนเฉพาะหน้าถึง 1 ใน 5 (ร้อยละ 17.1) แต่ที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งคือเมืองค์กรพัฒนาเอกชนประมาณ 1 ใน 10 (ร้อยละ 12.2) มีส่วนในการสนับสนุนการเคลื่อนไหวของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการชุมนุมประท้วงในประเด็นต่าง ๆ เมืองค์กรพัฒนาเอกชนประมาณ 1 ใน 20 (ร้อยละ 4.9) ที่มีกิจกรรมด้านการติดตามและตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล ซึ่ง 2 กิจกรรมนี้ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงในเสถียรภาพของรัฐบาล ดังตารางที่ 5.11

ตารางที่ 5.11 แสดงกิจกรรมหลักขององค์กรพัฒนาเอกชน

กิจกรรมขององค์กร	จำนวน	ร้อยละ
ฝึกอบรม/ให้คำปรึกษา	48	58.5
รณรงค์/เผยแพร่ความคิด	37	45.1
สร้างเครือข่าย/ประสานความร่วมมือ	26	31.7
จัดการดูงาน/สร้างกระบวนการเรียนรู้	20	24.4
ศึกษา/วิจัย	16	19.5
ผลิตสื่อ/โสตทัศนศึกษา	16	19.5
บรรเทาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า	14	17.1
เสริมความเข้มแข็งของประชาชน	12	14.6
ดูแล รักษา พิทักษ์สิ่งแวดล้อม	12	14.6
ผลักดันให้เกิดเป็นนโยบายของรัฐบาล	10	12.2
สนับสนุนการเคลื่อนไหวของประชาชน	10	12.2
ให้บริการ/ตอบสนองความต้องการสมาชิก	8	9.8
จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์	6	7.3
สนับสนุนเงินทุนให้องค์กรพัฒนาเอกชน	4	4.9
ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล	4	4.9
บริการวางแผนครอบครัว	3	3.7
ป้องกันการทารุณสัตว์	2	2.4
ให้ทุนการศึกษา	2	2.4
ต่อต้านการเสพติด	1	1.2
จัดค่ายเยาวชน	1	1.2

2.5 วิธีการทำงาน (Method) ขององค์กรพัฒนาเอกชน

ทางด้านวิธีการทำงาน ผู้วิจัยใช้ตัวแบบด้านการนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation Model) โดยเลือกตัวแบบด้านการจัดการ (Management Model) ซึ่งให้ความสำคัญต่อสมรรถนะขององค์กรที่ส่งผลต่อโครงสร้างบุคคลากร งบประมาณ ภารกิจ และเป็นเครื่องชี้วัดถึงความสำเร็จของการนำนโยบายไปปฏิบัติ (ปราณี พนมเชิงชาย, 2532) โดยผู้วิจัยได้กล่าวถึงประเด็นต่าง ๆ ไว้บ้างแล้ว ในส่วนนี้จึงจะพิจารณา 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) การหาบุคคลากร (2) การหางบประมาณ (3) การกำหนดภารกิจ ซึ่งผลการวิจัยปรากฏดังนี้

2.5.1 การหาบุคคลากรขององค์กรพัฒนาเอกชน

ผู้วิจัยได้ข้อมูลหลักจากผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับการหาคนเข้าสู่องค์กรพัฒนาเอกชนว่า เป็นลักษณะเฉพาะแตกต่างจากองค์กรอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาคราชการ ภาครัฐกิจ ทหาร ตำรวจ การเมือง ฯลฯ ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยดังนี้ (1) องค์กรพัฒนาเอกชนไม่ได้เป็นองค์กรที่มุ่งหวังผลกำไร ดังนั้นผู้ที่เข้าสู่การพัฒนาเอกชนจะรับรู้กันว่า ผลตอบแทนจะไม่สูงมากนัก (2) องค์กรพัฒนาเอกชนทำงานด้วยเงินบริจาค ซึ่งเป็นความพอใจของผู้บริจาคที่จะให้หรือไม่ให้ ดังนั้นความมั่นคงจะต่ำ (3) องค์กรพัฒนาเอกชนมีความเป็นอิสระ ดังนั้นผู้ที่เข้าสู่การเป็นนักพัฒนาเอกชน จึงมีความคิดที่เป็นอิสระ และ (4) องค์กรพัฒนาเอกชนมักเลือกยืนอยู่ข้างผู้เสียเปรียบ และผู้ด้อยโอกาสทางสังคม จึงไม่เป็นที่น่าพึงพอใจของกลุ่มผลประโยชน์ อย่างไรก็ตาม ผลจากปัจจัยดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดกระบวนการเลือกสรรคนเข้าสู่องค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งประมวลได้ดังนี้

(1) การรับสมัครคนทั่วไป เช่น การส่งเอกสารติดบอร์ด ส่งลงสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ แต่มักจะมีก็เฉพาะองค์กรที่ทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ องค์กรด้านการทำวิจัย/ศึกษา และมักเป็นองค์กรขนาดใหญ่ มีแหล่งเงินทุนที่แน่นอนและต่อเนื่องเป็นเวลานาน แต่สำหรับองค์กรขนาดเล็ก วิธีการดังกล่าวมักใช้ไม่ได้ผลจึงไม่เป็นที่นิยม

(2) การชักชวนนักศึกษาที่ทำกิจกรรม เป็นวิธีการที่องค์กรพัฒนาเอกชนหลายแห่งได้ปฏิบัติ ซึ่งเป็นผลมาจากสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาสันับสนุนให้นักศึกษาทำกิจกรรม ซึ่งมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมหลายอย่างเช่น

กิจกรรมค่ายอาสาสมัคร กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กิจกรรมทางด้านศาสนา กิจกรรมด้านวัฒนธรรม ฯลฯ ซึ่งการทำกิจกรรมดังกล่าวเป็นผลให้นักศึกษาได้พบกับองค์กรพัฒนาเอกชน ได้ร่วมกิจกรรมซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี ซึ่งนักพัฒนาเอกชนก็จะเห็นแนวการทำงานของนักศึกษาคนนั้น ๆ จึงมีการชักชวนให้เข้ามาทำงานร่วมกัน

(3) การเปิดรับอาสาสมัครช่วยงาน โดยเปิดกว้างตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ โดยเชิญชวนให้เกิดความสนใจ เมื่อมีกิจกรรมร่วมกันแล้ว จึงมักจะชักชวนให้ดำเนินงานร่วมกัน ทั้งนี้ เดช พุ่มคชา (สัมภาษณ์, 5 ตุลาคม 2541) ได้ชี้ว่า มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม(มอส.) ได้เปิดรับนักศึกษาจบใหม่เข้ามาทำงานโดยให้ทำงานกับองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ที่แสดงความจำนงค์มา โดยที่ มอส. จะเป็นผู้สนับสนุนด้านเงินเดือนให้กับอาสาสมัครในการทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนที่เปิดรับ จากนั้นจะมีการปลูกฝังอุดมการณ์รับใช้สังคมให้ เมื่อครบวาระการทำงาน 2 ปี จะมีอาสาสมัครส่วนหนึ่งสมัครใจที่จะทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน ผู้วิจัยพบว่า ผู้นำองค์กรพัฒนาเอกชนส่วนมากได้ผ่านการงานที่มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม และมีบทบาทเป็นอย่างมากในวงการองค์กรพัฒนาเอกชน

(4) การส่งจดหมายเวียนไปตามองค์กรต่าง ๆ นับได้ว่าเป็นวิธีการที่นิยมมาก จากการสังเกตพบว่าองค์กรพัฒนาเอกชนเกือบทุกแห่งจะมีพื้นที่สำหรับติดประกาศการรับสมัครงานขององค์กรพัฒนาเอกชน และเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนจะเป็นผู้บอกกล่าว บอกต่อให้กับคนที่รู้จักอีกต่อหนึ่ง หรืออาจจะได้จากคนที่แวะเข้าเยี่ยมเยียนองค์กรพัฒนาเอกชนนั้น ๆ

2.5.2 การหางบประมาณขององค์กรพัฒนาเอกชน

จากข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า “งบประมาณ” เป็นสิ่งสำคัญลำดับรองลงมาจากบุคคลากร ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันว่า การหางบประมาณมีความยากลำบากยิ่งขึ้น สืบเนื่องมาจากการเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ. 2532-2535 ทำให้แหล่งทุนต่างประเทศมองว่า ประเทศไทยไม่ใช่ประเทศด้อยพัฒนาอีกต่อไป จึงมีการเคลื่อนย้ายการลงทุนให้กับองค์กรพัฒนาเอกชนไปยังประเทศอื่น ๆ ที่มีความยากลำบากกว่า เช่น กลุ่มประเทศอินโดจีน (กัมพูชา ลาว

เวียดนาม) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีขีดจำกัดในเรื่องของงบประมาณ แต่องค์กรพัฒนาเอกชนก็ได้มีการปรับตัวในเรื่องการเพิ่มศักยภาพของการระดมทุนมากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถประมวลวิธีการทางงบประมาณขององค์กรพัฒนาเอกชนได้ดังนี้

(1) การของบประมาณจากรัฐบาลหรือหน่วยงานราชการในประเทศ ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นร่วมกันว่าเป็นแหล่งงบประมาณหนึ่งขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งหน่วยงานราชการที่สนับสนุนงบประมาณ ได้แก่ กระทรวงสาธารณสุข กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ ภายในสังกัดของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานนโยบายพลังงานแห่งชาติ ภายในสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมภายในสังกัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ทั้งนี้มักจะเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่จดทะเบียนกับหน่วยงานราชการ โดยจะดำเนินการเขียนโครงการอย่างชัดเจนว่าจะดำเนินการเช่นในพื้นที่ใด ส่งให้หน่วยงานราชการที่ได้กล่าวมา จากนั้นหน่วยงานราชการที่รับเรื่องจะทำการพิจารณาด้วยหลักเกณฑ์ต่าง ๆ และตัดสินใจให้งบประมาณเพื่อดำเนินการ (จันทนา ทวีมา, สัมภาษณ์ : ตุลาคม 2541)

(2) การของบประมาณจากภาคเอกชนในประเทศ ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่าภาคธุรกิจเอกชนที่สถานภาพทางการเงินเข้มแข็ง นอกจากจะตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อดำเนินการเองแล้ว ยังสนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนด้วย ส่วนใหญ่มักเป็นกิจกรรมในลักษณะเฉพาะกิจ เฉพาะกาล เช่น การจัดงานสัมมนาวิชาการสิ่งแวดล้อมระดับประเทศ การดำเนินการโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ ฯลฯ ซึ่งวัลลภ ตังคณานุรักษ์ (สัมภาษณ์ : ตุลาคม 2541) ชี้ให้เห็นว่าองค์กรพัฒนาเอกชนรณรงค์ให้ข้อมูลข่าวสารให้ภาคธุรกิจและผู้คนในสังคมไทยรับรู้ปัญหาการได้รับบริจาคย่อมมีหนทางที่เป็นไปได้ เช่น มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก ที่ได้รับงบประมาณจากผู้บริจาคในประเทศมากกว่าร้อยละ 80

(3) การของบประมาณจากรัฐบาลหรือองค์กรเอกชนจากต่างประเทศ ถือว่าเป็นงบประมาณหลักขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งองค์กรด้านเงินทุนส่วนใหญ่อยู่ที่ยุโรป อเมริกา ออสเตรเลีย และญี่ปุ่น แต่ทั้งนี้องค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็กมักจะเข้าไม่ถึงแหล่งงบประมาณดังกล่าว จึงมีองค์กรที่ทำหน้าที่เสมือน “ตัวแทนนายหน้า” โดย

รับเงินทุนจากต่างประเทศมาให้กับองค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย (ทวีเกียรติ ประเสริฐเจริญสุข, สัมภาษณ์ : 14 สิงหาคม 2541)

(4) การสร้างกิจกรรมระดมทุนเพื่อก่อให้เกิดรายได้ในประเทศ ซึ่ง เดช พุ่มคชา (สัมภาษณ์ : 5 ตุลาคม พ.ศ.2541) ชี้ว่า องค์กรพัฒนาเอกชนมีศักยภาพที่สร้างกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ เช่น การจัดการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ บริการฝึกอบรม สอดคล้องกับ กมล กมลตระกูล (สัมภาษณ์ : 3 พฤศจิกายน พ.ศ.2541) ที่ชี้ว่า องค์กรพัฒนาเอกชนหลายแห่งได้ตั้งสำนักพิมพ์เพื่อเอาเงินจากการขายหนังสือมาดำเนินการพัฒนาสังคม

2.5.3 การกำหนดภารกิจขององค์กรพัฒนาเอกชน

ด้านการกำหนดภารกิจ ถือว่ามีความสำคัญในแง่ของรูปธรรมการดำเนินงาน ทั้งนี้การกำหนดภารกิจของหน่วยงานอื่น ๆ มักเป็นเรื่องของฝ่ายบริหารและรับทราบปัญหาการดำเนินงานของฝ่ายปฏิบัติค่อนข้างน้อย ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ชี้ว่า องค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่มีบุคลากรน้อย แม้แต่องค์กรพัฒนาเอกชนที่มีเจ้าหน้าที่มากก็อยู่ในระดับประมาณ 100 คนเศษ หรืออยู่ในระดับหลักร้อย ต่างกับภาคธุรกิจเช่น กลุ่มอุตสาหกรรมที่มีคนงานมากเป็นหลักพัน หรือหน่วยงานราชการระดับกรม กอง จะมีเจ้าหน้าที่หลักพัน หลักหมื่น ดังนั้นการสื่อสารกันเองขององค์กรพัฒนาเอกชนจะเป็นได้ค่อนข้างง่ายกว่า อย่างไรก็ตามเมื่อซักถามผู้ให้ข้อมูลหลักถึงวิธีการในการกำหนดภารกิจขององค์กรพัฒนาเอกชน พบว่า มีลักษณะที่เด่นชัดเพียง 3 วิธีการ ดังนี้

(1) วิธีสั่งการจากบนลงล่าง (Top-Down) เป็นวิธีการกำหนดภารกิจที่ไม่ได้รับความนิยม เนื่องจากนักพัฒนาเอกชนเป็นผู้รักความอิสระ แต่ในทางปฏิบัติวิธีการดังกล่าวยังคงมีประสิทธิภาพอยู่ในองค์กรขนาดใหญ่

(2) วิธีกำหนดภารกิจด้วยการประชุมร่วมกันของเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นวิธีการหนึ่งที่ได้ผล เพราะบุคลากรจะมีความผูกพันและมีส่วนร่วมอย่างทุกระดับ เมื่อบุคลากรรับรู้ปัญหาขององค์กร ปัญหาจากการทำงาน และเมื่อผ่านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การกำหนดภารกิจจึงมีลักษณะที่เป็นจริงสามารถปฏิบัติได้ ที่สำคัญคือการถ่ายทอดอุดมการณ์ด้านการพัฒนาสังคมจากนัก

พัฒนาเอกชนรุ่นหนึ่งต่อรุ่นต่อไป หลายองค์กรมักจะปิดทำการเพื่อนำเจ้าหน้าที่ไปกำหนดภารกิจในพื้นที่ซึ่งปลอดภัยจากการรบกวน

(3) วิธีการกำหนดภารกิจด้วยการประชุมเครือข่าย เป็นการที่องค์กรพัฒนาเอกชนหลายองค์กรส่งตัวแทนมาประชุมร่วมกัน และแบ่งงานกันตามความสามารถของแต่ละองค์กร การประชุมเครือข่ายได้รับการยอมรับจากองค์กรพัฒนาเอกชน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2533 ที่มีการรวมตัวขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อจัดงานสัมมนาวิชาการในชื่อว่า “สิ่งแวดล้อม’33” จากนั้นก็ขยายไปสู่การรวมตัวของเครือข่ายอื่น ๆ ที่มีความเข้มแข็งและดำเนินการอยู่ในปัจจุบันคือ เครือข่ายเกษตรทางเลือก เครือข่ายแรงงาน เครือข่ายผู้หญิง เครือข่ายชุมชนแออัด เครือข่ายเอดส์ ฯลฯ

3. ผลการดำเนินงาน(Output) ขององค์กรพัฒนาเอกชน

ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในแง่ของความสำเร็จว่า ไม่ได้เกิดจากผลการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนตามลำพัง หากแต่เกิดจากความร่วมมือของสาธารณชน กลุ่มเป้าหมาย ที่องค์กรพัฒนาเอกชนเข้าไปรณรงค์ ซึ่งอาจจะกล่าวอีกมุมหนึ่งคือ องค์กรพัฒนาเอกชนเป็นผู้จุดประกายกระแส ส่วนความสำเร็จเกิดจากสาธารณชนและกลุ่มเป้าหมายที่รับเอาแนวคิดขององค์กรพัฒนาเอกชนสู่การปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากวัตถุประสงค์และกิจกรรมหลักขององค์กรพัฒนาเอกชนมาจับกลุ่ม (Grouping) แยกได้ 2 ระดับคือ (1) ผลการผลักดันระดับนโยบาย และ (2) ผลการดำเนินงานเชิงปฏิบัติ ซึ่งผลการวิจัยปรากฏ ดังนี้

3.1 ผลการผลักดันเชิงนโยบายขององค์กรพัฒนาเอกชน

ผู้วิจัยพยายามศึกษาถึงประเด็นการรณรงค์ขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งปรากฏในเอกสารพบว่า ข้อเรียกร้องขององค์กรพัฒนาเอกชน มีผลต่อการผลักดันให้เป็นนโยบายของรัฐบาลหลายประเด็นด้วยกัน ซึ่งประมวลได้ดังนี้

(2) ประกาศของคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ เรื่อง การลด สารตะกั่วในน้ำมันเบนซิน จาก 0.45 กรัม/ลิตร เหลือ 0.35 กรัม/ลิตร ในวันที่ 1 กันยายน 2535 และในปี พ.ศ.2539 ลดสารตะกั่วโดยสิ้นเชิง

3.2 ผลการดำเนินงานเชิงปฏิบัติ

ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ชี้ว่า การทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน มีผลการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม ดังนี้

(1) สาธารณชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารในแง่มุมที่แตกต่างจากการแถลง ของรัฐบาล และหน่วยงานราชการ

(2) สาธารณชนตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคม ฯลฯ

4. ข้อมูลป้อนกลับ(Feedback) ขององค์กรพัฒนาเอกชน

การดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน จะมีลักษณะเป็นวงจรต่อเนื่อง ซึ่งมีลักษณะเป็นแนวคิดเชิงระบบ (System Analysis) จุดที่ใช้เป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จ ของการทำงาน นอกจากจะพิจารณาที่ด้านผลที่ได้รับ (Output & Outcome) อีกจุดหนึ่งที่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้คือ ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) ซึ่งมีความสำคัญมาก เนื่องจากองค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่มีบุคลากรน้อย การได้รับข้อมูลป้อนกลับจะมีผล ต่อการปรับตัวขององค์กรทั้งในแง่ของการหางบประมาณ การกำหนดภารกิจ ตลอดจน กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยให้ความสำคัญต่อการวิเคราะห์ถึง (1) ปัญหาการ ดำเนินงาน (2) การสนับสนุนจากประชาชน (3) การสนับสนุนและความร่วมมือของ ภาครัฐบาลและหน่วยงานราชการ และ (4) ภาพพจน์ขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งผล การวิจัยปรากฏดังนี้

4.1 ปัญหาการดำเนินงาน (Problem)ขององค์กรพัฒนาเอกชน

ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายท่านกล่าวว่า การดำเนินงานขององค์กรพัฒนา เอกชนเกิดจากปัญหาของสังคม นั่นคือ มีกิจกรรมเพื่อการแก้ปัญหา แต่ไม่ได้หมายความว่า ผู้ที่แก้ปัญหาจะเป็นผู้ปลอดจากปัญหาจากข้อมูลสำรวจองค์กรพัฒนาเอกชน พบว่า ปัญหาในการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนที่มีมากที่สุดเกินครึ่งของ

จำนวนองค์กรพัฒนาเอกชน (ร้อยละ 54.9) ได้แก่ งบประมาณไม่เพียงพอ ลำดับรองลงมา (ร้อยละ 36.7) มีบุคลากรไม่เพียงพอ ลำดับที่สาม (ร้อยละ 14.6) คือ ปัญหาในเนื้องานที่ดำเนินงานเป็นงานที่ยาก และต้องใช้เวลานานกว่าที่จะประสบความสำเร็จ นอกจากนั้น จะเป็นปัญหาเล็กน้อยที่มีไม่ถึงร้อยละ 10 อย่างไรก็ตาม มีลักษณะปัญหาบางประเภทที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นความขัดแย้งกับภาครัฐและหน่วยงานราชการ เช่น รัฐบาลและหน่วยงานราชการหวาดระแวงกิจกรรม (ร้อยละ 3.7) รัฐบาลและหน่วยงานราชการขัดขวางการดำเนินงาน (ร้อยละ 2.4) ดังตารางที่ 5.12

ตารางที่ 5.12 แสดงปัญหาในการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน

ปัญหาในการดำเนินงาน	จำนวน	ร้อยละ
งบประมาณไม่เพียงพอ	45	54.9
บุคลากรไม่เพียงพอ	26	36.7
งานที่ทำยากและต้องใช้เวลานานกว่าสำเร็จ	12	14.6
ขาดการพัฒนาบุคลากร	7	8.5
รัฐบาลหน่วยงานราชการไม่ให้ความสำคัญ	6	7.3
กลุ่มเป้าหมายไม่ให้ความร่วมมือ	6	7.3
ขัดแย้งกันในแนวคิด/วิธีการทำงาน	6	7.3
รัฐบาลหน่วยงานราชการหวาดระแวงกิจกรรม	3	3.7
พื้นที่ทำงานจำกัด	3	3.7
องค์กรพัฒนาเอกชนทำงานไม่ต่อเนื่อง	3	3.7
รัฐหน่วยงานราชการขัดขวางการดำเนินงาน	2	2.4
ประชาชนทั่วไปไม่เข้าใจการดำเนินงาน	2	2.4
สื่อมวลชนไม่ให้ความสำคัญ	1	1.2
ขาดวัสดุ/อุปกรณ์ในการดำเนินงาน	1	1.2
ขัดแย้งกับผู้มีอิทธิพล	1	1.2
การประสานงานไม่มีประสิทธิภาพ	1	1.2

4.2 การสนับสนุนจากประชาชน

เนื่องจากองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นองค์กรที่ต้องดำเนินงานร่วมกับภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนให้ก่อตั้งจากภาคประชาชน ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ยอมรับว่า การเติบโตและการล่มสลายขององค์กรพัฒนาเอกชนขึ้นอยู่กับประชาชน ทั้งนี้ รตยา จันทระเกียรติ (สัมภาษณ์ : 6 ตุลาคม พ.ศ. 2541) ชี้ว่า องค์กรพัฒนาเอกชนเป็นการสะท้อนความต้องการการแก้ปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมของประชาชน ซึ่งภาครัฐไม่อาจจะตอบสนองได้ สอดคล้องกับ วัลลภ ตั้งคณานุรักษ์ (สัมภาษณ์ : ตุลาคม 2541) ที่ระบุว่า ประชาชนส่วนใหญ่ค่อนข้างพอใจในการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน โดยเฉพาะบทบาทการเผยแพร่ปัญหาสังคม ซึ่งจุดนี้ภาครัฐพยายามปกปิดเนื่องจากสะท้อนความบกพร่องในการทำงานของภาครัฐ เมื่อองค์กรพัฒนาเอกชนแสดงบทบาทในการแก้ปัญหานี้ ประชาชนจึงให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ แต่ก็ไม่เป็นเช่นนั้นเสมอไปเช่น สื่อมวลชนเองที่มีความเป็นอิสระเช่นกัน บางครั้งอาจมีแง่มุมที่แตกต่างกันออกไป ในส่วนนี้ผู้วิจัยให้ความสำคัญต่อ (1) การสนับสนุนจากประชาชนทั่วไป (2) การสนับสนุนจากประชาชนกลุ่มเป้าหมาย และ (3) สื่อมวลชน ซึ่งผลการวิจัยปรากฏดังนี้

4.2.1 การสนับสนุนจากประชาชนทั่วไป

ทางด้านประชาชนทั่วไป ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ยอมรับว่า การทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนเป็นที่รู้จักของประชาชนน้อยมาก โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในด้านสิทธิมนุษยชน ชุมชนแออัด เกษตร สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ยกเว้นองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเด็ก ซึ่งประชาชนทั่วไปจะรู้จักมากและให้การสนับสนุนในระดับสูง ไม่ว่าจะเป็นการคุ้มครองสิทธิเด็ก หรือด้านการพัฒนาเด็ก อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยสังเกตพบว่า ประชาชนทั่วไปจะรู้จักและสนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนเฉพาะด้านเฉพาะองค์กร และไม่รับรู้การทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในภาพรวม ทั้งนี้สามารถจำแนกการสนับสนุนของประชาชนทั่วไปได้ดังนี้

(1) สนับสนุนในรูปแบบของการบริจาค เป็นรูปแบบที่ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนได้ง่าย โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเด็ก ที่จะ

ตั้งกล่องรับบริจาคไว้ตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น ห้างสรรพสินค้า สถานที่ราชการ ธนาคาร ฯลฯ

(2) การสนับสนุนในรูปแบบของการแสดงความเห็นด้วย มักจะเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิทธิมนุษยชน สาธารณสุข ฯลฯ ที่มีการระดมความเห็นจากประชาชนต่อประเด็นสาธารณะทางหนึ่งทางใด เช่น การลงชื่อของประชาชน 50,000 คน เพื่อเสนอต่อรัฐบาลให้ดำเนินการสอบสวนเรื่องทุจริตคอร์ปชั่นในวงการสาธารณสุข ที่องค์กรพัฒนาเอกชนด้านสาธารณสุขเป็นผู้เริ่มต้นและรณรงค์อย่างต่อเนื่องระหว่างปี พ.ศ.2541

4.2.2 การสนับสนุนของประชาชนกลุ่มเป้าหมาย

ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ ระบุว่า กลุ่มเป้าหมายที่องค์กรพัฒนาเอกชนไปดำเนินการด้วยมักได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรง ซึ่งสามารถประมวลการสนับสนุนจากประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้ ดังนี้

(1) การสนับสนุนโดยการร่วมกิจกรรม เช่น เข้าร่วมสัมมนาระดมความคิดเห็น เข้าร่วมการประชุมที่จัดขึ้น (มักเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนด้านแรงงานและสิทธิมนุษยชน : ผู้วิจัย) เข้าร่วมดำเนินกิจกรรมการจัดแสดงสินค้าและนิทรรศการ

(2) การสนับสนุนโดยการให้ข้อมูล ซึ่งผู้ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายมักยินดีให้ข้อมูล โดยเชื่อว่าเมื่อองค์กรพัฒนาเอกชนได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง จะเป็นประโยชน์สำหรับตนเอง

(3) การสนับสนุนโดยการให้งบประมาณ ซึ่งมักจะเป็นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นชนชั้นกลาง ที่มีฐานะทางสังคมเพียงพอในระดับหนึ่ง ที่เห็นว่าการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนมีประโยชน์ จึงสนับสนุนงบประมาณ

4.2.3 การสนับสนุนจากสื่อมวลชน

ผู้ให้ข้อมูลหลักเกือบทั้งหมดยอมรับว่า สถาบันสื่อมวลชนมีความสำคัญต่อการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน และชี้ว่าสื่อมวลชนมีอิสระในตนเอง มีเสรีภาพมากพอที่จะแสดงความคิดเห็นได้เอง โดยไม่ถูกครอบงำจากรัฐบาล ภาคธุรกิจ ตลอดจนองค์กรพัฒนาเอกชน บางครั้งสื่อมวลชนจะเป็นพันธมิตรกับองค์กรพัฒนา

เอกชน โดยการเผยแพร่งานให้ และบางครั้งถ้าองค์กรพัฒนาเอกชนดำเนินการอย่างไม่รอบคอบ สื่อมวลชนก็พร้อมจะท้วงติงเช่นกัน ผู้วิจัยได้ประมวลการสนับสนุนจากสื่อมวลชนได้ดังนี้

(1) สนับสนุนการเผยแพร่ข่าวสาร ซึ่งโดยปกติถือว่าเป็นภารกิจหลักขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ต้องนำเสนอข่าวสารต่อประชาชน ดังนั้น จึงไม่ปิดโอกาสที่จะให้องค์กรพัฒนาเอกชนใช้ช่องทางดังกล่าวนี้สื่อสารกับสาธารณชน

(2) แสดงความคิดเห็นต่อการดำเนินการขององค์กรพัฒนาเอกชนอย่างตรงไปตรงมา ซึ่งถือว่าเป็นบทบาทที่สำคัญของสื่อมวลชน ที่บางครั้งจะตำหนิการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน เช่น การคัดค้านเขื่อนปากมูล การคัดค้านเขื่อนแก่งเสือเต้น การขัดขวางการวางท่อก๊าซธรรมชาติของการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ที่จังหวัดกาญจนบุรี ฯลฯ นอกจากนี้ บางครั้งสื่อมวลชนก็แสดงความคิดเห็นสนับสนุนในประเด็นเดียวกันด้วยเช่นกัน

(3) ตรวจสอบการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน เนื่องจากองค์กรพัฒนาเอกชนเกิดขึ้นหลายกลุ่มหลายองค์กร และบางองค์กรอาจมีการดำเนินการที่ไม่เหมาะสม หรือเข้าข่ายหลอกลวงประชาชน ทางสื่อมวลชนจะเข้าทำข่าว เก็บข้อมูล และนำเสนอเผยแพร่ต่อสาธารณชน ซึ่งจะทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนที่ดำเนินงานด้วยความโปร่งใสทำงานได้ง่ายขึ้น

4.3 การสนับสนุนความร่วมมือจากภาครัฐและหน่วยงานราชการ

ถึงแม้ว่าลักษณะการดำเนินงานของภาครัฐและหน่วยงานราชการจะแตกต่างจากองค์กรพัฒนาเอกชน แต่ไม่ทำให้เกิดภาวะการปฏิเสธกันและกันอย่างแจ่มชัด จากข้อมูลสำรวจขององค์กรพัฒนาเอกชนพบว่า มีองค์กรพัฒนาเอกชนเพียงส่วนน้อย (ร้อยละ 8.5) ที่ไม่มีการร่วมมือใด ๆ กับภาครัฐและหน่วยงานราชการ ทางด้านลักษณะของการร่วมมือพบว่า เกือบครึ่งขององค์กรพัฒนาเอกชน (ร้อยละ 47.6) ร่วมมือกับภาครัฐในการประสานงานเพื่อดำเนินกิจกรรม เช่น การแจ้งให้ทราบ การขออนุญาตต่าง ๆ ลำดับที่ 2 ได้แก่ การร่วมดำเนินกิจกรรม (ร้อยละ 40.2) ซึ่งเป็นลักษณะของการทำงานร่วมกัน ลำดับที่ 3 ได้แก่ การรับการสนับสนุนจากรัฐบาล (ร้อยละ 36.6) เช่น ขอรับงบประมาณ ขอใช้สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เสนอตัวแทนของ

องค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อเป็นกรรมการในคณะกรรมการต่าง ๆ ที่ภาครัฐจัดตั้งขึ้น (ร้อยละ 8.5) ดังตารางที่ 5.13

ตารางที่ 5.13 แสดงความร่วมมือของภาครัฐและหน่วยงานราชการกับองค์กรพัฒนาเอกชน

ความร่วมมือกับภาครัฐ	จำนวน	ร้อยละ
ประสานงานในการดำเนินกิจกรรม	39	47.6
ร่วมดำเนินกิจกรรม	33	40.2
รับการสนับสนุนจากรัฐบาล	30	36.6
เชิญและเข้าร่วมสัมมนากับหน่วยงานราชการ	22	26.8
มอบวัสดุอุปกรณ์ให้หน่วยงานราชการ	14	17.1
เสนอความคิด/นโยบายต่อภาครัฐบาล	12	14.6
ขอข้อมูลจากหน่วยงานราชการ	8	9.8
เสนอตัวแทนเป็นกรรมการในคณะกรรมการต่าง ๆ	7	8.5

4.4 ภาพพจน์ขององค์กร

ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นร่วมกันว่า ภาพพจน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนดีขึ้นเมื่อเทียบกับสมัยก่อน เนื่องจากระบบสังคมเปิดกว้างมากขึ้น มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น รวมถึงมีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนอย่างแพร่หลาย ทำให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องมากขึ้น ซึ่งประมวลแง่มุมของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงภาพพจน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนได้ดังนี้

(1) ภาครัฐและหน่วยงานราชการ มีภาพพจน์องค์กรพัฒนาเอกชนในแง่ขององค์กรอิสระขนาดเล็ก ปรับตัวได้เร็ว มีความคล่องตัวสูงในการแก้ปัญหา บางครั้งมีจุดยืนที่แน่ชัด อาจจะท้วงติงการทำงานของรัฐบาลและหน่วยงานราชการด้วยท่าทีก้าวร้าว รุนแรง

(2) ประชาชน มีภาพพจน์องค์กรพัฒนาในแง่ของผู้เสียสละ รักความเป็นธรรม และพร้อมยื่นข้างความถูกต้อง แต่บางครั้งก็จะเคลือบแคลงและสงสัยว่า การ

เคลื่อนไหวแต่ครั้งมีเบื้องหน้าและเบื้องหลังอย่างไร ตลอดจนมีผลประโยชน์ใดจากการเคลื่อนไหวนั้น

(3) สื่อมวลชนส่วนมากจะเข้าในองค์กรพัฒนาเอกชนมากขึ้นในฐานะผู้ตรวจสอบการดำเนินโครงการของรัฐบาล แต่ก็ไม่นำเสนอข่าวสารในเชิงสนับสนุนหากแต่จะถือว่าองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องเป็นเสมือนแหล่งข่าวหนึ่งของสื่อมวลชน

บทที่ 6

สรุปและข้อเสนอแนะ

1.สรุป

จากการวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาที่เหมาะสม เพื่อศึกษาแนวคิดปรัชญา และ การดำเนินงานพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อประมวลปัญหาและข้อจำกัดในการปฏิบัติงานขององค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ในทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก 30 ท่าน ควบคู่กับการศึกษาเชิงปริมาณด้วยการใช้แบบสำรวจข้อมูลองค์กรพัฒนาเอกชน จำนวน 82 องค์กร จากนั้นจึงนำมาวิเคราะห์ ด้วยวิธีการการพรรณาวิเคราะห์ ประกอบกับการใช้สถิติ พรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ผลการวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

1.1 ด้านปัจจัยนำเข้าขององค์กรพัฒนาเอกชน

พบว่าองค์กรพัฒนาเอกชนที่ก่อตั้งในช่วงก่อนปี พ.ศ.2504 ได้ดำเนินกิจกรรมมาถึงปัจจุบันมีน้อย และมีองค์กรพัฒนาเอกชนใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น โดยส่วนใหญ่มักจะมีพื้นที่ทำงานระดับทั่วประเทศ (ร้อยละ 54.9) มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานส่วนใหญ่คือเสริมสร้างศักยภาพของประชาชน (ร้อยละ 42.7) รองลงมาได้แก่การดูแล รักษา พื้นฟูสิ่งแวดล้อม (ร้อยละ 22.0) โดยส่วนใหญ่จะมีเจ้าหน้าที่ระหว่าง 1 - 10 คน (ร้อยละ 56.1) แหล่งงบประมาณหลักมาจากต่างประเทศ (ร้อยละ 69.4) ในปี พ.ศ. 2541 ใช้งบประมาณระหว่าง 5,000,001 - 10,000,000 บาท (ร้อยละ 26.8) รองลงมาใช้งบประมาณมากกว่า 10,000,000 บาท (ร้อยละ 20.7) กลุ่มเป้าหมายหลักที่องค์กรพัฒนาเอกชนทำงานด้วย ลำดับแรกคือ สาธารณชน (ร้อยละ 31.7) รองลงมาได้แก่ เด็กและเยาวชน (ร้อยละ 20.7)

1.2 ด้านกระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน

ผลการวิจัยพบว่าองค์กรพัฒนาเอกชนไม่เห็นด้วยกับกระบวนการพัฒนาประเทศตามแนวทางการพัฒนากระแสหลัก ที่เน้นเรื่องการสร้างกลไกทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพควบคู่กับการเติบโตทางเศรษฐกิจ และได้นำเสนอกระบวนการทัศน์ใหม่ เช่น การพัฒนาที่ยั่งยืน ชุมชนอาชีพไทย โลกรรสนโลกธรรมชาติยั่งยืน และนิเวศวิทยาการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เน้นเรื่องการเมืองบทบาทของประชาชนในการมีส่วนร่วมการพัฒนาในแนวทาง ประชาสังคม การทำเมืองไทยในน้ำอยู่ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาทางด้านอุดมการณ์ขององค์กรพัฒนาเอกชน พบว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างจากองค์กรอื่น ๆ ซึ่งมีอุดมการณ์ในการมีจิตสำนึกต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนา เน้นการพัฒนาคนโดยการรวมกลุ่ม มุ่งสร้างความเป็นธรรมในสังคม ยืนหยัดอยู่ข้างผู้เสียเปรียบหรือผู้ด้อยโอกาส มองการพัฒนาแบบองค์รวม ไม่ยอมอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มผลประโยชน์ และถ้ามั่นใจว่าเป็นเรื่องถูกต้องแล้วจะนำเสนอข้อมูลข่าวสารดังกล่าวต่อสาธารณชน

ทางด้านกิจกรรมหลักขององค์กรพัฒนาเอกชน พบว่ามีกิจกรรมที่นิยมมากที่สุดคือการฝึกอบรมและให้คำปรึกษา (ร้อยละ 58.5) รองลงมาได้แก่กิจกรรมรณรงค์เผยแพร่ความคิด (ร้อยละ 45.1) การสร้างเครือข่าย (ร้อยละ 31.7) ส่วนประเด็นที่น่าสนใจคือมีการสนับสนุนการเคลื่อนไหวของประชาชน (ร้อยละ 12.2) และติดตามตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล (ร้อยละ 4.9)

ทางด้านวิธีการทำงานพบว่า องค์กรพัฒนาเอกชนหาบุคลากรเข้าทำงานโดยการรับสมัครทั่วไป การชักชวนนักศึกษาที่ทำกิจกรรมด้านอาสาสมัครและบำเพ็ญประโยชน์ การเปิดรับอาสาสมัครเข้าช่วยงาน และการส่งจดหมายเวียนไปยังหน่วยงานต่าง ๆ

ทางด้านแหล่งงบประมาณขององค์กรพัฒนาเอกชนพบว่าได้มาจากการของบประมาณจากรัฐบาลหรือหน่วยงานราชการในประเทศ การของบประมาณจากภาคเอกชนในประเทศ การของบประมาณจากรัฐบาลหรือองค์กรต่างประเทศ และที่กำลังโดดเด่นคือการสร้างกิจกรรมระดมทุน เพื่อให้เกิดรายได้ในประเทศ

ส่วนการกำหนดภารกิจมีทั้งการสั่งการแบบบนลงล่าง การประชุมร่วมกันภายในองค์กร และ การประชุมร่วมกันในระดับเครือข่าย

1.3 ผลการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน

พบว่าองค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่ที่ประสบความสำเร็จ เกิดจากความร่วมมือของประชาชน ซึ่งแยกได้ 2 ระดับคือ

1.3.1 ผลการผลักดันเชิงนโยบาย พบว่าองค์กรพัฒนาเอกชนมีส่วนในการผลักดันกฎหมายอย่างน้อย 2 ฉบับคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และ พรบ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 และในส่วนของนโยบายด้านการปฏิบัติ พบว่าองค์กรพัฒนาเอกชนมีส่วนในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และมีส่วนในการผลักดันประกาศของสำนักงานนโยบายพลังงานแห่งชาติเรื่องการลดสารตะกั่วในน้ำมันเบนซิน ซึ่งเป็นผลโดยตรงต่อสุขภาพของประชาชนที่ไม่ต้องสูดดมสารตะกั่วจากไอเสียของรถยนต์

1.3.2 ผลการผลักดันเชิงปฏิบัติ พบว่าจากการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนทำให้สาธารณชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวที่เปิดเผยมากขึ้น และก่อให้เกิดความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคม และเปิดช่องให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยตนเอง

1.4 ข้อมูลป้อนกลับขององค์กรพัฒนาเอกชน

ทางด้านข้อมูลป้อนกลับพบว่าองค์กรพัฒนาเอกชนมีปัญหามากที่สุดคืองบประมาณไม่เพียงพอ (ร้อยละ 54.9) บุคลากรไม่เพียงพอ (ร้อยละ 36.7) ที่น่าสนใจคือมีการกล่าวว่ภาครัฐและหน่วยงานราชการหวาดระแวงในกิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชน (ร้อยละ 3.4) และภาครัฐและหน่วยงานราชการขัดขวางการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน (ร้อยละ 2.4)

ทางด้าน การสนับสนุนจากประชาชนพบว่า ถ้าประชาชนไม่สนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนแล้วจะมีผลต่อการดำรงอยู่ แต่ในปัจจุบันประชาชนยังคงให้การ

สนับสนุนอยู่ในระดับสูง โดยประชาชนทั่วไปสนับสนุนในรูปแบบของการบริจาค การแสดงความเห็นด้วย ส่วนประชาชนกลุ่มเป้าหมายสนับสนุนด้วยการร่วมกิจกรรม การให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ และการสนับสนุนงบประมาณ สำหรับสื่อมวลชนนั้นจะไม่ให้การสนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนโดยตรง หากแต่สนับสนุนในแง่ของการให้ช่องทาง สำหรับการเผยแพร่ข่าวสาร การสะท้อนความคิดในแง่มุมต่างต่อการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนอย่างตรงไปตรงมา และตรวจสอบการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งเป็นประโยชน์มากสำหรับองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้วยความสุจริต บริสุทธิ์ โปร่งใส

ส่วนการสนับสนุนความร่วมมือจากภาครัฐและหน่วยงานราชการพบว่า เกือบครึ่งจะมีการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน (ร้อยละ 47.6) มีการดำเนินงานร่วมกัน (ร้อยละ 40.2) และรับการสนับสนุนจากรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของงบประมาณ สถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ (ร้อยละ 36.6)

ทางด้านภาพพจน์ขององค์กรพัฒนาเอกชนพบว่า ภาครัฐและหน่วยงานราชการ มีภาพพจน์องค์กรพัฒนาเอกชนในแง่ขององค์กรอิสระขนาดเล็ก ปรับตัวได้เร็ว มีความคล่องตัวสูงในการแก้ปัญหา บางครั้งมีจุดยืนที่แน่ชัด อาจจะทำงัดการทำงานของรัฐบาลและหน่วยงานราชการด้วยท่าทีกร้าวร้าว รุนแรง ส่วนประชาชนมีภาพพจน์องค์กรพัฒนาในแง่ของผู้เสียสละ รักความเป็นธรรม และพร้อมยื่นข้างความถูกต้อง แต่บางครั้งก็จะเคลือบแคลงและสงสัยว่า การเคลื่อนไหวแต่ละครั้งมีเบื้องหน้าและเบื้องหลังอย่างไร ตลอดจนมีผลประโยชน์ใดจากการเคลื่อนไหวนั้น

2. ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยและข้อสรุปที่กล่าวมา สะท้อนถึงความสำคัญของการดำรงอยู่ขององค์กรพัฒนาเอกชน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เห็นอุปสรรคและปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข ตลอดจนความเข้าใจบางประเด็นที่ยังคงคลุมเคลือ จึงมีข้อเสนอแนะถึงฝ่ายต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ลักษณะของการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากผลกระทบด้านลบอันเนื่องจากการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล และองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวนหนึ่งเชื่อมั่นว่าการดำเนินงานของภาครัฐบาลเป็นสิ่งที่ผิดพลาด ซึ่งเป็นเรื่องปกติในสังคมประชาธิปไตย จากบทสรุปของการวิจัยจึงมีข้อเสนอเชิงนโยบาย ดังนี้

(1) ควรมีการตรา “พระราชบัญญัติองค์กรพัฒนาเอกชน” เพื่อรองรับและเปิดกว้างต่อการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน และยังเป็นการสะกัดกันไม่ให้มีการตั้งองค์กรเพื่อหลอกลวงประชาชน

(2) ควรมีการตั้ง ตัวแทนจากองค์กรพัฒนาเอกชน เข้าสู่คณะกรรมการต่าง ๆ ของภาครัฐและหน่วยงานราชการ เพื่อจะได้นำความรู้ ความคิดขององค์กรพัฒนาเอกชนเข้าสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ทางด้านการปฏิบัติหรือรูปธรรมของการดำเนินงาน ผู้วิจัยเห็นว่าการจะพัฒนาศักยภาพขององค์กรพัฒนาเอกชนให้สูงขึ้นควรมีแนวทางดังนี้

(1) องค์กรพัฒนาเอกชนควรจัดเวทีขึ้นเพื่อทบทวนกระบวนการพัฒนา ว่าจะเลือกหนทางใดที่เหมาะสมและผลักดันทางเลือกลงตัวอย่างเป็นรูปธรรม

(2) องค์กรพัฒนาเอกชนต้องเพิ่มศักยภาพด้านการระดมทุน โดยอาจจะศึกษาจากองค์กรที่ประสบความสำเร็จแล้ว ทั้งนี้ต้องมีองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำหน้าที่หาทุนมาสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานรณรงค์ในเรื่องที่เป็นประเด็นขัดแย้งกับรัฐบาล

(3) องค์กรพัฒนาเอกชนต้องสร้างกระบวนการประสานงานกันระหว่างเครือข่าย และภาครัฐ ซึ่งจะก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีขึ้น

2.2.3 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

เนื่องจากขอบเขตการศึกษาและข้อจำกัดของการวิจัยครั้งนี้อยู่ที่องค์กรพัฒนาเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าข้อมูลสำคัญหลายอย่างได้ขาดหายไปจึงมีข้อเสนอดังนี้

- (1) ควรมีการศึกษากระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน โดยขยายขอบเขตพื้นที่เป็นทั่วประเทศ
- (2) ควรมีการวิจัยในแง่มุมของการก่อตั้งกลุ่มเครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชน
- (3) ควรมีการวิจัยในเรื่อง ผลกระทบของการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน
- (4) เนื่องจากประเทศไทยมีภาวะวิกฤติระหว่างปี พ.ศ.2540-2540 จึงควรมีการศึกษาเรื่องการปรับตัวขององค์กรพัฒนาเอกชนในภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม , **ทำเนียบองค์กรด้านสิ่งแวดล้อม**, กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม , 2535
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม , **พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 และ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง** , กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม , 2535
- กระจำจ พันธ์ธนาวิณ , **รูปแบบนักพัฒนาชนบท** , กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน , 2530
- กระทรวงมหาดไทย . **เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองแนวความคิดและยุทธศาสตร์** , กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทรงสิทธิ์วรรณ , 2541
- กรมล ทองธรรมชาติ และคณะ , **การเมืองและการปกครองไทย** , กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช , 2531
- กวิน ชุตินา , **การสัมมนาบทบาทของงานพัฒนาชนบทของภาคเอกชนในปัจจุบัน** , ใน ทางใหม่ ปีที่ 5 ฉบับที่ 6 พ.ย.-ธ.ค.2534 , กรุงเทพฯ, 2534
- กาญจนา แก้วเทพ , **การพึ่งตนเอง : ศักยภาพในการพัฒนาชนบท** , กรุงเทพฯ : สมาคมทอликแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา , 2530
- ชัตติยา กรรณสูต , **องค์กรเอกชนเพื่อการพัฒนา : เฉพาะกรณี 3 องค์กร** , กรุงเทพฯ : สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ , 2533
- โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม , **ทำเนียบองค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย** , กรุงเทพฯ , 2529
- จอน อึ้งภากรณ์ , **องค์กรพัฒนาเอกชน : สถาบันใหม่ในการพัฒนาสังคม** , ในวารสารวิจัยสังคม ปีที่ 7 ฉบับที่1-2 , กรุงเทพฯ , 2527
- ชัยพร พิบูลศิริ . **พระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม** , เอกสารประกอบการสอน กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ , 2530
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช , **ระบบสังคมและระบบการเมืองไทย** , กรุงเทพฯ : โครงการเอกสารและตำรา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ , 2536

- ชัยอนันต์ สมุทวณิช , **สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคง : ความมั่นคงของรัฐกับความไม่มั่นคงของ
ราษฎร** , กรุงเทพฯ : สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์ , 2535
- ณัฐพล ชันธไชย , **แนวความคิดและทฤษฎีการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบท** , เอกสาร
วิชาการประกอบการสัมมนาพัฒนานักบริหาร เรื่องการบริหารงานพัฒนาชนบท,กรุงเทพฯ
: สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,2525
- ดิเรก ฤกษ์ห่วย , **การพัฒนาชุมชน : เน้นหนักการพัฒนาสังคมและแนวคิดความจำเป็นพื้น
ฐาน** , กรุงเทพฯ : โครงการตำราพัฒนาชนบท สำนักส่งเสริมและฝึกอบรมมหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ , 2527
- เดชา ศิริภัทร, **บทสัมภาษณ์เดชา ศิริภัทร** ,ใน ทศวรรษองค์การพัฒนาเอกชนแนวใหม่อนาคต ,
กรุงเทพฯ : มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม , 2534
- ทินพันธุ์ นาคะตะ , **รัฐศาสตร์ : ทฤษฎี แนวความคิด ปัญหาสำคัญ และแนวทางศึกษาวิเคราะห์
การเมือง** , กรุงเทพฯ: โครงการเอกสารและตำรา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ , 2537
- ทิพาพร พิมพิสุทธิ , **ทฤษฎีการสร้างความทันสมัย** , กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง , 2531
- ธีรพล สุวรรณรุ่งเรือง , **งานพัฒนาชนบทขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ปฏิบัติงานในภาคเหนือกับ
การพึ่งตนเองของชุมชน** , วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอก
ระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , 2537
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ , **การผสมผสานสภาพแวดล้อมและเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาชนบท** , กุ
งเทพฯ : สำนักฝึกอบรม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ , 2525
- บัณฑิต อ่อนด้า , **องค์กรอาสาสมัครเอกชนก่อน 14 ตุลาคม 2516** , ในทางเลือกการพัฒนา ปีที่ 2
ฉบับที่ 2-3 เมษายน-กันยายน 2527 , 2527
- บุญเทียน ทองประสาน , **แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา** , กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการ
สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ,2531
- ปกรณ ปรียากรณ์ , **ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา** ใน อุทัย เลาหวิเชียร (บก.), การ
บริหารการพัฒนา , กรุงเทพฯ : มูลนิธิเอเชีย , 2528
- ประยงค์ เต็มชวาลา , **รายงานการวิจัยเรื่องความจำเป็นพื้นฐานกับการพัฒนาชนบทไทย** , กุ
งเทพฯ : กองแผนงานสาธารณสุข , 2529

- ประเวศ วะสี , **กระบวนทรรศน์ใหม่ในการพัฒนา: แนวทางใหม่แห่งความร่วมมือในการพัฒนา**
 , กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ กรมประชา
สงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม , 2537
- ประเวศ วะสี , **การพัฒนาประชาธิปไตยและการปฏิรูปการเมือง** , กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมอ
ชาวบ้าน , 2537
- ประเวศ วะสี , **อนาคตการเมืองไทย** , กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน , 2534
- ประสาร พลเยี่ยม และ สุรพันธ์ หีบสุวรรณ , **ทฤษฎีการเมืองและจริยศาสตร์ตะวันออก** , กรุง
เทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง , 2521
- ปรัชญา เวสารัช , **การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชนบท** , กรุงเทพฯ :
สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2528
- ปรัชญา เวสารัชช , **ปฏิรูปภาคราชการเพื่ออนาคตของไทย** , เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง
ปฏิรูปราชการเพื่ออนาคตของไทย กรุงเทพฯ : มูลนิธิชัยพัฒนา-มูลนิธิสภาวิจัยเพื่อการ
พัฒนาประเทศไทย , 2539
- ปราณี พนมเรียงไชย . **การพัฒนานโยบายเกี่ยวกับชุมชนแออัด** , วิทยานิพนธ์พัฒนบริหารศาสตร์
(พัฒนาสังคม) กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ , 2532
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ , **เศรษฐศาสตร์สีเขียวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ** , กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2538
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ , **สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา** , กรุงเทพฯ : คณะเศรษฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2538
- พิทยา ว่องกุล , **จุดจรรยาบรรณรัฐชาติสู่ชุมชนาริปไตย** , กรุงเทพฯ : โครงการวิถึทรรศน์ , 2540
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม , **“องค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อใคร”** ใน เอกสารบันทึกการอภิปรายที่สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ วันที่ 29 เมษายน 2536 , 2536
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์ , **การบริหารการพัฒนาชนบท** , กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2524
- ไพศาล วิสาโล , **งานพัฒนาเอกชนไทย จาก 14 ตุลาคม 2516- 6 ตุลาคม 2519** , ในทางเลือก
การพัฒนา ปีที่ 2 ฉบับ 2-3 เมษายน-กันยายน 2527 , 2527
- ภูมิธรรม เวชชยชัย **“องค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย : สถานภาพ บทบาทและปัญหา”** ใน
พัฒนาสังคม , กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดงานสัปดาห์เผยแพร่งานพัฒนาเอกชน, 2527

- ภูมิธรรม เวชยชัย , **บทบาทองค์การอาสาสมัครเอกชนในการสร้างสถาบันเกษตรกรเพื่อการพัฒนา : ศึกษาจากกรณีการสร้างธนาคารข้าวขององค์การอนุเคราะห์เด็ก เปรียบเทียบ**
อ้างอิงกับการสร้างธนาคารข้าวของกรมพัฒนาชุมชน , วิทยานิพนธ์พัฒนบริหารศาสตร์
ดุสิตบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ,2536
- วินิต ทรงประทุม , **การจัดองค์กร** , กรุงเทพฯ : สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ,
2534
- วินิต ทรงประทุม , **การวางแผนพัฒนาประเทศ** , กรุงเทพฯ : สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒน
บริหารศาสตร์ , 2534
- วินิต ทรงประทุม , **การวางแผนพัฒนาสังคม** , กรุงเทพฯ : สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒน
บริหารศาสตร์ , 2525
- วิศณุ เบ็งย่อง , **แนวโน้มการพัฒนาชนปีไทยในปี ค.ศ.2000** , วิทยานิพนธ์คณะพัฒนาสังคม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ , 2534
- สนธยา พลศรี , **กระบวนการพัฒนาชุมชน** , กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์ , 2537
- สภาร่างรัฐธรรมนูญ , **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับประชาชน** , กรุงเทพฯ : คณะ
กรรมการประชาสัมพันธ์ สภาร่างรัฐธรรมนูญ , 2540
- สมพร เทพสิทธา , **การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคมและการพัฒนาคน** , กรุงเทพฯ : สภา
สังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ , 2539
- สมพันธ์ เตชะอธิก , **สถานการณ์ร้อน-เย็นในงานพัฒนา** , ในสังคมพัฒนา ฉบับที่1-2 , กุ
งเทพฯ , 2534
- สังคม สัจจกร , **ธรรมชาติ ทรัพยากร คนเดินดิน** , กรุงเทพฯ : คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริม
งานพัฒนา , 2539
- สังคม สัจจกร , **สายน้ำและสังคมไทย : วิธีการผลิต วิฤติการณ์ และการจัดการอันเหมาะสม** ,
กรุงเทพฯ : โครงการติดตามและเผยแพร่นโยบายสาธารณะ , 2540
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์ , **การพัฒนาชุมชน** , กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช , 2523
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ , **ทำเนียบองค์กรเอกชนทั่วประเทศปี พ.ศ.2540** ,
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา , 2540
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ . **กรอบความคิดเพื่อส่งเสริมองค์กรเอกชนเพื่อการ
พัฒนา** , กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา , 2536

- สุขุม นวลสกุล. **การเมืองและการปกครองไทย**, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2535
- สุเทพ ชาวลิต, **หลักการพัฒนาชุมชน**, กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2524
- สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, **บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทยในกาพิทักษ์สิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535**, กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538
- สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์, **รากฐานแห่งชีวิต วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2533
- สุรพงษ์ กองจันทึก, **ความพึงพอใจในงานของเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ปฏิบัติงานทางด้านเด็ก พัฒนาชุมชนเมือง และพัฒนาชนบท**, วิทยานิพนธ์คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2538
- สุรชต์ มัทธนะทวี, **ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน : ศึกษากรณีเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร**, วิทยานิพนธ์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538
- เสน่ห์ จามริก, **นโยบายในการพัฒนาชนบท : ชนบทไทย**, กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์คบไฟ, 2523
- เสรี พงศ์พิศ (บก.), **ทิศทางหมู่บ้านไทย**, กรุงเทพฯ : มูลนิธิหมู่บ้าน, 2531
- อรุณ รักธรรม, **พฤติกรรมองค์การ**, กรุงเทพฯ : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2526
- อัมพร แก้วหนู, **องค์กรชาวบ้าน : วิธีการเพิ่มอำนาจประชาชน**, ในวารสารแลได้, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผู้หญิง, 2535
- อุดม ทุมไธสิต, **ลักษณะและสาเหตุของปัญหาความยากจนของครอบครัวชนบท : กรณีจังหวัดสงขลา**, วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนบริหารศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต (การบริหารการพัฒนา) คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2536
- เอนก นาคะบุตร, **คนกับดิน น้ำ ป่า : จุดเปลี่ยนแห่งความคิด**, กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2536
- เอนก นาคะบุตร, **จุดเปลี่ยนการพัฒนาชนบทและองค์กรพัฒนาเอกชนไทย**, กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2533

- Amara Pongsapich , **Philanthropy and NGOs Activities and Co-orporate Funding in Thailand** , Bangkok : Chulalongkorn University Social Research Institute , 1994
- Easton, David. **A systems Analysis of Political Life** , Chicago : The University of Chicago Press , 1979
- Hirch , Ernest W., **Power and Culture : Struggle Against Poverty in Thailand** , Bangkok : Write Lotus , 1991
- Marx, Karl. **Capital** , New York : The Modern Library , 1906
- Riggs, Fred Warren, **A Model of Thai society** , Bangkok : National Institute of Development Administration , 1964
- Riggs, Fred Warren, **Administration in development countries : the theory of Prismatic society** , Boston : Houghton Mifflin , 1964
- Shrode, William A., and Voich , Dan Jr., **Organization and Management : Basic Systems Approach** , Malasia : Ir Book Co.,1974
- Voich , Dan Jr., Mottice, Homer t. and Shrode, William A., **Information Systems for Operation and Management** , Cincinnati : South-western Pub.,1975
- Wilezynski J. , The Economics of Socialism (1972) แปลโดย ทวี หมื่นนิกร , เศรษฐศาสตร์สังคมนิยม , กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา , 2536

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างสำหรับผู้ให้ข้อมูลหลัก	ภาคผนวก-1
แบบสำรวจองค์กรพัฒนาเอกชน	ภาคผนวก-2
ชุดลงข้อมูลการสำรวจองค์กรพัฒนาเอกชน	ภาคผนวก-3

โครงการวิจัยกระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน

161/55 หมู่บ้านบัณฑิตใหม่ ถนนวิภาวดีรังสิต ดอนเมือง กรุงเทพฯ 10210 โทรทัศน์ 996-6827

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลัก

เนื่องจากข้าพเจ้า นายสังคม คุณคนากรสกุล ได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ให้ทำวิจัยในหัวข้อ “กระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน : กรณีศึกษาขององค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร” ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญ 5 ประการดังนี้

- 1) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาที่เหมาะสม
- 2) เพื่อศึกษาแนวคิด ปรัชญา และ การดำเนินงานพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน
- 3) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน
- 4) เพื่อประมวลปัญหาและข้อจำกัดในการปฏิบัติงานขององค์กรพัฒนาเอกชน
- 5) เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ในทางที่เหมาะสม

และสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

ดังนั้นข้าพเจ้าจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องขอความร่วมมือจากท่านในการให้สัมภาษณ์ตามความเป็นจริงของท่านมากที่สุด ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในทางวิชาการและในวงการพัฒนาภาคเอกชน

ข้าพเจ้าหวังว่าจะได้รับความร่วมมือที่ดีจากท่านนักพัฒนาผู้มีจิตใจสร้างสรรค์สังคมซึ่งเห็นประโยชน์ของการศึกษาครั้งนี้ และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นายสังคม คุณคนากรสกุล)

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างสำหรับผู้ให้ข้อมูลหลัก

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างนี้มีความประสงค์ให้ครอบคลุมประเด็นสำคัญคือ “กระบวนการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน” และ “การทำนายอนาคตขององค์กรพัฒนาเอกชน”

ส่วนแรกแนวสัมภาษณ์ : การดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน

1.ประวัติองค์กรของท่านโดยสังเขป (สำหรับผู้ไม่ใช่พนักงานพัฒนาเอกชนให้ข้ามข้อนี้)
2.วิจารณ์ “องค์กรพัฒนาเอกชน” โดยเน้นขององค์กรที่ท่านเป็นสมาชิกเครือข่าย โดยพิจารณาจาก วิสัยทัศน์ กระบวนการทำงาน ผลงานสำคัญ และเปรียบเทียบกิจกรรมการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในแต่ละช่วง โดยแบ่งเป็น

2.1 ก่อนปี พ.ศ.2504

2.2 ระหว่างปี พ.ศ.2504 - ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

2.3 ระหว่างหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ.2519

2.4 ระหว่าง หลัง6 ตุลาคม พ.ศ.2519 - พ.ศ.2522

2.5 ระหว่างปี พ.ศ.2523-2527

2.6 ระหว่างปี พ.ศ.2528-2533

2.7 หลังปี พ.ศ.2534-ปัจจุบัน

3.วิสัยทัศน์ และแนวคิดขององค์กรพัฒนาเอกชนในปัจจุบัน

4.บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในปัจจุบัน

5.การดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในปัจจุบัน

6.ภาพลักษณ์ขององค์กรพัฒนาเอกชนในปัจจุบัน

6.1 ภาพลักษณ์ขององค์กรพัฒนาเอกชนในสายตารัฐบาล

6.2 ภาพลักษณ์ขององค์กรพัฒนาเอกชนในสายตาประชาชนทั่วไป

6.3 ภาพลักษณ์ขององค์กรพัฒนาเอกชนในสายตาประชาชนที่ช่วยเหลือ

6.4 ภาพลักษณ์ขององค์กรพัฒนาเอกชนในสายองค์กรพัฒนาเอกชนอื่น

7.จุดอ่อนขององค์กรพัฒนาเอกชน

8. จุดแข็งขององค์กรพัฒนาเอกชน

9.โอกาสขององค์กรพัฒนาเอกชน

10.ข้อจำกัดขององค์กรพัฒนาเอกชน

ส่วนที่สองแนวสัมภาษณ์ : การมองอนาคตขององค์กรพัฒนาเอกชน

1.ทิศทางการพัฒนาควรเป็นเช่นใด

2.ในอนาคตองค์กรพัฒนาเอกชนควรมีบทบาทเป็นเช่นใด

3.ในอนาคตองค์กรพัฒนาเอกชนจะเป็นอย่างไร

โครงการวิจัยกระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน

161/55 หมู่บ้านบัณฑิตไฮม ถนนวิภาวดีรังสิต ดอนเมือง กรุงเทพฯ 10210 โทรศัพท์ 996-6827

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบกรอกข้อมูลองค์กรพัฒนาเอกชน

เนื่องจากข้าพเจ้า นายสังคม คุณคนณากรสกุล ได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ให้ทำวิจัยในหัวข้อ “กระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน : กรณีศึกษาองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร” ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญ 5 ประการดังนี้

- 1) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาศักยภาพที่เหมาะสม
- 2) เพื่อศึกษาแนวคิด ปรัชญา และการดำเนินงานพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน
- 3) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน
- 4) เพื่อประมวลปัญหาและข้อจำกัดในการปฏิบัติงานขององค์กรพัฒนาเอกชน
- 5) เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ในทางที่เหมาะสม

และสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

ดังนั้นข้าพเจ้าจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องขอความร่วมมือจากท่านในการให้ข้อมูลองค์กรพัฒนาเอกชนที่ท่านเป็นเจ้าของหน้าที่ตามความเป็นจริงที่สุด ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในทางวิชาการและในวงการพัฒนาภาคเอกชน

ข้าพเจ้าหวังว่าจะได้รับความร่วมมือที่ดีจากท่านนักพัฒนาผู้มีจิตใจสร้างสรรค์สังคมซึ่งเห็นประโยชน์ของการศึกษาครั้งนี้ และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นายสังคม คุณคนณากรสกุล)

แบบสำรวจข้อมูลองค์กรพัฒนาเอกชน
โปรดส่งโทรสารมาที่ 996-6827-

- ชื่อองค์กร _____
- ภาษาอังกฤษ _____
- ชื่อผู้บริหาร _____
- ชื่อตำแหน่ง _____
- ชื่อผู้ประสานงาน/ผู้จัดการ _____
- ชื่อตำแหน่ง _____
- ที่อยู่ขององค์กร _____

- โทรศัพท์ _____
- โทรสาร _____
- Email Address (ถ้ามี) _____
- ปีที่ก่อตั้ง _____
- ปี 2541 ใช้งบประมาณโดยประมาณ _____
- แหล่งงบประมาณ _____

- จำนวนเจ้าหน้าที่ประจำ _____
- จำนวนอาสาสมัคร (ถ้ามี) _____
- วัตถุประสงค์ขององค์กร _____

- กลุ่มเป้าหมาย _____

- พื้นที่ทำงาน _____

● ผลงานที่ผ่านมา(เฉพาะที่เด่น)

● โครงการหลักหรือกิจกรรม
ที่ดำเนินงานในปัจจุบัน

● ลักษณะของความร่วมมือ
กับภาครัฐ / หน่วยงาน
ราชการมีดังต่อไปนี้

● จากการดำเนินงาน พบว่า
มีปัญหาหรือ อุปสรรคใน
ดำเนินงานมีดังนี้

ชื่อผู้ให้ข้อมูล	ตำแหน่ง
------------------	---------

แบบสำรวจข้อมูลองค์กรพัฒนาเอกชน

--	--	--	--

ชื่อองค์กร					
ผู้บริหาร				ตำแหน่ง	
ที่อยู่					
โทรศัพท์				โทรสาร	
ปีที่ก่อตั้ง			ปี 2541 ใช้งบประมาณโดยประมาณ	บาท	
แหล่งงบประมาณ	1.		3.		
	2.		4.		
เจ้าหน้าที่ประจำ	คน		อาสาสมัคร		คน
วัตถุประสงค์ ขององค์กร	1.				
	2.				
	3.				
	4.				
	5.				
	6.				
กลุ่มเป้าหมาย	1.	2.	3.	4.	5.
พื้นที่ทำงาน					
ผลงานที่ผ่านมา (เฉพาะที่เด่น)	1.				
	2.				
	3.				
กิจกรรมหลัก / โครงการหลัก ที่กำลังดำเนินงาน ในปัจจุบัน	1.				
	2.				
	3.				
	4.				
	5.				
ความร่วมมือ กับ ภาครัฐ / หน่วยงาน ราชการ	1.				
	2.				
	3.				
	4.				
ปัญหาสำคัญของ การดำเนินงาน	1.				
	2.				
	3.				
	4.				

ชื่อผู้ให้ข้อมูล			สถานภาพ		
ผู้เก็บข้อมูล	วันเก็บข้อมูล		สถานที่		